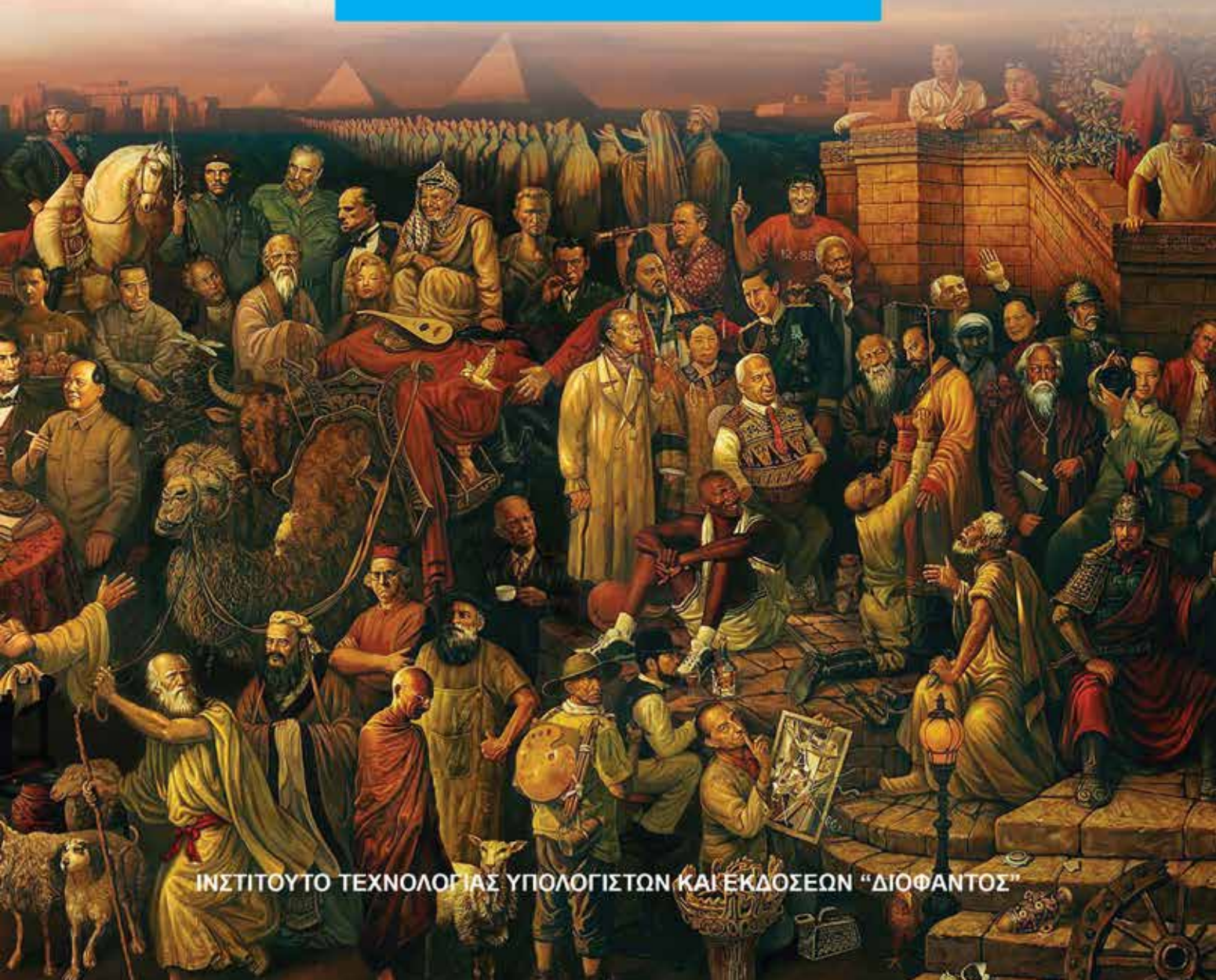

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΚΑΡΑΚΑΤΣΙΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια	Ελπίδα Βόγλη Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού
Αξιολογητής/τρια	Βαΐα Αγγέλη Επιστήμονας Αυξημένων Προσόντων
Αξιολογητής/τρια	Χριστίνα Αχράζογλου Εν ενεργεία εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	Νικόλαος Αντωνιάδης Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	Σταματία Καμβίσιου Διπλωματούχος Τεχνολογίας Γραφικών Τεχνών
Υπεύθυνος/η Διδακτικού Πακέτου για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής	Γεωργία Τσίγκα Σύμβουλος Β΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης

Διονύσιος Μουρελάτος

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης

Στυλιανός Μαυρατζάς

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΚΑΡΑΚΑΤΣΙΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

**ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ**

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφέας Βιβλίου
Καρακατσιάνης Ιωάννης

Επιμέλεια
Κλαμπατσέα Σπυριδούλα

Τεχνική Επιμέλεια
Κλείσας Τάσος

Σχεδιασμός εξωφύλλου, γραφημάτων & σελιδοποίηση
Κούτρας Σπυρίδων

Εξώφυλλο: *Ο πλανήτης Γη και ο πίνακας Συζητώντας τη Θεία Κωμωδία με τον Δάντη*,
έργο των Ντάι Ντούντου, Λι Τιέξι και Ζανγκ Αν, 2006.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	9
Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (15^{ος}-18^{ος} ΑΙΩΝΑΣ) ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ	
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ, ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ, ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ	10
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ	15
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.....	19
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	24
ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	30
ΕΝΟΤΗΤΑ 6: ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	41
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	
ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΞΩΣΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ	42
ΕΝΟΤΗΤΑ 8: ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	48
ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	63
Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΙ	
ΕΝΟΤΗΤΑ 10: ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913.....	64
ΕΝΟΤΗΤΑ 11: Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	69
ΕΝΟΤΗΤΑ 12: ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ	74
ΕΝΟΤΗΤΑ 13: Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ	80
ΕΝΟΤΗΤΑ 14: Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.....	86
ΕΝΟΤΗΤΑ 15: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ	92

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: ΑΠΟ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ "ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ"	98
ΕΝΟΤΗΤΑ 17: Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	107
Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	

ΕΝΟΤΗΤΑ 18: Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	108
ΕΝΟΤΗΤΑ 19: Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΩΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80 - ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ	112
ΕΝΟΤΗΤΑ 20: Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ.....	117
ΕΝΟΤΗΤΑ 21: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	123
ΕΝΟΤΗΤΑ 22: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ “ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ” - ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ “ΑΓΟΡΩΝ”	128
ΕΝΟΤΗΤΑ 23: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80 ΣΤΗΝ Ε.Ε.	132

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	137
Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ	

ΕΝΟΤΗΤΑ 24: ΑΠΟ ΤΟ “ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ” ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ..	138
ΕΝΟΤΗΤΑ 25: Η ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.....	145
ΕΝΟΤΗΤΑ 26: Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ.....	150
ΕΝΟΤΗΤΑ 27: ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	157
ΕΝΟΤΗΤΑ 28: ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	163

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	169
---	-----

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	173
------------------------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	176
-----------------	-----

Ο όρος ιστορία προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα “οἶδα”, που σημαίνει “γνωρίζω”. Ιστορία είναι λοιπόν το σύνολο της ανθρώπινης γνώσης, η συστηματική αναζήτησή της και η οργανωμένη καταγραφή της. Ο χρήστης του παρόντος εγχειριδίου πρώτα-πρώτα γνωρίζει ότι αυτό διαπνέεται πρωταρχικά από τη φιλοσοφία της άρρηκτης σχέσης της Ιστορίας με την κάθε μορφή γνώσης. Απευδύνεται σε νέες και νέους ανθρώπους που πορεύονται προς την ενηλικίωσή τους. Πιο συγκεκριμένα, έχει σκοπό να τους καλλιεργήσει και να τους προετοιμάσει ως πολίτες, παρουσιάζοντας τους σταθμούς του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου μας. Αποσκοπεί να προσφέρει μία καθολική εικόνα της ανθρώπινης κοινωνίας από τον 18ο έως τον 21ο αιώνα. Μία ξεκάθαρη κι ακριβή εικόνα, η οποία συνδυάζει το παγκόσμιο, το περιφερειακό και το τοπικό, δηλαδή την παγκόσμια, την ευρωπαϊκή και την ελληνική ιστορία.

Το παρόν διδακτικό εγχειρίδιο Ιστορίας Γ΄ Γυμνασίου έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με τις αρχές τόσο του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών όσο και των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Στοχεύει στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης των μαθητών και μαθητριών, μέσα από τη μελέτη της νεότερης και σύγχρονης ιστορίας.

Το εγχειρίδιο οργανώνει τα ιστορικά φαινόμενα σε θεματική και χρονική ακολουθία, αναδεικνύοντας τον ιστορικό χρόνο και χώρο, τις βασικές ιστορικές έννοιες, καθώς και τα αίτια, τις μορφές και τις συνέπειες των ιστορικών γεγονότων. Η δομή κάθε ενότητας υποστηρίζει τη σταδιακή οικοδόμηση της γνώσης και τη σύνδεσή της με την ερμηνεία ιστορικών εξελίξεων και τη διαμόρφωση τεκμηριωμένων ιστορικών κρίσεων.

Κάθε ενότητα περιλαμβάνει:

Σύντομη εισαγωγή και σαφώς διατυπωμένους μαθησιακούς στόχους, λέξεις-κλειδιά, χρονική γραμμή, αφήγηση των γεγονότων, πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές πηγές, χάρτες και σχεδιαγράμματα, δραστηριότητες κατανόησης, διερεύνησης και προέκτασης, γλωσσάρι ιστορικών εννοιών, συνοπτικό συμπέρασμα.

Οι δραστηριότητες είναι σχεδιασμένες ώστε να ενισχύουν δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα, όπως:

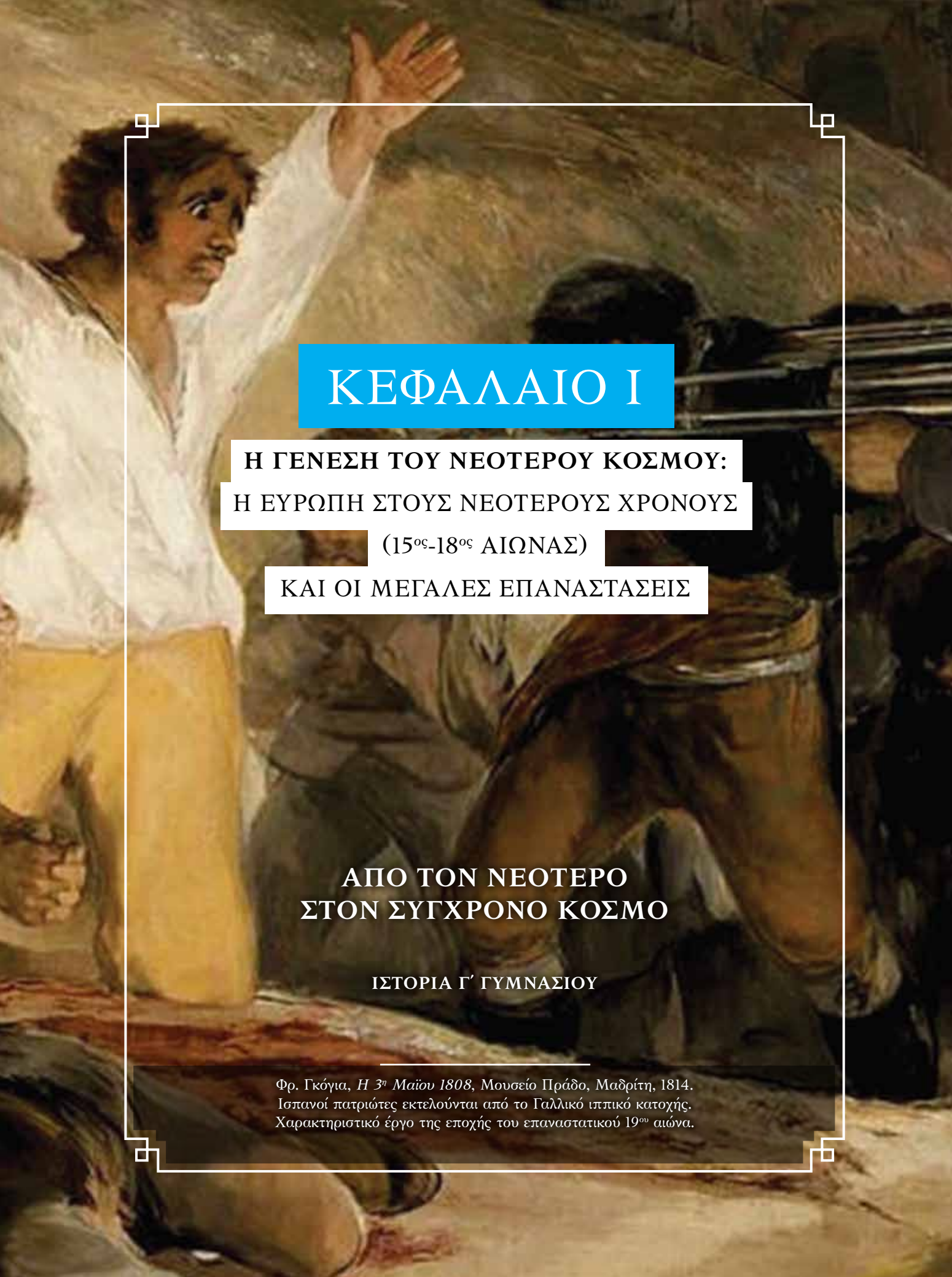
- Κριτική σκέψη και ιστορική ερμηνεία, μέσα από την ανάλυση πηγών και την αξιολόγηση διαφορετικών ιστορικών οπτικών.
- Επικοινωνία και συνεργασία, μέσω ομαδοσυνεργατικών εργασιών και συζητήσεων.
- Δημιουργικότητα, με τη σύνδεση ιστορικών αφηγήσεων, χρονογραμμών ή εννοιολογικών χαρτών, ψηφιακό γραμματισμό, με την αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων και Ψηφιακών Μαθησιακών Αντικειμένων.
- Αυτορρύθμιση και μεταγνωστικές δεξιότητες, μέσα από διαδικασίες αυτοαξιολόγησης και αναστοχασμού.

Το εγχειρίδιο υποστηρίζεται από Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα (διαδραστικές χρονογραμμές, ψηφιακό γλωσσάρι, εννοιολογικούς χάρτες, κουίζ και παιχνίδια μάθησης), τα οποία συνδέονται άμεσα με το περιεχόμενο του βιβλίου και βοηθούν στην οπτικοποίηση της γνώσης, στην ενεργή συμμετοχή των μαθητών και στην αυτοαξιολόγησή τους. Λειτουργούν συμπληρω-

ματικά προς το έντυπο υλικό και ενισχύουν τη διαφοροποιημένη διδασκαλία και τη βιωματική μάθηση, περιέχοντας οδηγίες για τη χρήση τους και προτεινόμενες εργασίες. Η αξιοποίησή τους ενισχύει την ενεργή συμμετοχή των μαθητών/τριών στο πλαίσιο της σύγχρονης ψηφιακής διδακτικής πραγματικότητας.

Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να αξιοποιεί το εγχειρίδιο με ευελιξία, προσαρμόζοντας τη διδασκαλία στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών της Γ΄ Γυμνασίου, ενισχύοντας τη σύνδεση της ιστορικής γνώσης με σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα και καλλιεργώντας την ενεργό και υπεύθυνη πολιτεϊότητα, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του ΙΕΠ. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο μπορεί να επιτευχθεί η βέλτιστη αξιοποίησή του από το διδάσκοντα και τη διδάσκουσα εκπαιδευτικό. Θεμελιακής σημασίας λογική του εγχειριδίου μας είναι η κατηγοριοποιημένη αφηγηματική δόμησή του, η οποία παρέχει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να το αξιοποιήσουν δυναμικά και ποικιλότροπα, αφού παρέχει πρόσφορο έδαφος επιλογών εστίασης, ανάλυσης, ερμηνευτικής προσέγγισης, εμβάθυνσης και πρακτικών αξιολόγησης. Συμφωνεί με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και έχει λάβει υπόψη του τις Πιλοτικές Εφαρμογές των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών, δίνοντας έμφαση στον χρονικό και εννοιολογικό προσανατολισμό των νέων αναγνωστών. Βασικό πλεονέκτημά του είναι ότι το μεγαλύτερο τμήμα του έχει εφαρμοστεί με επιτυχία στη διδακτική πραγματικότητα με τις ερωτήσεις κατανόησης και τις εργασίες προέκτασης κάθε ενότητας να προσανατολίζονται σε σύγχρονες παιδαγωγικο-διδακτικές πρακτικές όπως της ενσυναίσθησης και των ποικίλων μορφών εγγραμματος.

Τέλος, θεωρούμε ότι αξίζει να αναφέρουμε και μία ακόμα σημαντική παράμετρο του παρόντος εγχειριδίου, αυτή της σχέσης του με την Επιστήμη της Ιστορίας και της συμμετοχής του στις επιστημολογικές διεργασίες και συζητήσεις της κοινότητας των ιστορικών της Νεότερης Ιστορίας. Η συγγραφή του έχει συμπεριλάβει όλες τις ιστοριογραφικές τάσεις, που έχει εξελίξει η Επιστήμη της Ιστορίας και έχει αφουγκραστεί τα ρεύματα και τους προσανατολισμούς των Κοινωνικών Επιστημών και της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας. Παρακολουθεί την πορεία της ανθρωπίνης ιστορίας από τη νεότερη περίοδο έως τη σύγχρονη με τρόπο θεματικό, ο οποίος, ωστόσο, συνδυάζεται αρμονικά με τη χρονολογική εξέλιξη των γεγονότων. Δομείται σε πέντε κεφάλαια, τα οποία ακολουθούν την εξέλιξη της ανθρωπίνης ιστορίας από τον νεότερο κόσμο προς τον σύγχρονο μας: τη γένεση του νεότερου κόσμου με τις μεγάλες επαναστάσεις, την εδραίωσή του μέσα από κρίσεις και πολέμους, την ακμή του μέσα από το διπολισμό του και τη μετάβασή του στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο. Κάθε μεγάλη ενότητα παρουσιάζει θεματικά και χρονολογικά το περιεχόμενο κάθε κεφαλαίου: η γένεση του νεότερου κόσμου προκύπτει μέσα από πνευματικά κινήματα και επαναστάσεις (Αμερικανική, Γαλλική, Εθνικές Επαναστάσεις, Βιομηχανική Επανάσταση και Σοσιαλιστική), η εδραίωσή του πραγματοποιείται μέσα από κρίσεις και πολέμους (Πόλεμοι Ανατολικού Ζητήματος, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Οικονομική Κρίση, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Ψυχρός Πόλεμος), η ακμή του στοιχειοθετείται με τον διπολισμό (Δυτικός Κόσμος- Σοσιαλιστικός Κόσμος) και την απο-αποικιοποίηση, ενώ η μετάβαση στον σύγχρονο κόσμο μας γεννιέται με την παγκοσμιοποίηση και τον ψηφιακό κόσμο. Έτσι το γνωστικό σχήμα όλο-μέρος- όλο ανοίγει διάπλατα τον δρόμο ώστε όλοι οι εμπλεκόμενοι στη μαθησιακή περιπέτεια της νεότερης ιστορίας να αποκτήσουν ένα ολοκληρωμένο ιστορικό σύστημα αντίληψης για τον κόσμο μας κι έτσι να εδραιώσουν, εντέλει, κι ένα ολοκληρωμένο δικό τους σύστημα αξιών ζωής, που η Ιστορία ως επιστήμη προσφέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ:
Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

(15^{ος}-18^{ος} ΑΙΩΝΑΣ)

ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Φρ. Γκόγια, *Η 3^η Μαΐου 1808*, Μουσείο Πράδο, Μαδρίτη, 1814.
Ισπανοί πατριώτες εκτελούνται από το Γαλλικό ιππικό κατοχής.
Χαρακτηριστικό έργο της εποχής του επαναστατικού 19^{ου} αιώνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

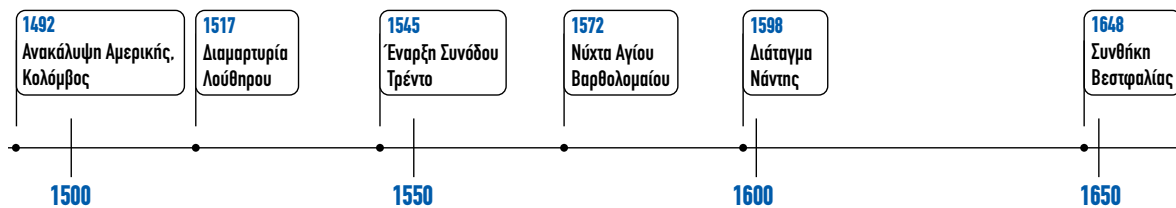
ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ, ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ, ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Οι Μεγάλες Ανακαλύψεις, η Αναγέννηση, ο Ανθρωπισμός και η Μεταρρύθμιση άνοιξαν τον δρόμο για τον ερχομό του Νεότερου Κόσμου. Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά με ποιο τρόπο οι ιστορικές αυτές εξελίξεις επηρέασαν την παγκόσμια ιστορία.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μεγάλες Ανακαλύψεις, Αναγέννηση, Ανθρωπισμός, Μεταρρύθμιση, Αντιμεταρρύθμιση.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Η κατάκτηση του ασιατικού κόσμου από τους Άραβες και από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έκανε δύσκολο το χερσαίο ταξίδι των ευρωπαίων εμπόρων στην Άπω Ανατολή. Από τον 13ο αιώνα τα θαλάσσια ταξίδια πήραν τη θέση του δρόμου του μεταξιού, της χερσαίας οδού από την Ασία μέσω του Βυζαντίου προς τη Δυτική Ευρώπη. Η χρήση

- α) της πυξίδας,
- β) του αστρολάβου (= οργάνου προσδιορισμού του γεωγραφικού πλάτους),
- γ) των πορτολάνων (=ναυτικών χαρτών) και
- δ) της караβέλας (= νέου ταχύτατου τύπου карабиού)

διευκόλυνε τα ταξίδια των Ευρωπαίων και άνοιξε τον δρόμο για τις λεγόμενες Ανακαλύψεις της Αμερικής και των άλλων Ηπείρων.

Οι μεγάλοι θαλασσοπόροι, που οδήγησαν στις Ανακαλύψεις, ήταν οι

- α) **Βάσκο ντε Γκάμα**, (έφτασε μέχρι την Καλκούτα της Ινδίας),
- β) **Μαγγελάνος**, (έκανε τον περίπλου της γης και απέδειξε έτσι ότι αυτή είναι σφαιρική) και
- γ) **Χριστόφορος Κολόμβος**, (ανακάλυψε την Αμερική το 1492).

Συνέπειες των *Μεγάλων Ανακαλύψεων* ήταν ότι

α) το κέντρο της οικονομίας μετατοπίστηκε στον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα·

β) η εισαγωγή χρυσού και αργύρου από την Αμερική στην Ευρώπη οδήγησε σε εμπορικές και τραπεζικές δραστηριότητες, από τις οποίες επωφελήθηκε η αστική τάξη και

γ) αναπτύχθηκαν οι επιστήμες.

Αναγέννηση ονομάζεται το καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα στην Ευρώπη από τον 15^ο αιώνα, που σκοπό είχε να αναβιώσει τις αξίες της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας, για να δημιουργήσει έναν καλύτερο κόσμο. Η *Αναγέννηση* στηρίχτηκε στην εξέλιξη της επιστήμης, την προβολή του σώματος και της επίγειας ζωής.

Κέντρα της *Αναγέννησης* ήταν οι πόλεις της Ιταλίας, όπως η Ρώμη, η Βενετία, το Μιλάνο και χορηγοί της οι *μαικήνες* (= πλούσιοι χορηγοί της Τέχνης) όπως οι **Μέδικοι** στη Φλωρεντία και οι **Σφόρτσα** στο Μιλάνο.

Ανθρωπισμός ονομάστηκε η στροφή του ανθρώπου της *Αναγέννησης* στη βαθύτερη μελέτη και γνώση των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων και του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Οι ανθρωπιστές ασκούσαν κριτική στις μεσαιωνικές αντιλήψεις και τιμούσαν τις εθνικές γλώσσες.

Οι αναγεννησιακοί καλλιτέχνες δε δίστασαν να απεικονίζουν γυμνά σώματα και να προβάλλουν μύθους της αρχαιότητας. Στη ζωγραφική γεννήθηκε η προοπτική, δηλαδή η αίσθηση του βάθους στις απεικονίσεις. Όλα αυτά ξεκίνησαν τον 15^ο αιώνα, που έμεινε γνωστός ως *κουατροτσέντο*.

Μεταρρύθμιση ονομάστηκε η αντίδραση των λαών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης στην ηγεμονία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία βρισκόταν σε κρίση στο τέλος του Μεσαίωνα, επειδή

α) οι ανώτεροι κληρικοί ζούσαν, όπως και οι ηγεμόνες, στην πολυτέλεια,

β) οι κατώτεροι κληρικοί ήταν αμαθείς,

γ) οι χριστιανοί ήταν ταλαιπωρημένοι από επιδημίες και πολέμους,

δ) οι χριστιανοί δεν είχαν πνευματική καθοδήγηση και

ε) η Εκκλησία εκμεταλλευόταν τον φόβο των πιστών και πουλούσε τα *συγχωροχάρτια*, δηλαδή χαρτιά που με τη *βούλα* (= δημόσιο έγγραφο) του Πάπα απάλλασσαν τους πιστούς από τις αμαρτίες τους.

Ο Γερμανός ιερέας **Μαρτίνος Λούθηρος** αντέδρασε στην πώληση των *συγχωροχαρτιών* και το 1517 δυροκόλλησε στο ναό της Βυρτεμβέργης 95 θέσεις, με τις οποίες καταδίκασε τα *συγχωροχάρτια*. Ο Πάπας τον αφόρισε το 1520. Κατά τη διδασκαλία του **Λούθηρου** τον κύριο ρόλο αποκτά η πίστη, ενώ οι λατρευτικοί τύποι (νηστείες, προσευχές) δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία. Ο Γερμανός αυτοκράτορας **Κάρολος Ε΄**, επειδή φοβήθηκε τις αντιδράσεις του Πάπα, αποκήρυ-

Σεμπασιάνο ντελ Πιόμπο, *Χριστόφορος Κολόμβος*, 1519, λάδι σε μουσαμά, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης Νέας Υόρκης.

ξε ως αιρετικό τον **Λούθηρο**. Η εξάπλωση, ωστόσο, της τυπογραφίας (η οποία μπήκε στις ζωές των ανθρώπων από το 1450 με τον **Γουτεμβέργιο**) διέδωσε τις ιδέες του **Λούθηρου**. Οι οπαδοί και οι ηγεμόνες, που τον υποστήριζαν, διαμαρτυρήθηκαν και για αυτό ονομάστηκαν διαμαρτυρόμενοι, δηλαδή προτεστάντες (> protest= διαμαρτύρομαι). Με τη *συνθήκη της Αυγούστας* (1555) ανάμεσα στον αυτοκράτορα **Κάρολο Ε΄** και τους οπαδούς του **Λούθηρου** αναγνωριζόταν το δικαίωμα σε κάθε τοπικό Γερμανό ηγεμόνα να επιβάλλει στην επικράτειά του το θρησκευτικό δόγμα που επιθυμούσε (*cuius regio, eius religio*).

Ο Προτεσταντισμός είχε πολλές παραλλαγές. Μία από αυτές ήταν ο *καλβινισμός*. Καλβινιστές ονομάστηκαν οι οπαδοί των ιδεών του Ελβετού ιερέα **Καλβίνου**.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αντέδρασε στη *Μεταρρύθμιση* και προσπάθησε να αναδιοργανώσει τους εκκλησιαστικούς της δεσμούς. Αυτό ονομάστηκε *Αντιμεταρρύθμιση*. Έτσι ορίστηκε το 1545 να γίνει η *Σύνοδος του Τρέντο*, με την οποία

- α) αναδιοργανώθηκαν τα μοναχικά τάγματα,
- β) ιδρύθηκε η *Ιερά Εξέταση*, που δίκαιε και καταδίκαιε όσους ήταν ύποπτοι για αίρεση και
- γ) επιβλήθηκε η λογοκρισία, δηλαδή ο έλεγχος για το ποια βιβλία είναι κατάλληλα να κυκλοφορήσουν, ενώ τα άλλα καίγονταν.

Η σύγκρουση καθολικών-προτεσταντών κορυφώθηκε στις 24 Αυγούστου 1572 στο Παρίσι, όταν 2.000 Γάλλοι προτεστάντες ή καλβινιστές (Ουγενότοι) δανατώθηκαν από καθολικούς (νύχτα Αγίου Βαρθολομαίου). Τελικά, με το *Διάταγμα της Νάντης* (1598) στη Γαλλία οι καλβινιστές μπορούσαν να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα με βάση κάποιες προϋποθέσεις.

Πάντως, η κατασκευή πελώριων καθολικών ναών (τύπου *μπαρόκ*, εξεζητημένης τέχνης) σκοπό είχε την προβολή της δύναμης της Καθολικής Εκκλησίας και της υπεροχής της προς τον προτεσταντισμό. Ο Προτεσταντισμός επικράτησε στη Βόρεια Ευρώπη, ενώ ο καθολικισμός στη νότια Ευρώπη. Η πολιτισμική αυτή διαίρεση έγινε στην Ευρώπη πολιτική το 1648 με την υπογραφή της *Ειρήνης της Βεσφαλίας*, ενώ λίγα χρόνια πριν η ανάλαφρη τέχνη του *ροκοκό* αντικαθιστούσε στην Ευρώπη το *μπαρόκ*.

Οι συνέπειες της *Μεταρρύθμισης* μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- α) η *Μεταρρύθμιση* ανέδειξε τον ξεχωριστό πολιτισμό κάθε έθνους- κυρίως με τη μετάφραση της Βίβλου σε εθνικές γλώσσες,
- β) υπήρξε εξέλιξη επιστήμης, οικονομίας και
- γ) οι δεσμοί έγιναν πιο δημοκρατικοί και η κοινωνία πιο ελεύθερη.

Λούκα Κράναχ ο Πρεσβύτερος, *Μαρτίνος Λούθηρος*, 1528, Veste Coburg.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ

1. Σημαντικοί άνθρωποι των Γραμμάτων τη νέα αυτή εποχή αναδείχθηκαν οι

Μονταίν= *Δοκίμια*

Θερβάντες= *Δον Κιχώτης*

Σαίξπηρ= *Άμλετ, Μάκβεθ, Οθέλλος*

Μακιαβέλι= *Ηγεμόνας* («ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»)

Κοπέρνικος= αστρονομία (ηλιοκεντρικό σύστημα)

Κέπλερ= αστρονομία

Γαλιλαίος= αστρονομία (η γη είναι σφαιρική και κινείται)

Παράκελσος= ιατρική, φαρμακολογία

Βεσάλ= ιατρική, ανατομία

Βάκων= σύνδεση επιστήμης με φιλοσοφία

2. α) Η αληθινή φιλία είναι ευεργεσία:

“Γιατί αναζητώντας ο ένας και ο άλλος, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, να αλληλοευεργετηθούν, εκείνος που προσφέρει την αφορμή και την ευκαιρία είναι ο γενναιόδωρος, αφού δίνει στον φίλο του την ευχαρίστηση να κάνει γι' αυτόν ό,τι εκείνος επιθυμεί περισσότερο να κάνει.

Μ. Μ. De Montaigne, *Δοκίμια*, βιβλίο πρώτο, μετάφρ. Φ. Δρακονταϊδής, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ. 365.

6) Πώς ο ηγέτης γίνεται σοφός;

“Στις σκέψεις σου μην επιτρέπεις να μιλάνε κι έργο μην κάνεις σκέψη πρόχειρη.

Καταδεχτικός να είσαι, αλλά ποτέ υπερβολικά οικείος.

Αυτούς που φίλους λογαριάζεις -και τους έχεις δοκιμάσει- γάντζώσέ τους στην καρδιά με κρίκους ατσαλένιους...”

Ουίλ. Σαίξπηρ, *Άμλετ*, Πράξη πρώτη, Σκηνή 3, μετάφρ. Ερρ. Μπελιές, Αθήνα, Ελληνικές Εκδόσεις, 1999.

γ) Πραγματικότητα, ανάγκη και υποχρέωση στην πολιτική καθημερινότητα.

[Οι άνθρωποι] είναι αχάριστοι, ευμετάβλητοι, ψεύτες και υποκριτές, πρόθυμοι να αποφύγουν τον κίνδυνο και άπληστοι· όσο τους κάνεις καλό, είναι δικοί σου, σου προσφέρουν το αίμα τους, τα αγαθά τους, τη ζωή τους και τα παιδιά τους, όπως είπα προηγουμένως, όταν η ανάγκη βρίσκεται μακριά· αλλά όταν αυτή πλησιάζει, εξαφανίζονται. [...]

Ν. Μακιαβέλλι, *Ο ηγεμόνας*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1991, σ. 105-106.

3. Βασικοί εκπρόσωποι της Τέχνης στην Αναγέννηση ήταν οι

Μποτιτσέλι= σύνδεση Δύσης με Ανατολή (*κουατροτσέντο*)

Γκοτσόλι= «Η πορεία των μάγων» (*κουατροτσέντο*)

Λεονάρντο ντα Βίντσι= επιστήμονας, οικουμενικός άνθρωπος, εφαρμογή τεχνικής *sfumato*, δηλ. διαβάθμισης και εξασθένισης περιγραμμάτων από μορφές

Μιχαήλ Άγγελος= αρχηγός Φλωρεντινής Σχολής, «Δευτέρα Παρουσία» (Καπέλα Σιξτίνα Ρώμης)
Ραφαήλ Σάντι= εκπρόσωπος Ρωμαϊκής Σχολής
Τιτσιάνος= εκπρόσωπος Βενετσιάνικης Σχολής
Άλμπρεχτ Ντύρερ= «Αυτοπροσωπογραφία» (Γερμανία)
Πίτερ Μπρύνγκελ ο πρεσβύτερος= προάγγελος του υπερρεαλισμού (Κάτω Χώρες)
Ιερώνυμος Μπος= «Το πλοίο των τρελών» (Κάτω Χώρες)
Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco)= «Η κηδεία του κόμη της Οργκάθ», συναισθηματικές απηχήσεις, επιρροή από βυζαντινή τέχνη, προάγγελος μπαρόκ, (Ισπανία)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Φτιάξτε έναν χάρτη που να απεικονίζει με μία γραμμή τον θαλάσσιο εμπορικό δρόμο Δύσης-Ανατολής με τις θάλασσες, τις περιοχές και τα λιμάνια που αυτός ο δρόμος περιλάμβανε. Παρουσιάστε τον στους συμμαθητές σας και τις συμμαθήτριάς σας, φροντίζοντας ταυτόχρονα να τους εξηγήσετε γιατί αδρανοποιήθηκε ο δρόμος του μεταξιού και γιατί ο θαλάσσιος αυτός δρόμος ήταν πολύ σημαντικός για τη Δύση.
- 2 | Προσπαθήστε να φτιάξετε ένα συγχωροχάρτι. Γράψτε ένα κείμενο στα ελληνικά (ή και στα λατινικά με τη βοήθεια του καθηγητή σας) και στο τέλος βάλτε και μία παπική βούλα. Στη συνέχεια διαβάστε το στην τάξη σας με το ανάλογο ύφος.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Οι Ανακαλύψεις, η Αναγέννηση, η Μεταρρύθμιση και ο Ανθρωπισμός άνοιξαν δυναμικά τον πνευματικό δρόμο για να επέλθουν αλλαγές στην παγκόσμια ιστορία.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.youtube.com/watch?v=Wlx82PuGfTk> (Λούθηρος, 2003, σκηνοθεσία Έρικ Τιλ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ, ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ, ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Μεγάλες Ανακαλύψεις: Ονομάζονται οι εκτεταμένες εξερευνήσεις και οι υπερπόντιες ναυτικές διαδρομές των Ευρωπαίων τον 15ο και τον 16ο αιώνα.

Αναγέννηση: Αναγέννηση ονομάζεται το καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα στην Ευρώπη από τον 15ο αιώνα, που σκοπό είχε να αναβιώσει τις αξίες της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας, για να δημιουργήσει έναν καλύτερο κόσμο.

Ανθρωπισμός: Ανθρωπισμός ονομάστηκε η στροφή του ανθρώπου της Αναγέννησης στη βαθύτερη μελέτη και γνώση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού.

Μεταρρύθμιση: Μεταρρύθμιση ονομάστηκε η αντίδραση των λαών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης στην ηγεμονία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία βρισκόταν σε κρίση στο τέλος του Μεσαίωνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

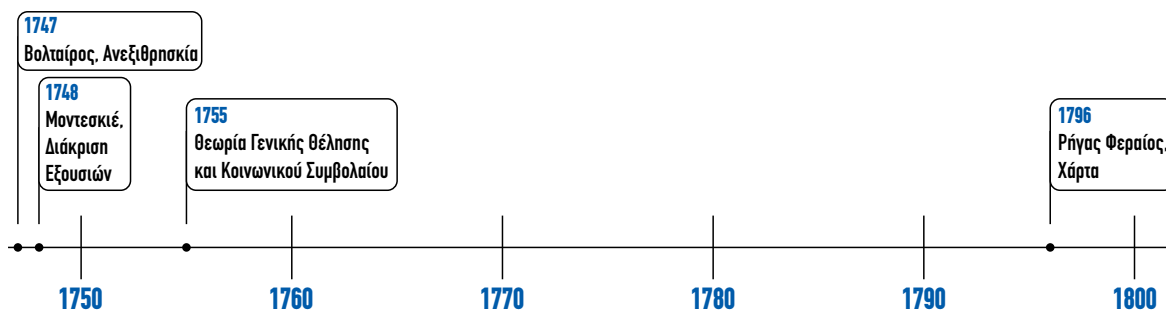
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Διαφωτισμός ήταν το κίνημα που συνδέεται με την απελευθέρωση του ανθρώπινου πνεύματος από τον φόβο και τις προκαταλήψεις του παρελθόντος και με την πίστη στην ανθρωπινή πρόοδο. Η πρόοδος παρατηρήθηκε στη φιλοσοφική σκέψη, τη θρησκευτική απελευθέρωση, την πολιτική και οικονομική ελευθερία.

Στόχος της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις μεγάλες αλλαγές στην ανθρωπινή σκέψη, που ισχύουν ακόμα και β) να γίνει ξεκάθαρο ότι, για να γεννηθεί κάποια επανάσταση, πρώτα αλλάζει η ανθρωπινή σκέψη.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: κοινωνικό συμβόλαιο, γενική δέληση, διάκριση εξουσιών, ανεξιδιρσκία, ντεϊσμός, Εγκυκλοπαίδεια, Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Κάθε μεγάλη αλλαγή ξεκινά πρώτα από το ανθρώπινο πνεύμα. Όταν ο άνθρωπος αναπτύσσει την κριτική του σκέψη, ωριμάζουν και οι συνθήκες για να προκύψουν πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές επαναστάσεις. Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, μετά την Αναγέννηση και την περίοδο των μεγάλων εξερευνήσεων από τους θαλασσοπόρους, η ανθρωπινή σκέψη ωρίμαζε, φωτιζόταν και αμφισβητούσε αντιλήψεις του παρελθόντος. Ο φωτισμός αυτός του ανθρώπινου μυαλού παρατηρήθηκε στη Δυτική Ευρώπη -κυρίως στα εδάφη της Γαλλίας και της Βρετανίας- και ονομάστηκε Διαφωτισμός. Ο Διαφωτισμός λοιπόν ήταν ένα κίνημα που από το τέλος του 17^{ου} αιώνα απέρριπτε κάθε αυθεντία και καλλιεργούσε την αντίληψη ότι ο άνθρωπος μπορεί να προσδεύει διαρκώς. Οι φορείς αυτών των ιδεών (**Ρουσώ, Βολταίρος, Ντιντερό, Μοντεσκιέ, Ντ'Αλαμπέρ**) ονομάστηκαν φιλόσοφοι ή διαφωτιστές. Οι βασικές δεωρίες των διαφωτιστών ήταν

α) η δεωρία του κοινωνικού συμβολαίου (**Τζον Λοκ**), κατά την οποία ο ηγεμόνας δεν μπορεί να κυβερνά αυθαίρετα, αλλά οφείλει να έχει μία συμφωνία με τον λαό,

β) η θεωρία της γενικής δέλησης (**Ρουσώ**), κατά την οποία ο ηγεμόνας πρέπει να εκφράζει τις επιθυμίες του λαού,

γ) η θεωρία της διάκρισης των εξουσιών (**Μοντεσκιέ**), κατά την οποία πρέπει διαφορετικά πρόσωπα να ασκούν τη δικαστική (δικαστές), τη νομοθετική (Βουλή) και την εκτελεστική (Κυβέρνηση) εξουσία,

δ) η θεωρία του ντεϊσμού, κατά την οποία υποστηριζόταν ότι ο Θεός έφτιαξε τον κόσμο, αλλά, ύστερα από τη δημιουργία του, δεν επεμβαίνει ούτε εμπλέκεται καθόλου στην εξέλιξή του και

ε) η θεωρία της ανεξιδροσκίας (**Βολταίρος**), κατά την οποία κάθε άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος να πιστεύει όποια θρησκεία επιθυμεί.

Αυτές οι φιλοσοφικές αλλαγές γίνονταν αργά, αλλά οδήγησαν σε εξέλιξη των αντιλήψεων. Συγκεκριμένα

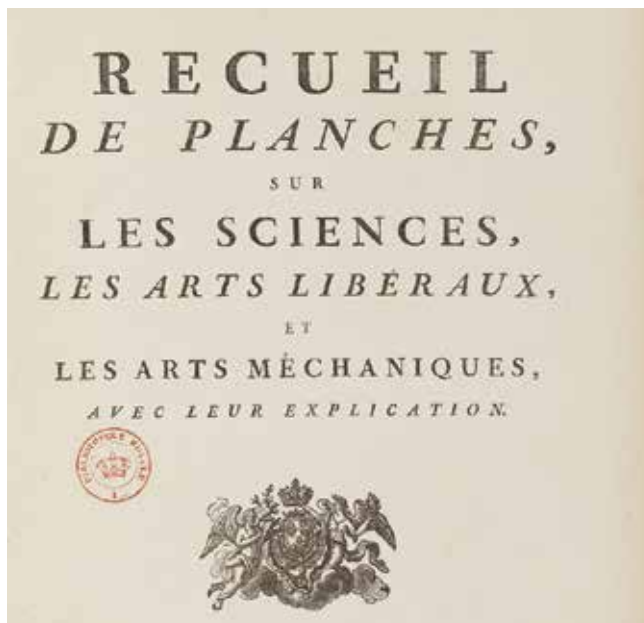
α) έγινε πιο φιλελεύθερη η πολιτική εξουσία στην Ευρώπη (= **πεφωτισμένη δεσποτεία**),

β) συνέβαλλαν στην πρόοδο του εκπαιδευτικού συστήματος (= **Ρουσώ, Αιμίλιος**),

γ) επέφεραν τη μείωση της κρατικής παρέμβασης (= **φυσιοκρατία, Άνταμ Σμιθ**),

δ) για πρώτη φορά γράφτηκε *Εγκυκλοπαίδεια* (**Ντιντερό, Ντ' Αλαμπέρ**).

Οι ιδέες των διαφωτιστών διαχύθηκαν στον εγγράμματο πληθυσμό της Ευρώπης κι επηρέασαν και Έλληνες έμπορους, ιερείς και μορφωμένους ανθρώπους, οι οποίοι ήθελαν να διαφωτιστούν οι ελληνικοί πληθυσμοί, που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, να ακολουθήσουν την πρόοδο της Δυτικής Ευρώπης και να δημιουργήσουν και Ελληνικό Κράτος. Έτσι δημιουργήθηκε κατά τον 18^ο αιώνα το κίνημα του *Νεο-*

Σελίδα από την Εγκυκλοπαίδεια Collaborative Digital Edition and Review of the Encyclopedia or Reasoned Dictionary of Sciences, Arts and Crafts Diderot, D'Alembert και Jaucourt (1751-1772). Γαλλική Ακαδημία Επιστημών.

Χάρτα της Ελλάδος εν η περιέχονται αι νήσοι αυτής και μέρος των εις την Ευρώπην και Μικράν Ασίαν πολυαρίθμων αποικιών αυτής...: Νυν το πρώτον εκδοθείσα παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, 1797. <https://classroom.onassis.org/>.

ελληνικού Διαφωτισμού. Ο **Ρήγας Βελεστινλής** και ο **Αδαμάντιος Κοραής** είναι οι πιο χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι αυτού του κινήματος, χάρη στη ζωή και το έργο τους.

Με την εξάπλωση των νέων αυτών ιδεών από το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα, ο κόσμος ήταν έτοιμος να ζητήσει περισσότερες αλλαγές και να κινηθεί σε νέες επαναστάσεις, που δημιούργησαν τον νεότερο κόσμο. Οι βασικές ιδέες των διαφωτιστών είναι αποδεκτές έως τώρα στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες.

ΠΗΓΕΣ

1. Το κοινωνικό συμβόλαιο είναι μία συμφωνία της γενικής θέλησης του λαού και του ηγεμόνα.

“Όποιον δρόμο και να πάρουμε για να θρούμε την αρχή, οδηγούμαστε πάντα στο ίδιο συμπέρασμα: ότι το κοινωνικό συμβόλαιο εγκαθιδρύει μεταξύ των πολιτών μία ισότητα σύμφωνα με την οποία όλοι δεσμεύονται με τους ίδιους όρους και απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα... Η κύρια βούληση του ηγεμόνα είναι, ή πρέπει να είναι, η γενική βούληση ή ο νόμος· η ισχύς του είναι μόνο η δημόσια ισχύς που συγκεντρώνεται σ’ αυτόν. Έτσι μόλις θελήσει να αναλάβει αυτόθουλα κάποια απόλυτη και ανεξάρτητη πράξη, ο δεσμός του συνόλου αρχίζει να χαλαρώνει.”, Ζ.Ζ. Ρουσσώ, *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*, Επιμ.- Εισ.- Σημειώσεις- Επίμετρο Β. Γρηγοροπούλου, μεταφρ. Β. Γρηγοροπούλου- Α. Σταϊνχάουερ, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004, σ. 82,116-117.

2. Η έννοια του φυσικού δικαίου στον Ρήγα Βελεστινλή.

«...Αυτά τα φυσικά δίκαια είναι, πρώτον το να είμεθα όλοι ίσοι, και όχι ο ένας κατώτερος από τον άλλον· δεύτερον, να είμεθα ελεύθεροι και όχι ο ένας σκλάβος του αλλουνού· τρίτον, να είμεθα σίγουροι εις την ζωήν μας, και κανένας να μην ημπορεί να μας την πάρει αδίκως, και κατά την φαντασίαν· και τέταρτον, τα κτήματα οπου έχομεν, κανένας να μην ημπορεί να μας εγγίξη, αλλά είναι ιδικά μας και των κληρονόμων μας». Ρήγας Βελεστινλής, *Σχέδιο Συντάγματος. Νέα Πολιτική Διοικήσεις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχιοπογδανίας, Τα δίκαια του ανθρώπου*, άρθρο 2, στο Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, *Συνταγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα*, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, σ. 8.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Πολλές θεωρίες, ιδέες και σκέψεις από την περίοδο του Διαφωτισμού κυριαρχούν και σήμερα στο λεξιλόγιό μας. Τι σημαίνουν σήμερα, αν σάς είναι γνωστοί, οι όροι: *ανεξαρτησία, κοινωνικό συμβόλαιο, διάκριση εξουσιών, ντεϊσμός, Εγκυκλοπαίδεια*; Έχουν την ίδια σημασία μ’ αυτή που είχαν τότε;

2 | Ο **Μοντεσκιέ** ανέπτυξε τη σημασία της *διάκρισης των εξουσιών* για να υπάρχει δίκαιη διακυβέρνηση. Συμβουλευόμενοι και το βιβλίο της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής και αφού σημειώσετε ποιες είναι αυτές οι εξουσίες, αναζητήστε στοιχεία για το αν υπάρχει στις σύγχρονες δημοκρατίες *διάκριση εξουσιών*. Στο Ελληνικό Κράτος υπάρχει

διάκριση εξουσιών; Διατυπώστε τη δική σας γνώμη σχετικά με το αν η διάκριση εξουσιών είναι ωφέλιμη για τη δημοκρατία.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Μελετήσαμε ότι η ισότητα όλων απέναντι στο νόμο, οι σκέψεις για έναν πιο δίκαιο τρόπο πολιτικής διακυβέρνησης των ανθρώπων και η ελευθερία ήταν βασικές ιδέες που υιοθέτησαν σταδιακά οι άνθρωποι στη Δυτική Ευρώπη, από το τέλος του 17^{ου} αιώνα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://el.wikipedia.org/wiki/το_πνεύμα_των_νόμων_ (Εξώφυλλο του έργου “Το Πνεύμα των Νόμων” του Μοντεσκιέ, σημαντικού κειμένου της εποχής του Διαφωτισμού, 1748, Reichsgerichtsbibliothek, Leipzig).

https://el.m.wikipedia.org/wiki/Αρχείο:Ο_Ρήγας_Βελεστινλής_και_ο_Αδαμάντιος_Κοραής_υποβαστάζουν_την_Ελλάδα_-_Θεόφιλος_-_19ος_αιώνας.jpg (Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής υποβαστάζουν την Ελλάδα. Πίνακας του Θεόφιλου, 19ος αιώνας. Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης).

Φωτόδεντρο, Η προετοιμασία του Αγώνα, Αδαμάντιος Κοραής, δ/ση αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9690>, δ/ση φυσικού πόρου:

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9690> (Υπεύθυνος περιεχομένου: Γκίκα Έλενα, Υπεύθυνος παιδαγωγικού σχεδιασμού: Γκίκα Έλενα, Υπεύθυνος τεχνικού σχεδιασμού: Αργυρόπουλος Νίκος, Ειδήμων γνωστικού αντικειμένου: Σαβοριανάκης Παναγιώτης, Παιδαγωγικός συντονιστής: Τσιβάς Αρμόδιος, Συντονιστής ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης: Τσιβάς Αρμόδιος).

<https://archive.ert.gr/6901/> (Ελληνική Νομαρχία, Ανωνύμου, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Κοινωνικό Συμβόλαιο: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Τζον Λοκ, κατά την οποία ο ηγεμόνας δεν μπορεί να κυβερνά αυθαίρετα, αλλά πρέπει να έχει μία συμφωνία με τον λαό.

Γενική Θέληση: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Ζ. Ζ. Ρουσό, κατά την οποία ο ηγεμόνας, αν θέλει να κυβερνά, πρέπει να εκφράζει τις επιθυμίες του λαού.

Διάκριση Εξουσιών: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Μοντεσκιέ, κατά την οποία πρέπει διαφορετικά πρόσωπα να ασκούν τη δικαστική (δικαστές), τη νομοθετική (Βουλή) και την εκτελεστική (Κυβέρνηση) εξουσία.

Ανεξιθρησκία: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Βολταίρο, κατά την οποία κάθε άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος να πιστεύει όποια θρησκεία επιθυμεί.

Ντεϊσμός: Θεωρία του Διαφωτισμού, η οποία υποστήριζε ότι ο Θεός έφτιαξε τον κόσμο, αλλά, ύστερα από τη δημιουργία του, δεν επεμβαίνει ούτε εμπλέκεται καθόλου στην εξέλιξή του.

Εγκυκλοπαίδεια: Καταγραφή σε βιβλία με αλφαβητική σειρά όλων των έως τότε γνώσεων που διέθετε η ανθρωπότητα, ώστε να διαβάζεται από τους πολίτες.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Πνευματικό κίνημα κατά τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα, που αναπτύχθηκε από Έλληνες, που είχαν επαφές με την κεντρική και δυτική Ευρώπη και είχαν επηρεαστεί από την ιδεολογία του Διαφωτισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

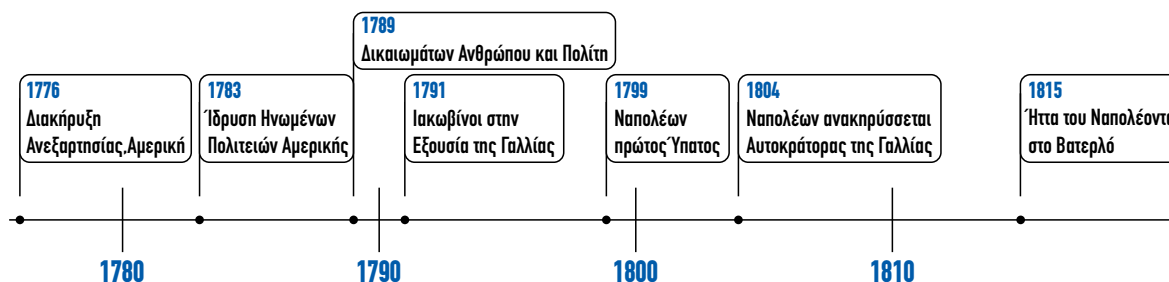
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση ήταν κινήματα με στόχο οι άνθρωποι να περιορίσουν τη δύναμη του βασιλιά και να συμμετέχουν στην πολιτική εξουσία για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους. Στηρίχτηκαν στις αρχές του Διαφωτισμού.

Σκοπός της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες την κοινωνική ανισότητα όχι μόνο ως αιτία αλλά και ως αφορμή για κοινωνική επανάσταση, β) να αντιληφθούν ότι ακόμα και μια φαινομενική αποτυχία μίας επανάστασης επηρεάζει μακροπρόθεσμα τις κοινωνίες.

ΛΕΞΕΙΣ- ΚΛΕΙΔΙΑ: Παλαιό Καθεστώς, Τρίτη Τάξη, Συντακτική Συνέλευση, Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, λέσχες, Ιακωβίνοι, Διευθυντήριο.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση εμπνεύστηκαν από το κίνημα του Διαφωτισμού κι επιδίωκαν να βελτιώσουν την πολιτική και κοινωνική θέση των ανθρώπων στην Αμερική και τη Γαλλία.

Στη Βόρεια Αμερική η οικονομία βασιζόταν στην καλλιέργεια καπνού, ρυζιού και βαμβακιού σε μεγάλες φυτείες. Αυτές τις έλεγχαν οι Ευρωπαίοι, που είχαν εγκατασταθεί εκεί ως άποικοι, και εκμεταλλεύονταν τους σκλάβους. Αμερικανική Επανάσταση ονομάστηκε η σύγκρουση της Αγγλίας, που εκμεταλλεύονταν τη Βόρεια Αμερική, με τους αποίκους κατοίκους της. Η Αγγλία απαίτησε από τους αποίκους νέους φόρους. Αυτοί αντέδρασαν και σταμάτησαν να αγοράζουν αγγλικά προϊόντα. Η Αγγλία υποχώρησε, κατάργησε όλους τους φόρους, αλλά διατήρησε το φόρο στο τσάι. Οι άποικοι κατέστρεψαν όλα τα αγγλικά φορτία τσαγιού στην Αμερική. Ο Άγγλος βασιλιάς, **Γεώργιος Γ΄**, διάλεξε να συγκρουστεί με τους αποίκους, οι οποίοι με τους αντιπροσώπους τους, στο Αμερικανικό Κογκρέσο, ψήφισαν τη **Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας** (4 Ιουλίου 1776), με εμπνευστή τον **Βενιαμίν Φραγκλίνιο**. Ο πόλεμος ανάμεσα στην Αγγλία και τους αποίκους, που

είχαν αρχιστράτηγο τον **Τζορτζ Ουάσινγκτον**, για το ποιος θα ελέγχει τη Βόρεια Αμερική, έληξε με νίκη των Αμερικανών αποίκων. Τελικά οι Αμερικανοί άποικοι ένωσαν δεκατρείς (13) αποικίες στη βόρεια Αμερική, έγιναν ανεξάρτητο κράτος και ονομάστηκαν Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (1783, συνθήκη Βερσαλλιών).

Η γαλλική κοινωνία του 18^{ου} αιώνα πριν τη Γαλλική Επανάσταση ήταν χωρισμένη σε τρεις (3) τάξεις:

- α) τον κλήρο (0,5% του πληθυσμού),
- β) τους ευγενείς (1,5% του πληθυσμού) και
- γ) την Τρίτη Τάξη (98% του πληθυσμού).

Την *Τρίτη Τάξη* αποτελούσαν αστοί, αγρότες και εργάτες. Την *Τρίτη Τάξη* εκμεταλλεύονταν οι άλλες δύο. Ο κλήρος και οι ευγενείς είχαν μόνο προνόμια, ενώ η *Τρίτη Τάξη* είχε μόνο υποχρεώσεις. Αυτή η κοινωνική κατάσταση ονομαζόταν *Παλαιό Καθεστώς*. Ο χειμώνας 1788-1789 ήταν σκληρός και η πείνα των φτωχών τους οδηγούσε να λεηλατούν σπίτια πλουσίων. Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση, ο βασιλιάς **Λουδοβίκος ΙΣΤ'** συγκάλεσε συνέλευση των τάξεων στα ανάκτορά του, που ονομάζονταν Βερσαλλίες. Η συνέλευση αυτή επέβαλε νέους φόρους στην *Τρίτη Τάξη*. Ο λαός αντέδρασε, επαναστάτησε και στις 14 Ιουλίου 1789 κατέλαβε τη **Βαστίλη**, τόπο φυλάκισης και βασανιστηρίων, σύμβολο της απολυταρχικής εξουσίας των βασιλιάδων. Μετά την επανάστασή της, η *Τρίτη Τάξη* συγκάλεσε Συντακτική Συνέλευση (συνέλευση για αλλαγή του Συντάγματος) των επαναστατημένων, με την οποία:

Ανώνυμη γελοιογραφία που παρουσιάζει τις Τρεις Τάξεις. Παρίσι, Μουσείο Carnavalet.

Άλωση Βαστίλης. Jean-Pierre Houël, 1789, Bibliothèque nationale de France.

- α) κατάργησε τα προνόμια των δύο πρώτων τάξεων και
- β) ψήφισε τη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη*, (1789), που στηριζόταν στις αρχές του Διαφωτισμού.

Μέσα στη Συντακτική Συνέλευση διαμορφώθηκαν τρία (3) πολιτικά ρεύματα:

- α) η *δεξιά*, που επιθυμούσε να διατηρηθεί το *Παλαιό Καθεστώς*,
- β) το *κέντρο*, που στήριζε τον βα-

σιλιά, αλλά ζητούσε αυξημένες εξουσίες σε ευγενείς και μεγαλοαστούς και
 γ) η αριστερά, που οραματιζόταν ένα πολίτευμα όπως το αμερικανικό.

Οι ονομασίες οφείλονταν στις θέσεις που κατείχαν οι παραπάνω ομάδες στη Συνέλευση. Οι εκπρόσωποι της *Τρίτης Τάξης* μαζεύονταν και αντάλλασσαν απόψεις στις *λέσχες*. Οι *λέσχες* ήταν τόποι πολιτικών συγκεντρώσεων ανδρών με κοινές πολιτικές επιδιώξεις. Οι πιο ισχυρές λέσχες ήταν

αυτή των *Ιακωβίνων*, που τη στήριζε η αριστερά κι είχε ως ισχυρή προσωπικότητα τον **Ροβεσπιέρο**, και αυτή των *Κορδελιέρων*, πιο μετριοπαδής, με ισχυρή προσωπικότητα τον **Δαντόν**.

Οι *Ιακωβίνοι* και η λέσχη τους μετά το 1791, πήραν την εξουσία στη Γαλλία. Βασικά πολιτικά συνθήματά τους ήταν: δημιουργία έθνους-κράτους, δημοκρατία, ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων για άνδρες, κατάργηση προνομίων και ατομική ιδιοκτησία χωρίς μεγάλες περιουσίες.

Στο τέλος της Γαλλικής Επανάστασης ο ηγέτης των *Ιακωβίνων* **Ροβεσπιέρος** εκτελέστηκε, επειδή, για να πετύχει την πολιτική του, οδήγησε χιλιάδες Γάλλους πολίτες σε εκτέλεση με λαιμητόμο (γκιλοτίνα). Την εξουσία ανέλαβαν τότε οι μετριοπαθείς *Θερμιδοριανοί* (από τον μήνα *Θερμιδός*). Την εκτελεστική εξουσία ασκούσε ένα 5μελές συμβούλιο, το *Διευθυντήριο*. Από όλη αυτή την κατάσταση τελικός ηγέτης αναδείχθηκε ο **Ναπολέων Βοναπάρτης**. Χωρίς τυπικά να αλλάξει το πολίτευμα ο **Ναπολέων** ανακηρύχθηκε *Πρώτος Ύπατος* και στη συνέχεια *Αυτοκράτορας*. Κυριάρχησε σε όλη την Ευρώπη. Επιτέθηκε στη Ρωσία, αλλά υποχώρησε εξαιτίας του

Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' αποκεφαλίζεται στις 21 Ιανουαρίου 1793 στην γκιλοτίνα. Ο μηχανισμός αυτός αποκεφαλισμού ονομάστηκε έτσι από το Γάλλο γιατρό Joseph Ignace Guillotin. Georg Heinrich Sieveking, *Hinrichtung Ludwigs des XVI.* – Kupferstich aus dem Jahr 1793

Ροβεσπιέρος. Portrait of Maximilien de Robespierre c. 1790 (anonymous), Musée Carnavalet, Paris.

Ναπολέων Βοναπάρτης. J. Chabard, *Equestrian Portrait of Napoleon*, 1810, Museo Napoleonico, Ρώμη.

ρωσικού χειμώνα. Η ήττα του **Ναπολέοντα** στο Βατερλό του Βελγίου (1815) σήμαινε και το τέλος της κυριαρχίας του.

Οι συνέπειες της Γαλλικής Επανάστασης και της Ναπολεόντειας περιόδου ήταν οι εξής:

- α) η αστική τάξη κυριάρχησε στην Ευρώπη,
- β) η απολυταρχία κλονίστηκε,
- γ) αναπτύχθηκε η ιδέα του έθνους (σημαίες, εθνικοί ύμνοι, στρατιωτική θητεία),
- δ) η εκκλησία διαχωρίστηκε από το κράτος,
- ε) καταργήθηκαν τα προνόμια ευγενών και κλήρου,
- στ) όλοι οι άνθρωποι ήταν θεωρητικά ίσοι,
- ζ) οι υπήκοοι έγιναν πολίτες και
- η) αναπτύχθηκαν νέες ιδεολογίες όπως ο φιλελευθερισμός, ο εθνικισμός, ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός και ο σοσιαλισμός.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι φάσεις εξέλιξης της Γαλλικής Επανάστασης

Πορεία της Γαλλικής Επανάστασης:

Α' φάση: 1789-1792

Συντακτική Συνέλευση ->

δεξιά - κέντρο - αριστερά
Ιακωβίνοι - Κορδελιέροι
Αδιέξοδο

↓

Νομοθετική Συνέλευση ->

Γιρονδίνοι- αβράκωτοι
πολιτικά δικαιώματα σε άνδρες,
δήμευση περιουσιών αριστοκρατών,
διαχωρισμός Εκκλησίας-Κράτους

Β' φάση: 1792-1794

↓

Συμβατική Συνέλευση ->

Ορεινοί, **Ροβεσπιέρος**
κατάργηση μοναρχίας
αβασίλευτη δημοκρατία
αποκεφαλισμός **Λουδοβίκου ΙΣΤ'**
περίοδος Τρομοκρατίας (40.000 εκτελέσεις),
αποκαθήλωση χριστιανισμού

2. Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, 3 πρώτα άρθρα.

“Άρθρο 1: Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι, με ίσα δικαιώματα. Κοινωνικές διακρίσεις γίνονται μόνο με γνώμονα το κοινό συμφέρον. **Άρθρο 2:** Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης αποτελεί η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία. **Άρθρο 3:** Το Έθνος είναι η αποκλειστική πηγή κάθε εξουσίας. Καμία ομάδα ανθρώπων και κανένα άτομο δεν μπορεί να ασκεί εξουσία που δεν απορρέει από το Έθνος”.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Να γράψετε μία παράγραφο για να δικαιολογήσετε και να αναλύσετε τους συμβολισμούς της πρώτης εικόνας της ενότητας, που παρουσιάζει μία γελοιογραφία των τριών (3) τάξεων.
- 2 | Σύμφωνα με το βιβλίο σας η προσφορά της Γαλλικής Επανάστασης στην παγκόσμια ιστορία ήταν τεράστια και παρουσιάζονται οι συνέπειές της. (βλ. θεωρία)
Αφού ιεραρχήσετε με σειρά τις συνέπειες αυτές, βάζοντας πρώτη αυτή που θεωρείτε πιο ισχυρή και τελευταία αυτή που θεωρείτε λιγότερο επιδραστική στη σύγχρονη κοινωνία, να γράψετε μία παράγραφο, για να αιτιολογήσετε την πρώτη σας επιλογή.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Εξετάσαμε α) ότι η εκμετάλλευση των αποίκων στην Αμερική και η μεγάλη κοινωνική ανισότητα ανάμεσα στους ευγενείς και την *Τρίτη Τάξη* οδηγούν σε επανάσταση και β) ότι οι περισσότερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης είναι οι βασικές αρχές του σύγχρονου κόσμου.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://el.wikisource.org/wiki/Διακήρυξη_της_Ανεξαρτησίας_των_ΗΠΑ#/media/Αρχείο:Yale_Dunlap_Broadside.jpg (Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας δημοσιευμένη αρχικά σε μία μονή σελίδα).

https://el.wikipedia.org/wiki/Διακήρυξη_των_Δικαιωμάτων_του_Ανθρώπου_και_του_Πολίτη (Διακήρυξη Δικαιωμάτων Ανθρώπου και Πολίτη, 1789).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Παλιό Καθεστώς: Η κοινωνική κατάσταση πριν το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία οι ευγενείς και η αριστοκρατία κατείχαν όλα τα πολιτικά και οικονομικά προνόμια στη Γαλλία.

Τρίτη Τάξη: Οι αστοί, οι αγρότες και εργάτες της Γαλλικής κοινωνίας πριν ξεσπάσει η Γαλλική Επανάσταση, οι οποίοι δεν είχαν κανένα πολιτικό και οικονομικό προνόμιο, παρόλο που αποτελούσαν το 98% του πληθυσμού.

Συντακτική Συνέλευση: Η Συνέλευση των επαναστατημένων της Τρίτης Τάξης το 1789, η οποία κατέργησε τα προνόμια των ευγενών και ψήφισε τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη.

Διακήρυξη Δικαιωμάτων Ανθρώπου και Πολίτη: Γραπτό κείμενο που κατέγραφε όλα τα δικαιώματα των ανθρώπων με βάση την ελευθερία, την ισότητα και την αδελφότητα.

Λέσχες: Χώροι πολιτικών συγκεντρώσεων κατά τη Γαλλική Επανάσταση ομάδων ανθρώπων με κοινές πολιτικές επιδιώξεις.

Ιακωβίνοι: Πολιτική και επαναστατική λέσχη την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, που επιζητούσε ριζοσπαστικές αλλαγές στη Γαλλική κοινωνία.

Διευθυντήριο: Τύπος διακυβέρνησης από το 1795 στη Γαλλία, στον οποίο την εκτελεστική εξουσία ασκούσε 5μελές συμβούλιο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

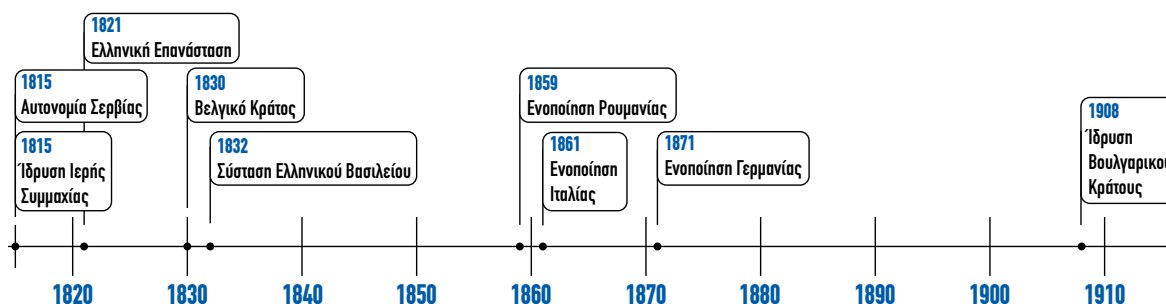
Τα έθνη-κράτη ήταν το αποτέλεσμα μίας νέας ιδεολογίας του νεότερου κόσμου, της εθνικής ιδεολογίας, κυριάρχησαν από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και αντικατέστησαν τις πολυεθνικές αυτοκρατορίες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η Ελληνική Επανάσταση και η δημιουργία του Ελληνικού Κράτους εντάσσονταν σε αυτή την ιδεολογία.

Σκοπός της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες ότι η δημιουργία εθνών-κρατών ήταν μία ιστορική εξέλιξη του νεότερου κόσμου σε παγκόσμιο επίπεδο, β) να αντιληφθούν ότι η Ελληνική Επανάσταση ήταν το πρώτο επιτυχημένο κίνημα στο στάδιο της δημιουργίας του νεότερου κόσμου.

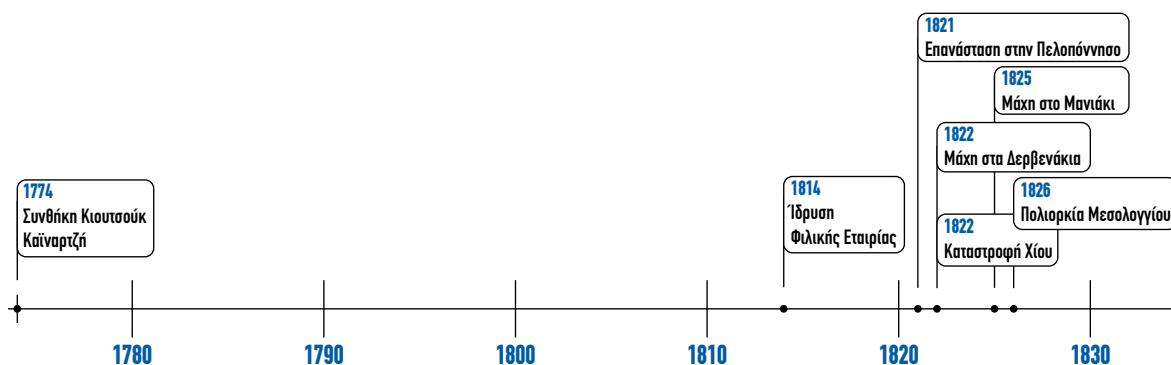
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Αρχή εθνοτήτων, Παλινόρδωση, Ιερή Συμμαχία, Καρμπονάροι, Risorgimento, Φαναριώτες, Φιλική Εταιρία, Φιλελληνισμός.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Θεμέλιο όλων των επαναστάσεων του 19^{ου} αιώνα ήταν οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Από τη Γαλλική Επανάσταση γεννήθηκε στους λαούς η ιδέα της δημιουργίας έθνους-κράτους, που θα αντικαθιστούσε τις Αυτοκρατορίες, αφού οι υπήκοοι των Αυτοκρατοριών θα γίνονταν πολίτες των εθνών-κρατών. Έτσι δημιουργήθηκε η πολιτική ιδεολογία της *αρχής των εθνότητων*.

Αρχή των εθνοτήτων λοιπόν ονομαζόταν η ιδεολογία, που θεωρούσε ότι όσοι πληθυσμοί ανήκουν σ' ένα έθνος, έχουν το δικαίωμα να ιδρύσουν δικό τους ανεξάρτητο κράτος. Η πρώτη θεωρία για το τι είναι έθνος ήταν η γαλλική και υποστήριζε ότι σε ένα έθνος μπορεί να ανήκει ο καθένας που αισθάνεται ότι ανήκει σ' αυτό. Η δεύτερη θεωρία, η γερμανική, υποστήριζε ότι το έθνος προϋπάρχει μέσα μας και συνδέεται με το αίμα των προγόνων, τη γλώσσα και τη θρησκεία.

Τα βασικά συστατικά της αρχής των εθνοτήτων ήταν

- α) η ιστορία,
β) η γλώσσα και
γ) η δρασκεία.

Στον πανίσχυρο όμως ευρωπαϊκό χώρο από τις αρχές του 19ου αιώνα, κυριαρχούσαν οι Αυτοκρατορίες, που κυβερνούσαν τους λαούς απολυταρχικά. Οι ευρωπαϊκές απολυταρχικές κυβερνήσεις της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας ενώθηκαν, για να αντιμετωπίσουν τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και τον **Ναπολέοντα**. Αυτός ο συνασπισμός ονομάστηκε *Ιερή Συμμαχία* και δημιουργήθηκε στη Βιέννη το 1815 (Συνέδριο Βιέννης). Με την *Ιερή Συμμαχία* επήλθε και η επαναφορά της βασιλικής εξουσίας στη Γαλλία, η οποία ονομάστηκε *Παλινόρθωση*. Έτσι η *αρχή των εθνотήτων* των λαών έπρεπε να αντιμετωπίσει την *Ιερή Συμμαχία* των Αυτοκρατοριών, για να δημιουργήσει έδνη-κράτη. Οι μεγάλες εθνικές επαναστάσεις την περίοδο 1820-1821 εναντίον των Αυτοκρατοριών της *Ιερής Συμμαχίας* ήταν

- α) η σερβική, που πέτυχε αυτονομία από τους Οθωμανούς, με επικεφαλής τον **Μίλος Ομπρένοβιτς** (1815),
- β) οι εξεγέρσεις στη Λατινική Αμερική,
- γ) η *επανάσταση στην Ισπανία* το 1820,
- δ) οι *επαναστάσεις στην Ιταλία* την περίοδο 1820 -1821 με πρωτοστάτες τους *καρμπονάρους*, δηλ. μέλη μυστικής οργάνωσης για την απελευθέρωση της Ιταλίας από τους Αυστριακούς και
- ε) η *Ελληνική Επανάσταση* το 1821.

Χάρτης της Ευρώπης την εποχή του Συνεδρίου της Βιέννης, 1815.
Συγγραφική Ομάδα.

Μίλος Ομπρένοβιτς, Τζιουζέπε Γκαριμπάλντι, Όττο φον Μπίσμαρκ. Συντελεστές διάδοσης της εθνικής ιδεολογίας στην Ευρώπη. Anastas Jovanović, Λεπτομέρεια του πορτρέτου του πρίγκιπα Miloš Obrenović, 1852. Fratelli Alinari, Τζιουζέπε Γκαριμπάλντι, 9 October 2011, Archivi Alinari, Firenze. Όττο φον Μπίσμαρκ, Kabinett-Photo, Braun et Compagnie, περίπου 1868-1869.

Οι εθνικές επαναστάσεις επικράτησαν με

- α) τη δημιουργία του βελγικού κράτους (1830),
- β) την ιταλική ενοποίηση (*Risorgimento*), που έγινε ως το 1861 και ολοκληρώθηκε το 1870 με πρωτοβουλίες των **Καβούρ** (φιλελεύθερο ρεύμα), **Μαντσίνι** (εκφραστής μικρομεσαίας τάξης) και **Γκαριμπάλντι** (ριζοσπαστικό ρεύμα),
- γ) την ενοποίηση της Ρουμανίας, που ξεκίνησε με τον **Αλέξανδρο Κούζα** (1858-9),
- δ) τη γερμανική ενοποίηση, που έγινε με τον **Μπίσμαρκ** (1871) και
- ε) τη δημιουργία Βουλγαρικού Κράτους (1908).

Τα έθνη-κράτη κυριάρχησαν ως πολιτικό μοντέλο μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το πρώτο επιτυχημένο παράδειγμα δημιουργίας έθνους-κράτους του 19^{ου} αιώνα ήταν η Ελληνική Επανάσταση. Φορείς της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας ήταν από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα

- α) εκπρόσωποι του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού*,
- β) η ορθόδοξη εκκλησία,
- γ) οι *Φαναριώτες*,
- δ) οι *προεστοί*,
- ε) οι έμποροι κι οι караβοκύρηδες (ειδικά μετά το 1774 και τη συνθήκη του *Κιουτσούκ Καϊναρτζή*, σύμφωνα με την οποία μπορούσαν να υψώνουν στα καράβια τους τη ρωσική σημαία και να πλέουν ελεύθερα στην οθωμανική ανατολική Μεσόγειο) και
- στ) οι κλέφτες και οι αρματολοί.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα έως τις αρχές του 19ου αιώνα, οι Έλληνες γνώρισαν σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές. Παρά τη φτώχεια των λαϊκών στρωμάτων, αναπτύχθηκε ισχυρή εμπορική και ναυτική τάξη, με δράση και στις παροικίες. Η διάδοση των ιδεών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και η επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης ενίσχυσαν την εθνική συνείδηση. Σημαντικό ρόλο είχαν επίσης οι πρόκριτοι και ο κλήρος.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, το 1814 ιδρύθηκε στην Οδησό της Ρωσίας μία μυστική οργάνωση, η *Φιλική Εταιρία* (με ιδρυτές τους **Σκουφά, Ξάνδο, Τσακάλωφ**), για να διαδώσουν την ιδέα της ελληνικής εξέγερσης εναντίον των Οθωμανών. Η εξέγερση, παρά το ότι αρχικά απέτυχε υπό τον **Αλέξανδρο Υψηλάντη** στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, στη συνέχεια πέτυχε στην Πελοπόννησο - ειδικά μετά την κατάληψη της Τριπολιτσάς, τον Σεπτέμβριο του 1821. Η επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης στην Πελοπόννησο οφειλόταν στο ότι ο οθωμανικός στρατός

- α) δεν είχε ισχυρή παρουσία και
- β) βρισκόταν σε εκστρατεία εναντίον του **Αλή Πασά** της Ηπείρου.

Από τους πρωταγωνιστές της Επανάστασης αξίζει ενδεικτικά να αναφερθούν: ο **Κολοκοτρώνης**, ο **Καραϊσκάκης**, ο **Ανδρούτσος**, ο **Μπότσαρης**, ο **Κανάρης**, ο **Μιαούλης**, η **Μπουμπουλίνα**, η **Μαντώ Μαυρογένους** και στα σημαντικότερα πολεμικά γεγονότα συγκαταλέγονται

- α) η καταστροφή της Χίου από τους Τούρκους το Πάσχα του 1822, στην οποία σφάχτηκε και αιχμαλωτίστηκε όλος ο χιώτικος πληθυσμός,
- β) η διάλυση του στρατού του **Δράμαλη** από τις δυνάμεις του **Κολοκοτρώνη** στα Δερβενάκια τον Ιούλιο του 1822,
- γ) η έλευση του Αιγύπτιου **Ιμπραήμ Πασά** στην Πελοπόννησο και ο ηρωικός θάνατος του **Παπαφλέσσα** στο Μανιάκι τον Μάιο του 1825,
- δ) η πολιορκία του Μεσολογγίου και ο ηρωικός θάνατος των Μεσολογγιτών, το 1826 και
- ε) η Ναυμαχία του Ναβαρίνου.

Με την οικονομική και πολιτική υποστήριξη των Τριών Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και με το έντονο ρεύμα του *φιλελληνισμού*, ενός ιδεολογικού και πολιτικού κινήματος για τους Έλληνες και την ελληνική γλώσσα μέσω του θαυμασμού του αρχαιοελληνικού πολιτισμού στη δυτική Ευρώπη, το Ελληνικό Κράτος εδραιώθηκε

- α) με τη *συνθήκη του Λονδίνου* (Ιούλιος 1827) με την οποία αποφασίστηκε η δημιουργία Ελληνικού Κράτους,
- β) τη *ναυμαχία του Ναβαρίνου* και την ήττα των Οθωμανών από τους στόλους Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας (8 Οκτωβρίου 1827) και
- γ) την υπογραφή του πρωτοκόλλου της *Ανεξαρτησίας* (22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830).

Κατά τον ιστορικό **E. Hobsbawm** η Ελληνική Επανάσταση «ήταν η μοναδική που πέτυχε στη Ν. Ευρώπη μετά το συνέδριο της Βιέννης στον πρώτο κύκλο των ευρωπαϊκών επαναστάσεων».

Πορτραίτο του πιο γνωστού Έλληνα αγωνιστή της Ελληνικής Επανάστασης, Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Adam de Friedel, *The Greeks, Twenty-four Portraits of the principal Leaders and Personages who have made themselves most conspicuous in the Greek Revolution, from the Commencement of the Struggle*, London, 1832.

ΠΗΓΕΣ

1. Σκοπός και όρκος Φιλικής Εταιρείας.

Ο Ι. Φιλήμων καταγράφει με ακρίβεια τους στόχους της Φιλικής Εταιρείας, ενώ από τον όρκο των μελών της φαινόταν η αποφασιστικότητά τους για κινητοποίηση εξαιτίας της άδλιας κατάστασης των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

«Α. Κύριον είχαν αυτή σκοπόν την επανάστασιν το όλον περιλαμβάνουσιν διαφόρων υπό το σύμβολον της Ορθοδοξίας ενουμένων εθνότητων. Η Φ. Εταιρεία συνεκροτήθη...προς την μόρφωσιν ενός του γενικού πνεύματος κέντρου, εις ο επέκειτο η προπαρασκευή προς τον πόλεμον».

Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον της ιστορίας Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήναι, Τύποις Π. Σούτσα και Α. Κτενά, 1859-1861.4, τ. 1, σ. 3-4.

«Β. Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού οικειοθελώς ότι θέλω είμαι πιστός εις την Εταιρίαν κατά πάντα και διά πάντα...Τέλος πάντων, ορκίζομαι εις εσέ, ώ ιερά και αδλία πατρίς! Ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα, τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν τα ταλαίπωρα τέκνα σου...». Τάσος Βουρνάς, *Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα, εκδ. Αφοί Τολίδη, 1982, σ. 28-36.

2. Ο Κολοκοτρώνης εξηγεί στους νέους γιατί πέτυχε η Ελληνική Επανάσταση

“Όταν αποφασίσαμε να κάμωμε την Έπανάσταση, δεν έσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα, ούτε πως δεν έχομε άρματα, ούτε ότι οί Τουρκοί έβαστοῦσαν τὰ κάστρα και τὰς πόλεις, ούτε κανέναν φρόνιμος μᾶς εἶπε «ποῦ πάτε εἰδῶ να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα», ἀλλὰ ὡς μία βροχή ἔπεσε εις ὅλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας”

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: Όμιλία πρὸς τοὺς Γυμνασιόπαιδες στὴν Πνύκα, ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῇ 8ῃ Ὀκτωβρίου 1838 καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφημερίδαν ΑἴΩΝ τῇ 13ῃ Νοεμβρίου 1838.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Υπήρχαν έθνη-κράτη πριν τη Γαλλική Επανάσταση; Υπήρχε π.χ. η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Αλβανία, η Ουγγαρία; Υπήρχαν οι σημαίες των εθνών, που υπάρχουν σήμερα; Υπήρχαν οι εθνικοί ύμνοι και οι εθνικές γιορτές; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας σε μία παράγραφο.
- 2 | Μία από τις συνέπειες της Γαλλικής Επανάστασης ήταν ότι ο υπήκοος έγινε πολίτης. Με τη βοήθεια του/της διδάσκοντος/διδάσκουσας το μάθημα της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής βρείτε τις διαφορές του υπηκόου και του πολίτη. Ποιες χώρες σήμερα έχουν υπηκόους και ποιες πολίτες;
- 3 | Βρείτε ποιος Έλληνας ποιητής του 19ου αιώνα και εκπρόσωπος της λεγόμενης Επτανησιακής Σχολής ήταν *καρμπονάρος*. Ποιες ιδέες υποστήριζε; Σήμερα η λέξη αυτή τι σάς φέρνει στο μυαλό;
- 4 | Η Ελληνική Επανάσταση θεωρείται ότι πέτυχε το σκοπό της στην Πελοπόννησο, επειδή
 - α) ο οθωμανικός στρατός δεν είχε ισχυρή παρουσία,
 - β) ο οθωμανικός στρατός βρισκόταν σε εκστρατεία εναντίον του **Αλή Πασά** της Ηπείρου,

γ) η Φιλική Εταιρία είχε διαδώσει στον ελλαδικό χώρο της ιδέες της και

δ) υπήρχαν ισχυρά σώματα κλεφτών.

Ιεραρχήστε και αριθμήστε κατά τη δική σας σειρά προτεραιότητας τα παραπάνω αίτια, ξεκινώντας από αυτό που θεωρείτε ότι είναι πιο σημαντικό κατευθυνόμενοι προς αυτό που θεωρείτε λιγότερο δυναμικό.

Στη συνέχεια γράψτε μία παράγραφο, για να δικαιολογήσετε γιατί βάλατε τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο δυναμικό για την επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναλύσαμε ότι η δημιουργία εθνών-κρατών ήταν μία διαδικασία που κράτησε στην Ευρώπη έναν αιώνα, από το 1815 έως το 1918. Το ελληνικό έθνος-κράτος ήταν από τα πιο πετυχημένα έθνη-κράτη, και εμπεριείχε σε υψηλό βαθμό όλα τα στοιχεία της *αρχής των εθνοτήτων*.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://archive.ert.gr/69185/>

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9571?locale=el>

<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9571>

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9489>

<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9110>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Αρχή Εθνοτήτων: Πολιτική ιδεολογία η οποία υποστήριζε ότι όλοι οι λαοί που αισθάνονται έθνος μπορούν να αποτελέσουν κι ένα ενιαίο κράτος.

Παλινόρθωση: Η επάνοδος των μοναρχικών πολιτικών καθεστώτων στη Γαλλία και γενικά στην Ευρώπη κατά τον 19^ο αιώνα.

Ιερή Συμμαχία: Η πολιτική συνεργασία Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Αυστρίας και Πρωσίας κατά τον 19^ο αιώνα, για να διατηρήσουν τις μοναρχικές εξουσίες στην Ευρώπη.

Καρμπονάροι: Οργανώσεις φιλελεύθερων, ριζοσπαστικών και εθνικών επιδιώξεων, που σκοπό είχαν να ανατρέψουν τα μοναρχικά καθεστώτα στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα.

Risorgimento: Το πολιτικό και κοινωνικό κίνημα στην Ιταλία του 19^{ου} αιώνα, που είχε σκοπό να ενώσει τα ιταλικά κρατίδια σε ενιαίο ιταλικό κράτος.

Φαναριώτες: Έλληνες αξιωματούχοι που υπηρετούσαν τον Οθωμανό Σουλτάνο ως διερμηνείς κυρίως κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με το πέρασμα του χρόνου απέκτησαν μεγάλο κύρος και δύναμη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς διορίζονταν και ηγεμόνες.

Φιλική Εταιρία: Μυστική οργάνωση Ελλήνων με σκοπό τη διάδοση της ιδέας του ξεσηκωμού τους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της δημιουργίας έθνους-κράτους. Ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας από τους εμπόρους Ν. Σκουφά, Εμμ. Ξάνθο και Αθ. Τσακάλωφ.

Φιλελληνισμός: Ρεύμα συμπάθειας και πολιτικής υποστήριξης των ευρωπαϊκών πληθυσμών για το αρχαίο ελληνικό πνεύμα και την Ελληνική Επανάσταση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

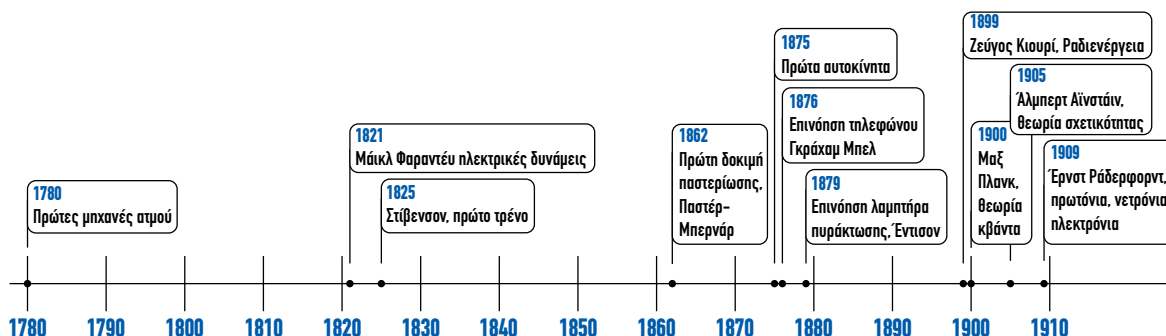
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Η μηχανή άλλαξε τους ανθρώπους και την καθημερινότητά τους ραγδαία, μετατρέποντας τους αγρότες σε αστούς.

Σκοπός της ενότητας είναι να παρακολουθήσουν οι μαθητές/τριες αυτή τη μετάβαση.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Βιομηχανική Επανάσταση, καπιταλισμός.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Επανάσταση και οι Εθνικές Επαναστάσεις συνδέθηκαν μεταξύ τους και ώθησαν και σε υλικές καθημερινές αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων της Ευρώπης. Αυτές οι αλλαγές είχαν να κάνουν με την επινόηση της μηχανής και τη μετακίνηση πληθυσμών από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα. Πιο συγκεκριμένα, παράγοντες που οδήγησαν στις αλλαγές αυτές ήταν

- α) η εκτεταμένη χρήση της ατμομηχανής,
- β) η αξιοποίηση του άνθρακα ως καυσίμου,
- γ) οι καινοτομίες στη μεταλλουργία,
- δ) η συγκέντρωση εργαζομένων στα εργοστάσια,
- ε) οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης και
- στ) η ανάδυση της υφαντουργίας.

Αυτές οι αλλαγές έγιναν για πρώτη φορά στη Μ. Βρετανία στα 1750-1780, ονομάστηκαν *Βιομηχανική Επανάσταση* και οδήγησαν στην εκβιομηχάνιση του τρόπου ζωής.

Οι πρωτοπόροι που άνοιξαν τον δρόμο της τεχνολογικής προόδου με την επιστημονική τους συμβολή στις φυσικές επιστήμες, από την περίοδο του Διαφωτισμού, ήταν οι:

Φράνσις Μπέικον (επαλήθευση μέσω πειράματος),

Ρενέ Ντεκάρτ (αμφιβολία, ορθολογισμός),

Τζον Λοκ (φυσικά δικαιώματα),

Ισάακ Νιούτον (επαγωγική μέθοδος, εμπειρισμός),

Ντεστί ντε Τρασί (εισαγωγή του όρου ιδεολογία).

Από τα πρώτα ταξίδια με το τρένο από το Μάντσεστερ στο Λίβερπουλ, A.B. Clayton, 1830. J. Mayall's Photographic Studio, London, 1875.

Έτσι, μαζί με τη *Βιομηχανική Επανάσταση* συντελέστηκαν παράλληλα και επιστημονικές παρεμβάσεις στην καθημερινή ζωή. Η εξέλιξη της χημικής και της ηλεκτρικής βιομηχανίας επιτάχυνε τον βιομηχανοποιημένο τρόπο ζωής, καθώς η επιστήμη συνδέθηκε με τη βιομηχανία. Μ' αυτό τον τρόπο μπήκε στη ζωή του ανθρώπου για πρώτη φορά η χρήση των συνθετικών βαφών, των λιπασμάτων, των πλαστικών υλών, των φαρμάκων, των ψυγείων, των φωτογραφικών μηχανών, των λαμπών πετρελαίου, του τηλέγραφου και του τηλεφώνου.

Το 1821 ο **Μάικλ Φάραντεϊ** απέδειξε για πρώτη φορά ότι οι ηλεκτρικές δυνάμεις μπορούν να προκαλέσουν κίνηση. Το 1825 ο Άγγλος μηχανικός **Στίβενσον** κίνησε το πρώτο τρένο με ατμό στη σιδηροδρομική γραμμή Λίβερπουλ- Μάντσεστερ. Στη συνέχεια εμφανίστηκαν τα τραμ και το μετρό. Με τη χρήση του πετρελαίου ως καύσιμου κινητήρα εμφανίστηκαν τα αυτοκίνητα, που την περίοδο 1875-1914 παράγονταν μαζί με πρωταγωνιστές τις εταιρίες **Ρολς Ρόις** και **Φορντ**. Σ' αυτό το περιβάλλον επιστημονικών ερευνών, το ζεύγος **Πιέρ** και **Μαρί Κιουρί** ανακάλυψε την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, τη ραδιενέργεια.

Το πρώτο αυτοκίνητο στον κόσμο από τον Karl Benz. 885 Benz Motorwagen. Bettmann Archive. <https://www.gettyimages.co.uk/>.

Οι βιομηχανικές και επιστημονικές εξελίξεις άλλαξαν και τον τομέα της οικονομίας. Ο νέος τρόπος οργάνωσης της οικονομίας, σύμφωνα με τον οποίο οι επιχειρηματίες είχαν δικαίωμα να πράττουν ό,τι έκριναν αναγκαίο για να πλουτίζουν, ονομάστηκε **καπιταλισμός**. Έτσι στον νέο βιομηχανικό κόσμο το ατομικό συμφέρον θεωρούνταν πιο σημαντικό από το κοινωνικό.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Σχεδιάγραμμα νέων επινοήσεων.

A. Τα σημαντικότερα επιστημονικά επιτεύγματα του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου}:

Φαραντέι -> σχέση ηλεκτρισμού/μαγνητισμού,
 Μάξγουελ -> ηλεκτρομαγνητικά κύματα,
 Μπελ -> τηλέφωνο,
 Έντισον -> ηλεκτρικός λαμπτήρας,
 Μορς -> τηλεγραφικό δίκτυο,
 Παστέρ/Κοχ -> εμβόλιο λύσσας, παστερίωση,
 Μαξ Πλάνκ -> θεωρία κβάντα (1900),
 Ερνστ Ράδερφορντ -> εικόνα ύλης (πρωτόνια, νετρόνια, ηλεκτρόνια, 1909),
 Άλμπερτ Αϊνστάιν -> θεωρία σχετικότητας, (1905-1916)

B. Στοχαστές που σημάδεψαν με τις θεωρίες τους το 19^ο αιώνα και τις αρχές του 2^{ου}:

Κάρολος Δαρβίνος -> θεωρία της φυσικής εξέλιξης/επιλογής,
 Αύγουστος Κοντ -> επιστημολογία, θετικές επιστήμες, κοινωνιολογία,
 Φρίντριχ Χέγκελ -> διαλεκτική, σημασία πνεύματος,
 Κάρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς -> πάλη των τάξεων, κομμουνισμός,
 Φρίντριχ Νίτσε -> μηδενισμός,
 Ζίγκμουντ Φρόιντ -> ψυχανάλυση, θεωρία λίμπιντο.

Γ. Κυρίαρχα ρεύματα στις Τέχνες και τα Γράμματα τον 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}:

α) κλασικισμός ή νεοκλασικισμός -> θαυμασμός αρχαίων Ελλήνων και Ρώμης, πειδαρχία,
 β) ρομαντισμός -> κυριαρχία του συναισθήματος, του εξιδανικευμένου παρελθόντος,
 γ) ρεαλισμός -> απόδοση της πραγματικότητας των απλών ανθρώπων,
 δ) συμβολισμός -> προσπάθεια να εκφραστεί η φαντασία μέσω συμβόλων,
 ε) ιμπρεσιονισμός -> αποτύπωση της φευγαλέας εντύπωσης,
 στ) φοβισμός -> (> faunes = θηρία), οι καλλιτέχνες ζωγράφιζαν ό,τι αισθάνονταν με βάση το ένστικτο,
 ζ) εξπρεσιονισμός -> κυριαρχία ένστικτου και χρώματος, ιδιαίτερη ανάπτυξη στην Γερμανία,
 η) κυβισμός -> έμφαση έκφρασης μέσω της νόησης, αδιαφορία για το αποτέλεσμα,
 θ) φουτουρισμός -> (> future = μέλλον), απαξίωση του παρελθόντος.

2. Το ξεκίνημα της Βιομηχανικής Επανάστασης στην υφαντουργία.

«Το πρόβλημα λύθηκε με την εφεύρεση μιας σειράς σχετικά απλών μηχανικών συσκευών, η σημαντικότερη από τις οποίες ήταν μια κλωστική μηχανή, η λεγόμενη «Κλώστρια Τζέννη» (Spinning Jenny), που πήρε το όνομα της συζύγου του εφευρέτη της, James Hargreaves, μαραγκού και υφαντουργού. Η «Τζέννη» εφευρέθηκε το 1764 και κατοχυρώθηκε με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας το 1770. Ήταν μια σύνθετη κλωστική μηχανή ικανή να παράγει δεκαέξι κλωστές ταυτόχρονα. [...] Η εφεύρεση αυτή, καθώς και εκείνη που ονομάστηκε «Κλωστικό Μουλάρι» (Spinning Mule) του Samuel Crompton το 1779, και που συνδύαζε τα χαρακτηριστικά τόσο της «Τζέννης», όσο και του υδροπλαισίου, έλυσαν τα προβλήματα που περιόριζαν μέχρι τότε την παραγωγή θαμβακερών υφασμάτων. Αύξησαν εντυπωσιακά το πλεονεκτήματα της κλωστικής μηχανής. σε σύγκριση με τον χειροκίνητο αργαλειό: μια «Τζέννη» μπορούσε να κλώσει από έξι ως εικοσιτέσσερις φορές μεγαλύτερη ποσότητα θαμβακιού από εκείνη που έκλωθε ο χειροκί-

νητος αργαλειός· μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα, το «μουλάρι» έφτασε να κλώθει διακόσιες με τριακόσιες φορές περισσότερο από την παραπάνω ποσότητα. Ακόμα, πράγμα εξίσου σημαντικό, η κλωστή δεν έγινε μόνο πιο δυνατή αλλά και πιο λεπτή [...] Μόλις οι μηχανές αυτές μπόρεσαν σε γενική χρήση, η βιομηχανική επανάσταση προχώρησε με γοργούς ρυθμούς», E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2006, σ. 360-362.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Δοκιμάστε να κατασκευάσετε ένα ομοίωμα από την πρώτη ατμομηχανή, το πρώτο αυτοκίνητο ή τον πρώτο σιδηρόδρομο. Ζητήστε περιθώριο δύο (2) εβδομάδων και μετά παρουσιάστε το αποτέλεσμα της εργασίας σας στην τάξη. Ζητήστε στη συνέχεια να ακούσετε τα σχόλια των συμμαθητών/τριών σας και καταγράψτε τα. Εκδέστε το ομοίωμα σε ένα περίοπτο μέρος στην τάξη.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν μια συνέχεια των μεγάλων επαναστάσεων που γέννησαν τον νεότερο κόσμο, η οποία δημιούργησε τη σύγχρονη επιστήμη, τα μέσα μαζικής μεταφοράς κι έναν καινούργιο τρόπο οργάνωσης της οικονομίας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

Αφού μελετήσατε την ανάπτυξη της βιομηχανικής επανάστασης στις ανθρώπινες κοινωνίες, παρακολουθήστε στη διάρκεια του μαθήματος το πρώτο 30λεπτο αρχικό κομμάτι της ασπρόμαυρης ταινίας του Τσάρλι Τσάπλιν, *Μοντέρνοι Καιροί*, 1936 <https://www.youtube.com/watch?v=KUbvZOMXMI>.

Ακολουθώντας α) ανά ζευγάρι κρατήστε σημειώσεις, αναζητώντας να βρείτε στοιχεία στην ταινία, που παραπέμπουν στις γνώσεις, που αποκτήσατε από το κεφάλαιο αυτό, β) για δέκα λεπτά (10') οργανώστε τις σημειώσεις σας, ώστε να μπορέσετε να τις αφηγηθείτε ή να τις διαβάσετε στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας, γ) αφηγηθείτε ή διαβάστε τις σημειώσεις σας, δ) ο καθηγητής/η καθηγήτριά σας θα κρατά σημειώσεις από τα λεγόμενά σας καθόλη τη διάρκεια που θα ανακοινώνετε στην τάξη τις παρατηρήσεις σας και ε) στο τέλος θα ανακεφαλαιώσετε αυτά που γράφτηκαν και θα αφήσει τη γραπτή ανακεφαλαίωση στο τετράδιο εργασιών της ιστορίας της τάξης. <https://archive.ert.gr/7655/> (Η νέα εποχή, Πανόραμα του αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 1).

<https://archive.ert.gr/620/> (Η νέα εποχή, Πανόραμα του αιώνα, Αρχείο EPT, β μισό 19ου αιώνα Ευρώπη και Ελλάδα, Επεισόδιο 2).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Βιομηχανική Επανάσταση: Ιστορική περίοδος στην ανθρωπότητα, κατά την οποία έγιναν μεγάλες τεχνικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές.

Καπιταλισμός: Οικονομικό σύστημα, στο οποίο τα μέσα παραγωγής ελέγχονται ελεύθερα από ιδιώτες με κίνητρο τη συσσώρευση κέρδους.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

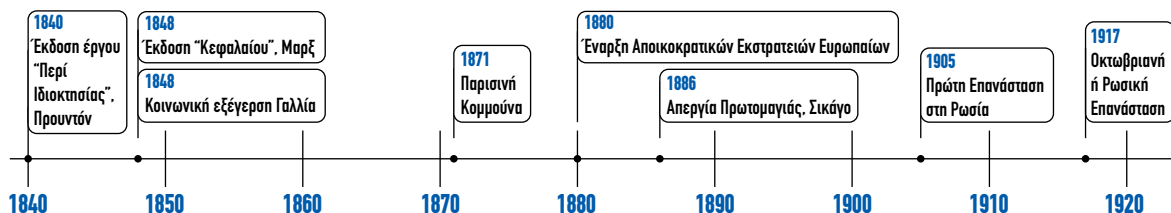
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Επειδή τα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα της Βιομηχανικής Επανάστασης έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης λίγων κρατών και ομάδων, δημιουργήθηκαν ιδεολογίες που ζητούσαν περισσότερη δικαιοσύνη. Μία τέτοια εφαρμόστηκε στη Ρωσία με τη Ρωσική Επανάσταση.

Στόχος της ενότητας είναι α) να αφομοιώσουν οι μαθητές/τριες έννοιες που γεννήθηκαν και επηρέασαν όλο τον 20ο αιώνα, β) να εντοπιστεί η σχέση αιτίου-αιτιατού ανάμεσα στην άνιση κατανομή του πλούτου και τις κοινωνικές επαναστάσεις.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: συνδικαλιστικό κίνημα, σοσιαλισμός, μαρξισμός, ιμπεριαλισμός, αποικιοκρατία, κομμουνισμός, σοβιέτ, μπολσεβίκοι, μενσεβίκοι, Οκτωβριανή Επανάσταση.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Οι επιστημονικές ανακαλύψεις και οι τεχνολογικές επινοήσεις της Βιομηχανικής Επανάστασης της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης δεν έφεραν πλούτο σε όλους τους κατοίκους των πόλεων. Άθλιες συνθήκες ζωής σε νέες φτωχογειτονιές, ανεργία και οικονομική εκμετάλλευση εξαπλώνονταν και προκάλεσαν αμφισβήτηση του καπιταλισμού. Έτσι γεννήθηκαν οι σοσιαλιστικές ιδέες. Σοσιαλισμός ονομάστηκε το κίνημα που τόνιζε ότι το κοινωνικό συμφέρον πρέπει να προηγείται του ατομικού. Οι πρώτοι σοσιαλιστές (**Σαιν Σιμόν, Φουριέ, Όουεν, Μπλαν, Προυντόν**) διέδωσαν το λεγόμενο *ουτοπικό σοσιαλισμό*, μία δηλαδή ιδεατή αντίληψη για το πώς οι άνθρωποι θα ξεπερνούσαν τον ατομισμό στις κοινωνίες τους.

Όμως οι νέες συνθήκες ζωής μεγάλυναν τα αιτήματα των πολιτών. Από αυτά τα αιτήματα αναπτύχθηκε το *συνδικαλιστικό κίνημα* (απεργία Πρωτομαγιάς, 1886 στο Σικάγο) και το κίνημα για τη χειραφέτηση της γυναίκας (**Πάνκχορστ**).

Το 1848, έτος που στη Γαλλία γίνονταν λαϊκές εξεγέρσεις, ο **Μαρξ** δημοσίευσε το έργο του, *Το Κεφάλαιο*, με το οποίο εντόπισε τη διάκριση της κοινωνίας σε τρεις τάξεις, τους αριστοκράτες-μεγαλοβιομηχανικούς, τους αστούς και τους εργάτες-αγρότες, κι ακολούθως ανέπτυξε τη θεωρία ότι η τάξη των εργατών πρέπει να επαναστατήσει για να ελέγχει τα μέσα παραγωγής. Η θεωρία αυτή ονομάστηκε **μαρξισμός**.

Οι αντιδράσεις αυτές έφτασαν στη Γαλλία σε κορύφωση το 1871, με τη λεγόμενη *Παρισινή Κομμούνα*. Στη Δυτική Ευρώπη το κεφαλαιοκρατικό σύστημα γέννησε δύο πρακτικές για απόκτηση νέου πλούτου, τον **ιμπεριαλισμό** και την **αποικιοκρατία**. Η εκμετάλλευση περιοχών εκτός Ευρώπης από ευρωπαϊκά έθνη-κράτη με σκοπό το κέρδος ονομάστηκε **ιμπεριαλισμός**. Το μέσο για αυτή την εκμετάλλευση ήταν ο πολιτικός έλεγχος αυτών των περιοχών από τους Ευρωπαίους, πράγμα που ονομάστηκε **αποικιοκρατία**. Τα φαινόμενα αυτά αναπτύχθηκαν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}.

Τα αίτια για την εξάπλωση του **ιμπεριαλισμού** και της **αποικιοκρατίας** ήταν

- α) η ανάγκη για νέες πηγές πρώτων υλών, καυσίμων και κεφαλαίων,
- β) η ανάγκη για έλεγχο των θαλάσσιων δρόμων και
- γ) η ενίσχυση του εθνικού γοήτρου.

Κύριοι φορείς και υποστηρικτές της **αποικιοκρατίας** στην Ευρώπη ήταν

- α) οι αστοί, που καλλιεργούσαν τον εθνικισμό με το αίσθημα της «ανωτερότητας» των Ευρωπαίων,

Παιδιά καπνοδοχοκαθαριστές υπό τον έλεγχο εργολάβων στη Μεγάλη Βρετανία, 19^{ος} αιώνας. Ανώνυμος φωτογράφος.

Παιδιά ανδρακωρύχοι στη Δυτική Βιρτζίνια. Φωτογραφία του Lewis Hine (1908).

Πετρούπολη Ρωσίας, Λεωφόρος Αλεξάντερ Νιέφσκι, ταραχές Ιούλιος 1917, λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση. David King Collection/Tate Gallery/Scala Archives TG07452, 17 Ιουλίου (4 Ιουλίου στο Ιουλιανό Ημερολόγιο) 1917.

- β) οι χριστιανοί ιεραπόστολοι (missionari), που ταξίδευαν σε φτωχές χώρες για να διαδώσουν τις χριστιανικές και τις ανθρωπιστικές ιδέες,
- γ) οι εξερευνητές και
- δ) οι έμποροι.

Οι αποικιοκράτες χρησιμοποιούσαν δύο μεθόδους:

- α) την κατάκτηση εδαφών,
- β) την οικονομική διείσδυση.

Τα αποτελέσματα της *αποικιοκρατίας* συνοψίζονται στα εξής:

- α) ο πλούτος των Αφρικανών και των Ασιατών λεηλατήθηκε από τους Ευρωπαίους,
- β) οι Αφρικανοί και οι Ασιάτες θεωρήθηκαν από τους Ευρωπαίους «κατώτεροι» άνθρωποι και
- γ) οι Ευρωπαίοι μετέφεραν στις αποικίες τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους.

Οι σοσιαλιστικές ιδέες κατάφεραν να επικρατήσουν στη Ρωσία. Κι αυτό, γιατί

- α) τα πιο εύφορα κτήματα της Ρωσίας ανήκαν σε λίγους γαιοκτήμονες,
- β) οι φτωχοί ακτήμονες ζητούσαν αναδιανομή της γης,

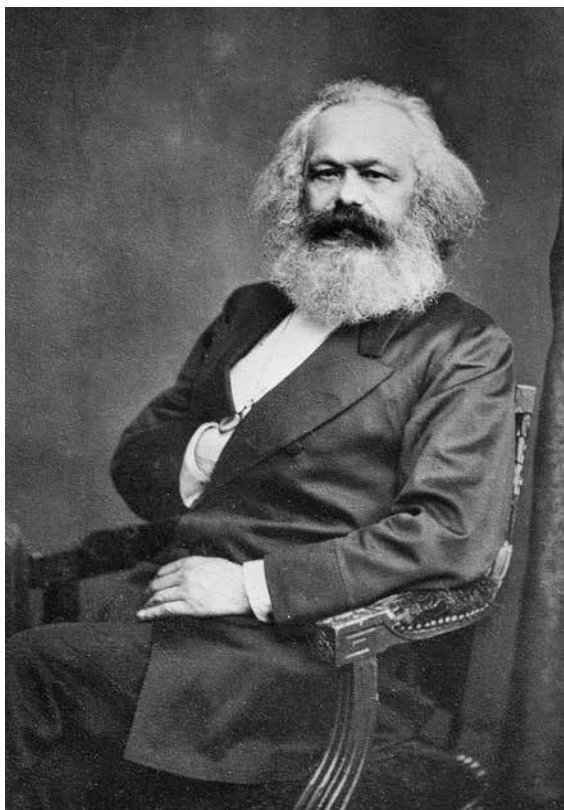
- γ) η ζωή των εργατών ήταν άθλια,
- δ) υπήρξε κοινωνική ένταση, όταν η Ρωσία έχασε από την Ιαπωνία σε πόλεμο, το 1904-1905,
- ε) η έκρηξη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου (1914) και η συμμετοχή της Ρωσίας σ' αυτόν επιδείνωσε την κατάσταση και
- στ) ο τσάρος **Νικόλαος Β'** κυβερνούσε απολυταρχικά.

Ο λαός της πρωτεύουσας (Πετρούπολη) επαναστάτησε. Η πρώτη επανάστασή (1905-1906) καταπνίγηκε στο αίμα. Τον Φεβρουάριο του 1917 ξέσπασε νέα επανάσταση, στην οποία επικράτησαν οι φιλελεύθεροι από τους επαναστάτες. Τότε οργανώθηκαν από επαναστάτες οπαδούς του κομμουνισμού τα *σοβιέτ*, συμβούλια εργατών και στρατιωτών, που ανέλαβαν την εξουσία στην Πετρούπολη και τη Μόσχα. Η προσωρινή κυβέρνηση των φιλελεύθερων αρνήθηκε την εξουσία των *σοβιέτ* κι έτσι οδηγήκαμε στη σοσιαλιστική επανάσταση του 1917.

Οι Ρώσοι κομμουνιστές, οι *μπολσεβίκοι*, αν και μειοψηφία αρχικά, ήταν πιο δυνατοί από την προηγούμενη πλειοψηφία των φιλελευθέρων, που ονομάζονταν *μενσεβίκοι*. Με αρχηγό τον **Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνοφ, (Λένιν)**, οι *μπολσεβίκοι* υποστήριξαν

- α) ότι την εξουσία έπρεπε να πάρουν τα *σοβιέτ*,
- β) ότι έπρεπε να ξαναμοιραστεί η γη στους αγρότες και
- γ) η Ρωσία να αποσυρθεί από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η σοσιαλιστική Ρωσική Επανάσταση έγινε τον Οκτώβριο του 1917 και γι' αυτό ονομάζεται και *Οκτωβριανή επανάσταση*. Πρόεδρος της νέας επαναστατικής κυβέρνησης ορίστηκε ο **Λένιν** και

Καρλ Μαρξ, John Jabez Edwin Mayall ,J. Mayall's Photographic Studio, London,1875.

Βλαντιμίρ Ίλιτς Λένιν. φωτ. Pavel Zhukov, Ιούλιος 1920.

- α) αφαιρέθηκε η ιδιοκτησία από όλους όσους κατείχαν αγροκτήματα, τράπεζες, βιομηχανίες, συγκοινωνίες,
- β) τα εργοστάσια και τα αγροκτήματα τα διοικούσαν σοβιέτ εργατών και αγροτών,
- γ) κάθε εθνότητα της Ρωσίας μπορούσε να αυτονομηθεί,
- δ) η Ρωσία έπαψε να συμμετέχει στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και υπέγραψε με τη Γερμανία συνθήκη απόσυρσής της (συνθήκη Μπρεστ-Λιτόφσκ, 1918) και
- ε) το νέο κράτος ήταν ομοσπονδία και ονομάστηκε Ε.Σ.Σ.Δ., δηλαδή Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση επηρέασε γενικότερα τον κόσμο, επειδή

- α) ιδρύθηκε στη Μόσχα το 1919 η Γ' Κομμουνιστική Διεθνής ή Κομιντέρν, για να οργανώσουν παντού κομμουνιστικά κόμματα με σκοπό τις σοβιετικού τύπου κοινωνίες,
- β) στη Γερμανία έγινε απόπειρα κομμουνιστικής επανάστασης το 1918 από τους Σπαρτακιστές, ριζοσπάστες δηλαδή Γερμανούς σοσιαλιστές, αλλά απέτυχε,
- γ) στην Ουγγαρία εδραιώθηκε ένα βραχύβιο σοβιετικό καθεστώς και
- δ) στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1918 το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε.), που αργότερα μετονομάστηκε σε Κ.Κ.Ε.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι συνθήκες ζωής των εργατών των πόλεων και η ιδεολογική τους αντίδραση.

- α) «Οι φτωχοί των μεγάλων πόλεων την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης ζούσαν κάτω από πραγματικά άθλιες συνθήκες. Στριμώχνονταν πολλοί μαζί σε φτηνά καταλύματα, κελάρια, αυλές. Οργανωμένα δίκτυα νερού και αποχέτευσης δεν υπήρχαν, με αποτέλεσμα οι δάνατοι, ιδίως των παιδιών, να αποτελούν συνηθισμένο φαινόμενο. Το 1842 η μέση προσδόκιμη ηλικία ενός παιδιού εργατικής οικογένειας στο Μάντσεστερ της Αγγλίας ήταν 17 χρόνια. Μεγάλες επιδημίες χολέρας όπως αυτές των ετών 1831-1833 και 1847-1848 επιτάχυναν την ανάγκη λήψης μέτρων από το κράτος». Ευαγγ. Λούβη- Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, Βιβλίο Καθηγητή, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2007, σ. 53.
- β) “Μία άμεση συνέπεια της αποξένωσης του ανθρώπου από το προϊόν εργασίας του είναι η αποξένωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο....αν το προϊόν εργασίας δεν ανήκει στον εργάτη.....Ο κομμουνισμός είναι το δετικό ξεπέρασμα της ατομικής ιδιοκτησίας σαν ανθρωπίνη αυτο-αποξένωση της ανθρωπίνης ουσίας”, σ. 100-101, Καρλ Μαρξ, *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, Αθήνα, εκδ. Γλάρος, 1975, σ. 126.

2. Επαγγέλματα στη βιομηχανική πόλη και γυναίκα στην αγορά εργασίας.

“Οι δέσεις στο εργοστάσιο δεν αντιπροσώπευαν, κατά κανένα τρόπο, τις χειρότερες συνθήκες εργασίας και αμοιβών στην πόλη... Πολλοί που απασχολούνταν σε οικοτεχνίες, δούλευαν ακόμη περισσότερες ώρες - και μάλιστα με χαμηλότερη αμοιβή- είτε σαν υπηρέτες ή καμαρότοι

είτε σαν εργάτες που αμείβονταν με το κομμάτι, και οι οποίοι έπρεπε να διαθέσουν δικό τους φωτισμό, θερμότητα και χώρο, αν υπήρχε. Οι γυναίκες, φυσικά, ήταν πιο πολυάριθμες στις περιθωριακές κατηγορίες από ότι μεταξύ των βιομηχανικών εργατών. Άλλοι άνδρες και γυναίκες εργάζονταν έξω στο δρόμο ως αγγελιαφόροι, πλανόδιοι πωλητές αγωγιάτες, σκαφτιάδες, εποχικοί εργάτες και ρακοσυλλέκτες ή ασχολούνταν με λιγότερο νόμιμες δραστηριότητες [...]. Οι υψηλότερες τάξεις των υπαλλήλων και τεχνιτών - από τους καπνοδοχοκαθαριστές ως τους ξυλουργούς και τους ράφτες - των υπαλλήλων γραφείου των υπαλλήλων εμπορικών καταστημάτων και των καλλιτεχνών αποτελούσαν τον όγκο εκείνων που η οικονομική τους μοίρα δεν ήταν εύκολη παρά το γεγονός ότι η θέση τους ήταν πάνω από εκείνη του όχλου. Η πόλη είχε πειρασμούς και, επίσης, έδετε πρότυπα. Η ευπρεπής ζωή απαιτούσε έξοδα, για ρούχα, για μια καλή κατοικία, για το σχολείο των παιδιών, και πολλά άλλα. Ήταν πολύ ευκολότερο να πέσει κανείς χαμηλότερα εξαιτίας μιας αρρώστιας ή επειδή τον απέλυσε ο εργοδότης του, εξαιτίας ατυχίας ή κακών συνθηκών, ή επειδή χρεοκόπησε η επιχείρησή του, παρά να ανέβει ψηλότερα. Ορισμένοι, βέβαια, τα κατάφερναν, παρά ταύτα, να βελτιώνουν τη θέση τους», D. H. Aldcroft - S. P. Ville, (2008), *Η ευρωπαϊκή οικονομία 1750-1914*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2008, σ. 60 κ.ε.

3. Ποιες σημαντικές εξωευρωπαϊκές περιοχές κατέκτησαν οι Ευρωπαίοι:

Στα 1900, το 90% της Αφρικής βρισκόταν υπό αποικιακό έλεγχο. Εκτός από την Αφρική και η Ασία βρισκόταν υπό αποικιακό έλεγχο.

Μεγάλη Βρετανία: Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Γιβραλτάρ, Μάλτα, Κύπρος, Ινδία.

Γαλλία: Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο, Ινδοκίνα.

Βέλγιο: Κονγκό

Πορτογαλία: Βραζιλία

Ισπανία: Αργεντινή

Ρωσία: βόρεια-κεντρική Ασία

Η Γερμανία θεώρησε ότι έχει αδικηθεί ως προς την κατάκτηση αποικιών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Βρείτε στην ενότητα αυτή όλους τους όρους, που τελειώνουν σε -ισμός. Καταγράψτε τους και στη συνέχεια ανατρέξτε σε ηλεκτρονικά λεξικά, για να βρείτε τη σημασία τους. Συγκρίνετε τους ορισμούς και καταλήξτε γράφοντας το δικό σας ορισμό για καθέναν από τους όρους αυτούς. Διαβάστε τον στην τάξη σας, συζητήστε για τη σημασία τους και για το αν αυτή παραμένει ίδια σήμερα.

2 | Δείτε τη διπλανή εικόνα, που απεικονίζει το πώς έβλεπαν οι λευκοί δυτικοί αποικιοκράτες τους κατακτημένους κατοίκους των αποικιών. “Οι Γερμανοί μπορούν να βάλουν σε τάξη ακόμα και τα άγρια ζώα!” Πρόκειται για γελοιογραφία της εποχής, 1896.

Γελοιογραφία από τον καλλιτέχνη Ordner, La Baionnette, τεύχος 364, 9 Δεκεμβρίου 1915.

- α) Περιγράψτε πώς έβλεπαν οι λευκοί τους ιθαγενείς,
- β) σκεφτείτε και αποτυπώστε τη σχέση αποικιοκρατίας και ρατσισμού και
- γ) στη σύγχρονη εποχή υπάρχουν τέτοιου είδους ρατσιστικές και αποικιοκρατικές αντιλήψεις;

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Η *Βιομηχανική Επανάσταση* οδήγησε τη Δυτική Ευρώπη σε κρατικό πλούτο μέσω της αποικιοκρατίας, αλλά ταυτόχρονα γέννησε νέες ιδεολογίες, τις σοσιαλιστικές, από τις οποίες η κομμουνιστική επικράτησε στη Ρωσία.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/630/> (Αρχείο EPT, "Πανόραμα του αιώνα", Επεισόδιο 11, Σύντομο Χρονικό της Οκτωβριανής Επανάστασης).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Συνδικαλιστικό Κίνημα: Κίνημα εργαζόμενων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, με σκοπό να διασφαλίσουν και να επεκτείνουν τα επαγγελματικά τους δικαιώματα.

Σοσιαλισμός: Κοινωνικό και οικονομικό σύστημα, στο οποίο το κράτος έχει την επίβλεψη ή και τον έλεγχο των μέσων παραγωγής.

Μαρξισμός: Ενιαίο σύστημα φιλοσοφικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών ιδεών, που εισήγαγε ο Καρλ Μαρξ προς τη σοσιαλιστική και κομμουνιστική οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας.

Ιμπεριαλισμός: Επιδίωξη πολιτικής επέκτασης και ελέγχου της εξουσίας άλλων μικρότερων λαών από πιο ισχυρούς.

Αποικιοκρατία: Η επέκταση κι ο έλεγχος κατακτημένων περιοχών από μία πολύ ισχυρή πολιτική μητρόπολη.

Κομμουνισμός: Πολιτική ιδεολογία, στην οποία τα μέσα παραγωγής θα ανήκουν ισομερώς σε όλη την κοινότητα και δεν θα υπάρχουν κοινωνικές τάξεις και διακρίσεις.

Σοβιέτ: Συμβούλια αρχικά αντιπροσώπων κάθε διοικητικής περιφέρειας και μετά εργατών και στρατιωτών, που ανέλαβαν την εξουσία στη Ρωσία μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση.

Μπολσεβίκοι: Πολιτική πτέρυγα του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος, οι οποίοι, αν και ήταν μειοψηφία παλαιότερα, το 1917 αποτέλεσαν την πλειοψηφία και υποστήριξαν ότι οι αληθινοί επαναστάτες θα έχουν την ηγεσία της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Μενσεβίκοι: Πολιτική πτέρυγα του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος, οι οποίοι, αν και ήταν πλειοψηφία παλαιότερα, το 1917 αποτέλεσαν τη μειοψηφία και υποστήριξαν ότι το ευρύτερο λαϊκό κοινό πρέπει να έχει την ηγεσία της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Οκτωβριανή Επανάσταση: Η ένοπλη εξέγερση εργατών, αγροτών και στρατιωτών εναντίον του τσαρικού ρωσικού κράτους το 1917 και η ανάληψη της εξουσίας στη Ρωσία με επικεφαλής τους μπολσεβίκους.

A detailed historical illustration depicting the 1843 Revolution in Athens. In the background, the grand, neoclassical facade of the Royal Palace is visible. The foreground is filled with a large crowd of people, including soldiers in uniform, civilians, and several cannons mounted on carriages. The scene captures a moment of significant public demonstration and military presence.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Σ. Χρηστίδης, *Τά συμβάντα της Γ' Σεπτεμβρίου 1843 ἐν Ἀθήναις: Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος*.
Χρωμολιθογραφία, Ἀθήνα, δεκαετία 1900. Με το Σύνταγμα του 1843 το Ελληνικό Κράτος
ακολουθεῖ το δυτικό πρότυπο πολιτικῆς ζωῆς.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

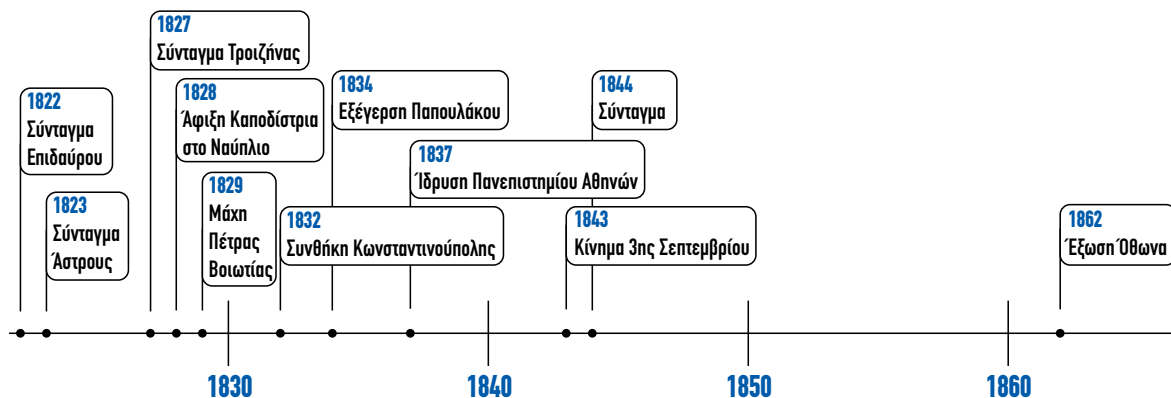
Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΞΩΣΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Στόχος τίθεται να γίνει κατανοητό ότι χρειάζεται μία ιδεολογία που θα δίνει φυσιογνωμία σε ένα κράτος. Και για το Ελληνικό Κράτος η ιδεολογία αυτή δημιουργήθηκε μέσα από μία διαμάχη ανάμεσα σε εκσυγχρονιστές και εκπροσώπους της παράδοσης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: *Σύνταγμα της Επιδαύρου, Σύνταγμα του Άστρους, Σύνταγμα της Τροιζήνας, αλληλοδιδασκτικά σχολεία, Αυτοκέφαλο, Αντιβασιλεία.*

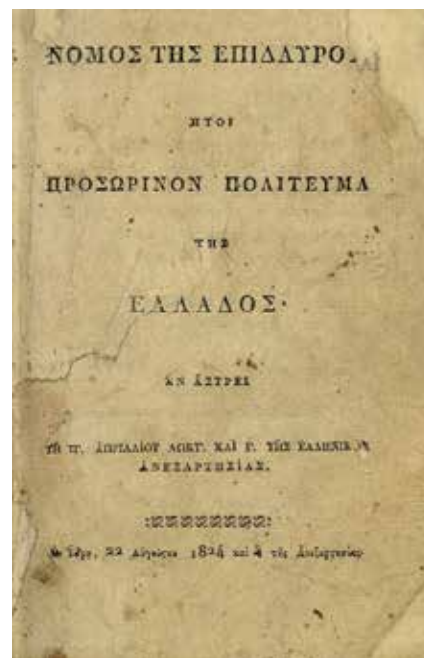
ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Το Ελληνικό Κράτος ήταν ένα μικρό σε έκταση κράτος, το οποίο έπρεπε να βρει την εθνική του φυσιογνωμία. Θεμελιώδης κατεύθυνση για την επιβίωσή του στο χάρτη της Ευρώπης ήταν η απόκτηση ευρωπαϊκής φυσιογνωμίας. Το Ελληνικό Κράτος έπρεπε να γίνει ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος και να ακολουθήσει τον δρόμο των δυτικο-ευρωπαϊκών λαών, όπου διαδιδόταν ο φιλελληνισμός. Προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού στράφηκαν τα πρώτα Ελληνικά Σύνταγματα, της Επιδαύρου (1822) και του Άστρους Κυνουρίας (1823). Οι επαναστατημένοι Έλληνες υιοθετούσαν τις φιλελεύθερες ιδέες της Ευρώπης, τονίζοντας τις αρχές της ισότητας, της διάκρισης εξουσιών και της ανεξιδιερσικίας. Άλλωστε, και το ρεύμα του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού* έδειχνε στους Έλληνες τον δρόμο της Ευρώπης ως δρόμο για την εθνική του φυσιογνωμία. Από την άλλη μεριά, ένα άλλο ρεύμα καθοδηγούσε τους Έλληνες στον δρόμο της βυζαντινής παράδοσης και των ηθών και των εθίμων, που είχαν διατηρηθεί για αυτούς κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής τους υποδούλωσης. Οι εκπρόσωποι των δύο αυτών ρευμάτων συγκρούονταν στην ελληνική κοινωνία για το ποια κατεύθυνση θα κυριαρχούσε στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του νέου Ελληνικού Κράτους.

Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης εκδηλώθηκαν δύο Εμφύλιοι Πόλεμοι (1824–1825), εξαιτίας των έντονων ανταγωνισμών ανάμεσα στις πολιτικές και στρατιωτικές δυνάμεις. Βασικά αίτια αποτέλεσαν η διαμάχη για την εξουσία και τον έλεγχο της διοίκησης, οι τοπικιστικές αντιθέσεις, καθώς και η διαχείριση των οικονομικών πόρων και των αγγλικών δανείων.

Μετά λοιπόν το 1827 το υπό σύσταση Ελληνικό Κράτος βρέθηκε στο χείλος του οικονομικού γκρεμού. Με τη *Συνέλευση της Τροιζήνας* (1827) οι Έλληνες κάλεσαν τον πρώην υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, κόμη **Ιωάννη Καποδίστρια**, ως κυβερνήτη. Ο **Καποδίστριας** έφτασε στην πρωτεύουσα του Ελληνικού Κράτους, το Ναύπλιο, το 1828. Η κατάσταση στη χώρα ήταν τραγική. Όλα ήταν ερειπωμένα και ο λαός εξαντλημένος. Ο **Καποδίστριας** αγωνίστηκε να δώσει στο νέο Ελληνικό Κράτος ευρωπαϊκή φυσιογνωμία, ξεκινώντας από το μηδέν κι αγωνιζόμενος να διαμορφώσει δεσμούς. Παρόλη τη δύσκολη κατάσταση, ο **Καποδίστριας** κατάφερε και

Νόμος της 'Επιδάουρου, ήτοι Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος εν 'Αστρει τη ΙΓ' 'Απριλίου ΑΩΚΓ' και Γ' της Ελληνικής 'Ανεξαρτησίας, "Υδρα 1824.

- α) ίδρυσε τον Λόχο των Ευελπίδων (σημερινή σχολή Ευελπίδων),
- β) οργάνωσε τακτικό πολεμικό ναυτικό και καταπολέμησε την πειρατεία,
- γ) έκοψε το πρώτο νόμισμα της χώρας, τον φοίνικα,
- δ) εισήγαγε νέες καλλιέργειες (πατάτα) και καλλιεργητικές μεθόδους και
- ε) οργάνωσε την εκπαίδευση και εφάρμοσε τη λειτουργία των *αλληλοδιδασκικών σχολείων*, στο πλαίσιο των οποίων μεγαλύτεροι μαθητές δίδασκαν τους μικρότερους.

Αλλά και στις στρατιωτικές επιχειρήσεις υπήρξαν εξελίξεις. Ο **Δημ. Υψηλάντης** τον Σεπτέμβριο του 1829 νίκησε τις οθωμανικές δυνάμεις στην Πέτρα της Βοιωτίας. Έτσι τα σύνορα της Ελλάδας ορίζονταν με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης (1832) στη γραμμή Αμβρακικού κόλπου-Παγασητικού κόλπου.

Το μεταρρυθμιστικό έργο του **Καποδίστρια** συνάντησε αντιδράσεις από τοπικές ομάδες, που ζημιωνόνταν πολιτικά και οικονομικά. Αντιδράσεις γεννούσε και το γεγονός της συγκεντρωτικής διοίκησής του, που στηριζόταν στη δύναμη που του είχε παραχωρήσει το Σύνταγμα της Τροιζήνας. Τελικά, όταν ο **Καποδίστριας** φυλάκισε έναν από τους ισχυρούς τοπικούς παράγοντες, που αντιδρούσε εναντίον του, τον **Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη**, δολοφονήθηκε στο Ναύπλιο από τους **Κων/νο** και **Γεώργιο Μαυρομιχάλη** το 1831. Έτσι τερματίστηκε το μεταρρυθμιστικό του έργο.

Μετά τη δολοφονία του **Καποδίστρια** στην Ελλάδα ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος. Επενέβησαν τότε οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) ως προστάτιδες της χώρας και εγγυήτριες των βαρύντων υποχρεώσεών της από τα δάνεια της Επανάστασης (1824: 800.000 λίρες Αγγλίας, 1825: 2.000.000 λίρες Αγγλίας διάρκειας 36 ετών με επιτόκιο 5% και τα δύο), όρισαν βασιλιά των Ελλήνων τον γιο του βασιλιά της Βαυαρίας, **Λουδοβίκου Α΄**, τον **Όθωνα**, και έδωσαν δάνειο 20.000.000 φράγκων στην Ελλάδα. Αυτό επικυρώθηκε με τη συνθήκη του Λονδίνου

(1832). Ως πολίτευμα ορίστηκε η απόλυτη μοναρχία.

Επειδή ο Όθων ήταν ανήλικος, τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβαν Βαυαροί επίτροποι του, που επιχείρησαν να μεταφυτεύσουν στην Ελλάδα ευρωπαϊκούς δεσμούς. Αυτή η διακυβέρνηση ονομάστηκε Αντιβασιλεία. Τα τρία (3) κύρια μέλη της ήταν:

- α) ο **Άρμασπεργκ**, πρωθυπουργός και υπουργός εξωτερικών,
- β) ο **Μάουρερ**, αρμόδιος για εκπαίδευση, δικαιοσύνη και εκκλησία και
- γ) ο **Χάιντεκ**, υπεύθυνος για το στρατό.

Η δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια από τους Κωνσταντίνο και Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, Ελαιογραφία του Διονυσίου Τσόκου, 1850, Μουσείο Μπενάκη.

Η Ελλάδα διαιρέθηκε σε δέκα (10) νομούς. Η πρωτεύουσα μεταφέρθηκε από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Οργανώθηκε η Χωροφυλακή και τον στρατό της χώρας τον αποτελούσαν 3.500 Βαυαροί στρατιώτες. Το 1837 ιδρύθηκε και το πρώτο Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ελληνική Εκκλησία έγινε αυτοκέφαλη, δηλαδή έπαψε να ελέγχεται από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης και διοικούνταν αυτόνομα.

Τον εκσυγχρονισμό της χώρας κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα αντιστρατεύονταν η άλλη τάση στην ελληνική κοινωνία, αυτή της πίστης στην παράδοση. Σ' αυτό λοιπόν το πλαίσιο μεγάλες αντιδράσεις ξέσπασαν εναντίον της αυταρχικής διοίκησης της Αντιβασιλείας με αποκορύφωμα το κίνημα του **Παπουλάκου** και την εξέγερση στη Μεσσηνία (1834). Οι εξεγερμένοι θεωρούσαν ότι η Αντιβασιλεία αλλοίωνε τη φυσιογνωμία του ελληνικού λαού, υποτιμούσε την παράδοσή του και απομάκρυνε την ορθόδοξη πίστη του.

Μετά την ενηλικίωση του Όθωνα (1834) συγκροτήθηκε η Β' Αντιβασιλεία, η οποία άσκησε προσωρινά την εξουσία έως την πλήρη ανάληψη της διακυβέρνησης από τον ίδιο (1835). Η περίοδος συνοδεύτηκε από συνέχιση της συγκεντρωτικής πολιτικής, γεγονός που ενίσχυσε τη δυσaréσκεια. Τα τρία κόμματα (Αγγλικό, Γαλλικό, Ρωσικό) συμάχησαν και απαίτησαν Σύνταγμα, που θα περιορίζε την αυταρχική διοίκηση. Έτσι ξέσπασε το κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843.

Τα αίτια του κινήματος ήταν τα ακόλουθα:

- α) η οικονομική κατάσταση των αγροτών χειροτέρευε,
- β) η Ελλάδα αδυνατούσε να εξοφλήσει τα δάνειά της και
- γ) περικόπηκαν οι κρατικές δαπάνες.

Ο λαός πίστευε ότι, αν ο Όθων παραχωρούσε Σύνταγμα, τότε θα περιοριζόταν ο αυταρχισμός. Έτσι με πρωτοβουλία του συνταγματάρχη **Καλλέργη** και του **Μακρυγιάννη** πλήθος λαού μα-

Όθων Α'. πορταίτο, Γιόζεφ Καρλ Στίλερ, 1833. <https://commons.wikimedia.org/wiki/>

Γιάνης Μακρυγιάννης. Ελαιογραφία, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. <https://nhmuseum.gr>.

Χριστόφορος Παναγιωτόπουλος ή Παπουλάκος. Άγνωστος λιθογράφος, 6' μισό 19ου αιώνα. <https://el.wikipedia.org/wiki/>

ξεύτηκε στις 3 Σεπτεμβρίου 1843 στα Ανάκτορα (σημερινή Βουλή) και απαίτησε Σύνταγμα (εξού και ονομάστηκε αργότερα ο χώρος πλατεία Συντάγματος). Ο Όθων τελικά υποχώρησε και προκήρυξε εκλογές για σύγκληση Εθνοσυνέλευσης, που θα ψήφιζε Σύνταγμα. Το Σύνταγμα βελτίωσε την κατάσταση, αλλά δεν την εξομάλυνε τελείως. Ο αρχηγός του Γαλλικού Κόμματος, **Ιωάννης Κωλέττης**, σχηματοποίησε σε μία συνεδρίαση της Εθνοσυνέλευσης των αρχών του 1844 το νέο όραμα του Ελληνικού Κράτους, που το ονόμασε *Μεγάλη Ιδέα*, την εθνική ιδεολογία κατά την οποία το Ελληνικό Κράτος πρέπει να περιέχει και περιοχές, που κατοικούν Έλληνες και βρίσκονται έξω από τα γεωγραφικά σύνορα της χώρας. Στην περίοδο 1845-1863 η Ελλάδα, υπό τη βασιλεία του Όθωνα, βίωσε έντονες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες. Το συνταγματικό καθεστώς, που θεσπίστηκε μετά το 1844, λειτούργησε με δυσκολίες, καθώς τα ξενικά κόμματα κυριαρχούσαν στην πολιτική ζωή και συχνά παρενέβαινε το Παλάτι. Οικονομικά, η χώρα παρέμενε αγροτική, με κύριο εξαγωγίμο προϊόν τη σταφίδα, ενώ η ναυτιλία και το εμπόριο ενισχύθηκαν κυρίως στον Πειραιά. Κατά τον *Κριμαϊκό Πόλεμο* η Ελλάδα επιχείρησε να προωθήσει τη *Μεγάλη Ιδέα*, όμως η αγγλογαλλική κατοχή του Πειραιά (1854-1857) ανέκοψε τις επεκτατικές βλέψεις και επιβάρυνε την οικονομία. Ο Όθων τελικά εκδιώχθηκε από την Ελλάδα το 1862 με αφορμή το γεγονός ότι ήταν άτεκνος, αλλά αιτίες φαίνεται ότι ήταν

- α) η υποστήριξη της έξωσης του Όθωνα από την Αγγλία,
- β) η αποτυχία του Όθωνα να αυξήσει τα ελληνικά σύνορα,
- γ) η δημιουργία μίας νέας γενιάς πολιτικών με φιλελεύθερες ιδέες και
- δ) η διαφθορά του οθωνικού καθεστώτος.

ΠΗΓΕΣ

1. Τα Συντάγματα της Επιδαύρου και του Άστρους ως δείγματα φιλελευθερισμού.

- α) "Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό την φρικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον και απαράδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας, και αποσείσαν αυτόν με μεγάλας δυσίας, κηρύττει σήμερον διά των νομίμων Παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένων

Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, «την Πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν.....§6' Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν, εισίν Έλληνες, και απολαμβάνουσιν άνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δικαιωμάτων. §γ' Όλοι οι Έλληνες εισίν όμοιοι ενώπιον των νόμων άνευ τινός εξαιρέσεως ή βαθμού, ή κλάσεως, ή αξιώματος....§στ' Όλοι οι Έλληνες, εις όλα τα αξιώματα και τιμάς έχουσι το αυτό δικαίωμα· δοτήρ δε τούτων μόνη η αξιότης εκάστου...». Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, Συναγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, «Σύνταγμα της Επιδάουρου του 1822 και Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας», σ. 25, 26, 31.

- 6) ...§α' Η επικρατούσα θρησκεία εις την Ελληνικήν Επικράτειαν είναι η της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας· ανέχεται όμως η Διοίκησις της Ελλάδος πάσαν άλλην θρησκείαν.....§δ' Εις την Ελληνικήν Επικράτειαν ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος..... είναι ελεύθερος, και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος....§ ια' Καθένας δύναται να αναφέρεται προς το Βουλευτικόν εγγράφως προβάλλων την γνώμην του περί παντός πράγματος». Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, Συναγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, «Σύνταγμα του Άστρους (Νόμος Επιδάουρου)», σ. 36, 37.

2. Ο Αδαμάντιος Κοραής κι ο Παπουλάκος: Εκσυγχρονισμός και Παράδοση στο νέο Ελληνικό Κράτος.

- α) «Του έως την ώραν ταύτην ελευθερωθέντος μέρους της Ελλάδος ο κλήρος [ενν.: οι ιερείς] δεν χρεωστεί πλέον να γνωρίζη εκκλησιαστικόν αρχηγόν του τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, εν όσω η Κωνσταντινούπολις μένει μολυσμένη από την καθεδραν του ανόμου τυράννου [ενν.: Οθωμανική Αυτοκρατορία], αλλά πρέπει να κυβερνάται από Σύνοδον ιερέων, εκλεγομένων ελευθέρως από ιερείς και κοσμικούς, καθώς έπρασσαν η αρχαία Εκκλησία [ενν.: οι πρώτες εκκλησιαστικές κοινότητες του 1ου αι. μ. Χ.] και πράσσει μέχρι σήμερα ακόμη των ομοδρήσκων Ρώσων η Εκκλησία. Ελευθέρων και αυτονόμων Γραικών κλήρος είναι απρεπέστατον να υπακούη εις τας προσταγάς Πατριάρχου εκλεγομένου από τύραννον και αναγκασμένου να προσκυνή τύραννον». Αδ. Κοραή, Αριστοτέλους Πολιτικών τα Σωζόμενα, Εν Παρισίοις 1821 (Ελληνικής Βιβλιοθήκης τόμος τρισκαιδέκατος), σελ. ρκ'.
- 6) «Είναι σκοπός τους να χαλάσουν την θρησκεία, οι Άγγλοι που με το δάνειό τους ελέγχουν το κράτος, οι λουθηροκαλθίνοι Βαναροί και μισιονάριοι, που έχουν κατακλύσει την Ελλάδα, ο Καίρης ότι έβαλε τη φωτιά, ο Φαρμακίδης και ο Μάουρερ ότι έχυσε το φαρμάκι, η Σύνοδος που ορίζει ο Όθωνας που είναι μιαρά, διαβολική σφραγισμένη με τη βούλα του Άρμα-σπεργκ. Οι Έλληνες έχουν νόμο το Ευαγγέλιο, όχι τα νομοδετήματα των Βαναρών. Τούτον τον Νόμον του Χριστού τον έγγραφαν τέσσεροι θαγγελιστάδες, εφτά σύνοδοι Οικουμενικοί και έντεκα τοπικοί και έντεκα μελεούνια μάρτυρες, οπού τους έλεγαν: κάμε όρκον βρε- δεν κάνω βρε, και τους εσκότωναν και είναι έντεκα μελεούνια μάρτυρες», Λόγοι Παπουλάκου, διασκευή από το συγγραφέα, Βλ. Χρ. Γιανναράς, Ορθοδοξία και Δύση στη Νεότερη Ελλάδα, Αθήνα, Δόμος, 1992, σ. 290.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Ας φανταστείτε ότι ξαναπλάδετε το έγγραφο του Συντάγματος της Επιδάουρου (ή και με τη μορφή του Νόμου της Επιδάουρου), στη μορφή που φαντάζεστε ότι θα μπορούσε να ήταν τότε. Για να γίνετε πιο δημιουργικοί, μπορείτε να το «αναπαλαιώσετε» (τσαλακώνοντας το, καίγοντάς το λίγο, ρίχνοντάς σε διάφορα σημεία του κάποιο υγρό), ώστε να πείτε ότι θα μπορούσε να έχει βρεθεί με το πέρασμα των χρόνων σ' αυτή τη

μορφή και αποτελεί πολύτιμο κειμήλιο! Προσοχή! Θα πρέπει, ωστόσο, να μην έχουν καταστραφεί οι λέξεις που δηλώνουν τις επιρροές του Συντάγματος από τις φιλελεύθερες ευρωπαϊκές ιδέες, τον Διαφωτισμό, τη Γαλλική Επανάσταση, για το έθνος, για τον πολίτη, για την ελευθερία, για το πολίτευμα, που σηματοδοτούν τη ρήξη του κειμένου με το αυταρχικό παρελθόν και δείχνουν το πώς φαντάζονταν οι Έλληνες ότι ήδελαν να οικοδομήσουν το νέο Κράτος τους.

2 | Αφού μελετήσετε τα παραδείγματα της πηγής 2

- α) βρείτε τον συγγραφέα του πρώτου και τον ομιλητή των λόγων του δεύτερου,
- β) καταγράψτε από τις γνώσεις σας στο παρόν κεφάλαιο -αλλά και στο προηγούμενο για τον πρώτο- τις πληροφορίες που αντλείτε για αυτούς,
- γ) σε ποιο ζήτημα νομίζετε ότι αναφέρονται τα κείμενα,
- δ) ποια άποψη υποστηρίζει ο πρώτος συγγραφέας για το ζήτημα αυτό και ποια ο δεύτερος;
- ε) στη σύγχρονη εποχή η Εκκλησία της Ελλάδας είναι αυτοκέφαλη ή ελέγχεται από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης;

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Η σύνθεση ενός νέου έθνους-κράτους όπως το ελληνικό γεννιέται μέσα από μία σύγκρουση αντίθετων δυνάμεων, όπως των δυνάμεων της παράδοσης και του εκσυγχρονισμού.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.youtube.com/watch?v=eFbSJg9EYd8> (Φίλοι κι αδέρφια - 1974 (Το μεγάλο μας τσίρκο)

Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης, Μουσική: Σταύρος Ξαρχάκος, Νίκος Ξυλούρης.

https://www.youtube.com/watch?v=HdX_kIWswJA

Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου, Μουσική: Ηλίας Ανδριόπουλος, Συλλογή: Γράμματα στον Μακρυγιάννη (1979).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Σύνταγμα Επιδάουρου: Ήταν το Σύνταγμα που υιοθετήθηκε από την Πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδάουρου την 1η Ιανουαρίου 1822. Επίσημως ονομαζόταν Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος. Ήταν μια προσπάθεια επίτευξης προσωρινής κυβερνητικής και στρατιωτικής οργάνωσης μέχρι την ίδρυση ενός ανεξάρτητου κράτους.

Σύνταγμα Άστρους: Το 1823 συνήλθε στο Άστρος Κυνουρίας η Β΄ Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων, με κύριο σκοπό την αναθεώρηση του Συντάγματος το οποίο είχε ψηφιστεί το 1822 κατά την Α΄ Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο. Για αυτό και ονομάστηκε «Νόμος της Επιδάουρου».

Σύνταγμα Τροιζήνας: Το Ελληνικό Σύνταγμα που υπογράφηκε και επικυρώθηκε τον Ιούνιο του 1827 από την Τρίτη Εθνοσυνέλευση.

Αλληλοδιδασκικά Σχολεία: Σχολεία, στα οποία οι μαθητές μεγαλύτερων τάξεων δίδασκαν ή βοηθούσαν στα μαθήματα μαθητές μικρότερων τάξεων.

Αυτοκέφαλο: Απόφαση του Αντιβασιλέα Μάουερν το 1833, με την οποία η Εκκλησία της Ελλάδας έγινε ανεξάρτητη από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, γιατί ο τελευταίος λογοδοτούσε στον Σουλτάνο. Το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης αποδέχτηκε την απόφαση αυτή το 1850.

Αντιβασιλεία: Το διοικητικό όργανο που διοικούσε την Ελλάδα στο όνομα του ανήλικου βασιλέα Όθωνα από την άφιξή του στην Ελλάδα, τον Ιανουάριο του 1833, μέχρι την ενηλικίωσή του, τον Ιούνιο του 1835.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

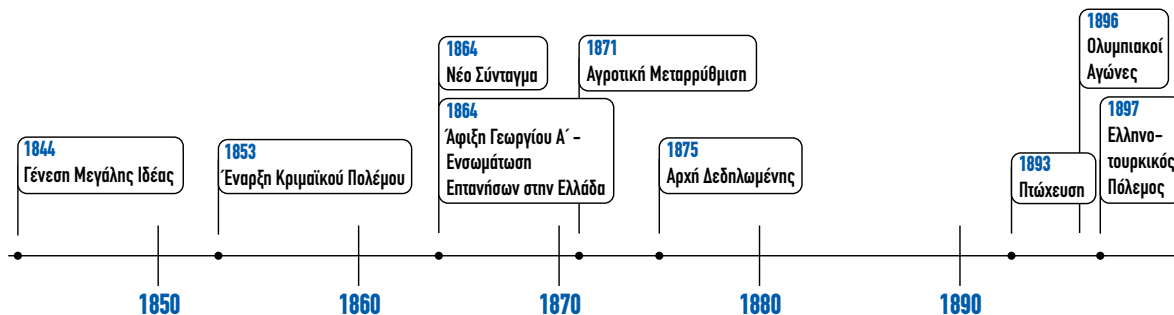
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Το Ελληνικό Κράτος είχε κυρίως ως ιδεολογία του την ιδέα εθνικής επέκτασής του και δευτερευόντως την πρόσληψη των τεχνικών επιτευγμάτων της *Βιομηχανικής Επανάστασης*.

Στόχος της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες πόσο δύσκολο είναι ένα μικρό περιφερειακό κράτος να διατηρήσει τη συνοχή του β) να αποκτήσουν μία πλήρη εικόνα για το πώς εδραιώθηκε το Ελληνικό Κράτος.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ανατολικό Ζήτημα, Κριμαϊκός Πόλεμος, Μεγάλη Ιδέα, αρχή δεδηλωμένης, δικομματισμός, ΔΟΕ.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Μετά την έξωση του Όθωνα (1862) οι Μεγάλες Δυνάμεις αναγόρευσαν βασιλιά των Ελλήνων τον Δανό πρίγκιπα **Γουλιέλμο Γεώργιο Γκλύξμπουργκ**, που ονομάστηκε **Γεώργιος Α'.** Η Αγγλία πιεζόμενη από τους αγώνες Επτανησίων ριζοσπαστών για ένωση, παραχώρησε στην Ελλάδα τα Επτάνησα, που ενσωματώθηκαν επίσημα στο Ελληνικό Κράτος το 1864. Το νέο Σύνταγμα του 1864, που προέκυψε από την Εθνοσυνέλευση του 1863, ήταν πιο φιλελεύθερο, θεμελιωνόταν στη δημοκρατική αρχή και θέσπιζε ως πολίτευμα τη βασιλευομένη δημοκρατία. Καταργείτο η Γερουσία και η δικαιοσύνη γινόταν ανεξάρτητη. Το Ελληνικό Κράτος διάνυε τη φάση της ενηλικίωσής του ως εθνικό κράτος.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα άρχισε να παρακμάζει παρά την πρόσκαιρη νίκη της επί της Ρωσίας στον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856). Η συνθήκη αυτή δημιούργουσε ζητήματα απόσπασης πολλών εδαφών της από γειτονικά κράτη και δημιουργίας ανε-

Γεώργιος Α΄. φωτ. των Southwell Bros, 1863.

Χαρίλαος Τρικούπης. φωτ. Σόλων Βάθης, 1880.

Θεόδωρος Δηλιγιάννης. Φωτογραφικό Αρχείο της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, 1890.

ξάρτητων εθνών-κρατών. Εντάθηκε η προσπάθεια να οριστικοποιηθούν οι αλλαγές των συνόρων στα Βαλκάνια από την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο πλαίσιο ενός διεθνούς ζητήματος, που είχε δημιουργηθεί από αυτή την παρακμή και είχε ονομαστεί *Ανατολικό Ζήτημα*. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι *ετερόχθονες*, Έλληνες που έφτασαν στη χώρα είτε τα τελευταία χρόνια της Επανάστασης είτε με την άνοδο στην εξουσία του Καποδίστρια, ζητούσαν δικαιώματα στον δημόσιο τομέα στο Ελληνικό Κράτος, γεγονός που προκαλούσε δυσφορία στους κατοίκους του, που ονομάζονταν *αυτόχθονες*. Μέσα σ' αυτό το κλίμα η *Μεγάλη Ιδέα* κυριάρχησε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και υπερίσχυσε των προσπαθειών του Κράτους να εκσυγχρονιστεί.

Προσπάθειες, πάντως, εκσυγχρονισμού προς την κατεύθυνση λειτουργίας δημοκρατικών δεσμών έγιναν με τα Συντάγματα του 1844 και του 1864, με τα οποία το Ελληνικό Κράτος υιοθετούσε κοινοβουλευτικές αρχές της Δυτικής Ευρώπης. Στις προσπάθειες αυτές τα ξενικά κόμματα αντικαταστάθηκαν από μία νέα γενιά πολιτικών, οι οποίοι επιθυμούσαν να επιταχύνουν τον εξευρωπαϊσμό της χώρας. Ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος** ως πρωθυπουργός προχώρησε σε αγροτική μεταρρύθμιση (1871). Η πιο σοβαρή όμως προσπάθεια να εκσυγχρονιστεί το Κράτος έγινε από τον **Χαρίλαο Τρικούπη**, ο οποίος ως πρωθυπουργός ανέλαβε να πραγματοποιήσει μία σειρά από μεγάλα δημόσια έργα (σιδηροδρομικό δίκτυο, Διώρυγα Κορίνθου).

Οστόσο, υπήρξαν παθογένειες που εμπόδιζαν τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν ήταν μόνιμοι και άλλαζαν κάθε φορά που άλλαζε η Κυβέρνηση. Οι βουλευτές στήριζαν για αρχηγό τους όποιον πολιτικό διόριζε τους περισσότερους ψηφοφόρους τους. Το πιο σημαντικό πρόβλημα ήταν ότι με το Σύνταγμα ο βασιλιάς μπορούσε να διορίζει για πρωθυπουργό όποιον ήθελε κι όχι όποιον είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της Βουλής.

Ο **Χαρίλαος Τρικούπης** δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Τίς πταίει», αναλύοντας τις ευθύνες του βασιλιά και ζητώντας να ορίζεται ο πρωθυπουργός από την πλειοψηφία της Βουλής και δικαιολογούσε τον λαό για τις διαμαρτυρίες του. Ο βασιλιάς τον διόρισε πρωθυπουργό και το 1875 διακηρύχθηκε η *αρχή της δεδηλωμένης* κι έτσι ο πρωθυπουργός οριζόταν από την πλειοψηφία της Βουλής.

Τη δεκαετία 1885-1895 στην εξουσία εναλλάσσονταν δύο κόμματα, το ένα με επικεφαλής τον **Χαρ. Τρικούπη**, θερμό υποστηρικτή του εκσυγχρονισμού, και το άλλο με τον **Θεόδ. Δηλιγιάννη**. Το σύστημα αυτό ονομάστηκε **δικομματισμός**.

Για να πετύχει ο **Τρικούπης** το σχέδιό του για εκσυγχρονισμό της χώρας, επέβαλε βαρύντατη φορολογία στους πολίτες, έδωσε προνόμια σε Έλληνες εφοπλιστές να επενδύσουν στην Ελλάδα και σύναψε μεγάλα δάνεια με τράπεζες του εξωτερικού. Όμως η χώρα δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις και κήρυξε πτώχευση. Η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας έκανε τις Μεγάλες Δυνάμεις να ελέγξουν τα οικονομικά της χώρας. Για να διασφαλίσουν ότι η Ελλάδα θα αποπληρώσει τα χρέη της, την υποχρέωσαν να δεχτεί το 1893 τη ΔΟΕ, μία επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου της χώρας, η οποία ανέλαβε τη διαχείριση των δημόσιων εσόδων.

Οι εκσυγχρονιστικοί στόχοι του **Τρικούπη** ήταν

- α) η δημιουργία ενός σύγχρονου και οικονομικά αναπτυγμένου κράτους,
- β) η κατασκευή υποδομών.

Ο **Θ. Δηλιγιάννης** υποστήριζε ότι

- α) η φορολογία έπρεπε να ήταν μικρότερη,
- β) τα μικρά και μεσαία στρώματα έπρε-

Από την κατασκευή της Διώρυγας της Κορίνθου. BNP Paribas, Historical Archives.

Γελοιογραφία της εφημερίδας “Νέος Αριστοφάνης”. Παρομοιάζει τον ΔΟΕ του 1893 με ένα σφαγείο, στο οποίο είναι κρεμασμένο το γυμνό σώμα της Ελλάδας και οι τρεις πληρεξούσιοι (ο Γερμανός πρώτος από αριστερά) ακονίζουν τα χασαπομάχαιρά τους.

πε να διευκολυνθούν και
 γ) ο νόμος του **Τρικούπη** «περί προσόντων δημοσίων υπαλλήλων» έπρεπε να καταργηθεί.

Στο πλαίσιο του Ανατολικού Ζητήματος εντασσόταν και το Κρητικό Ζήτημα. Με τον όρο Κρητικό Ζήτημα αναφέρονταν όλα τα γεγονότα που αφορούσαν την Κρήτη και τον αγώνα της για την απελευθέρωση και ανεξαρτητοποίηση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Για να εκφράσει ο **Δηλιγιάννης** τη θέληση του λαού, που οραματιζόταν τη *Μεγάλη Ιδέα*, έστειλε στρατό στην οθωμανοκρατούμενη Κρήτη, προκαλώντας επίθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Θεσσαλία. Ακολούθησε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, κατά τον οποίο οι Έλληνες ηττήθηκαν και πλήρωσαν τεράστια αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, για να ξαναδώσει τα εδάφη της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, με την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Μετά τη χρεοκοπία του 1893 και την ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 διευρύνθηκε η δυσaréσκεια των Ελλήνων πολιτών, οι οποίοι ζητούσαν πλέον μεταρρυθμίσεις.

ΠΗΓΕΣ

1. Τα δάνεια, η χρεοκοπία και τα δημόσια έργα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

“Δεν είναι τυχαίο ότι το 1878, στο Συνέδριο του Βερολίνου, η Ελλάδα, αποκλεισμένη ως τότε και επί πέντε σχεδόν δεκαετίες, από τα ξένα χρηματιστήρια και από την εγγυητική κάλυψη των Μεγάλων Δυνάμεων, υποχρεώθηκε να προχωρήσει σε διακανονισμό των παλαιών χρεών της (δάνεια του 1824, 1825 και 1832), για να μπορέσει να έχει επιτέλους πρόσβαση στα εν λόγω χρηματιστήρια και στον “πακτωλό” των εξωτερικών δανείων. Υπάρχει κάποια σύμπτωση, για να μην πούμε συνενοχή, ανάμεσα στην ανάγκη του ελληνικού κράτους να εξασφαλίσει χρηματοδότηση και στην έγνοια των Ευρωπαίων να απασχολήσουν τα αδρανή κεφάλαιά τους... Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, αν η υπέρμετρη επιδάρυνση του δημόσιου χρέους οδήγησε αναπόφευκτα “εις την οδόν την ευθέως άγουσαν εις την εν Κωνσταντινουπόλει και εν Αιγύπτω συστηματοποιηθείσαν χρεωκοπίαν”, όπως είχε προβλέψει από το 1879 ο Ιωάννης Σούτσος, δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε από την άλλη πλευρά, πως θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν, χωρίς τα εξωτερικά δάνεια, ορισμένα δημόσια έργα ή η αναδιοργάνωση του στρατού που ανέλαβαν οι κυβερνήσεις της εποχής”. Χ. Αγριαντώνη, Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα, 1986, σ. 258, 259

2. Ο Τρικούπης και ο Δηλιγιάννης. Δικομματισμός.

“Στην ουσία, ο Τρικούπης εκπροσωπούσε τον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής ζωής, ενώ ο Δηλιγιάννης την παραδοσιακή λειτουργία της. Ο Τρικούπης πίστευε ότι το κράτος χρειαζόταν πολιτική και οικονομική ανόρθωση, πριν γίνει λόγος για εμπλοκή σε αλυτρωτικές περιπέτειες. Γι’ αυτό και επεδίωξε να καταστήσει τη χώρα διεθνώς αξιόπιστη, να ενθαρρύνει την έναρξη της εκβιομηχάνισης, να βελτιώσει τις επικοινωνίες με την κατασκευή σιδηροδρόμων και την διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου, και να εκσυγχρονίσει το στρατό και το ναυτικό. Ωστόσο, ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν δαπανηρό και συνεπαγόταν αυξημένη φορολογία. Αυτό πρόσφερε εύκολο στόχο στο δημοφιλή και δημαγωγό Δηλιγιάννη, ο οποίος δεν είχε πρόβλημα να δηλώνει ότι ήταν αντίθετος προς οτιδήποτε υποστήριζε ο Τρικούπης. Η επιδεικτική λαϊκιστική ρητορεία του Δηλιγιάννη και η φλογερή προάσπιση μιας «Μεγαλύτερης Ελλάδας», χωρίς αμφιβολία

εξέφραζε πιο πιστά τους ενθουσιασμούς και τους μύχιους πόθους του απλού πολίτη από τα αυστηρά μεταρρυθμιστικά προγράμματα του Τρικούπη”. R. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1995, σσ. 71-72.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Δείτε και δοκιμάστε να φτιάξετε το Σύνταγμα του 1864 έτσι ώστε να φαίνεται ότι γράφτηκε τότε (αναπαλαιώση εγγράφου), τον 19ο αιώνα, και έχει βρεθεί πρόσφατα. Η πιο πιστή και πειστική εργασία μπορεί να βραβευθεί από την τάξη με κάποιο τρόπο της επιλογής όλης της τάξης.
- 2 | α) Φανταστείτε ότι ζείτε στην Ελλάδα του 1850. Υποδέστε ότι γίνεται τότε ένα δημοψήφισμα σχετικά με το αν το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών πόρων του Ελληνικού Κράτους πρέπει να στραφεί στην υλοποίηση της *Μεγάλης Ιδέας* ή για να δημιουργηθούν έργα υποδομών (δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης, αποστραγγιστικά έργα, δρόμοι κ.ά.). Ποια θα ήταν η θέση σας απέναντι στη *Μεγάλη Ιδέα*; Θα ψηφίζατε ΝΑΙ σ’ αυτή ή ΟΧΙ. Αρθρογραφείτε σε μία εφημερίδα της εποχής και σε 150 περίπου λέξεις εξηγείτε τη θέση σας.

β) Ερευνήστε και βρείτε τα μεγάλα έργα που έγιναν στην Ελλάδα την περίοδο της διακυβέρνησης του **Χαρ. Τρικούπη**. Αποτυπώστε τα σε power point και παρουσιάστε τα στην τάξη σας.
- 3 | Στα 1893 η Ελλάδα πτώχευσε. Η πτώχευση ολοκληρώθηκε με την ήττα του 1897 στον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Τότε ανέλαβαν οι ξένες δυνάμεις ελέγχοντας την ελληνική οικονομία μέσω της ΔΟΕ. Βέβαια το 1912, στις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, 15 χρόνια μετά από μεγάλη λιτότητα, η ελληνική οικονομία είχε πλεονάσματα, με τα οποία χρηματοδότησε τους Βαλκανικούς Πολέμους. Μπορείτε να βρείτε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, στις οποίες βρέθηκε η χώρα μας σε δεινή οικονομική κατάσταση; Πώς αντέδρασε σε κάθε περίπτωση;
- 4 | Είναι γνωστό ότι τα μεγάλα δημόσια έργα της Ελλάδας την περίοδο διακυβέρνησης από τον **Χαρ. Τρικούπη** χρηματοδοτήθηκαν από μεγάλο εξωτερικό δανεισμό. Το αποτέλεσμα από το οικονομικό άνοιγμα του Τρικούπη ήταν η χρεοκοπία της χώρας. Αντίθετα, ο **Δηλιγιάννης** πρότεινε λιγότερα, σχεδόν μηδαμινά, έργα, μικρότερη ανάπτυξη, γεγονός που δεν θα οδηγούσε όμως στην οικονομική χρεοκοπία.
Αν ζούσατε εκείνη την εποχή, του δικομματισμού στη χώρα στα 1880, ποια πολιτική από τις δύο θα επιλέγατε; Φανταστείτε ότι εκφωνείτε μία ομιλία στην τάξη σας και οι συμμαθητές/τριές σας, επειδή σας εκτιμούν ως χαρακτήρα και ως συνετό/συνετή πολίτη, «κρέμονται από τα χείλη σας», για να ακούσουν τι θα πείτε. Γράψτε το κείμενο και εκφωνήστε το στην τάξη. Μετά μπορεί να ακουστούν και αντίθετες απόψεις, αλλά

η συζήτησή σας πρέπει να καταλήξει σε κάποια αποτελέσματα, που θα καταγραφούν και θα ενσωματωθούν στο τετράδιο ασκήσεων της τάξης.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Παρατηρήσαμε πως, καθώς το ελληνικό κράτος μεγάλωνε εδαφικά, αντιμετώπιζε συνεχείς προκλήσεις που αφορούσαν την εφαρμογή της Μεγάλης Ιδέας και τον εκσυγχρονισμό του, γεγονός που δοκίμασε τόσο την εδαφική του ακεραιότητα (πόλεμος του 1897) όσο και την οικονομική του ανεξαρτησία (πτώχευση του 1893).

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/8539/> (Εποχές και Συγγραφείς. Σκηνοθ.: Τ. Ψαρράς, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ. 0000008539).

<https://archive.ert.gr/69159/> (ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 1750-1940).

Κύκλος: Β΄ Επιδόδιο: 002 | Η ΒΑΣΙΛΕΥΟΜΕΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 1863-1923. 0000069159. Περίοδος 1860-1890).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ Ή ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Ανατολικό Ζήτημα: Οι διαβουλεύσεις των Μεγάλων Δυνάμεων για το πώς θα χαραχτεί ο νέος πολιτικός χάρτης των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου μετά την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη διάδοση της ιδεολογίας του έθνους-κράτους σε αυτή την περιοχή κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα.

Κριμαϊκός Πόλεμος: Η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ της Ρωσικής Αυτοκρατορίας από τη μία πλευρά και των συμμαχικών δυνάμεων της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, της Γαλλικής Αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Σαρδηνίας από την άλλη πλευρά, από το 1853 έως το 1856.

Μεγάλη Ιδέα: Η πολιτική ιδεολογία του Ελληνικού Κράτους από το 1843 έως το 1922, σύμφωνα με την οποία τα σύνορα του ελληνικού κράτους πρέπει να συμπεριλάβουν όλους τους αλύτρωτους ελληνόφωνους πληθυσμούς, για να ολοκληρωθεί το ελληνικό έθνος-κράτος.

Αρχή Δεδηλωμένης: Η συνταγματική δέσμευση του αρχηγού του κράτους, που για πρώτη φορά δόθηκε από τον Γεώργιο Α΄ το 1875, ότι θα αναθέτει το σχηματισμό Κυβέρνησης σε πολιτικό που έχει τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της Βουλής.

Δικομματισμός: Η κυριαρχία στο πολιτικό σκηνικό και η εναλλαγή στην πολιτική διακυβέρνηση μίας χώρας δύο πολιτικών κομμάτων.

ΔΟΕ: Επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Έλεγχου της Ελλάδας από εκπροσώπους έξι ξένων χωρών (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία), η οποία ανέλαβε να διαχειρίζεται τα δημόσια έσοδα μετά την πτώχευση του Ελληνικού Κράτους το 1893.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

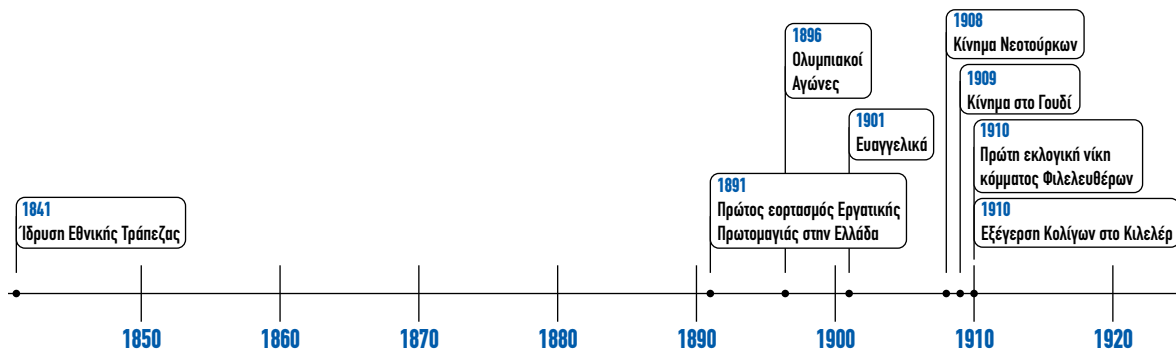
Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Θα συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας στις αρχές του 20ου αιώνα και να μάθουν για το κίνημα στο Γουδί και τη βενιζελική πολιτική της περιόδου 1910-1912. Θα έρθουν σε επαφή και με τα βασικά γνωρίσματα της ελληνικής τέχνης της αντίστοιχης περιόδου.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: σταφιδική κρίση, τσιφλικάδες, κολίγοι, υπερπόντια μετανάστευση, κίνημα Νεοτούρκων, Στρατιωτικός Σύνδεσμος, κίνημα στο Γουδί, Κοινωνιολόγοι

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Τα μεγάλα προβλήματα του Ελληνικού Κράτους στα τέλη του 19ου αιώνα ήταν

- α) η διανομή της εθνικής γης, που περιήλθε στο ελληνικό δημόσιο με τα νέα σύνορα της χώρας μετά το 1881,
- β) το σταφιδικό ζήτημα και
- γ) η υπερπόντια μετανάστευση.

Πιο συγκεκριμένα, λίγο πριν την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Κράτος οι Τούρκοι μεγαλοκτηματίες πούλησαν σε Έλληνες εφοπλιστές του εξωτερικού, τους τσιφλικάδες, τα μεγάλα κτήματα της Θεσσαλίας. Έτσι οι Έλληνες ακτήμονες, οι κολίγοι, που καλλιεργούσαν τα κτήματα αυτά για λογαριασμό των Τούρκων, συνέχισαν ως ακτήμονες να τα καλλιεργούν και

για τους τσιφλικάδες, χωρίς να τους ανήκει καθόλου η γη. Οι κολίγοι έρχονταν σε σύγκρουση με τους επιστάτες των τσιφλικάδων. Η σύγκρουση έγινε ένοπλη το 1910 στο χωριό Κιλελέρ της Λάρισας με κυρίαρχη μορφή τον **Μαρίνο Αντύπα**.

Η σταφίδα λόγω της μεγάλης ζήτησής της στο εξωτερικό έγινε μονοκαλλιέργεια κυρίως στην Πελοπόννησο. Όμως η μείωση της ζήτησης από το εξωτερικό στα τέλη της δεκαετίας του 1890 επέφερε στην ελληνική οικονομία σταφιδικές κρίσεις. Οι άσχημες σοδειές της σταφίδας σε συνδυασμό με την ζήτηση εργατικών χεριών στις Η.Π.Α. οδήγησαν τους αγρότες της Πελοποννήσου κυρίως στην υπερπόντια μετανάστευση με υπερωκεάνια ατμόπλοια.

Με κύριο λιμάνι εξαγωγής προϊόντων την Πάτρα η εμπορική πρόοδος ενισχύθηκε με την ίδρυση το 1841 της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.)

Το 1889 μάλιστα εξηλεκτρίστηκε το κέντρο της Αθήνας. Βέβαια, κοινωνικά στρώματα όπως οι εργάτες αλλά και οι γυναίκες, ζούσαν σε δύσκολες συνθήκες, παρόλο που το 1891 γιορτάστηκε και στην Αθήνα από τους εργάτες και τους πρώτους Έλληνες σοσιαλιστές (**Σταύρος Καλλέργης**) η εργατική πρωτομαγιά και το 1896 πραγματοποιήθηκαν στο Παναθηναϊκό Στάδιο οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Κάτω από αυτές τις συνθή-

Μετανάστευση Ελλήνων στην Αμερική. Έλληνες λούστροι στην Ινδιανόπολη, Αύγουστος 1908, Αρχείο US Library of Congress. Έλληνες μετανάστες από την Κρήτη έφτασαν στη Γιούτα. Κρατούν όπλα και λικέρ. Αρχείο, Utah State Historical Society. Ο Έλληνας μετανάστης Γιώργος Χακώνας διαφημίζει την πραμάτειά του στο μαγαζί του στην Αμερική. 1915, φωτ. Arris & Ewin.

κες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο βασιλιάς **Γεώργιος Α΄** και τα μέλη της βασιλικής οικογένειας έλεγχαν τις ένοπλες δυνάμεις παρά τις ευθύνες τους για την ήττα του 1897 από τους Οθωμανούς. Όποιοι αξιωματικοί αντιδρούσαν παραγκωνίζονταν.

Ωστόσο, δεν άργησαν να δημιουργηθούν συνθήκες ωρίμανσης των αιτημάτων για μεταρρυθμίσεις στην ελληνική κοινωνία. Τέτοιες συνθήκες είχαν ήδη δρομολογηθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1908. Είχε ιδρυθεί στην -υπό Οθωμανική ακόμα διοίκηση- Θεσσαλονίκη, η *Ένωση και Πρόοδος*, που τα μέλη της ήταν γνωστά ως *Νεότουρκοι* και επιδιμούσαν την κυριαρχία των Τούρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αρχικά οι *Νεότουρκοι* υποστήριζαν τις φιλελεύθερες ιδέες, την ισότητα των εθνοτήτων και των θρησκειών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επηρεασμένοι από το κίνημα των *Νεοτούρκων*, τον Αύγουστο του 1909, πολλοί νέοι στρατιωτικοί στην Ελλάδα, διαμαρτύρονταν για τη βασιλική οικογενειοκρατία στο στράτευμα και δημιούργησαν το *Στρατιωτικό Σύνδεσμο*. Προκάλεσαν το κίνημα στο Γουδί και ανέδεσαν την αρχηγία στο συνταγματάρχη **Νικόλαο Ζορμπά**.

Τα αιτήματα του *Συνδέσμου* ήταν:

- α) αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων,
- β) απομάκρυνση από το στράτευμα των πριγκίπων,
- γ) βαθμολογική εξέλιξη των κατώτερων αξιωματικών και
- δ) μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση, τη δικαιοσύνη και την οικονομία.

Οι αστοί στην Ελλάδα

- α) στήριξαν τα αιτήματα, που τα εξέφραζαν ανεξάρτητοι πολιτικοί με το σύνθημα «Ανόρθωση»,
- β) όταν ο Σύνδεσμος κάλεσε στην Αθήνα από την Κρήτη τον **Ελευθ. Βενιζέλο**, στις 14 Σεπτεμβρίου 1909, εξέφρασαν σε συλλαλητήριο ανοιχτά την υποστήριξή τους στο Σύνδεσμο.

Ο **Βενιζέλος** αρνήθηκε την πρωθυπουργία, που του πρότεινε ο *Στρατιωτικός Σύνδεσμος*, επειδή δεν ήθελε

Ελευθέριος Βενιζέλος. Πορτρέτο του Ν. Σουλιώτη, 1919.

Κωνσταντίνος Βολανάκης, *Νόστος της Θάλασσας*, Έργα από τη Συλλογή του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη.

να συγκρουστεί με το βασιλιά **Γεώργιο Α΄**. Γι' αυτό ζήτησε αναθεώρηση του Συντάγματος κι όχι αλλαγή του Συντάγματος που θα έδιωχνε τον βασιλιά.

Ο **Βενιζέλος** στη συνέχεια ίδρυσε το κόμμα των Φιλελευθέρων και ύστερα από δύο εκλογικές αναμετρήσεις κέρδισε την πλειοψηφία στη Βουλή. Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν από την κυβέρνηση του **Βενιζέλου**, ήταν

- α) προστασία των ατομικών ελευθεριών,
- β) διανομή γης στους ακτήμονες,
- γ) μονιμότητα δημοσίων υπαλλήλων,
- δ) απαγόρευση σε στρατιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους να εκλέγονται βουλευτές,
- ε) καδιέρωση της υποχρεωτικής δωρεάν εκπαίδευσης και
- στ) προώθηση εργατικών νόμων, όπως εργατικά σωματεία, δωρη εργασία και ίδρυση αγροτικών συνεταιρισμών με την υποστήριξη των *Κοινωνιολόγων* του **Αλ. Παπαναστασίου**, μίας σοσιαλιστικής ομάδας στο Κόμμα των Φιλελευθέρων.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, κατά τον 19ο και στις αρχές του 20ου αιώνα ο **Σπ. Ζαμπέλιος**, ο **Κων/νος Παπαρρηγόπουλος** και ο **Νικ. Πολίτης** με τα έργα τους πρόβαλλαν τη διαχρονική -από την αρχαιότητα και το Βυζάντιο- εθνική ταυτότητα και απάντησαν στη θεωρία του Γερμανού **Φαλμεράιερ**, που υποστήριζε ότι οι νεοέλληνες δεν έχουν σχέση με τους αρχαίους Έλληνες. Στο ίδιο μήκος κύματος, με πρωτοβουλία του γλωσσολόγου **Γιάννη Ψυχάρη** (*Το Ταξίδι μου*) έγινε προσπάθεια η δημοτική γλώσσα να αποτελέσει την κύρια γλώσσα του κράτους. Αυτό το κίνημα ονομάστηκε *δημοτικιστικό κίνημα*.

Το 1901 μάλιστα έγιναν γενικότερες συγκρούσεις με νεκρούς στην Αθήνα ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν τη μετάφραση του *Ευαγγελίου* στη δημοτική (*Ευαγγελικά*) και στους συντηρητικούς, που υποστήριζαν το αντίθετο.

Τα ελληνικά γράμματα διαμόρφωναν κι αυτά μία εθνική ταυτότητα με λογοτέχνες και ποιητές της λεγόμενης Νέας Αθηναϊκής Σχολής (**Παλαμάς, Παπαδιαμάντης, Βιζυηνός** κ.ά.), οι οποίοι είχαν εμπνευστεί από την Επτανησιακή Σχολή (**Σολωμός, Κάλδος, Βαλαωρίτης**) και την Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή του 19^{ου} αιώνα.

Ζωγράφοι (**Γύζης, Λύτρας, Βολανάκης**), γλύπτες (**Χαλεπάς**) κι αρχιτέκτονες (αδελφοί **Χάνσεν, Τσίλερ, Καυτατζόγλου**) είχαν ήδη από τον 19^ο αιώνα ανοίξει δρόμους μίας νέας εθνικής φυσιογνωμίας της ελληνικής τέχνης, που εμπνεόταν από την αρχαία Ελλάδα (νεοκλασικισμός).

ΠΗΓΕΣ

1. Ποιοι ήταν οι ιδιοκτήτες της δεσσαλικής γης.

“Επιπλέον, οι ιδιοκτήτες των δεσσαλικών κτημάτων ήταν έλληνες τραπεζίτες της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι είχαν αγοράσει πρόσφατα τα κτήματα από τους Τούρκους που τα εγκατέλειπαν με βιασύνη. Οι άνθρωποι αυτοί - οι Ζαρίφης, Ζωγράφος, Συγγρός, Μπαλτατζής, Μαυρογορδάτος και άλλοι...ήταν οι ιδρυτές των νέων τραπεζών στην Ελλάδα...οι χρηματοδότες πολλών δημοσίων έργων και σιδηροδρόμων. Για όλους αυτούς τους λόγους και οι κατοπινές κυβερνήσεις έκαναν την ίδια επιλογή, αφού καμιά αγροτική μεταρρύθμιση δεν έγινε στη Θεσσαλία πριν από τις αρχές του 20ου αιώνα”. Χ. Αghριαντώνη, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα, 1986, σ.283.

2. Παραγωγή και εξαγωγή κορινθιακής σταφίδας.

ΕΤΟΣ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΑ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΛΙΤΡΑ ΕΝΕΤΙΚΑ	ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΕ ΛΙΤΡΑ ΕΝΕΤΙΚΑ
1851	172.578	86.289.000	-
1860	220.428	110.228.000	101.707.075
1870	221.164	114.700.000	120.000.000
1878	435.000	217.500.000	210.000.000
1888	-	338.090.640	297.668.966
1893	-	358.300.000	327.399.000

Κ. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα, 1992, σ. 104-118.

3. Η εμφάνιση της φυλλοξήρας στους ευρωπαϊκούς αμπελώνες και η αντιμετώπισή της.

«Στα τέλη του 19ου αιώνα και καθόλη σχεδόν τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ένα έντομο από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η πασίγνωστη φυλλοξήρα, κατέστρεψε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό αμπελώνα. Ο μόνος τρόπος αντίδρασης σ’ αυτή την καταστροφή ήταν να εμβολιαστούν τα κατεστραμμένα αμπελία πάνω σε αμερικανικό άγριο υποκείμενο, ανθεκτικό στην φυλλοξήρα. Έτσι

φτάσαμε σήμερα το σύνολο των αμπελώνων της Ευρώπης να είναι εμβολιασμένοι σε αμερικανικά υποκείμενα». Π. Ζουμπούλης, “Οι ρίζες μας”, περιοδικό Οινοχόος, τεύχος 57, Δεκέμβριος 2019, σ. 26.

4. Ο Μαρίνος Αντύπας ξεσηκώνει τους αγρότες της Θεσσαλίας.

“Από τα 1906 ο Μ. Αντύπας αφήνει τους εργάτες και γίνεται ο σημαιοφόρος του αγροτισμού. Πηγαίνει στη Θεσσαλία και εκεί (στην περιφέρεια της Λάρισας) αρχίζει μια έντονη αγροτική δράση. Αν και είναι διορισμένος επιστάτης στο τσιφλίκι του μπάρμπα του Σκιαδαρέση, που ήταν αγορασμένο συντροφικά με το Μεταξά, δεν ξεχνάει τις ιδέες του. Κάθε μέρα έκανε περιουδείες στα γύρω τσιφλίκια (περιφέρεια του Πυργετού) και προπαγάνδιζε την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών, όχι βέβαια χωρίς αποζημίωση, αλλά την «παραχώρησιν τούτων εις τους γεωργούς κατόπιν δικαίας και λογικής αποζημιώσεως των τσιφλικούχων». Η αγροτική αυτή προπαγάνδα του Αντύπα ανάγκασε τους τσιφλικάδες να σκεφτούν το ξεπάστρεμα του”, Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, εκδ. Καραβάκος, Αθήνα, 1956, σ. 103.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Ως ιστορικοί αναλαμβάνετε τη δημιουργία ενός 3λεπτου ή 4λεπτου ιστορικού ντοκιμαντέρ με τίτλο “Η υπερπόντια μετανάστευση των Ελλήνων στην Αμερική- τέλη 19ου, αρχές 20ου αιώνα”. Αυτό θα γίνει με την επιλογή σκηνών από ταινίες, που σάς υποδεικνύονται παρακάτω (ή και άλλες που μπορείτε να αναζητήσετε) και αφορούν την υπερπόντια μετανάστευση Ελλήνων στην Αμερική και φωτογραφιών της ενότητας και άλλων που μπορείτε να εντοπίσετε. Πέρα από τις σκηνές, που θα επιλέξετε, για να συνδέσετε το ντοκιμαντέρ σας, μπορείτε να πάρετε μία σύντομη συνέντευξη από τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα το μάθημα για τον όρο της υπερπόντιας μετανάστευσης, να αφηγηθείτε και να ενσωματώσετε ένα σύντομο κείμενο για τις συνέπειες των μεταναστεύσεων στους ανθρώπους ή και να επενδύσετε το ντοκιμαντέρ σας με μουσική της επιλογής σας. Το ιστορικό αυτό ντοκιμαντέρ θα το παρουσιάσετε στον προτζέκτορα της τάξης και θα ζητήσετε σχόλια και κρίσεις από τις συμμαθήτριες και τους συμμαθητές σας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ ΚΑΙ ΒΙΝΤΕΟ

- βίντεο «Πογκρόμ Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά (1918), *Violent August, Anti- Greek Riot*», 5.58 min. https://www.youtube.com/watch?v=79QxYNGA31Y&utm_source=chatgpt.com.
- αποσπάσματα ταινίας «Δολάρια και Όνειρα», Ιωάννα Νταϊφά, 1956
- αποσπάσματα ταινίας «Μέχρι το πλοίο», Αλέξη Δαμιανού, 1956. <https://ok.ru/video/3020484315758>
- ταινία «Μετανάστες», Νέστορα Μάτσα, 1965
- αποσπάσματα ταινίας «Αμέρিকা- Αμέρিকা» Ελία Καζάν, 1963. <https://www>.

youtube.com/watch?v=F2823WHkXAs

- αποσπάσματα ταινίας «*Νύφες*» Παντελή Βούλγαρη, 2001
- «*Ανάθεμά σε ξενιτιά* (Τζιβαέρι)», Δημοτικό Τραγούδι. Samiou, Domna. Tzivaeri. YouTube, uploaded by Michalis Tsatiris, <https://www.youtube.com/watch?v=qYg2EwpGoWM>
- «*Η αχάριστη*», ρεμπέτικο τραγούδι του Βασίλη Τσιτσάνη. https://www.youtube.com/watch?v=cKX6G7zRLTk&utm_source=chatgpt.com
- «*Η φάμπρικα*», τραγούδι του Λάκη Χαλκιά. https://www.youtube.com/watch?v=pLbHV6LkxP4&utm_source=chatgpt.com

2 | α) «*Εν ταις ημέραις εκείναις παραγίνεται Ιωάννης ο βαπτιστής κηρύσσων εν τη ερήμω της Ιουδαίας και λέγων, Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών*». Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, κεφ. Γ' .

β) «*Κι εκείνες τις ημέρες φτάνει ο Ιωάννης ο βαπτιστής κηρύχοντας στην έρημο της Ιουδαίας και λέγοντας: «Μετανιώστε, γιατί σίμωσε η βασιλεία των ουρανών*». (μετάφραση Αλέξανδρου Πάλλη, 1901 στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, κεφ. Γ'). Β. Καραμανωλάκης- Σπ. Πλουμίδης, *Πηγές της Νεοελληνικής Ιστορίας (19ος αιώνας-1941)*, Αθήνα, ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας, ακαδ. Έτος 2012-2013, σ. 63.

Μελετώντας προσεκτικά τα δύο παραπάνω κείμενα απαντήστε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- α) Σε ποιο γεγονός, που διδαχθήκατε στην παρούσα ενότητα, αναφέρονται;
- β) Ποια άποψη υποστήριζαν όσοι επέλεγαν να ακούν το α' κείμενο και ποια όσοι επέλεγαν να ακούν το β' κείμενο;
- γ) Σήμερα ποια άποψη επικρατεί;

3 | «*Εν Καλάμαις, Τριπόλει και Σπάρτη υπάρχουν ατιμολέβητες 25 και 30 ετών ουδέποτε επιδεωρηθέντες ή επισκευασθέντες. Η υγιεινή κατάστασις των εργοστασίων είναι οικτρά. Οι εργάται και αι εργάτιδες εργάζονται 14-18 ώρας. Στερούνται γενικώς αποχωρητηρίων. Εις εν μεταξωκλωστήριον των Καλαμών, το οποίον απασχολεί 170 εργάτιδας, υπάρχει αποχωρητήριον πλάτους 0,50 και βάθους 0,60..»*, Έκθεσις επιδεωρητού Ν. Σαλίβερου προς τον Υπουργόν Εθνικής Οικονομίας, 31 Αυγούστου 1912, Γ. Β. Λεονταρίτης, «*Το Ελληνικό Εργατικό Κίνημα και το Αστικό Κράτος, 1910-1920*» στο συλλογικό, *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα, 1980, σ. 57-58.

Ποια κατάσταση στην Ελλάδα περιγράφει η παραπάνω μαρτυρία; Πώς αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα που περιγράφει η πηγή αυτή από τις κυβερνήσεις **Βενιζέλου**;

4 Ένα από τα συνταγματικά μέτρα, που πήρε ο **Βενιζέλος** το 1910, ήταν η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων. Έως το 1910 οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν ήταν μόνιμοι. Σήμερα οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι μόνιμοι; Πώς κρίνετε το μέτρο του **Βενιζέλου**;

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναλύσαμε πώς το Ελληνικό Κράτος αντιμετώπισε α) κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, όπως το αγροτικό ζήτημα και η υπερπόντια μετανάστευση και β) θέματα πολιτικής οργάνωσης, μέσα από διαδικασίες αναταραχών και προσπάθειες συνεννόησης και εκσυγχρονισμού με το κίνημα στο Γουδί.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Σταφιδική κρίση: Υπερπαραγωγή της σταφίδας στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1890 και στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα σε τέτοιο βαθμό που ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής έμενε αδιάθετο, ενώ η μικρή ποσότητα που απορροφούσε η αγορά είχε πολύ χαμηλή τιμή.

Τσιφλικάδες: Πολύ πλούσιοι Έλληνες που ζούσαν στο εξωτερικό κι αγόρασαν από Οθωμανούς μεγαλογαιοκτήμονες στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τεράστιες εκτάσεις γης στη Θεσσαλία. Τσιφλικάδες ονομάζονταν οι Οθωμανοί μεγαλογαιοκτήμονες, αλλά ο όρος διατηρήθηκε και μετά για τους πολύ πλούσιους Έλληνες.

Κολίγοι: Ακτήμονες γεωργοί ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι καλλιεργούσαν τεράστιες εκτάσεις γης της Θεσσαλίας, που κατείχαν Τούρκοι μεγαλοκτηματίες κατά την Οθωμανική περίοδο, διατηρώντας το δικαίωμα να διαμένουν σε αυτά.

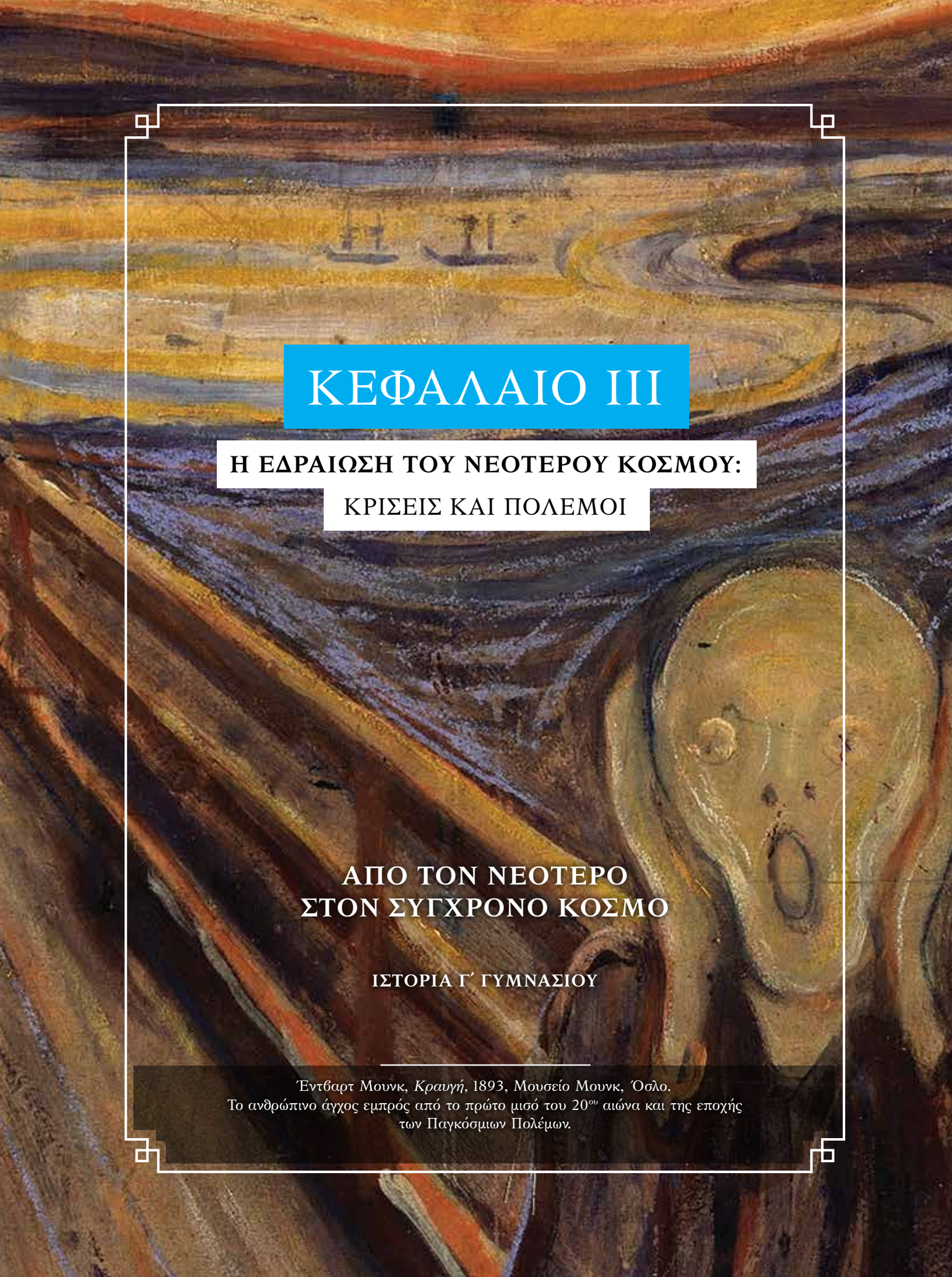
Υπερπόντια μετανάστευση: Η μετανάστευση Ελλήνων από την Πελοπόννησο με ατμόπλοια υπερωκεάνια στην Αμερική από τα τέλη του 19ου αιώνα λόγω κυρίως της σταφιδικής κρίσης.

Κίνημα Νεοτούρκων: Κίνημα αξιωματικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που επαναστάτησαν το 1908 με σκοπό να ζητήσουν μεταρρυθμίσεις από το Σουλτάνο.

Στρατιωτικός Σύνδεσμος: Κίνημα νέων στρατιωτικών στην Ελλάδα το 1909, που επαναστάτησαν διαμαρτυρόμενοι εναντίον της οικογενειοκρατίας, ζητώντας μεταρρυθμίσεις στις ένοπλες δυνάμεις.

Κίνημα στο Γουδί: Στρατιωτικό κίνημα το 1909 Ελλήνων Αξιωματικών, μελών του Στρατιωτικού Συνδέσμου, με το οποίο επιδιώκονταν μεταρρυθμίσεις στον ελληνικό στρατό και γενικά στην ελληνική κοινωνία.

Κοινωνιολόγοι: Ελληνικός επιστημονικός οργανισμός, που δημιουργήθηκε το 1907 από νεαρούς επιστήμονες, οι οποίοι είχαν σπουδές στο εξωτερικό κι επιθυμούσαν να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά ζητήματα της εποχής με βάση τις σοσιαλιστικές ιδέες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ:
ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Έντβαρτ Μουνκ, *Κραυγή*, 1893, Μουσείο Μουνκ, Όσλο.
Το ανθρώπινο άγχος εμπρός από το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα και της εποχής
των Παγκόσμιων Πολέμων.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

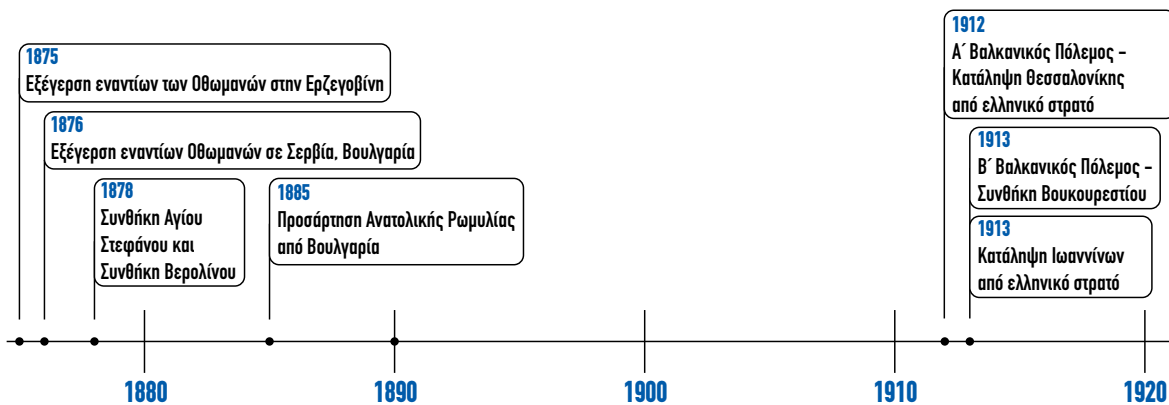
ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Στόχος της ενότητας είναι να είναι σε θέση οι μαθητές/τριες να διακρίνουν τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στον Α΄ και τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, καθώς και τις συνέπειες αυτών για την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και την Ελλάδα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Μακεδονικό Ζήτημα, Μακεδονικός Αγώνας, κομιτατζήδες.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα οι βαλκανικοί λαοί διεκδικούσαν ανεξαρτησία και εδάφη της παρηκμασμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1875 ξέσπασε εξέγερση στην Ερζεγοβίνη και το 1876 στη Βουλγαρία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Το 1878 η Ρωσία, που είχε νικήσει με πόλεμο την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την υποχρέωσε να υπογράψει τη *Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου*, με την οποία η Βουλγαρία γινόταν αυτόνομη και προσαρτούσε τη Μακεδονία. Το ίδιο έτος με τη *Συνθήκη του Βερολίνου* η Βουλγαρία επέστρεφε τη Μακεδονία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Σερβία, η Ρουμανία και το Μαυροβούνιο γίνονταν ανεξάρτητα κράτη. Το 1885 η Βουλγαρία αποσπούσε την Ανατολική Ρωμυλία.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, από τα τέλη του 19ου αιώνα Βουλγαρία, Σερβία και Ελλάδα αγωνίζονταν να προσαρτήσουν τη Μακεδονία στα εδάφη τους. Ο αγώνας αυτός για διείσδυση στη Μακεδονία δημιούργησε το *Μακεδονικό Ζήτημα*. Αυτός εντάθηκε σταδιακά και οδήγησε σε μία ένοπλη σύγκρουση των βαλκανικών αυτών λαών στη Μακεδονία, τον *Μακεδονικό Αγώνα* (1904-1908). Ο **Παύλος Μελάς**, ο μητροπολίτης Καστοριάς **Γερμανός Καραβαγγέλης** κι άλλοι Έλληνες *μακεδονομάχοι*, ανέπτυξαν δράση στη Μακεδονία, όπου είχαν να αντιμετωπίσουν Βούλγαρους εθνικιστές, που ονομάζονταν *κομιτατζήδες*.

Σ' αυτό το πλαίσιο, ο **Βενιζέλος** εκμεταλλεύτηκε την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατο-

ρίας και ήρθε σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις βαλκανικών κρατών, με σκοπό την από κοινού δράση εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η κατάσταση αυτή ώθησε να ξεσπάσουν σε όλα τα Βαλκάνια οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Αίτια ήταν

- α) ο στόχος των *Νεότουρκων* για πλήρη εκτουρκισμό του οθωμανικού κράτους,
- β) η αναξωπύρωση των εθνικών αισθημάτων στους Βαλκανικούς λαούς και
- γ) η ανάμειξη στα Βαλκάνια των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ο **Βενιζέλος** δεν ήταν αρνητικός στην κήρυξη πολέμου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πράγμα που θεωρούσε αναπόφευκτο. Έτσι προώθησε την τακτική της βαλκανικής συνεννόησης με Σερβία, Βουλγαρία και Μαυροβούνιο, που επιθυμούσαν κι αυτές πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος (Οκτώβριος 1912-Μάιος 1913) ξέσπασε, επειδή ο Σουλτάνος ήταν απρόθυμος να αποδεχτεί τις απαιτήσεις των Βαλκάνιων συμμάχων, ώστε να προστατευθούν τα δικαιώματα των χριστιανικών πληθυσμών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο ελληνικός στρατός με αρχιστράτηγο τον διάδοχο του θρόνου **Κωνσταντίνο** προέλασε στη Μακεδονία. Τα σερβικά στρατεύματα κατέλαβαν τα Σκόπια, το Μοναστήρι, κι έφτασαν μέχρι το Δυρράχιο (της σημερινής Αλβανίας). Παρά τις κωλυσιεργίες του **Κωνσταντίνου**, ύστερα από διαταγή του **Βενιζέλου** καταλήφθηκε από τον ελληνικό στρατό τον Οκτώβριο του 1912 η Θεσσαλονίκη και ακολούθησαν τον Φεβρουάριο του 1913 τα Ιωάννινα. Παράλληλα το ελληνικό ναυτικό με επικεφαλής τον ναύαρχο **Κουντουριώτη** κατέλαβε τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ο βασιλιάς **Γεώργιος Α΄** εισήλθε στην πόλη. Κατά την παραμονή του εκεί δολοφονήθηκε από κάποιον ονόματι **Σχινά**. Βασιλιάς της Ελλάδας έγινε ο γιος του **Γεωργίου Α΄**, ο **Κωνσταντίνος**.

Χάρτης των Βαλκανίων κατά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878). Στο κέντρο η υπό Οθωμανική κυριαρχία Μακεδονία, μήλο της έριδας για τα βαλκανικά κράτη της Ελλάδας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:19th-century_maps_of_the_Balkans.

Η ελληνική αντιπροσωπεία στο Συνέδριο του Βερολίνου: στο κέντρο ο τότε υπουργός Εξωτερικών, Θεόδωρος Δηλιγιάννης κι αριστερά του ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, τότε πρεσβευτής στο Βερολίνο. Το Θεόδωρο Δηλιγιάννη συνόδευαν ο Άγγελος Βλάχος, ο Παναγιώτης Πανάς, ο επιτετραμμένος στο Λονδίνο Ιωάννης Γεννάδιος και ο γραμματέας στην πρεσβεία Βιέννης, Αλέξανδρος Σκουζές. Φωτογραφικό Αρχείο της Βουλής των Ελλήνων.

Γελοιογραφία εποχής στη σατιρική εφημερίδα “Νέος Αριστοφάνης”, στα τέλη του 19ου αιώνα, που περιγράφει τις βλέψεις των Βαλκανικών Κρατών στη Μακεδονία και γενικότερα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Ακολουθώντας ξεκίνησε ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος (Ιούνιος- Ιούλιος 1913). Αντίθετα από τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, που τα βαλκανικά κράτη στράφηκαν εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αίτια ήταν

- α) το ότι η *Συνθήκη του Λονδίνου (17-5-1913)*, με την οποία τελείωσε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, άφηνε πολλές εκκρεμότητες (προβλεπόταν και η ανεξαρτησία της σημερινής Αλβανίας),
- β) το ότι η Βουλγαρία και η Σερβία είχαν βλέψεις στη Μακεδονία, που κατεχόταν κυρίως από τον ελληνικό στρατό.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος ήταν επιτυχής για την Ελλάδα.

Τα αποτελέσματα ήταν:

- α) όλες οι Βαλκανικές χώρες συμμαχίσαν και πολέμησαν εναντίον της Βουλγαρίας, που ηττήθηκε ολοκληρωτικά,
- β) η Ελλάδα κατοχύρωσε ως Νέες Χώρες τμήμα της Μακεδονίας, τη νότια Ήπειρο, τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου και την Κρήτη,
- γ) η Τουρκία κατέκτησε την Ανδριανούπολη,
- δ) η Σερβία πήρε σημαντικό τμήμα της ΒΔ Μακεδονίας και

"ΕΚ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1912/ Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ ΤΗΣ 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ GUERRE GRECO-TURQUE DE 1912/ LA GRANDE BATAILLE DE SARANTAPORO DU 9/22 OCTOBRE", χρωμολιθογραφία, 1912, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

ε) η Ρουμανία περιόρισε τη Βουλγαρία εδαφικά.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι τερματίστηκαν με τη *Συνθήκη του Βουκουρεστίου* (28 Ιουλίου 1913). Οι συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων για την Ελλάδα ήταν δευτερεύουσες:

- α) Η Ελλάδα κατέκτησε το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας, τη νότια Ήπειρο και τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου και την Κρήτη,
- β) διπλασιάστηκε η έκταση και ο πληθυσμός της χώρας,
- γ) αναπτύχθηκε η αγροτική και η εμπορική οικονομία με την κατάκτηση νέων εκτάσεων γης και μεγάλων πόλεων (π.χ. Θεσσαλονίκη, που σχεδόν η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν Εβραίοι, Καβάλα, Ιωάννινα, Ηράκλειο) και
- δ) τα Δωδεκάνησα διοικούνταν από την Ιταλία και η Β. Ήπειρος από την Αλβανία.

ΠΗΓΕΣ

1. Η καθημερινότητα των πολεμιστών στους Βαλκανικούς Πολέμους.

«...υψίστης σημασίας θέματα τόσο για τους στρατιώτες όσο και για τους αξιωματικούς είναι η αναζήτηση στέγης, τροφής και νερού και η αντιμετώπιση των ασθενειών, της βροχής και της ψείρας. Ένας αχυρώνας με άφθονο άχυρο αποτελεί μεγάλη πολυτέλεια. Η έλλειψη ψωμιού και νερού καταγράφεται με έμφαση. Τα αντίσκηνα μουσκεύουν και οι ψείρες ταλαιπωρούν τους πάντες. Το κινίνο βρίσκεται σε καθημερινή χρήση, καθώς οι ελώδεις πυρετοί δερτίζουν [στη Μακεδονία]... Οι ασθένειες που αναφέρονται είναι κυρίως δυσεντερία, πνευμονία και κρυοπαγήματα. Χαρακτηριστικά για το 3ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ευζώνων [αυτό που πολέμησε στην Ήπειρο και συνέβαλε στην κατάληψη των Ιωαννίνων από τον ελληνικό στρατό] αναφέρεται ότι το 42% της δύναμής του τέθηκε εκτός μάχης από τέτοιου είδους ασθένειες». Λ. Τρίχα, «Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι μέσα από προσωπικά ημερολόγια και ιδιωτικές αλληλογραφίες», στο Ελ. Γαρδίκια-Κατσιαδάκη (επιμ.), *Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων 1910-1914*, Αθήνα, Εταιρεία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, 1998, σ. 133.

2. Ο Άγγελος Σικελιανός υμνεί τον ποιητή Λορέντζο Μαβίλη που σκοτώθηκε στις 29/11/1912 στη μάχη του Δρίσκου έξω από τα Γιάννινα.

“Το μεγάλο κορμί Σου, ομπρός στα Γιάννινα,
κι ο λογισμός σου, κορυφή των κρίνων,
ας είναι η αρχή ν’ ανοίξει η Πύλη διάπλατα,
του οχτρού, για να μπει το άνθος των Ελλήνων!
Κι ας σου κάνουν οι νιοι το νεκροκρέβατο
με των δαφνών κλαριά και με των σκίνων...
Του στρατού της Ηπείρου όλα ας σκύβουνε
να Σου αγγίξουν το μέτωπο στα χείλη...
Απλός στρατιώτης κι εγώ, σκύβω δίνοντας
τον ύστερο ασπασμό, σ’ Εσέ, Μαβίλη!”
Α. Σικελιανός, *Μαβίλης*, Εφημερίδα Ακρόπολις, 6/12/1912.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Δείτε αποσπάσματα από την ταινία του Παντελή Βούλγαρη “Ελευθέριος Βενιζέλος 1910-1927” με πρωταγωνιστή στο ρόλο του Βενιζέλου τον Μηνά Χρηστίδη, παραγωγή 1980. Πιο συγκεκριμένα, αφιερώστε ένα 15λεπτο σε τρεις (3) ή τέσσερις (4) διδακτικές ώρες και δείτε τις σκηνές που αφορούν α) τη συζήτηση Στρατιωτικού Συνδέσμου και Βενιζέλου για τα πολιτικά πράγματα, β) τη συζήτηση του βασιλιά Γεωργίου Α' με τον Βενιζέλο, για να του αναθέσει την πρωθυπουργία γ) την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον διάδοχο Κωνσταντίνο και το παρασκήνιο με τη διαταγή του Βενιζέλου σ' αυτόν. Συζητήστε για τις σκηνές αυτές και να δοκιμάστε να τις εντάξετε στο πνεύμα τις εποχής με βάση την αφήγηση του σχολικού σας εγχειριδίου.
- 2 | Περιγράψτε τη γελοιογραφία της Εικόνας 3 συσχετίζοντάς τη με τους Βαλκανικούς Πολέμους, αλλά και γενικότερα με το Ανατολικό Ζήτημα.
- 3 | Αναζητήστε σε διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης χάρτη της Ελλάδας πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους και αντίστοιχο χάρτη μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Αντιπαραβάλετε τους δύο χάρτες στην τάξη κι εντοπίστε τις περιοχές και τις πόλεις, που καταλήφθηκαν από τον ελληνικό στρατό.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Μελετήσαμε τη συμμετοχή της Ελλάδας στα σημαντικά για τον νεότερο ευρωπαϊκό κόσμο πολεμικά γεγονότα των αρχών του 20ου αι. Πεδίο σύγκρουσης για την Ελλάδα ήταν η βαλκανική χερσόνησος. Οι συγκρούσεις αυτές τής απέδωσαν εντυπωσιακά οφέλη και όρισαν τον σύγχρονο χαρακτήρα της.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.youtube.com/watch?v=VQPNElmjea8> (Ταινία “Ελευθέριος Βενιζέλος 1910-1927”, Παντελής Βούλγαρη, 1980).

<https://archive.ert.gr/620/> (1850-1900, δολοφονία Βασιλέως Γεωργίου Α', κίνημα Γουδί, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Πανόραμα του Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

Μακεδονικό Ζήτημα: Η διεθνής συζήτηση μετά τα μέσα του 19ου αιώνα για τον διαμοιρασμό των εδαφών της Μακεδονίας ανάμεσα σε Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία.

Μακεδονικός Αγώνας: Ένοπλες συγκρούσεις από το 1904 έως το 1908 ανάμεσα σε ένοπλες ομάδες κυρίως Ελλήνων και Βουλγάρων στα Μακεδονικά εδάφη με σκοπό να πάρουν τους πληθυσμούς της περιοχής με το μέρος τους.

Κομιτατζήδες: Μέλη μυστικής βουλγαρικής οργάνωσης και ένοπλοι αντάρτες που υπηρετούσαν στα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στη Μακεδονία τα συμφέροντα της Βουλγαρίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

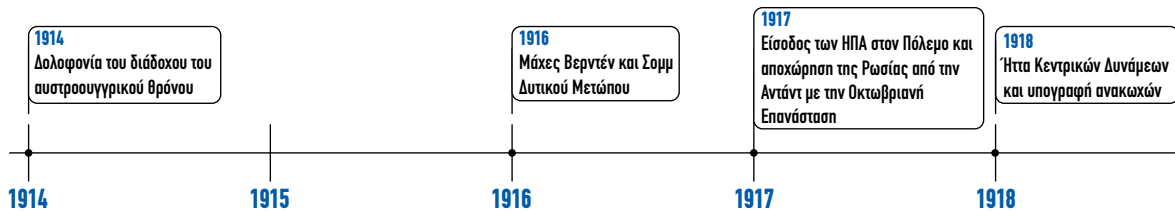
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Ο εθνικισμός, η χρήση της τεχνολογίας και οι παγκόσμιες διαστάσεις που έλαβε ο πόλεμος που ξεκίνησε το 1914 τον διαφοροποιούν από όλους τους προγενέστερους. Κατά τη διάρκειά του η Ελλάδα βίωσε μια εμφύλια διαμάχη με πολιτικές συνέπειες.

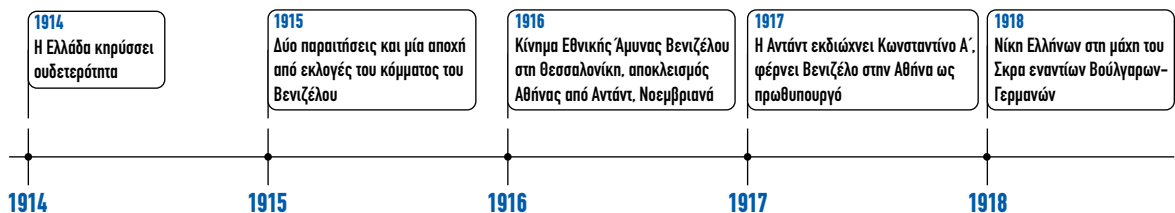
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ιμπεριαλισμός, εθνικισμός, милитарισμός, Αντάντ, χαρακώματα, Εθνικός Διχασμός, κυβέρνηση Εθνική Άμυνας

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ονομάζεται και *Μεγάλος Πόλεμος*, αφού για πρώτη φορά μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, εμπλέχτηκαν σ' αυτόν τα περισσότερα κράτη-έθνη.

Τα αίτια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ήταν

- ο ιμπεριαλισμός, δηλαδή η πολιτική επέκτασης αναπτυγμένων κρατών σε βάρος φτωχών, μέσω της βιομηχανικής αύξησης της παραγωγής Γερμανίας και Αγγλίας,
- η μετατροπή του πατριωτισμού σε εθνικισμό, δηλαδή φανατική υποστήριξη του έθνους-κράτους και
- ο милитарισμός, δηλαδή ο υπερτονισμός των στρατιωτικών αξιών.

Τα αντίπαλα στρατόπεδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν

- α) Οι Κεντρικές Δυνάμεις ή η Τριπλή Συμμαχία (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Ιταλία),
- β) η Εγκάρδια ή Τριπλή Συνεννόηση ή Αντάντ (Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία).

Αφορμή για το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν ότι τον Ιούνιο του 1914 στο Σεράγιεβο της Βοσνίας, ένας Σέρβος εθνικιστής δολοφόνησε το διάδοχο του αυστροουγγρικού θρόνου, **Φραγκίσκο Φερδινάνδο**. Η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο στη Σερβία στο πλευρό της οποίας συντάχθηκαν η Γαλλία και η Αγγλία, ενώ η Γερμανία στήριξε την Αυστροουγγαρία.

Τα μέτωπα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου ήταν

- α) το δυτικό μέτωπο, στο οποίο συγκρούονταν Γάλλοι αλλά και Βρετανοί, Βέλγοι κ.ά. με τους Γερμανούς,
- β) το ανατολικό μέτωπο, όπου συγκρούονταν η Ρωσία και η Γερμανία και η Αυστροουγγαρία.

Κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σημαντικά γεγονότα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου ήταν

- α) οι μάχες στα χαρακώματα, δηλαδή σε οχυρωμένα ορύγματα, που ζούσαν και πολεμούσαν οι πολεμιστές,
- β) οι μάχες με χημικά όπλα σε Βερντέν και Σομ, με χιλιάδες θύματα,
- γ) η Ρωσική Επανάσταση τον Οκτώβριο του 1917 κι αποχώρηση της Ρωσίας από την Αντάντ και
- δ) η συμμετοχή των ΗΠΑ στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, το 1917.

Στο τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου

- α) οι Κεντρικές Δυνάμεις έχασαν τον πόλεμο και συνθηκολόγησαν,
- β) στη Γερμανία ανατράπηκε ο Κάιζερ,
- γ) είχαν σκοτωθεί 8 εκατομμύρια και τραυματιστεί 20 εκατομμύρια άνθρωποι.

Γερμανοί στρατιώτες οδεύουν προς το μέτωπο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανέμελοι, πιστεύοντας ότι πρόκειται για έναν πόλεμο που θα τελειώσει γρήγορα. Άγγλοι και Γάλλοι σε Λονδίνο και Παρίσι επευφημούν με εθνική χαρά για την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από τον ενθουσιασμό των Ευρωπαίων πολιτών, που θα πολεμήσουν για τη δόξα της πατρίδας, θα οδηγηθούμε στα χαρακώματα. (Άγνωστος Γερμανός φωτογράφος στην 1η φωτογραφία). Everett Collection η 2η φωτογραφία και Musée de la Grande Guerre, Meaux η 3η αντίστοιχα.

Γάλλος στρατιώτης επιθεωρεί νεκρούς Γερμανούς στα χαρακώματα, μάχη Βερντέν 1916. περιοδικό Le Miroir, Μάρτιος 1915-Νοέμβριος 1916.

Χριστούγεννα 1914. Δυτικό Μέτωπο. Οι αντιμαχόμενοι βγαίνουν από τα χαρακώματα, για να παίξουν ποδόσφαιρο μεταξύ τους. Επεξεργασία πρωτότυπης φωτογραφίας από τη Συλλογή του Imperial War Museums (IWM), IWM Q 31576.

Στην Ελλάδα μετά την ευφορία των Βαλκανικών Πολέμων, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε *Εθνικό Διχασμό*. *Εθνικός διχασμός* ονομάστηκε η σύγκρουση **Βενιζέλου** - βασιλιά **Κωνσταντίνου Α΄** με θέμα το αν η Ελλάδα θα έπρεπε να συμμετάσχει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της *Αντάντ* (άποψη Βενιζέλου) ή να παραμείνει ουδέτερη (άποψη **Κωνσταντίνου Α΄**).

Σειρά από γεγονότα κατά τα έτη 1913-1917 αποδεικνύουν τον *Εθνικό Διχασμό* και τις πολιτικές συνέπειές του:

- α) Ο **Βενιζέλος** αναγκάστηκε, παρά τις εκλογικές του νίκες, σε παραίτηση δύο φορές από τον βασιλιά, ενώ φιλοβασιλικοί και φιλοβενιζελικοί συγκρούονταν με κάθε ευκαιρία (απολύσεις/εξορίες και από τις δύο πλευρές),
- β) δημιουργήθηκε από τον **Βενιζέλο** η κυβέρνηση *Εθνικής Άμυνας* στη Θεσσαλονίκη. Έτσι η Ελλάδα χωρίστηκε στα δύο (κράτος Αθηνών και κράτος Θεσσαλονίκης),
- γ) οι δυνάμεις της *Αντάντ* επέβαλαν ναυτικό αποκλεισμό της Αθήνας και του Πειραιά (οπότε και της νότιας Ελλάδας) και

Πρώτη εντύπωση από την ζωή στα χαρακώματα. Ο Μεγάλος Πόλεμος ξεκίνησε. https://www.istorikathemata.com/2009/12/blog-post_10.html.

Επιζώντες με τον εφιάλτη των χημικών στο σώμα τους. Ο Μεγάλος Πόλεμος τελείωσε. 10 Απριλίου 1918, UK Ministry of Defense.

δ) ο βασιλιάς **Κωνσταντίνος Α΄** παραιτήθηκε υπέρ του γιου του, **Αλέξανδρου Α΄** και επέστρεψε ο **Βενιζέλος** στην εξουσία με την παλαιά εκλεγμένη Βουλή (*Βουλή των Λαζάρων*).

Τελικά, η Ελλάδα πήρε μέρος το 1917 στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ και ανήκε στην πλευρά των νικητών στο τέλος του πολέμου.

ΠΗΓΕΣ

1. Ένας Βρετανός στρατιώτης του Δυτικού Μετώπου, ο Μπέρτι Φέλσταντ, θυμάται μία ημέρα του 1914.

«Τα όπλα σίγησαν και οι στρατιώτες άρχισαν να θγαίνουν από τα χαρακώματά τους. Αφήσαμε και εμείς τα όπλα και συναντήσαμε τον εχθρό. Απ' όσο θυμάμαι, οι Γερμανοί θγήκαν πρώτοι και άρχισαν να έρχονται προς το μέρος μας. Τους αντιγράφαμε αυθόρμητα. Χαιρετηθήκαμε και αρκετοί από εμάς άρχισαν να παίζουν ποδόσφαιρο. Μην φαντάζεστε τίποτα οργανωμένο. Μια αυτοσχέδια μπάλα βρέθηκε από το πουθενά και περίπου 50 άτομα αλλάξαμε πάσες». Το συγκεκριμένο περιστατικό έγινε ταινία το 2005 με τίτλο «Καλά Χριστούγεννα» (Joyeux Noël), σε σκηνοθεσία Κριστιάν Καριόν με τους: Ντάνιελ Μπριλ, Γκιγιόμ Κανέ, Νταϊάν Κρούγκερ.

2. Τα χημικά αέρια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

*« Αέρια! ΑΕΡΙΑ! Γρήγορα Παιδιά!.....
Αν μπορούσες να ακούσεις, σε κάθε τράνταγμα, το αίμα
Να θγαίνει γουργουρίζοντας από τους κατεστραμμένους
Πνεύμονες που άφριζαν,
Αισχρό σαν καρκίνος, πικρό σαν εμετός...»*

N. Ferguson, *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία. 1914-1918*, Αθήνα, Ιωλκός, 2016, τ. Α΄, σ. 29, ποιήμα **Ο. Όουεν**, Dulce et Decorum est.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1** | Δείτε τις φωτογραφίες στις εικόνες 1, 2 και 3 της ενότητας για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μελετήστε τις λεζάντες τους. Στη συνέχεια, με βάση αυτές φανταστείτε τον εαυτό σας ως έναν ιστορικό, που έχει μπροστά του ιστορικά τεκμήρια, και γράψτε μία παράγραφο με θέμα: *«Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος: από τον ενθουσιασμό, στα χαρακώματα και την τραγωδία»*.
- 2** | Αν ζούσατε την εποχή του *Εθνικού Διχασμού* στην Ελλάδα, θα υποστηρίζατε τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή όχι; Να δικαιολογήσετε με επιχειρήματα την άποψή σας σ' ένα μικρό ηλεκτρονικό δοκίμιο συνεργαζόμενοι σε ομάδες.
- 3** | Δείτε την ταινία του **Ντάλτον Τράμπο**, που προέρχεται από το ομώνυμο βιβλίο του με τίτλο *Ο Τζόνι πήρε το όπλο του*, 1971. Η ταινία είναι εμπνευσμένη από την ιστορία ενός Καναδού στρατιώτη, που επέστρεψε παραμορφωμένος από τα πεδία των μαχών

του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ποιες ήταν οι συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που επηρέασαν τον ήρωα του έργου; Ποιες ήταν οι δικές σας εντυπώσεις από την ταινία; Μπορείτε να βρείτε παρόμοιες αντιπολεμικές ταινίες (π.χ. *Αποκάλυψη τώρα* του **Φρ. Φ. Κόπολα**, *Λεπτή κόκκινη γραμμή* του **Μάλικ**, *Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο* του **Έντουαρντ Μπέργκερ** (2022) που βασίζεται στο γνωστό παγκοσμίως, ομώνυμο μπεστ σέλερ του **Έριχ Μαρία Ρεμάρκ**) και να παρουσιάσετε στην τάξη σας επιλεγμένα αποσπάσματα, που σάς έκαναν εντύπωση;

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αναδιτάξε τον παγκόσμιο χάρτη, προκαλώντας την κατάρρευση αυτοκρατοριών, τεράστιες ανθρώπινες απώλειες και βαθιά οικονομική κρίση. Άφησε πίσω έναν κόσμο σε αναταραχή, θέτοντας τις βάσεις για τις κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις που ακολούθησαν, τόσο στην Ευρώπη όσο και την Ελλάδα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PdG_procession_avec_icone_pro_constantin.jpg

(Διαδήλωση υπέρ του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ στην Αθήνα, 4 Ιουλίου 1915, Ανώνυμος φωτογράφος).

<https://www.youtube.com/watch?v=bfHFOvfrvWM> (Ο Τζόνι πήρε το όπλο του, 1971, Ντάλτον Τράμπο)

https://www.youtube.com/watch?v=h2GO_Doy7uQ

(Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο, 1979, Ντέλμπερτ Μαν)

<https://www.lifo.gr/retronaut/28-spanies-eghromes-fotografies-toy-pagkosmiou-polemo>

(Αναδημοσίευση 28 σπάνιων φωτογραφιών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από το IMAGE: FERNAND CUVILLE/ GALERIEBILDERWELT/GETTY IMAGES)

<https://archive.ert.gr/627/> (Πανόραμα του Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, επεισόδιο 10, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αφορμή-έναρξη-εξέλιξη, Η Ελλάδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Εθνικός Διχασμός)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εθνικισμός: Πολιτική ιδεολογία με σκοπό την προώθηση των συμφερόντων ενός έθνους ή ενός έθνους-κράτους.

Μιλитарισμός: Η επικράτηση νοοτροπίας, σκέψης, πολιτικής διακυβέρνησης με πυρήνα το στρατιωτικό και πολεμικό πνεύμα.

Αντάντ: Η συμμαχία Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας και στη συνέχεια Ρωσίας για να αντιμετωπιστεί η απειλή της αυτοκρατορικής Γερμανίας πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Χαρακώματα: Οχυρωμένα ορύγματα, όπου οι εμπόλεμοι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου κατοικούσαν και πολεμούσαν.

Εθνικός Διχασμός: Η πολιτική σύγκρουση των υποστηρικτών του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και του Ελευθερίου Βενιζέλου με αφορμή τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ.

Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας: Η δημιουργία ξεχωριστής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη το 1916 από τον Ελευθέριο Βενιζέλο με σκοπό την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

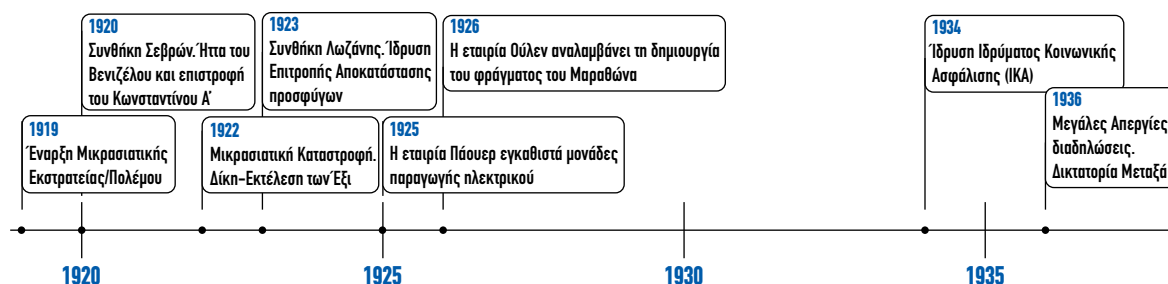
Η Ελλάδα εγκατέλειψε τη *Μεγάλη Ιδέα* μετά τη *Μικρασιατική Καταστροφή*.

Στόχος καθίσταται να γνωρίζουν οι μαθητές/τριες τι ήταν ο Μικρασιατικός Πόλεμος και η Μικρασιατική Καταστροφή όπως και ποια ήταν η κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Μικρασιατική Εκστρατεία, Μικρασιατικός πόλεμος
Μικρασιατική Καταστροφή.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι διεκδικήσεις της Αντάντ και της Ελλάδας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο επικεντρώθηκαν στη διανομή εδαφών και την εξασφάλιση συμφερόντων. Η Αντάντ (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία) μοίραζε στρατηγικά λιμάνια, ζώνες επιρροής και την Κωνσταντινούπολη. Η Ελλάδα διεκδικούσε τη Μικρά Ασία με βάση τον πληθυσμό και ιστορικούς δεσμούς. Στη Δυτική Μικρά Ασία, με κέντρο τη Σμύρνη, και στον Πόντο, με σημαντική πόλη την Τραπεζούντα, ζούσαν πολυάριθμοι και οικονομικά ακμαίοι ελληνικοί πληθυσμοί. Δραστηριοποιούνταν στο εμπόριο και τη ναυτιλία, ενώ διατηρούσαν έντονη πολιτιστική και εκπαιδευτική ζωή μέσα από σχολεία, κοινότητες και εκκλησιαστικά ιδρύματα. Η οικονομική και πνευματική τους άνθηση ενίσχυε την εθνική τους συνείδηση και τη σύνδεσή τους με το ελληνικό κράτος, στο πλαίσιο της *Μεγάλης Ιδέας*.

Αυτοί είχαν αντιμετωπίσει βίαιους διωγμούς και εκτόπιση από το Τουρκικό Εθνικό Κίνημα του **Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ**, που στόχευε στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου τουρκικού κράτους.

Ἕλληνες θύματα σφαγῶν στη Σμύρνη. Η προκυμαία της Σμύρνης στις φλόγες με συγκεντρωμένους Ἕλληνες, που αγωνιούν να σωθοῦν. Αὐτὸνυμοὶ φωτογράφοι, 1922.

Στην Ελλάδα την περίοδο 1918-1936 ἐπῆλθαν ραγδαίες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές ἐξελίξεις. Το ὅτι η Ελλάδα ἀνήκε στους νικητὲς του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου οδήγησε τον **Βενιζέλο** να πετύχει 77 χρόνια μετὰ την ἐμφάνιση της *Μεγάλης Ἰδέας*, το 1920, με την υπογραφή της *Συνθήκης των Σεβρών*, τῇ βασικὴ ὁλοκλήρωσή της: τὰ σύνορα τῆς χώρας περιλάμβαναν τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ τὴν περιοχή τῆς Σμύρνης. Για να το ἐφαρμόσει αὐτό ὁργάνωσε τὴ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία, μιὰ ἐκστρατεία για τὸν ἐλεγχὸ τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ἐτσι ξέσπασε ὁ Μικρασιατικὸς Πόλεμος (1919-1922), μιὰ σειρά στρατιωτικῶν συγκρούσεων μεταξύ τῆς Ελλάδας καὶ τῆς Τουρκίας για τὸν ἐλεγχὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ωστόσο, ὁ *Ἐθνικὸς Διχασμὸς* τῶν Ἑλλήνων δὲν τελείωσε τὸ 1918, ὅταν τελείωσε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στις ἐκλογές τοῦ 1920 ἔχασε ὁ **Βενιζέλος**, ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν ἐξορία ὡς βασιλιάς ὁ **Κωνσταντῖνος Α΄**, που εἶχε ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀντάντ τὸ 1917, χάθηκε ἡ υποστήριξη τῶν δυτικῶν συμμάχων καὶ ἐνισχύθηκε στὴ Μικρὰ Ἀσία ἡ ομάδα τῶν *Νεότουρκων*, με ἐπικεφαλὴς τὸν **Μουσταφά Κεμάλ**.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὼς καὶ στρατηγικά λάθη (προέλαση ἐλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἄγκυρα χωρὶς προηγουμένως να ἐξασφαλιστοῦν οἱ γραμμὲς ἀνεφοδιασμῶν στὸ μικρασιατικὸ μέτωπο) οδήγησαν στο να μὴν ἀποδοθεῖ στὴν Ελλάδα τὸ 1922 ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη. 1.300.000 Ἕλληνες τῶν μικρασιατικῶν παραλίῶν καὶ τῆς Θράκης ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὸν τόπο τους, ἀφοῦ λεηλατήθηκαν ἀπὸ τουρκικοὺς πληθυσμούς καὶ χάθηκαν οἱ περιουσίες τους, καὶ ἦλθαν ὡς πρόσφυγες στὴν Ελλάδα. Τὰ τραγικὰ αὐτὰ γεγονότα ὀνομάστηκαν *Μικρασιατικὴ Καταστροφή*. Ἐτσι τέλειωσε ἄδοξα ἡ *Μεγάλη Ἰδέα* για τὴ χώρα, που ἔπρεπε τὸ 1922 να ἀποκαταστήσει τοὺς μικρασιάτες πρόσφυγες. Ἡ ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων ἦταν πολὺ δύσκολη οικονομικά ὑπόθεση για τὸ ἐλληνικὸ κράτος.

Γι' αὐτό, σε συνεργασία

Προσφυγικὸς καταυλισμὸς Παγκρατίου, Ἑλληνικὸ Λογοτεχνικὸ καὶ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Κατασκευή φράγματος Μαραθώνα και εργασίες εγκατάστασης δικτύου νερού στην Αθήνα, 1926-1927.
Ιστορικό Αρχείο ΕΥΔΑΠ.

με την ΚτΕ, πήρε δάνειο και ίδρυσε την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), για να αποκατασταθούν 750.000 πρόσφυγες σε Μακεδονία και Θράκη σε μουσουλμανικές περιουσίες που εκποιήθηκαν, ώστε οι Έλληνες στις περιοχές αυτές να είναι περισσότεροι σε πληθυσμό. Οι υπόλοιποι πρόσφυγες διοχετεύθηκαν σε προάστια μεγάλων πόλεων όπως η Καισαριανή, ο Βύρωνας, η Νέα Σμύρνη στην Αθήνα και η Καλλιόπολη στον Πειραιά. Σε οικονομικό επίπεδο με την άφιξη των προσφύγων αναξωογονήθηκε η αγροτική οικονομία με την αύξηση των εργατών γης και τη χρήση νέων καλλιεργητικών μεθόδων. Ακόμα, η βιομηχανία αύξησε τα εργατικά χέρια και μάλιστα με πιο χαμηλές αμοιβές. Σε κοινωνικό επίπεδο οι πρόσφυγες έφεραν στην Ελλάδα το ρεμπέτικο τραγούδι, τη σμυρνέικη κουζίνα, την αποδοχή στην ελληνική κοινωνία της εργασίας της γυναίκας και της δυνατότητας βραδινής έξοδου της. Σημαντικοί λογοτέχνες ήταν μικρασιάτες, όπως ο **Γ. Σεφέρης**, η **Διδώ Σωτηρίου** κ.ά.

Στην Τουρκία ο **Μουσταφά Κεμάλ**, αναδείχτηκε πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, αντικαθιστώντας το οθωμανικό αλφάβητο με το λατινικό, καταργώντας την πολυγαμία και παραχωρώντας δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες.

Στην Ελλάδα μετά

Μητέρα νεκρού καπνεργάτη στη διαδήλωση της Θεσσαλονίκης (1936) και μέλη της νεολαίας ΕΟΝ που χαιρετούν φασιστικά τον Ιωάννη Μεταξά. 1η φωτογραφία: περιοδικό «Νεολαία», τεύχος 15, 9 Ιανουαρίου 1939. 2η φωτογραφία: Σπύρος Μελετιζής, 1936.

- α) τη βίαιη κάθαρση από όσους θεωρήθηκαν υπαίτιοι για τη *Μικρασιατική Καταστροφή* (ο πρωθυπουργός **Γούναρης** και άλλοι πέντε κορυφαίοι υπουργοί και στρατιωτικοί εκτελέστηκαν στο Γουδί μετά τη λεγόμενη “δίκη των έξι”)
- β) την εγκαθίδρυση αβασίλευτης δημοκρατίας με Πρόεδρο τον ναύαρχο **Κουντουριώτη**),
- γ) την υιοθέτηση του γρηγοριανού ημερολογίου και
- δ) την υπογραφή της *συνθήκης της Λωζάνης* (1923), σχετικής Σύμβασης έξι μήνες πριν (30/01/1923) που επέβαλλε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, η χώρα στράφηκε στον εκσυγχρονισμό της.

Δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τον πλήρη εξηλεκτρισμό της, τη δημιουργία δικτύων ύδρευσης και τηλεφωνίας, όταν τη χτύπησε η παγκόσμια *Μεγάλη Ύφεση*. Και στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, καταλύθηκε η δημοκρατία και ο **Ιωάννης Μεταξάς** διέλυσε τη Βουλή (**4 Αυγούστου 1936**) και κυβέρνησε δικτατορικά, επικαλούμενος μεγάλες αιματηρές και πολύνεκρες λαϊκές διαδηλώσεις σε Θεσσαλονίκη, Καλαμάτα, Καβάλα. Το μεταξικό καθεστώς ακολουθούσε τα πρότυπα του ναζιστικού και του φασιστικού καθεστώτος, δημιουργώντας τη μεταξική νεολαία Ε.Ο.Ν. (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας). Στα χρόνια της δικτατορίας λειτούργησε και το Ι.Κ.Α. (Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων), η ίδρυση του οποίου είχε ψηφιστεί με το Ν. 6298, το 1934.

Η περίοδος από το 1918, όταν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος, έως το 1939 ονομάστηκε *Μεσοπόλεμος*, επειδή το 1939 θα ξεσπάσει ένας άλλος μεγάλος πόλεμος, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

ΠΗΓΕΣ

1. Οι άδελφες συνθήκες στις προσφυγικές γειτονιές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης το 1923.

- α) «Με την άφιξη των προσφύγων... η πείνα και οι επιδημίες αποδεκάτιζαν τις γραμμές τους. Στα λαζαρέτα υπέκυπταν κατά εκατοντάδες. Η δυσεντερία και ο τύφος μαίνονταν. Στη διάρκεια του 1923 ο εξανθηματικός τύφος μόλυνε σχεδόν όλα τα λιμάνια και τις πόλεις του εσωτερικού της Ελλάδας... Τα θρέφη ιδίως και τα παιδιά μικράς ηλικίας ευρίσκοντο εις οικτροτέραν κατάστασιν. Τα τρία τέταρτα των δι' αυτών [ατμόπλοια «Μπερκσάιρ» και «Ελευθερία»] μετακομισθέντων ατόμων ήσαν ασθενείς εμπύρετοι... Αι εκ της πείνης, της στερήσεως και της χρονίας ελονοσίας αλλοιώσεις του οργανισμού... ώστε ο θάνατος επήρχετο δι' απλής τινός πυρετικής εισβολής του ελώδους πυρετού ή διά της εισβολής της δυσεντερίας», sdN, L' établissement des réfugiés en Grèce, Γενεύη, 1926, σ. 4.
- β) «Το μακεδονικό κλίμα ευνοούσε την ελονοσία. Η πυρκαγιά του 1917 [στη Θεσσαλονίκη] και οι πρόσφυγες είχαν προκαλέσει πληθυσμιακό συνωστισμό που ευνοούσε τις επιδημίες. Το επίπεδο καθαριότητας ήταν θλιβερό. Παντού σκόνη και μύγες. Το καλοκαίρι όταν φυσούσε «σε λίγα λεπτά ολόκληρη η πόλη σκοτείνιαζε και έμοιαζε με το Λονδίνο σε ώρα ομίχλης». Σπάνια τηρούνταν οι αγορανομικοί κανονισμοί και όταν η αστυνομία δοκίμαζε να τους επιβάλλει συναντούσε θύελλα αντιδράσεων. Τα τρόφιμα ήταν έκδετα και η αγορά πηγή δυσσομίας. Οι δρόμοι γεμάτοι σκόνη, χωρίς επίστρωση ασφάλτου γιατί ήταν δαπανηρή. Τα καλντερίμια, κακοκατασκευασμένα εξαρχής, είχαν διαβρωθεί από τη λάσπη. Στάσιμα νερά στην κοίτη των χειμάρρων αποτελούσαν εστίες μόλυνσης. Γυναίκες έπλεναν κάτω από τις

γέφυρες γιατί έλειπαν τα δημόσια πλυντήρια. Το αποχετευτικό σύστημα ανεπαρκές και ξεχαρβαλωμένο. Αποχετευτικοί αγωγοί ανοιχτοί, που έρρεαν στη θάλασσα, σε μέρη όπου κολυμπούσε ο κόσμος. Οι απότομες βροχές κατέληγαν σε πλημμύρες και καθιστούσαν τους δρόμους αδιάβατους. Πηγή μόλυνσης ήταν και το δίκτυο υδροδότησης. Τσοπάνηδες στον Χορτιάτη έσπαγαν τους σωλήνες για να ποτίσουν τα κοπάδια, με αποτέλεσμα να μολύνεται το δίκτυο, που με τη σειρά του διέδιδε τον τυφοειδή πυρετό στην πόλη [Θεσσαλονίκη]. Έκθεση Άγγλου Προξένου Θεσσαλονίκης, 1929, PRO FO 286/1052, Salonica Monthly Report, 30 Νοεμβρίου 1929. Αντ. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών δεσμών*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, 1993, σ. 321, 324.

2. Οι απεργίες του 1936 που οδήγησαν στη Δικτατορία του Μεταξά.

«Στις 8 Μαΐου [1936] η Ενωτική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος με προκήρυξη της καλούσε όλους τους εργάτες, εργάτριες και υπαλλήλους της χώρας σε απεργίες αλληλεγγύης προς τους αγωνιζόμενους επί δέκα συνεχείς μέρες καπνεργάτες... Στην οδό Εγνατίας [στη Θεσσαλονίκη] μεγάλες δυνάμεις πεζής και έφιππης χωροφυλακής, στρατός και αντλίες προσπάθησαν να τους εμποδίσουν να προχωρήσουν προς το Διοικητήριο. Οι απεργοί κατόρθωσαν να σπάσουν τη ζώνη. Τότε η χωροφυλακή, πεζή και έφιππη, κάνει γενική επίθεση εναντίον των άοπλων διαδηλωτών και χτυπά με λύσσα άντρες, γυναίκες, γέρους και παιδιά. Οι απεργοί σπλίζονται με πέτρες, τούβλα, ξύλα και προσπαθούν να αμυνθούν. Οι χωροφύλακες όμως αρχίζουν να πυροβολούν. Κορμιά απεργών ξαπλώνονται στη γη, γυναίκες τσαλαπατιούνται από τα άλογα, οι σπάδες των εφίππων χωροφυλάκων και οι σφαίρες θερίζουν. Οι διαδηλωτές ορμούν και αφοπλίζουν χωροφύλακες, ενώ άλλοι, ακόμα και γυναίκες, χτυπούν με τούβλα τους αστυνομικούς, απελευθερώνουν συναδέλφους τους. Από τα παράθυρα και τα πατάρια των μαγαζιών, υπάλληλοι και κόσμος που παρακολουθεί τη σύγκρουση, ρίχνουν πέτρες και γλάστρες κατά των χωροφυλάκων. Τα μαγαζιά μεταβάλλονται σε σταθμούς πρώτων βοηθειών...». Σπ. Λιναρδάτος, *Πώς φτάσαμε στην 4η Αυγούστου 1936*, Αθήνα, Το Βήμα, 2009, σ. 198-200.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Χωριστείτε σε τέσσερις (4) ομάδες και κάθε ομάδα να αναθέσει συγκεκριμένες δραστηριότητες σε κάθε μέλος. Αυτές θα ελέγχονται από τον πρόεδρο της ομάδας, ο οποίος με τη σειρά του είναι υπεύθυνος να ενημερώνει την τάξη σε κάθε μάθημα για την πρόοδο των εργασιών, έως τη συγκεκριμένη ημερομηνία παρουσίασης των εργασιών των δύο ομάδων, που θα έχει προκαθοριστεί. Η κάθε ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα κόμικ με προτεινόμενο τίτλο έναν από τους ακόλουθους: «Οι Σμυρνιοί, τα ρεμπέτικα, το καζάν ντιπί, τα ντολμαδάκια γιαλατζί και τα σουτζουκάκια στην Αθήνα», «Από τη Νέα Σμύρνη στη Νέα Φιλαδέλφεια: Δύο πρόσφυγες στο γήπεδο για το Πανιώνιος-Α-ΕΚ», ή μια ιστορική μεταμπίηση με προτεινόμενα θέματα "Νέα/ος ντυμένη/ος ως μέλος της ΕΟΝ", "Σμυρνιά έτοιμη για βραδινή έξοδο", "Ο Γιώργος Σεφέρης απαγγέλει στίχους από ποιήματά του".

Εντός τάξης θα αφιερωθεί α) ένα 15λεπτο διδακτικής ώρας, ώστε να αποφασιστούν οι ομάδες και σε σύσκεψη αυτών να οριστεί η ημερομηνία παρουσίασης (ίσως ένα 25λεπτο, αν στη διάσκεψη των ομάδων αποφασιστεί και η ευθύνη του κάθε μέλους), β) ένα

5λεπτο στις επόμενες 5-6 διδακτικές ώρες για ενημέρωση της προόδου των εργασιών και γ) μία (1) διδακτική ώρα (ή δύο) για την παρουσίαση των εργασιών και για συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης. Στο κόμικ κάθε μαθήτρια/ής θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο (καρέ, διάλογοι, ζωγραφίες, εξώφυλλο, βιβλιοδεσία, σχέδιο) όπως και στην ιστορική μεταμπίεση (σκηνοθεσία, κοστούμια, μακιγιάζ, σκηνικό) και θα κριθεί από το αποτέλεσμα της δικής του δράσης στην ομάδα επάνω στο αντικείμενο που ανέλαβε.

2 | Φανταστείτε ότι είστε νέος/νέα πρόσφυγας που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Σε ένα σύντομο γραπτό κείμενο ή ημερολογιακή καταγραφή, να αποτυπώσετε τις δυσκολίες προσαρμογής, αλλά και τις αλλαγές που παρατηρείτε στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου. Στο τέλος του κειμένου, να αξιολογήσετε τον βαθμό στον οποίο θεωρείτε ότι η απάντησή σας αποδίδει ιστορικά τεκμηριωμένα την εποχή, αναφέροντας τι κάνατε καλά και τι θα μπορούσατε να βελτιώσετε.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Διερευνήσαμε πώς η προσπάθεια εφαρμογής της κυρίαρχης εθνικής ιδεολογίας (Μεγάλη Ιδέα-Μικρασιατική Εκστρατεία) οδήγησε σε σειρά γεγονότων ολοκληρωτικής καταστροφής (Μικρασιατική Καταστροφή), με ανυπολόγιστες συνέπειες οι οποίες ήταν άμεσες, αλλά και μακροπρόθεσμες για το ελληνικό κράτος, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικο-οικονομικής ζωής και του πολιτισμού.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/635/>, https://archive.ert.gr/id_341556/

(Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 17, Μικρασιατική Καταστροφή)

<https://archive.ert.gr/97323/>

(Αρχείο EPT, ηχητικό Αρχείο, Η Μικρασιατική Καταστροφή μέσα από λογοτεχνικά κείμενα και μαρτυρίες)

<https://archive.ert.gr/7903/>

(Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 24, γεγονότα σε κόσμο και Ελλάδα 1934-1938)

<https://archive.ert.gr/7570/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 29, Μεταξάς)

<https://archive.ert.gr/6935/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 30, Μεταξάς)

<https://www.youtube.com/watch?v=QGIZrPPd33c> (Γιάννης Ρίτσος, Επιτάφιος, Απαγγελία)

https://www.youtube.com/watch?v=ePpjhmq-1Vo&list=RDePpjhmq-1Vo&start_radio=1

(Επιτάφιος, μελοποίηση Μίκης Θεοδωράκης, τραγούδι: Γρηγόρης Μπιθικώτσης)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Μικρασιατική Καταστροφή: Η εκδίωξη και η εξόντωση του ελληνόφωνου πληθυσμού των μικρασιατικών παραλίων μετά το 1922 και την ήττα του Ελληνικού Στρατού από τον Μουσταφά Κεμάλ στη Μικρά Ασία, μέρος της οποίας βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση, μετά τη συνθήκη των Σεβρών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

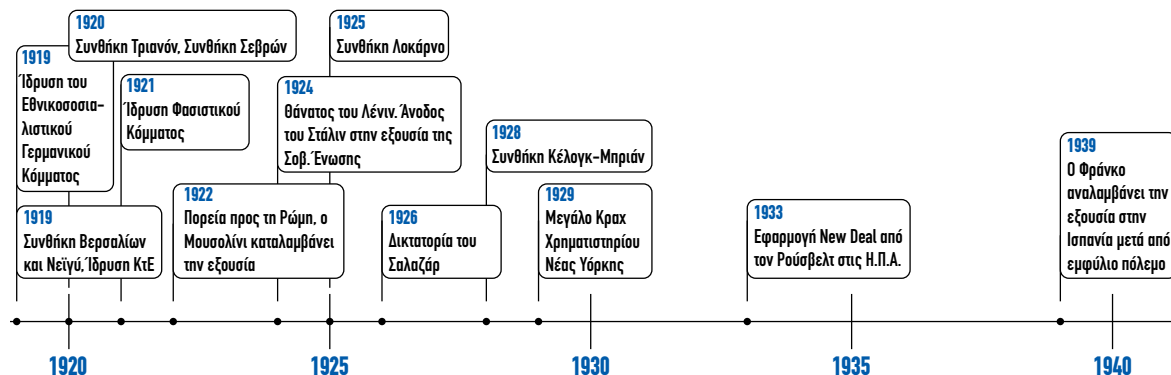
Η οικονομική κρίση, ενώ στις Η.Π.Α. αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, στην Ευρώπη οδήγησε τον κόσμο σε αμφισβήτηση της δημοκρατίας και την επικράτηση των ολοκληρωτικών καθεστώτων.

Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιηθεί πώς οι κρίσεις, όπως η παγκόσμια οικονομική κρίση, οδηγούν σε αντιδημοκρατικές επιλογές.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αυτοδιάθεση λαών, Κοινωνία των Εθνών, κραχ, Μεγάλη Ύφεση, new deal, σταλινισμός, φασισμός, ναζισμός.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Οι συνέπειες του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου ήταν για την ανθρωπότητα τραγικές και οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές:

- α) υπολογίστηκαν περίπου 8 εκατομμύρια νεκροί και 6 εκατομμύρια ανάπηροι,
- β) η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, οι νικήτριες του πολέμου, δανείστηκαν τεράστια ποσά από τις Η.Π.Α.,
- γ) ο μεγάλος χαμένος ήταν τα μεσαία στρώματα,
- δ) στη Σοβιετική Ένωση, τη Γερμανία και τη Μ. Βρετανία οι γυναίκες απέκτησαν δικαιώμα ψήφου,

- ε) η Ευρώπη έχασε την παγκόσμια ηγεμονία της,
- στ) δημιουργήθηκε το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος, η Σοβιετική Ένωση και
- ζ) ο πόλεμος έπληξε το κύρος του φιλελεύθερου αστικού κράτους.

Η βασική αρχή, που κυριάρχησε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατά τις συνθήκες ειρήνης, ήταν η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, μία σειρά κανόνων δεκαετησάρων σημείων του Αμερικανού προέδρου **Ουίλσον**, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός που ήταν ξεχωριστό έθνος, μπορούσε να αποφασίσει μόνος του για το μέλλον του. Έτσι μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου ολοκληρώθηκε η διαδικασία δημιουργίας εθνών-κρατών. Τότε οι νέοι λαοί δημιούργησαν την Κοινωνία των Εθνών. Η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) ήταν ένας διεθνής οργανισμός εθνών κρατών, που δημιούργησαν οι νικήτριες δυνάμεις του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, με σκοπό να διευθετούνται ειρηνικά οι διαφορές τους.

Ωστόσο, το δικαίωμα του βέτο (πάγωμα μίας απόφασης) από κάθε χώρα και η δυνατότητα κάποια χώρα να μην υπακούει στις αποφάσεις της ΚτΕ, την αποδυνάμωσαν. Η περίοδος 1920-1929 ονομάστηκε για τον νεότερο κόσμο «οικονομικό θαύμα». Την περίοδο 1920-1929 η βιομηχανική παραγωγή και το μέσο εισόδημα των πολιτών του αναπτυσσόμενου κόσμου διπλασιάστηκε. Επίκεντρο αυτού του «οικονομικού θαύματος» υπήρξαν οι Η.Π.Α.

Ωστόσο, το 1929 ξέσπασε ένα οικονομικό φαινόμενο, που ονομάστηκε **κραχ** και άλλαξε τον κόσμο. Το 1929 στις ΗΠΑ οι μετοχές εταιριών ήταν υπερτιμημένες. Επειδή το καταλάβαιναν αυτό οι επενδυτές, άρχισαν να πουλάνε τις μετοχές τους. Επήλθε γενική κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου 1929, που ονομάστηκε «Μαύρη Πέμπτη». Ακολούθησαν απανωτές χρεοκοπίες και επακόλουδες αυτοκτονίες έξω από το Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. Το **κραχ** ακολούθησε η λεγόμενη **Μεγάλη Ύφεση** στην παγκόσμια οικονομία. Δηλαδή το 1931 η οικονομία των Η.Π.Α. είχε σχεδόν καταρρεύσει. Το ίδιο έγινε και στην οικονομία της Γερμανίας και της Μ. Βρετανίας, οι οποίες είχαν δανειστεί αμερικανικά κε-

Νέα Υόρκη, 1929, έξω από το Χρηματιστήριο. Πολλά έχουν γραφτεί για το μέγεθος των αυτοκτονιών μετά το κραχ. Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου των ΗΠΑ.

φάλαια, για να ανασυγκροτηθούν από τον πόλεμο. Η τετραετία 1929-1933 ονομάστηκε περίοδος Μεγάλης Ύφεσης.

Τα κοινωνικά αποτελέσματα της κρίσης του 1929 ήταν ζοφερά για τους εργαζόμενους:

- α) μειώσεις μισθών σε εργάτες και δημοσίους υπαλλήλους,
- β) μείωση ωρών εργασίας,
- γ) μαζικές απολύσεις,
- δ) ανεργία και
- ε) εξαθλίωση, φτώχεια.

Στις Η.Π.Α. 12.000.000 άνθρωποι έμειναν άνεργοι, 1.600 τράπεζες πτώχευσαν, 23.000 άνθρωποι αυτοκτόνησαν. Οι κυβερνήσεις της Δύσης θεώρησαν τον οικονομικό φιλελευθερισμό, την ελεύθερη διαμόρφωση των τιμών και αμοιβών, ως υπαίτια για την κρίση. Κατέληξαν ότι το Κράτος έπρεπε να επέμβει, να ελέγξει την οικονομία και να περιορίσει την ιδιωτική πρωτοβουλία. Το 1933 λοιπόν ο πρόεδρος των Η.Π.Α., **Φραγκλίνος Ρούζβελτ**, επηρεασμένος από τον Άγγλο οικονομολόγο **Τζον Μείναρντ Κέινς**, ανακοίνωσε ότι το Κράτος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να ελέγξει την οικονομία, να κάνει επενδύσεις σε όλους τους τομείς και έτσι να μειωθεί η ανεργία. Ζήτησε μία νέα συμφωνία με τους πολίτες, ένα *new deal*. Η προσπάθεια αυτή ήταν δύσκολη, αλλά από το 1934 άρχισε να αποδίδει.

Η οικονομική κρίση όμως στην Ευρώπη δεν αντιμετωπίστηκε όπως στις Η.Π.Α. Ενώ στις Η.Π.Α. εφαρμόστηκε το *new deal* και οι Αμερικανοί αγωνίστηκαν σκληρά εμπιστευόμενοι το Κράτος τους, σε μεγάλες χώρες της Ευρώπης επικράτησε η κριτική εναντίον της δημοκρατίας και των πολιτικών, που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι ως διεφθαρμένοι για την κρίση. Έτσι αναπτύχθηκαν στη Γερμανία το ναζιστικό καθεστώς, που θεωρούσε υπεύθυνους για όλα τους Εβραίους, και στην Ιταλία το φασιστικό καθεστώς, που υποτιμούσε τη δημοκρατία.

Στη Σοβιετική Ένωση μετά τον θάνατο του **Λένιν** (1924), ηγέτης αναδείχθηκε ο **Στάλιν**.

Φραγκλίνος Ρούζβελτ. National Archives and Records Administration, 1941. <https://www.wikipedia.org/>.

Ιωσήφ Στάλιν. U.S. Signal Corps photo. <https://www.wikipedia.org/>.

Μπενίτο Μουσολίνι. Άγνωστος φωτογράφος. <https://www.wikipedia.org/>.

Αδόλφος Χίτλερ. German Federal Archive, 1937. <https://www.wikipedia.org/>.

Αυτός πέτυχε την εκβιομηχάνιση της χώρας, αλλά φέρθηκε βίαια σε όσους διαφωνούσαν με την αυταρχική διοίκηση και τον συγκεντρωτισμό (= απόλυτη εξουσία), σε βαθμό που να τον λατρεύουν σαν Θεό (προσωπολατρία). Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε *σταλινισμός*.

Στην Ιταλία το Εθνικό Φασιστικό (από το λατινικό *fascio*= δέσμες, σύμβολα εξουσίας) Κόμμα ιδρύθηκε το 1921, με αρχηγό τον **Μπενίτο Μουσολίνι**. Ενισχύθηκε από μεγαλοβιομήχανους και μεγαλογαιοκτήμονες, οι οπαδοί του δολοφονούσαν κομμουνιστές και απαιτούσαν να αναλάβουν δικτατορικά την εξουσία.

Τον Οκτώβριο του 1922 οι φασίστες έκαναν την «πορεία προς την Ρώμη», απαιτώντας την εξουσία. Ο βασιλιάς **Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄** τους έδωσε τη διακυβέρνηση της χώρας. Ο **Μουσολίνι** απέρριπτε τη δημοκρατία και τον φιλελευθερισμό. Ο αρχηγός ονομαζόταν *ντούτσε*, είχε συγκεντρωτική εξουσία, ενώ το κόμμα έλεγχε τον Τύπο, την εκπαίδευση και ασκούσε προπαγάνδα.

Στη Γερμανία το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (ναζιστικό κόμμα) είχε ιδρυθεί από το 1919. Ηγέτης του αναδείχθηκε ο **Αδόλφος Χίτλερ**. Οι ισχυροί βιομήχανοι αποφάσισαν να υποστηρίξουν τον **Χίτλερ**, ώστε να αντιμετωπίσει αυτός τους κομμουνιστές, ενώ οι εργάτες εντάσσονταν στο ναζιστικό κόμμα, επειδή θεωρούσαν υπαίτιους για την ανεργία τους ξένους και τους Εβραίους. Έτσι ο **Χίτλερ** το 1933 έγινε *καγκελάριος* της Γερμανίας. Ο **Χίτλερ** ονομάστηκε *φύρερ*, ανέλαβε όλες τις εξουσίες, καταργώντας τη Βουλή (*Ράιχσταγκ*), και διέλυσε τα πολιτικά κόμματα. Από το ναζιστικό κόμμα ασκούνταν λογοκρισία και εφαρμόστηκε ρατσιστική πολιτική εκδίωξης σε Εβραίους, ομοφυλόφιλους, τσιγγάνους.

Δικτατορικά καθεστώτα αναπτύχθηκαν σε Ισπανία (**Φράνκο**) -μετά από εμφύλιο πόλεμο- Πορτογαλία (**Σαλαζάρ**), Γιουγκοσλαβία, Αυστρία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Πολωνία, Λιθουανία. Στη Γαλλία ήρθε στην εξουσία το *Λαϊκό Μέτωπο* αριστερών κομμάτων.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι βασικές συνθήκες και όροι μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

A. Η συνθήκη των Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919) περιελάμβανε για την ηττημένη Γερμανία τα εξής:

- i) η Γερμανία παραχωρούσε εδάφη σε Γαλλία, Βέλγιο, Δανία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία και Λιθουανία,
- ii) η Ρηνανία και το Σάαρ έγιναν αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες,
- iii) η Γερμανία υποχρεώθηκε να πληρώσει βαριές αποζημιώσεις,
- iv) η Γερμανία παραχώρησε πίσω στην Ρωσία όλα τα εδάφη που είχε πάρει με τη συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ,
- v) η Γερμανία περιόρισε τις ένοπλες δυνάμεις της.

B. Η συνθήκη του Νεϊγύ (1919), που υπογράφηκε μεταξύ της Βουλγαρίας και των νικητών συμμάχων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, για τις ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις περιελάμβανε τα εξής:

- i) η Βουλγαρία παραιτήθηκε από διεκδικήσεις της σε Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία,
- ii) έγινε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Βουλγαρία,
- iii) προσαρτήθηκε η Δυτική Θράκη στην Ελλάδα.

Γ. Η **συνθήκη του Τριανόν** (1920) περιελάμβανε το εξής:

i) η Ουγγαρία παραχώρησε εδάφη σε Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία.

Δ. Η **συνθήκη των Σεβρών** (1920) περιελάμβανε τα εξής:

- i) η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαλυόταν και οι Μεγάλες Δυνάμεις, η Βρετανία και η Γαλλία, θα έδεταν υπό τον έλεγχό τους μερικές από τις περιοχές σε Συρία, Παλαιστίνη, Υπεριορδανία, Λίβανο,
- ii) η Ελλάδα έπαιρνε στην κατοχή της την Ίμβρο, την Τένεδο και τη Θράκη έως τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης και τα Δωδεκάνησα εκτός από την Ρόδο,
- iii) η Αντάντ ανέθετε στην Ελλάδα τη διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης για πέντε (5) χρόνια και προβλεπόταν στη συνέχεια να γίνει δημοψήφισμα, ώστε οι κάτοικοι της περιοχής να αποφασίσουν αν επιθυμούν να ενσωματωθούν στην Ελλάδα.

2. Βασικές διεθνείς συμφωνίες 1920-1930 για να διατηρηθεί η ειρήνη

- α) οι **συνθήκες του Λοκάρνο** (1925), που προέβλεπαν σεβασμό των ευρωπαϊκών συνόρων,
- β) το **σύμφωνο Κέλογκ-Μπριάν** (1928) ανάμεσα σε Γαλλία και ΗΠΑ, με το οποίο καταδικαζόταν ο πόλεμος

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Διαλέξτε ΜΙΑ από τις παρακάτω δραστηριότητες και ολοκληρώστε την σύντομα και περιεκτικά:

α) Συμπλήρωσε τα κενά:

Η οικονομική κρίση του 1929 ξεκίνησε από τις

Μία βασική συνέπεια της κρίσης ήταν η αύξηση της

β) Φανταστείτε ότι είστε πολίτης το 1930 στις ΗΠΑ ή την Ευρώπη. Γράψε σε λίγες γραμμές πώς άλλαξε η καθημερινή σας ζωή λόγω της κρίσης

2 | Αναλαμβάνετε να φανταστείτε και να αναπαλαιώσετε ένα έγγραφο εποχής όπως π.χ. τη «Μετοχή της General Motors σκισμένη την εποχή του κραχ». Η αναπαλαιώση μπορεί να γίνει και ηλεκτρονικά με χρήση των κατάλληλων ηλεκτρονικών εργαλείων.

3 | Πώς ερμηνεύεται σήμερα ο όρος *φασίστας*; Έχει σχέση με τη σημασία που είχε στην Ιταλία του Μεσοπολέμου;

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναλύσαμε ότι οι οικονομικές κρίσεις οδηγούν αλυσιδωτά σε κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές, οι οποίες διαμορφώνουν συνθήκες πολέμου στον κόσμο.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/638/>

(Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 23, Ο Χίτλερ στην εξουσία).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

Αυτοδιάθεση λαών: Πολιτική ιδέα μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου δεκατεσσάρων σημείων του Αμερικανού προέδρου των ΗΠΑ Ουίλσον, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός που ήταν ξεχωριστό έθνος, μπορούσε να αποφασίσει μόνος του για το πολιτικό μέλλον του.

Κοινωνία των Εθνών: Διεθνής οργανισμός όλων των εθνών κρατών, που δημιούργησαν οι νικήτριες δυνάμεις του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, με σκοπό να διευθετούνται ειρηνικά οι διαφορές των κρατών.

Κραχ: Η μεγάλη πτώση των τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης το φθινόπωρο του 1929, που οδήγησε σε αλυσιδωτή πτώση και στα άλλα χρηματιστήρια και σε οικονομική κρίση.

Μεγάλη Ύφεση: Η περίοδος 1929-1933 ήταν μία περίοδος οικονομικής κρίσης, ανεργίας κι ανασφάλειας για την παγκόσμια κοινωνία, η οποία δεν μπορούσε να ξεφύγει από την οικονομική ύφεση.

New Deal: Η πολιτική που εφάρμοσε ο πρόεδρος των ΗΠΑ Φραγκλίνος Ρούζβελτ από το 1933, με την οποία το κράτος ανέλαβε ενεργότερο ρόλο στην οικονομία, προχωρώντας σε δημόσια έργα, επενδύσεις και άλλα μέτρα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη μείωση της ανεργίας και την αντιμετώπιση της Μεγάλης Ύφεσης.

Σταλινισμός: Η διακυβέρνηση της Σοβιετικής Ένωσης από τον Στάλιν με βάση την εκβιομηχάνιση της χώρας, την αυταρχική διοίκηση, τον συγκεντρωτισμό και την προσωπολατρία.

Φασισμός: Η υπερεθνικιστική ιδεολογία με πυρήνα την πολιτική του Μουσολίνι στη μεσοπολεμική Ιταλία, ο οποίος διοικούσε συγκεντρωτικά, ενώ το κόμμα του έλεγχε τον Τύπο, την εκπαίδευση και έκανε προπαγάνδα.

Ναζισμός: Η ιδεολογία του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος της Γερμανίας υπό τον Χίτλερ με πυρήνα την έννοια της εθνικής και βιολογικής ενότητας και καθαρότητας της Γερμανικής φυλής υπό την καθοδήγηση του Φύρερ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

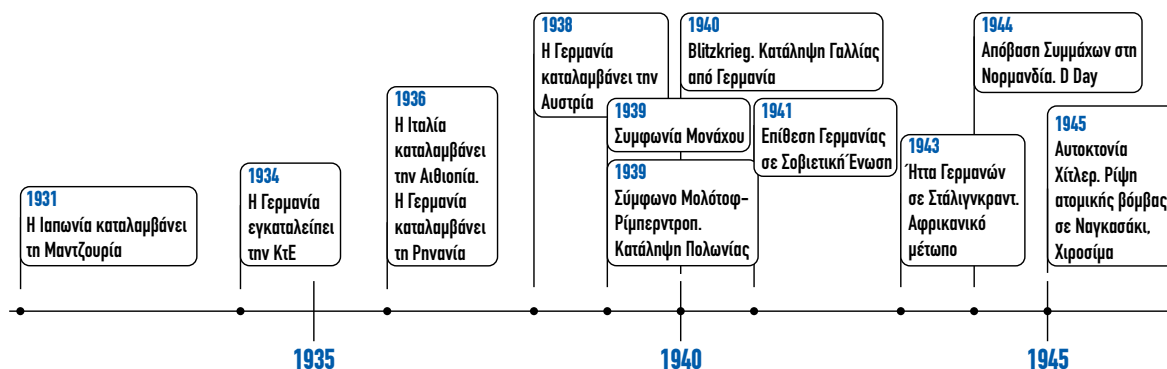
Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Στόχος της ενότητας είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές/τριες με τις αιτίες, τις κύριες φάσεις του πολέμου, τα αίτια και τις επιπτώσεις του Ολοκαυτώματος καθώς και τα γεγονότα που σηματοδότησαν τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Άξονας, πολιτική κατευνασμού, Blitzkrieg, Ολοκαύτωμα, D Day, “κόκκινος στρατός”.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Μετά την ισχυροποίηση του ναζιστικού καθεστώτος στη Γερμανία και του φασιστικού στην Ιταλία ένας Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ορατός.

Τα αίτια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν

- οι ταπεινωτικοί όροι, που επιβλήθηκαν στη Γερμανία μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου,
- οι ατελείς συνθήκες ειρήνης μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που άφηναν ανικανοποίητα εθνικά αιτήματα,
- η οξυτάτη οικονομική κρίση από το 1929,
- ο φόβος των Δυτικών δυνάμεων απέναντι στην κομμουνιστική Σοβιετική Ένωση και
- η αδυναμία της ΚτΕ να είναι αποτελεσματική.

Πολλά ήταν τα προμηνύματα ότι θα ξεσπάσει νέος Παγκόσμιος Πόλεμος. Τέτοια ήταν τα εξής:

- α) το 1931 η Ιαπωνία κατέλαβε την κινεζική Ματζουρία,
- β) το 1934 η Γερμανία εγκατέλειψε την ΚτΕ και επανέφερε τη στρατιωτική θητεία,
- γ) το 1936 η φασιστική Ιταλία κατέλαβε την Αιθιοπία κι αποχώρησε κι αυτή από την ΚτΕ,
- δ) το 1936 η Γερμανία κατέλαβε στρατιωτικά την αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη της Ρηνανίας,
- ε) το 1936 Ιταλία και Γερμανία επεμβαίνουν στον ισπανικό εμφύλιο, βοηθώντας τον στρατηγό **Φράνκο** να νικήσει,
- στ) υπογράφηκε από Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία το Αντιδιεθνιστικό Σύμφωνο, γνωστό ως Άξονας Ρώμης-Βερολίνου και
- ζ) το 1938 η Γερμανία κατέλαβε και ενσωμάτωσε (Anschluss) την Αυστρία.

Στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπέργκεν-Μπέλζεν της Κάτω Σαξονίας. Ένα παιδάκι περπατά ατάραχο τη στιγμή που δίπλα του υπάρχουν εκατοντάδες πτώματα. Φωτογραφία που δρέθηκε το 1945. George Rodger, Imperial War Museum, Λονδίνο.

Μπροστά σε όλα τα παραπάνω η Μ. Βρετανία και η Γαλλία έδειξαν αρχικά απέναντι στον **Χίτλερ** μία πολιτική κατευνασμού, δηλαδή, υποχώρησης στις διεκδικήσεις του. Αυτό έγινε εμφανές με την υπογραφή της *συμφωνίας του Μονάχου* τον Σεπτέμβριο του 1938 ανάμεσα σε Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία· οι πρώτες αποδέχονταν την προσάρτηση της Δ. Τσεχοσλοβακίας από την τελευταία. Η Γερμανία δεν σεβάστηκε τη *συμφωνία του Μονάχου* και

- α) διέλυσε την Τσεχοσλοβακία, προσαρτώντας τη Βοημία και στηρίζοντας την ανεξαρτητοποίηση της Σλοβακίας,
- β) κατέλαβε στην Πολωνία το Γκντάνσκ, σημαντικό λιμάνι της Βόρειας Θάλασσας.

Και στις δύο περιπτώσεις ο **Χίτλερ** ισχυρίστηκε ότι εκεί βρίσκονταν Γερμανικές μειονότητες.

Τον Αύγουστο του 1939 υπογράφηκε το σύμφωνο μη επίθεσης ανάμεσα σε Σοβιετική Ένωση και Γερμανία (*σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ*). Σύμφωνα με αυτό η Σοβιετική Ένωση και η Γερμανία δεσμεύονταν να μην επιτεθούν η μία στην άλλη.

Αεροφωτογραφία των μαχών στο Στάλινγκραντ, Σεπτέμβριος 1942, Deutsches Bundesarchiv.

Ύστερα από όλα αυτά ήταν σίγουρο ότι δεν θα αργούσε να ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αφορμή για να ξεσπάσει ήταν η γερμανική εισβολή στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου 1939. Η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, μόλις έγινε αυτό, κήρυξαν πόλεμο στη Γερμανία (α΄ φάση πολέμου 1939-1940, έναρξη πολέμου).

Η Γερμανία τότε εφάρμοσε την τακτική του πολέμου-αστραπή (*Blitzkrieg*), με την οποία κατέλαβε αμέσως τη Δανία, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, τη Νορβηγία και το Βέλγιο. Στη συνέχεια κατέλαβε τον Ιούνιο του 1940 τη Γαλλία σε δέκα μέρες, παρά την ηρωική αντίσταση πολλών Γάλλων (β΄ φάση πολέμου 1940-1941, επέκταση πολέμου στην Ευρώπη). Η Γερμανία συνάντησε ισχυρή αντίσταση στη Μ. Βρετανία, παρά τους ανηλεείς βομβαρδισμούς της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας, της *Luftwaffe*, στις μεγάλες βρετανικές πόλεις. Ο βρετανικός λαός δεν υποχώρησε.

Το πτώμα του Μουσολίνι (δεύτερο από αριστερά) στην Πιάτσα Λορέτο, Μιλάνο, 1945. Φωτογραφία Vincenzo Carrese.

Η Γερμανία οργάνωσε τη διοίκηση της κατεχόμενης από αυτήν Ευρώπης, με τις εξής αρχές:

- α) οι οικονομικοί πόροι των κατεχόμενων λαών δεσμεύτηκαν από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής και κατασπαταλήθηκαν,
- β) οι κατακτημένοι λαοί υπέστησαν προπαγάνδα, ότι δήθεν η ναζιστική Γερμανία ανήκε σε μία «ανώτερη» φυλή και
- γ) έγιναν βίαιες διώξεις σε Εβραίους και Ρομά.

Σ' αυτό το πλαίσιο οι Γερμανοί οργάνωσαν ένα σχέδιο εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης, που ονομάστηκε *Ολοκαύτωμα*. Η οικονομική κρίση στη Γερμανία και το μίσος για τους Εβραίους, που προέβαλλε η ναζιστική ιδεολογία, αποτέλεσαν βασικά αίτια για το *Ολοκαύτωμα*. Οι Εβραίοι συγκεντρώνονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης (Αουσβιτς, Μπούχενβαλντ, Μαουντχάουζεν, Νταχάου κ.ά.) και όταν αυξανόταν ο αριθμός των τροφίμων, οδηγούνταν πολλοί ανίκανοι για εργασία στα κρεματόρια, αφού πρώτα μέσα από ειδικούς θαλάμους τους θανάτωναν με θανατηφόρα αέρια. Συμπέπειες του *Ολοκαυτώματος* ήταν

- α) η εξόντωση πολλών εκατομμυρίων Εβραίων, Ρομά, ΑμΕΑ, σλαβικών και άλλων λαών,
- β) το ψυχικό τραύμα στους επιζώντες συγγενείς και τις οικογένειές τους,
- γ) η κινητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης, για να μην επαναληφθεί κάτι παρόμοιο και να προστατεύονται τα ανθρωπina δικαιώματα και
- δ) η διατήρηση της μνήμης του *Ολοκαυτώματος* στις επόμενες γενιές.

Τον Ιούνιο του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στη Σοβιετική Ένωση. Στην καθοριστική όμως μάχη στο Στάλινγκραντ (Σεπτέμβριος 1942- Φεβρουάριος 1943) οι Γερμανοί ηττήθηκαν.

300.000 νεκροί ήταν το αποτέλεσμα της μάχης αυτής.

Έως τον Μάιο του 1943 η Γερμανία ηττήθηκε στο μέτωπο της Αφρικής.

Στην Άπω Ανατολή ιαπωνικά πολεμικά αεροπλάνα επιτέθηκαν εναντίον του αμερικανικού πολεμικού στόλου, στο λιμάνι του Περλ Χάρμπορ, στη Χαβάη. Μετά από αυτό το γεγονός, οι Η.Π.Α. κήρυξαν τον πόλεμο στις δυνάμεις του Άξονα (γ' φάση πολέμου, 1941-1943, εισβολή Γερμανίας στη Σοβιετική Ένωση και πόλεμος στον Ειρηνικό).

Απόβαση των Συμμαχικών Δυνάμεων στην υπό Γερμανική Κατοχή Νορμανδία. Lt. Handford, Imperial War Museum, B 5218, 6 Ιουνίου 1944.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επήλθε με τα εξής γεγονότα:

- α) ο **Μουσολίνι** καδαιρέθηκε,
- β) ο διάδοχος του **Μουσολίνι**, συνταγματάρχης **Μπαντόλιο**, υπέγραψε ανακωχή (1943),
- γ) στις 6 Ιουνίου 1944 (*D Day*) οι συμμαχικές δυνάμεις υπό την ηγεσία του Αμερικανού στρατηγού **Αϊζενχάουερ** πραγματοποίησαν απόβαση στη Νορμανδία της Β. Γαλλίας. Έτσι, απελευθερώθηκε αμέσως μετά όλη η κατεχόμενη Ευρώπη,
- δ) από τον Ιούνιο του 1944 ο σοβιετικός, «κόκκινος» στρατός, εξαπέλυε ταυτόχρονη επίθεση εναντίον των Γερμανών από την ανατολή,
- ε) τον Μάιο του 1945 οι συμμαχικές δυνάμεις και ο «κόκκινος» στρατός συναντήθηκαν, κατέλαβαν το Βερολίνο και ο **Χίτλερ** αυτοκτόνησε και
- στ) οι ΗΠΑ βομβάρδισαν την Ιαπωνία στις πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι με την ατομική βόμβα.

ΠΗΓΕΣ

1. Ένας μέσος Γερμανός αξιωματούχος ενημερώνεται για το Ολοκαύτωμα.

“Ένας στρατιώτης σε διακοπές, μάς είπε ότι είδε μια φοβερή αγριότητα στα κατεχόμενα τμήματα της Πολωνίας. Είδε γυμνούς Εβραίους άνδρες και γυναίκες που ήταν στη σειρά μπροστά από μια μεγάλη βαθιά τάφρο να πυροβολούνται στην πλάτη και στο κεφάλι και να πέφτουν στην τάφρο. Το χαντάκι ήταν γεμάτο με χώμα, ο ίδιος είπε ότι μπορούσε να ακούσει ακόμη τις κραυγές από τους ανθρώπους που ήταν ζωντανοί μέσα στην τάφρο... Δεν υπάρχει καμία τιμωρία που δεν θα ταίριαζε σε αυτά τα ναζιστικά κτήνη”, περιοδικό *Lifo*, 12.10.2011, Έφεραν οι απλοί Γερμανοί για τις φρικαλεότητες των Ναζί”; Αναλυτικά Το ημερολόγιο ενός Γερμανού δίνει απαντήσεις Friedrich Kellner. Ολοκληρω η έκδοση του Ημερολογίου *Vernebelt, verdunkelt sind alle Hirne*, Tagebücher 1939-1945, Wallstein Verlag, 2011.

2. Ο Χίτλερ απευδύνεται στους στρατηγούς του λίγες μέρες πριν εισβάλει στην Πολωνία (22 Αυγούστου 1939)

«...Στην αρχή των εχθροπραξιών θα χρησιμοποιήσω μία πρόφαση. Το αν είναι αληθοφανής ή όχι λίγο ενδιαφέρει. Δεν ελέγχεται ποτέ ο νικητής για το αν λέει ή όχι την αλήθεια. Όταν αρχίζεις έναν πόλεμο, κι όταν τον διεξάγεις, δεν είναι το δίκαιο που λογαριάζεται μα η νίκη. Κλείστε τις καρδιές σας στον οίκτο. Ενεργήστε με σκληρότητα. Ο ισχυρότερος έχει πάντα δίκιο...».

Β. Σκουλάτου-Ν. Δημακοπούλου-Σ. Κόνδη. *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη, Γ΄ Ενιαίου Λυκείου*, τ. Β΄, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2002, σ. 235.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Επιλέξτε μία κατηγορία προσώπου από διαφορετικές περιοχές του κόσμου (π.χ. άμαχος σε βομβαρδισμένη πόλη, στρατιώτης στο Ανατολικό Μέτωπο, παιδί σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, νοσοκόμα στο μέτωπο). Να συντάξετε ένα σύντομο ημερολόγιο ή επιστολή (120–150 λέξεις), βασισμένο σε γενικές ιστορικές γνώσεις του Β΄ ΠΠ. Να σημειώσετε στο τέλος

- α) ποιες ιστορικές πληροφορίες αξιοποιήσατε,
- β) πόσο πειστικά αποδώσατε τα συναισθήματα και τις συνθήκες ζωής,
- γ) ποιες δυσκολίες αντιμετώπισατε και πώς τις ξεπεράσατε.

Στη συνέχεια μπορείτε να ανταλλάξετε τις εργασίες σας με το διπλανό συμμαθητή/συμμαθητριά σας, για να λάβετε ανατροφοδότηση σχετικά

- α) με την ιστορική ακρίβεια,
- β) τη σαφήνεια του γραπτού λόγου σας,
- γ) την κατανόηση της ανθρώπινης διάστασης του πολέμου. Μπορεί να δοθεί ένα θετικό σχόλιο και μια πρόταση βελτίωσης.

2 | Στην Εικόνα 3 βλέπουμε το τέλος του **Μουσολίνι**, που διαπομπεύεται δημόσια κρεμασμένος χειροπόδαρα. Για ενημέρωσή σας σχετικά με το τέλος των δικτατόρων μελετήστε το ποίημα του **Γ. Σεφέρη**, *Επί ασπαλάθων*. Με βάση αυτά πώς κρίνετε το τέλος όσων παίρνουν την εξουσία με τα όπλα, τη βία ή εκβιασμούς; Συσχετίστε την εικόνα με τους στίχους του ποιητή σε μία παράγραφο.

3 | α) Συμβουλευτείτε τον εννοιολογικό χάρτη σχετικά με το Β΄ ΠΠ των ΨΜΑ. Με βάση αυτόν και τα ιστορικά στοιχεία της ενότητας δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη ή πίνακα με δύο άξονες: α) αιτίες του Β΄ ΠΠ, β) κύρια χαρακτηριστικά του πολέμου. Παρουσιάστε το έργο σας στην τάξη. Στη συνέχεια ζητήστε από τους συμμαθητές και

τις συμμαχήτριές σας να επισημάνουν τι θα μπορούσε να οργανωθεί καλύτερα με βάση την πληρότητα περιεχομένου, τη λογική οργάνωση και τη σαφήνεια παρουσίασης.

β) Παρακολουθήστε τις ταινίες του Στ. Σπίλμπεργκ *Η λίστα του Σίντλερ* και του Ρ. Μπενίνι *Η ζωή είναι ωραία*, που αναφέρονται στο *Ολοκαύτωμα* των Εβραίων. Στη συνέχεια παρουσιάστε την υπόθεσή τους στην τάξη και τα μηνύματα που προέκυψαν για εσάς, τονίζοντας τη σχέση τους με τη συγκεκριμένη ενότητα.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Εξηγήσαμε πόσο μπορούν να παραπλανήσουν, να καταστρέψουν και να υποδουλώσουν την ανθρωπότητα πεποιδήσεις, ολοκληρωτικές ιδεολογίες και εμμονές.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/7554/>

(Επεισόδιο:032 0000007554.Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ)

<https://archive.ert.gr/55910/> (Επεισόδιο:004 ΕΒΡΑΪΚΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ. 0000055910)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αξονας: Η συμμαχία Γερμανίας, Ιταλίας και Ιαπωνίας για αναθεώρηση των συνθηκών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Πολιτική Κατευνασμού: Η υποχώρηση Βρετανών και Γάλλων στις διεκδικήσεις της Γερμανίας έως το 1939 και τη Γερμανική επίθεση στην Πολωνία.

Blitzkrieg: Η εφαρμογή της τακτικής του πολέμου-αστραπή, με την οποία η Γερμανία κατέλαβε αμέσως τη Δανία, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, τη Νορβηγία, το Βέλγιο και τη Γαλλία, έως το καλοκαίρι του 1940.

Ολοκαύτωμα: Το οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης, που εφάρμοσε η χιτλερική Γερμανία κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

D Day: Η 6η Ιουνίου 1944, ημέρα απόβασης των Συμμαχικών Δυνάμεων στη Νορμανδία της Β. Γαλλίας, για να ξεκινήσει η απελευθέρωση όλης της κατεχόμενης Ευρώπης από τη Γερμανία.

Κόκκινος Στρατός: Ο στρατός της Σοβιετικής Ένωσης από το 1918 έως το 1946, οπότε και μετονομάστηκε Σοβιετικός Στρατός.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

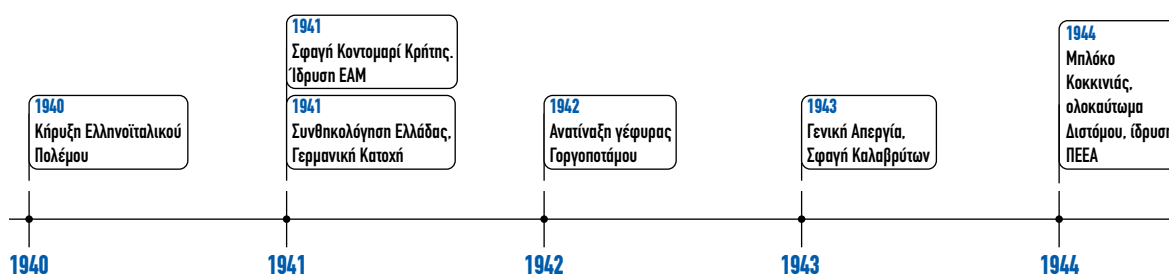
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε καταστροφικές συνέπειες και για την Ελλάδα, γιατί η χώρα, παρά τη νίκη της στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, έζησε την Κατοχή, γέμισε νεκρούς, πείνα, φόβο, μίσος.

Στόχος είναι να αποκτήσουν οι μαθητές/τριες μία ολοκληρωμένη εικόνα για την Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: *εαρινή επίθεση, δοσίλογοι, Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης*

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Η Ιταλία, που από το 1939 είχε καταλάβει την Αλβανία, βύθισε με υποβρύχιο της, στην Τήνο, το ελληνικό πολεμικό πλοίο «Έλλη» (15 Αυγούστου 1940). Στις 28 Οκτωβρίου 1940 η Ιταλία απαίτησε από την Ελλάδα να της επιτρέψει την είσοδο των στρατευμάτων της στο ελληνικό έδαφος. Ο **Ιωάννης Μεταξάς** αρνήθηκε και αυτό καταγράφηκε στη μνήμη των Ελλήνων ως ΟΧΙ. Έτσι ξεκίνησε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος.

Βασικά στρατιωτικά γεγονότα που έκριναν τον ελληνοϊταλικό πόλεμο ήταν:

- α) αντεπίθεση του ελληνικού στρατού και απελευθέρωση ελληνόφωνων πόλεων στη Β. Ήπειρο,
- β) τον Μάρτιο του 1941 οι Ιταλοί εξαπέλυσαν αποτυχημένη αντεπίθεση, τη γνωστή «εαρινή επίθεση».

Η αποτυχημένη προσπάθεια της Ιταλίας να εισβάλει στην Ελλάδα οδήγησε τη Γερμανία να επιτεθεί μέσω της συμμάχου της Βουλγαρίας, στην Ελλάδα, φέρνοντας στη χώρα τη γερμανική κατοχή.

Τα πολιτικά γεγονότα που οδήγησαν την Ελλάδα στη γερμανική κατοχή είναι τα εξής:

Το ελληνικό πυροβολικό βάλλει λίγο πριν εισέλθει στην Κορυτσά. Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940, φωτογραφία αγνώστου. Φωτογραφικό Αρχείο Πολεμικού Μουσείου Αθηνών.

- α) τον Ιανουάριο του 1941 πέθανε ο **Μεταξάς** και ο **Γεώργιος Β΄** όρισε πρωθυπουργό τον **Αλέξανδρο Κορυζή**,
- β) ο αντιστράτηγος **Τσολάκογλου** υπέγραψε συνθηκολόγηση και τον Απρίλιο του 1941 οι Γερμανοί κατέλαβαν την Αθήνα και τον όρισαν πρωθυπουργό και
- γ) ο βασιλιάς **Γεώργιος Β΄** υποχώρησε στην Κρήτη (η οποία παρά την ηρωική αντίσταση των Κρητικών κατακτήθηκε από τους Γερμανούς τον Ιούνιο του 1941) και από εκεί έφυγε για το Κάιρο, όπου εγκαταστάθηκε η εξόριστη κυβέρνηση της Ελλάδας.

Η κατοχική Ελλάδα χωρίστηκε σε τρεις (3) ζώνες επιρροής:

- α) τη γερμανική ζώνη (Κρήτη, Αττική, ορισμένα νησιά Αιγαίου, Κεντρική Μακεδονία),
- β) την ιταλική ζώνη (Πελοπόννησο, Ιόνια νησιά, υπόλοιπη ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα) και
- γ) τη βουλγαρική ζώνη (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη).

Υπήρξαν Έλληνες που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς και ονομάστηκαν *δοσίλογοι*. Επιβλήθηκε λογοκρισία, απαγόρευση νυχτερινής κυκλοφορίας, εξοντώθηκαν οι Εβραίοι, έγινε προσπάθεια βίαιου εκβουλγαρισμού των πληθυσμών της Μακεδονίας.

Η Ελλάδα τα χρόνια της Κατοχής αντιμετώπισε συνθήκες ακραίας φτώχειας και πείνας. Κι αυτό, γιατί οι κατακτητές δέσμευσαν και πήραν όλους τους οικονομικούς πόρους της Ελλάδας για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πολέμου της Γερμανίας. Έτσι εμφανίστηκαν έλλειψη αγαθών πρώτης ανάγκης και φαινόμενα μαύρης αγοράς (πώλησης αγαθών σε υψηλές τιμές). Το χειμώνα 1941-1942 πέθαναν από πείνα χιλιάδες Αθηναίοι.

Οι Έλληνες άρχισαν να αντιστέκονται στις κατοχικές δυνάμεις. Στις 30 Μαΐου 1941 ο **Μανώλης Γλέζος** και ο **Απόστολος Σάντας** ξεκρέμασαν από την Ακρόπολη τη ναζιστική σημαία. Στη συνέχεια γεννήθηκαν οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις που αναπτύχθηκαν στην κατεχόμενη Ελλάδα:

- α) το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ),
- β) ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ),
- γ) η Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ) και

Ναπολέον Ζέρβας, Δημήτριος Ψαρρός, Άρης Βελουχιώτης, αρχηγοί των αντιστασιακών ομάδων στην Ελλάδα. 1η φωτογραφία: Dmitri Kessel, Αρχείο περιοδ. Life, Δεκέμβριος, 1944. 2η φωτογραφία: Ιστορικό Αρχείο του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΔΙΣ/ΓΕΣ), αρχές δεκαετίας '30. 3η φωτογραφία: Σπύρος Μελετζής, 1943, Αρχείο Σπ. Μελετζή, Μουσείο Μπενάκη).

δ) ο Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ).

Το ΕΑΜ ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κ.Κ.Ε. και συμμετοχή αριστερών και σοσιαλιστικών ομάδων και επιθυμούσε, μετά την Απελευθέρωση, οι Έλληνες να επιλέξουν μόνοι τους τη διακυβέρνηση που θέλουν.

Ο ΕΔΕΣ δημιουργήθηκε από τον συνταγματάρχη **Ναπολέοντα Ζέρβα** και επιθυμούσε μετά την Απελευθέρωση την αβασίλευτη δημοκρατία στην Ελλάδα.

Ο ΕΚΚΑ είχε επικεφαλής τον συνταγματάρχη **Δημήτριο Ψαρρό** και είχε μικρότερη απήχηση από τις δύο προηγούμενες οργανώσεις.

Ο ΕΛΑΣ ήταν το ένοπλο στρατιωτικό τμήμα του ΕΑΜ και ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1942 από τον κομμουνιστή **Θανάση Κλάρα**, που έγινε γνωστός με το όνομα **Άρης Βελουχιώτης**.

Οι αντιστασιακές ομάδες προέβαιναν σε σειρά σαμποτάζ εναντίον γερμανικών υποδομών και επιδέσεων εναντίον Γερμανών αξιωματούχων. Οι πιο σημαντικές πράξεις αντίστασης κατά την περίοδο της Κατοχής θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εξής:

- α) ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου, τον Νοέμβριο του 1942,
- β) μεγάλη γενική απεργία τον Ιανουάριο του 1943 και
- γ) ογκώδες συλλαλητήριο στην κηδεία του ποιητή **Κωστή Παλαμά**,

Στην ελληνική αντίσταση δεν πρέπει να ξεχνάμε και τη σημαντική συμμετοχή των γυναικών. Η **Ηλέκτρα Αποστόλου**, η **Λέλα Καραγιάννη**, η **Ηρώ Κωνσταντοπούλου** διακρίθηκαν για τη δράση τους.

Οι αντιστασιακές ενέργειες προκαλούσαν αντίποινα των δυνάμεων Κατοχής σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού. Ως αντίποινα για την ένοπλη αντίσταση των Ελλήνων οι γερμανικές δυνάμεις και οι δοσίλογοι συνεργάτες τους, ανάμεσα στις πολλές βίαιες πράξεις τους

- α) εκτέλεσαν, ως αντίποινα για νεκρούς Γερμανούς αλεξιπτωτιστές, κατοίκους του χωριού Κοντομαρί, στην Κρήτη (1941),
- β) έκαψαν τα Καλάβρυτα και εκτέλεσαν 1.100 κατοίκους (1943),

- γ) σκότωσαν σε μπλόκο στην Κοκκινιά και τον Πειραιά πολλούς κατοίκους (1944) και
- δ) έκαψαν το Δίστομο και εκτέλεσαν τους κατοίκους του (1944).

Αυτά τα αντίποινα δεν πτόησαν την Αντίσταση, που κορύφωσε τις ενέργειές της για αγώνα κατά των κατακτητών. Το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ έλεγχαν μία μεγάλη γεωγραφική έκταση στην ορεινή ηπειρωτική Ελλάδα, που την ονόμασαν «ελεύθερη Ελλάδα». Τον Μάρτιο του 1944 το ΕΑΜ ίδρυσε την ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), η οποία με έδρα τις Κορυτσάδες Ευρυτανίας διεξήγαγε εκλογές με συμμετοχή και γυναικών. Από τους εκλεγμένους δημιουργήθηκε η λεγόμενη «κυβέρνηση του βουνού». Έτσι το 1944, η Ελλάδα διοικείτο από τέσσερις διαφορετικές πηγές εξουσίες:

- α) την κυβέρνηση του Κάιρου,
- β) την κατοχική Γερμανική στρατιωτική διοίκηση,
- γ) την επίσημη κυβέρνηση της Αθήνας που ελεγχόταν απόλυτα από τους Γερμανούς και
- δ) την ΠΕΕΑ.

Μετά τις ήττες των Γερμανών στο Στάλινγκραντ και το Αφρικανικό Μέτωπο άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για την απελευθέρωση και της Ελλάδας. Οι συμμαχικές δυνάμεις ανέλαβαν αποφασιστικό ρόλο. Μετά τις *συμφωνίες της Καζέρτας και του Λιβάνου*, όπου αποφασίστηκε το πώς θα διοικηθεί η Ελλάδα, όταν απελευθερωθεί, η Απελευθέρωση της Αθήνας έγινε στις 12 Οκτωβρίου 1944 και την εξουσία ανέλαβε, με την υπόδειξη των Βρετανών, ο **Γεώργιος Παπανδρέου** ως πρωθυπουργός.

Α) Εκτελεστικό απόσπασμα Γερμανών, Β) Κρητικοί διασωθέντες (Γαλάνης και Βλιζάκης), Γ) νεκροί Κρητικοί εκτελεσμένων στο Κοντομαρί Κρήτης 1941, φωτογραφίες Weixler, Franz Peter, Bundesarchiv_Bild_101I-166-0525-30, _Kreta,_Kondomari.

ΠΗΓΕΣ

1. Η πρώτη μορφή αντίστασης στη γερμανική Κατοχή: άρνηση συνεργασίας.

Η απλή παθητική αντίσταση περιλαμβάνει πολλές μορφές πάλης. Πρώτα- πρώτα την άρνηση κάθε συνεργασίας με τους ξένους. Εσύ και η ομάδα σου και κάθε άλλος που επηρεάζεται από εσένα πρέπει να αποφεύγετε να δίνετε οποιαδήποτε βοήθεια στον ξένο κατακτητή. Να αποφεύγετε να τους μιλάτε, ν' αποφεύγετε να δίνετε κάθε πληροφορία, ν' αποφεύγετε να τους βοηθάτε σε ό, τι σας ζητούν, να βαστάτε πάντα αξιοπρεπή αποχή. Κάθε δουλική προθυμία στην εξυπηρέτησή τους είναι εγκληματική.

Δ. Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*, Αθήνα, 1944, σ. 60.

2. Οι Ιταλοί καίνε τη Σαϊδόνα στη Μάνη το 1941.

*“Οι Ιταλοί κάψανε 22 σπίτια περίπου, μπήκε μια ομίχλη και βλέπαμε από μακριά έτσι το χωριό. Ακούγαμε τους κρότους και λέγαμε ότι πρέπει να πάμε κάτω... Οι Ιταλοί, όταν κατέβηκαν κάτω, μάζεψαν όσα γυναικόπαιδα θρήκαν και τα πήγαν στην Καρδαμύλη, γέρους, νέους... Το θράδυ κατεβήκαμε στο χωριό. Ήταν αλήθεια ότι ήταν μια θλίψη. Σπίτια καίγανε ακόμα, κατώγια. Όσα σπίτια κάψανε τα είχανε κλέψει κιόλας με μεγάλη συμμετοχή των ρουφιάνων...”, Γ. Καρακατσιάνης, μαρτυρία Μιχάλη Ξυδέα, *Ο Πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος (1940-1950)* μέσα από αφηγήσεις ζωής και ανέκδοτα αρχεία, Αρεόπολη, Αδούλωτη Μάνη, 2013, τ. 2, σ. 42.*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1

Ας αναζητήσετε στο διαδίκτυο μερικές φωτογραφίες σχετικά

- α) με τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο 1940-1942,
- β) την Πείνα στην Κατοχή,
- γ) την Αντίσταση των Ελλήνων και τα αντίποινα των κατακτητών.

Αφού τις βάλετε σε μια χρονική σειρά, να τις παρουσιάσετε στην τάξη σας, αφηγούμενοι το γεγονός.

Τέλος, ζητήστε από τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας, να σάς δώσουν ανατροφοδότηση σχετικά

- α) με την ιστορική ακρίβεια,
- β) τη σαφήνεια της παρουσιάσής σας.

2

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες ζωής κατά την περίοδο της Κατοχής στην Ελλάδα, να εξηγήσετε πώς οι δυσκολίες αυτές συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Αντίστασης και να συγκρίνετε τη στάση του πληθυσμού εκείνης της εποχής, με τη στάση των πολιτών απέναντι σε σύγχρονες κρίσεις.

3 | Αφού δείτε στην ενότητα αυτή τις φωτογραφίες από το Κοντομαρί Κρήτης και μελετήσετε την πηγή 2, ας αναζητήσετε στην περιοχή σας τόπους μνήμης, όπου οι δυνάμεις Κατοχής προέβησαν σε εκτελέσεις Ελλήνων. Να παρουσιάσετε τους τόπους αυτούς στην τάξη. Θα μπορούσατε σε συνεννόηση με τον/τη διευθυντή/διευθύντρια και τον/τη διδάσκοντα/διδάσκουσα καθηγητή/καθηγήτρια να οργανώσετε μια επίσκεψη σε κάποιον από αυτούς.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, παρά την αντιστασιακή γενναιότητα των Ελλήνων, άφησε ανεξίτηλα σημάδια τρόμου, αποτροπιασμού και τραυμάτων.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/155631/> (Ο ελληνοϊταλικός Πόλεμος)

<https://archive.ert.gr/33459/> (Ο μεγάλος λιμός)

<https://archive.ert.gr/8126/> (Η αρχή του ένοπλου Αγώνα)

<https://archive.ert.gr/8138/> (Η οργανωμένη τρομοκρατία των κατακτητών)

<https://archive.ert.gr/8146/> (Η Απελευθέρωση)

<https://archive.ert.gr/98231/> (ηχητικό αρχείο από Γ. Παπανδρέου κατά την Απελευθέρωση).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εαρινή Επίθεση: Η επιθετική αντεπίθεση που εξαπέλυσε η Ιταλία στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο τον Μάρτιο του 1941, η οποία απέτυχε.

Δοσίλογοι: Έλληνες που συνεργάστηκαν με τις κατοχικές δυνάμεις στην κατεχόμενη κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Ελλάδα.

Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης: Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε από το Ε.Α.Μ. και τα συνεργαζόμενα με αυτό κόμματα και οργανώσεις, κατά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στην Ελεύθερη Ελλάδα. Σκοπός της ήταν η διοίκηση και η οργάνωση της δημόσιας ζωής στις απελευθερωμένες από τους Γερμανούς περιοχές.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

ΑΠΟ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ "ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ"

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

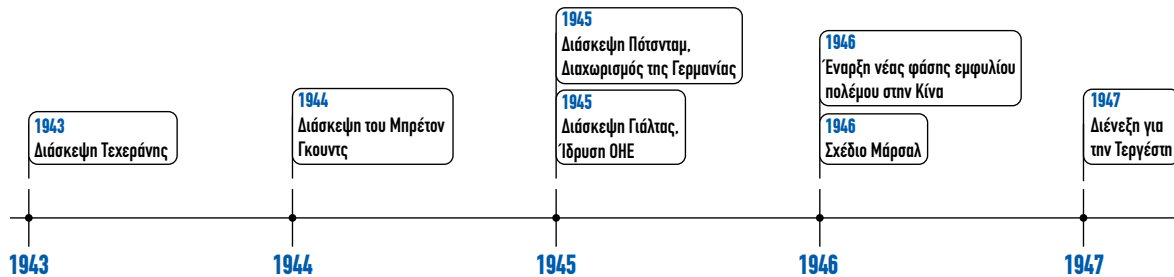
Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησε τον κόσμο σ' έναν άλλο πόλεμο, τον Ψυχρό Πόλεμο, ανάμεσα στις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση.

Στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες τη νέα ιστορική πραγματικότητα, που διαμορφώθηκε στον κόσμο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ΟΗΕ, λαϊκές δημοκρατίες, σχέδιο Μάρσαλ, Ψυχρός Πόλεμος.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΑΠΟ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Οι συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν τρομακτικές για τον νεότερο κόσμο:

- α) 50.000.000 άνθρωποι ήταν νεκροί και αγνοούμενοι- οι περισσότεροι Ευρωπαίοι,
- β) 20.000.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν στη Σοβιετική Ένωση (60% άμαχοι),
- γ) η Ευρώπη ήταν ένα ερείπιο (6.000.000 σπίτια κατεστραμμένα στη Σοβιετική Ένωση, το 80% της βιομηχανίας της Πολωνίας καταστράφηκε, πόλεις όπως το Λονδίνο, το Βερολίνο, το Ναγκασάκι, η Αγία Πετρούπολη ισοπεδώθηκαν, το 75% της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας δεν υπήρχε πια),
- δ) το βιοτικό επίπεδο είχε καταρρεύσει (πείνα, δυστυχία και μαύρη αγορά επικρατούσαν στη Γερμανία και την Αυστρία),
- ε) έγιναν βιασμοί, μαζικές εκτελέσεις, Ολοκαύτωμα Εβραίων, ανατριχιαστικά εγκλήματα από τους «γιατρούς του θανάτου» (πειράματα των ναζί γιατρών σε ανθρώπους) και
- στ) το αίσθημα ατιμωρησίας πολλών θυτών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επικρατούσε.

Η μεταπολεμική κοινωνία θέλησε να βρει τρόπους, για να λύσει από το σημείο εκείνο και πέρα τα προβλήματα της ανθρωπότητας ειρηνικά. Επειδή συνειδητοποίησε ότι η ΚτΕ δεν επιτέ-

λεσε τον σκοπό της, δημιούργησε έναν άλλο διεθνή οργανισμό, ο οποίος θα διασφάλιζε την ειρήνη στον κόσμο. Ο Οργανισμός αυτός που ονομάστηκε Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), ιδρύθηκε το 1945 με συμμετοχή πενήντα (50) κρατών. Η έδρα του ήταν και εξακολουθεί να είναι η Νέα Υόρκη.

Τα όργανα του ΟΗΕ ήταν

- α) το Συμβούλιο Ασφαλείας (με πέντε μόνιμα μέλη, Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση, Μ. Βρετανία, Γαλλία και Κίνα, που είχαν και έχουν την πιο μεγάλη δύναμη στις διεθνείς αποφάσεις),
- β) η Γενική Συνέλευση (που μετέχουν όλα τα κράτη) και
- γ) η Γενική Γραμματεία.

Η διάσκεψη της Γιάλτας στη Ρωσία, στην οποία οι νικητές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου (Μεγάλη Βρετανία, ΗΠΑ, Ρωσία) μοίρασαν σε σφαίρες επιρροής το μεταπολεμικό κόσμο. Από αριστερά καθιστοί: Τσώρτσιλ, Ρούζβελτ, Στάλιν. Φωτογραφία από Army Signal Corps Collection in the U.S. National Archives

Παρά κάποιες επιτυχίες (ιταλογιουγκοσλαβική διένεξη για την Τεργέστη το 1947) δεν κατορθώθηκε να επιβληθεί το διεθνές δίκαιο (περίπτωση τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974). Ωστόσο ο Ο.Η.Ε. παρέχει έως σήμερα ανθρωπιστική βοήθεια και διασώζει την πολιτισμική κληρονομιά.

Κατά τη διάρκεια και προς το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, οι ηγέτες των ΗΠΑ, της Σοβιετικής Ένωσης και της Μ. Βρετανίας συναντήθηκαν στις διασκέψεις της Μόσχας (1944), της Γιάλτας (1945) και του Πότσταμ (1945). Οι συμφωνίες και οι εξελίξεις της περιόδου αυτής οδήγησαν σταδιακά στον μεταπολεμικό χωρισμό του κόσμου σε δύο μεγάλες σφαίρες επιρροής, με επικεφαλής τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση. Εκεί αποφάσισαν για το μεταπολεμικό χωρισμό του κόσμου και της Γερμανίας σε σφαίρες επιρροής.

- α) Η Σοβιετική Ένωση, επικαλούμενη τις θυσίες των 20.000.000 νεκρών και την ανάγκη να ασφαλίσει τα σύνορά της, θα έλεγχε την Αν. Ευρώπη και τα Βαλκάνια (εκτός της Ελλάδας) και
- β) η Γερμανία χωρίστηκε αρχικά σε τέσσερις (4) ζώνες (αγγλική, γαλλική, σοβιετική και αμερικανική) με το Βερολίνο να είναι υπό κοινό συμμαχικό έλεγχο, ενώ λίγο αργότερα χω-

Η πρώτη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με τη συμμετοχή 51 κρατών πραγματοποιήθηκε στο Central Hall, του Ουέστμινστερ του Λονδίνου, 10/1/1946. Φωτογραφία από το Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, <https://unric.org/el/1941-1950-2/>.

ρίστηκε σε Δυτική και Ανατολική Γερμανία.

Οι χώρες που πέρασαν στη δικαιοδοσία της Σοβιετικής Ένωσης ονομάστηκαν *λαϊκές δημοκρατίες*. Οι χώρες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) ακολούθησαν το σοβιετικό μοντέλο διοίκησης, που καταργούσε την ατομική ιδιοκτησία κι έδινε τον έλεγχο των μέσων παραγωγής στο Κράτος. Η Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία με το πέρασμα των χρόνων διαφοροποιήθηκαν κάπως από το σοβιετικό μοντέλο. Για να διαχωρίσει αυτές τις χώρες από τον δυτικό κόσμο, ο **Τσόρτσιλ** χρησιμοποίησε τον όρο «σιδηρούν παραπέτασμα». Το 1946 ξεκίνησε, άλλωστε, και στην Κίνα ένας εμφύλιος πόλεμος, που θα έφερνε αργότερα το Κομμουνιστικό Κόμμα στην εξουσία.

Οι Η.Π.Α. το 1946, παραχώρησαν στις χώρες της δυτικής Ευρώπης οικονομική βοήθεια ύψους 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για να αντιμετωπιστούν οι καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό το πρόγραμμα ονομάστηκε *σχέδιο Μάρσαλ* από το όνομα του υπουργού εξωτερικών των Η.Π.Α., που το οργάνωσε. Οι Η.Π.Α., που μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ηγήθηκαν οικονομικά και γεωπολιτικά του δυτικού κόσμου, αφού η οικονομία της Μεγάλης Βρετανίας κατέρρευσε, προώθησαν το μοντέλο της ελεύθερης οικονομίας. Το 1944 στο Μπρέτον Γουντς του Νιου Χαμσάιρ στις Η.Π.Α., 44 χώρες που θα ανήκαν από τότε και στο εξής στη Δύση προσδιόρισαν σταθερές ισοτιμίες των νομισμάτων τους μεταξύ τους με βάση το αμερικανικό δολάριο. Έτσι εδραιώθηκε η κυριαρχία των Η.Π.Α. στο δυτικό κόσμο.

Ανάμεσα στο σοβιετικό μοντέλο των *λαϊκών δημοκρατιών* και στο δυτικό τρόπο ζωής δημιουργήθηκε μία τεράστια αντίθεση. Ο ιδεολογικός, οικονομικός, πολιτικός, πολιτιστικός και αθλητικός ανταγωνισμός Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων το 1989, ονομάστηκε *Ψυχρός Πόλεμος*. Οι συνέπειές του ήταν ο χωρισμός του κόσμου σε δύο πολιτικούς και ιδεολογικούς ανταγωνιστικούς πόλους, τον έναν με κέντρο τις Η.Π.Α. και τον άλλο με τη Σοβιετική Ένωση, ο οικονομικός, τεχνολογικός και πολιτισμικός ανταγωνισμός των κόσμων αυτών και ο φόβος και η ανασφάλεια στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Η Διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς (1944). Ο Αμερικανός Henry Morgenthau αγοράζει και οι εκπρόσωποι Σοβιετικής Ένωσης και Μεγάλης Βρετανίας (John Maynard Keynes) συζητούν. Φωτογραφικό Αρχείο Παγκόσμιας Τράπεζας, Αρχείο Μπρέτον Γουντς.

ΠΗΓΕΣ

1. Στη μεταπολεμική Ευρώπη επικρατούσε το αίσθημα ατιμωρησίας των θυτών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

«Έτσι, στην ΟΔΓ [Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, δηλαδή Δυτική Γερμανία], μέχρι σήμερα δεν τιμωρήθηκε κανένας από τους υπευθύνους για τις 60.000 θανατικές καταδίκες της ναζιστικής δικαιοσύνης....π.χ. για τις μαζικές σφαγές στα Καλάθρυτα, στο Δίστομο και σε αμέτρητους άλλους μαρτυρικούς τόπους στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα δεν έχει καταδικαστεί ούτε ένας...» Χ. Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008, σ. 51, 69, 77.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Το πιο αποφασιστικής σημασίας όργανο του Ο.Η.Ε. είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο επηρεάζει τον πλανήτη και αποτελείται από πέντε μόνιμα μέλη, Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση [τόρα Ρωσία], Μ. Βρετανία, Γαλλία και Κίνα, που είχαν και έχουν την πιο μεγάλη δύναμη στις διεθνείς αποφάσεις. Τα μόνιμα αυτά μέλη συμμετέχουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας αδιάκοπα από το 1945 έως και σήμερα. Πώς κρίνετε από άποψη ίσων δικαιωμάτων και δημοκρατικών διαδικασιών τον τρόπο λειτουργίας του Συμβουλίου Ασφαλείας και του Ο.Η.Ε.; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας ή και να προτείνετε τρόπους για την καλύτερη και πιο παραγωγική λειτουργία του ΟΗΕ σε μία παράγραφο.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναλύσαμε ότι το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου δεν έφερε αμέσως την ειρήνη, αλλά ο αγώνας για οικονομικό και γεωπολιτικό έλεγχο διαίρεσε τους νικητές κι άρχισε να διαιρεί και τον υπόλοιπο κόσμο.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-11257>

<https://www.youtube.com/watch?v=AGyfKvnUex8>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΠΟ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ "ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ"

Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, διεθνής οργανισμός που δημιουργήθηκε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με σκοπό να διασφαλίσει την ειρήνη σε όλο τον κόσμο.

Λαϊκές Δημοκρατίες: Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) που μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πέρασαν στη δικαιοδοσία της Σοβιετικής Ένωσης και ακολούθησαν το σοβιετικό μοντέλο διοίκησης, που καταργούσε την ατομική ιδιοκτησία κι έδινε τον έλεγχο των μέσων παραγωγής στο Κράτος.

Σχέδιο Μάρσαλ: Πρόγραμμα παραχώρησης το 1946 από τις Η.Π.Α. οικονομικής βοήθειας στις χώρες της δυτικής Ευρώπης ύψους 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για να αντιμετωπιστούν τα ερείπια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και να μην βρεθούν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης.

Ψυχρός Πόλεμος: Ο ιδεολογικός, οικονομικός, πολιτικός, πολιτιστικός και αθλητικός ανταγωνισμός ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων το 1989.

ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

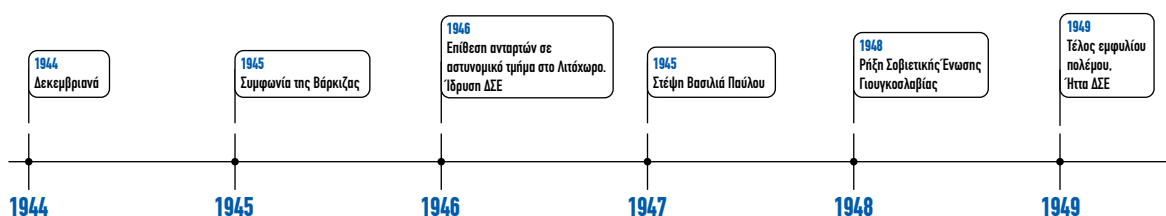
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα ξέσπασε Εμφύλιος Πόλεμος. Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές/τριες αυτήν την κρίσιμη περίοδο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Δεκεμβριανά, συμφωνία Βάρκιζας.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Στην Ελλάδα, ξέσπασε ένας οδυνηρός εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κι αναζητούσαν βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση και τις ομάδες που στήριζαν την επιλογή των Βρετανών για επάνοδο του βασιλιά **Γεωργίου Β'** και των προπολεμικών κομμάτων. Μετά την Απελευθέρωση η κυβέρνηση **Παπανδρέου**, που ήταν επιλογή των Βρετανών, αποφάσισε τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση του ΕΑΜ, που οργάνωσε συλλαλητήριο τον Δεκέμβριο του 1944 στην Αθήνα. 30 άνθρωποι σκοτώθηκαν κι έτσι ξεκίνησε η σύγκρουση ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις (**Δεκεμβριανά**), που τις βοηθούσαν οι Βρετανοί, οι οποίοι επιδίωξαν να αντιμετωπίσουν άμεσα το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ.

Από τον λεγόμενο πρώτο εμφύλιο πόλεμο (1944) ο ΕΛΑΣ ηττήθηκε και η Ελλάδα ανήκε στη σφαίρα επιρροής της Μ. Βρετανίας. Τον Φεβρουάριο του 1945, υπογράφηκε η *συμφωνία της Βάρκιζας*. Μ' αυτή ο ΕΛΑΣ, στον οποίο επικυριάρχησε πλέον το Κ.Κ.Ε., θα παρέδιδε τα όπλα στις κυβερνητικές δυνάμεις και θα διαλυόταν με αντάλλαγμα την απομάκρυνση των δοσίλογων από τη διοίκηση.

Οι όροι της συμφωνίας δεν τηρήθηκαν με αποτέλεσμα να ασκείται βία εναντίον αριστερών και οικογενειών Εαμιτών και Ελασιτών, ενώ μετά τις εκλογές του 1946, στις οποίες το Κ.Κ.Ε.

με εντολή του νέου αρχηγού του, **Νίκου Ζαχαριάδη**, απείχε, επανήλθε στην Ελλάδα ο βασιλιάς **Γεώργιος Β΄**.

Ο εμφύλιος πόλεμος εντάθηκε την περίοδο 1946-1948

- α) με τις εξορίες στη Μακρόνησο και τις διώξεις εναντίον των οικογενειών αριστερών από δεξιές παραστρατιωτικές ομάδες, ομάδες ένοπλων αντικομμουνιστών, που δρούσαν παράλληλα με το κράτος και ονομάστηκαν παρακράτος,
- β) με την επάνοδο του **Γεωργίου Β΄** και τη διαδοχή του από τον αδελφό του **Παύλο**, όταν ο πρώτος πέθανε, το 1947,
- γ) με την επίθεση μίας αντάρτικης ομάδας σε αστυνομικό τμήμα στο Λιτόχωρο Πιερίας και
- δ) με την ίδρυση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) τον Δεκέμβριο του 1946.

Εκτός από τους εσωτερικούς παράγοντες (στρατιωτική ενίσχυση του κυβερνητικού στρατού, αποδυνάμωση του ΔΣΕ) σημαντικό ρόλο στην έκβαση του ελληνικού εμφυλίου έπαιξαν και εξωτερικοί:

- α) η ρήξη Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβίας, η οποία ενίσχυε τον ΔΣΕ και
- β) η ενεργός αμερικανική επέμβαση εναντίον του ΔΣΕ

οδήγησαν το 1949 τον κυβερνητικό στρατό, υπό τον στρατηγό **Παπάγο** και με την υποστήριξη του Αμερικανού στρατηγού **Βαν Φλιτ**, στη νίκη. Οι μαχητές του ΔΣΕ πέρασαν τα ελληνοαλβανικά σύνορα το 1949 και από εκεί με εποπτεία από τη Σοβιετική Ένωση, που τους υποστήριζε, έφτασαν στις **λαϊκές δημοκρατίες**.

Οι επιπτώσεις του ελληνικού εμφυλίου πολέμου για την ελληνική κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή ήταν ζοφερές:

Νίκος Ζαχαριάδης, Ριζοσπάστης 30/5/1945.

Στρατηγός Παπάγος, 1954, λεπτομέρεια, άγνωστος φωτογράφος.

- α) 50.000 νεκροί, 80.000 πολιτικοί πρόσφυγες στις λαϊκές δημοκρατίες και 700.000 εσωτερικοί μετανάστες,
- β) τεράστιες υλικές ζημιές,
- γ) διατήρηση της έλλειψης ελευθερίας στην Ελλάδα και στα χρόνια μετά τον εμφύλιο και
- δ) έλεγχος της ελληνικής πολιτικής ζωής από τις Η.Π.Α.

ΠΗΓΕΣ

1. Η ΟΠΛΑ, οι παρακρατικές ομάδες και η δράση τους.

- α) "Η ΟΠΛΑ λειτούργησε ως μηχανισμός εσωτερικής ασφάλειας του ΕΑΜ, κυρίως στα αστικά κέντρα. Αποστολή της ήταν η προστασία των οργανώσεων του κινήματος και ο έλεγχος προσώπων που θεωρούνταν απειλή σε μια περίοδο έντονης πολιτικής πόλωσης... Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, η ΟΠΛΑ ανέλαβε κυρίως καθήκοντα ελέγχου και ασφάλειας στις συνοικίες που βρίσκονταν υπό την επιρροή του ΕΑΜ. Στο πλαίσιο της γενικευμένης σύγκρουσης, προχώρησε σε συλλήψεις πολιτικών αντιπάλων, οι οποίοι θεωρούνταν επικίνδυνοι για την οργάνωση. Χ. Φλάισερ, Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941–1944, τόμος Β', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003. σελ. 395-396, 402".
- β) "Έδωσα 87 μάχες κι είχα μόνο ένα δύμα... Με ρωτήσανε αν έχω εχθρούς κι εγώ τους απαντώ πως όχι. Κι όταν μου λένε «μα, πώς», τους απαντώ ότι δεν έχω εχθρούς, γιατί τους σκότωσα όλους... Ήξερα πώς να οργανωθώ... Έκανα από πιο παλιά τις συνεργασίες μου, ήξερα πού έπρεπε σε κάθε στιγμή ανάγκης να στηριχτώ, έφτιαχνα τις σχέσεις μου. Στην ομάδα υπήρχε μπέσα... Αν δεν ήσουν πιστός, πάει. Τους δοκίμαζα και δεν το καταλαβαίνανε. Η βάση μου ήταν 100-150 άτομα. Σε όποιο χωριό πήγαινα έβρισκα όσους άντρες ήθελα. Έπιανα τον καθοδηγητή κι όλα τα άλλα ήταν αλυσίδα. Ο ένας οδηγούσε στον άλλο... Όταν κάνεις μια δουλειά, πρέπει να την κάνεις καλά, διαφορετικά να μην την κάνεις». Μαρτυρία Γ.Π., μέλους παραστρατιωτικών ομάδων την εποχή της λεγόμενης «λευκής τρομοκρατίας» στο Γ.Δ. Καρακατσιάνης, Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές, Αρεόπολη, τ. Β', 2014, σ. 35-26.

2. Οι ΗΠΑ διοικούν ουσιαστικά τη μεταπολεμική Ελλάδα.

«Αυτή είναι πραγματικά η δεύτερη φορά μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο που η Ελλάδα κυβερνιόταν από μία αμερικανική χούντα-αν και δεν ονομάζεται έτσι-, που αποτελούνταν από τον πρεσβευτή Γκρέντι, το στρατηγό Βαν Φλιτ και εμένα ως αρχηγό της αποστολής του Σχεδίου Μάρσαλ. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας αυτής, η Ελλάδα δεν μπορούσε να εισάγει ούτε να εξαγει τίποτα χωρίς την άδειά μας. Ακόμα εμείς κανονίζαμε τις τιμές των εμπορευμάτων, καθορίζαμε τους φόρους, εγκρίναμε τα τραπεζικά δάνεια και ελέγχαμε το νόμισμα. Κατόπιν επιμονής του πρέσβη Πιουρεφόι, που διαδέχτηκε τον Γκρέντι, η Ελλάδα αντικατέστησε το εκλογικό σύστημά της με ένα άλλο το οποίο σχεδιάστηκε για να αφανίσει τα μικρά κόμματα και να τερματίσει την ανάγκη κυβερνητικών σχηματισμών, όπως εκείνων της μεταπολεμικής Γαλλίας, που, ως γνωστόν, ήταν ασταθείς και αναποτελεσματικοί». Τζον Νουβέιν, "The Christian Century Magazine", 2, Οκτώβριος 1968. Βλέπε Ηλ. Θερμός, Η γερμανική ηγεμονία, ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα, Αθήνα, Το Βήμα, 2015, σ. 161.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 α) Με βάση τα στοιχεία της πηγής 1α, επιλέξτε Σ για καθεμία από τις σωστές και Λ για καθεμία από τις λανθασμένες προτάσεις:

- Η ΟΠΛΑ ήταν ομάδα που βοηθούσε όσους πολίτες δέχονταν επίθεση από Γερμανούς. Σ, Λ.
- Η ΟΠΛΑ συλλάμβανε πολιτικούς της αντιπάλους. Σ, Λ.

β) Με βάση την εξομολόγηση της πηγής 1β, επιλέξτε Σ για καθεμία από τις σωστές και Λ για καθεμία από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Η πηγή αυτή είναι δευτερογενής. Σ, Λ.
- Η πηγή αφορά την περίοδο 1967-1974. Σ, Λ.
- Ο αφηγητής υπήρξε μέλος δεξιάς παρακρατικής οργάνωσης. Σ, Λ.

Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση και στα δύο παραδείγματα της πηγής 1.

2 α) Με βάση το ημερολόγιο του **Τζον Νουβέιν** (πηγή 3) από την παρουσία του στην Ελλάδα επιλέξτε Σ για καθεμία από τις σωστές και Λ για καθεμία από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Η μαρτυρία αυτή αποτελεί πρωτογενή πηγή. Σ, Λ.
- Η μαρτυρία αναφέρεται στην περίοδο από το 1948 και μετά. Σ, Λ.
- Κατά τον Τζον Νουβέιν η Ελλάδα βοηθήθηκε για να αναπτυχθεί οικονομικά από τις ΗΠΑ. Σ, Λ.
- Κατά τον Νουβέιν ο Πιουρεφόι αποφάσισε το εκλογικό σύστημα στην Ελλάδα. Σ, Λ.
- Η επέμβαση των ΗΠΑ στην Ελλάδα είχε σκοπό η Ελλάδα να ακολουθήσει το παράδειγμα της Γαλλίας. Σ, Λ.

β) Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση.

3 Διαβάστε τα μυθιστορήματα του **Μεν. Λουντέμη**, *Οδός αβύσσου* αριθμός 0 και του **Ανδρ. Φραγκιά Λοιμός**. Σε ποια περιστατικά αναφέρονται; Ποια είναι τα κοινά τους σημεία; Ποιες εντυπώσεις σας προκάλεσαν για τη μεταπολεμική ζωή στην Ελλάδα; Επιλέξτε να διαβάσετε μερικά αποσπάσματα που σας έκαναν εντύπωση από κάθε έργο.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Ανακαλύψαμε πώς μετά από έναν εξαιρετικά θύσιο πόλεμο (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) η Ελλάδα οδηγήθηκε σε μία ακόμη πιο οδυνηρή σύγκρουση (Εμφύλιος Πόλεμος). Οι επιπτώσεις ήταν ανυπολόγιστες και τραυμάτισαν την κοινωνική ζωή της χώρας σε όλα τα επίπεδα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/10854/>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-1079>

<https://archive.ert.gr/75979/>

<https://archive.ert.gr/75981/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Δεκεμβριανά: Η σύγκρουση στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944 ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις, που έφτασαν από το εξωτερικό και τις βοηθούσαν οι Βρετανοί για το ποιος θα πάρει την εξουσία στη μεταπολεμική Ελλάδα.

Συμφωνία Βάρκιζας: Συμφωνία τον Φεβρουάριο του 1945, με την οποία ο ηττημένος στα Δεκεμβριανά ΕΛΑΣ θα παρέδιδε τα όπλα στις κυβερνητικές δυνάμεις και θα διαλυόταν με αντάλλαγμα την αμνηστία και την απομάκρυνση των δοσίλογων από τη διοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Α. Γουόρχολ, *Campbell's Soup Cans* (Δοχεία Σούπας Κάμπελ), 1962,
Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη.

Η μεταπολεμική δυτική κοινωνία της αφθονίας και του καταναλωτισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Η ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

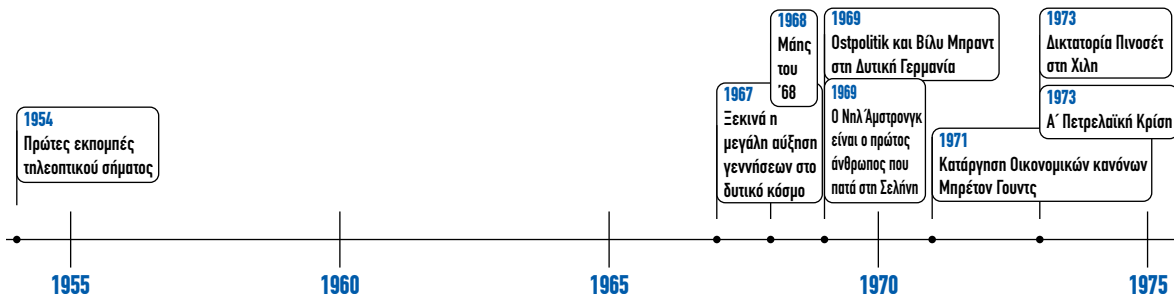
Ο σύγχρονος καταναλωτικός τρόπος ζωής με επίκεντρο τις μεγαλουπόλεις ήταν το ξεκίνημα της ακμής του νεότερου κόσμου.

Στόχος τίθεται να κατανοηθεί η διαμόρφωση του σύγχρονου τρόπου ζωής στον δυτικό κόσμο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: δόγμα Τρούμαν, κράτος πρόνοιας, χίπις, Μάης του '68.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Από τη δεκαετία του '50 στον δυτικό κόσμο επικράτησε η αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης του κομμουνισμού. Οι Η.Π.Α. χορηγούσαν οικονομική βοήθεια στη Δυτική Ευρώπη, ενθάρρυναν αμερικανικές επενδύσεις και παρενέβαιναν στα πολιτικά πράγματα χωρών, ώστε να ενισχύονται φιλοαμερικανικές και αντικομμουνιστικές κυβερνήσεις. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής εντάχθηκε και το δόγμα Τρούμαν, με το οποίο οι Η.Π.Α. παρείχαν οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα και την Τουρκία. Μάλιστα, από το 1949, 12 χώρες της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης είχαν δημιουργήσει στην Ουάσινγκτον έναν οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), για να προασπίσουν στρατιωτικά τα συμφέροντα του δυτικού κόσμου. Οι Η.Π.Α. είχαν την κυρίαρχη θέση στις χώρες αυτές.

Από το 1954, η ευρεία διάδοση της εκπομπής τηλεοπτικού σήματος στις Η.Π.Α. έφερε την οδόνη στο επίκεντρο της καθημερινότητας του μεταπολεμικού ανθρώπου. Στον λεγόμενο δυτικό κόσμο η οδόνη προέβαλλε εύκολα και γρήγορα νέα καταναλωτικά αγαθά. Αυτά γίνονταν αντικείμενο επιθυμίας των πολιτών, οι οποίοι άλλαζαν σιγά σιγά την ενδυμασία τους, τις διατροφικές

τους επιλογές, τον τόπο και τον χώρο κατοικίας τους, ζητώντας ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στα νέα καταναλωτικά προϊόντα, που βασίζονταν στην τυποποίηση και τον αυτοματισμό. Η εξάπλωση των σούπερ μάρκετ, της μαζικής παραγωγής κι αγοράς ψυγείων, πλυντηρίων, ηλεκτρικών κουζινών, αυτοκινήτων διόγκωνε την επιθυμία

Η μαζική παραγωγή και χρήση της τηλεόρασης αλλάζει τις καθημερινές συνήθειες. Αμερικανική οικογένεια παρακολουθεί τηλεόραση, φωτογραφία Evert F. Baumgardner, 1958, National Archives and Records Administration

απόκτησης υλικών αγαθών. Έτσι γεννήθηκε ως τρόπος ζωής η προβολή και η αναζήτηση της “κοινωνίας της αφθονίας”. Από το 1967 οι γεννήσεις στο δυτικό κόσμο άρχιζαν να φτάνουν στο υψηλότερο μεταπολεμικό σημείο τους και να πραγματοποιείται η χειραφέτηση της γυναίκας από προκαταλήψεις του παρελθόντος. Μάλιστα, το 1969 η διαστημική αποστολή του διαστημόπλοιου Apollo II με κυβερνήτη τον **Νηλ Άρμστονγκ**, οδήγησε την ανθρωπότητα για πρώτη φορά στη Σελήνη. Έτσι ο δυτικός φιλελεύθερος τρόπος ζωής έφερε τον νεότερο κόσμο στην ακμή του. Αυτό το κυνήγι της καταναλωτικής αφθονίας γέννησε αντιδράσεις για το αν θα έπρεπε να περιορίζεται το ακραίο ατομικό κυνήγι του κέρδους.

Από το 1970 εντείνονταν οι πολιτικές προτάσεις για αυτοπεριορισμό του φιλελεύθερου μοντέλου, που πρότασσαν οι Η.Π.Α. Η κατάργηση το 1971 της απόλυτης κυριαρχίας του δολαρίου με την αποκήρυξη των κανόνων του Μπρέτον-Γουντς σταμάτησε την περίοδο οικονομικής σταθερότητας. Η επακόλουθη πετρελαϊκή κρίση του 1973 αύξησε την παγκόσμια τιμή του πετρελαίου. Έτσι αυξήθηκαν οι αντιδράσεις στο φιλελεύθερο μοντέλο. Η πολιτική θεωρία, που επικράτησε στη Δυτική Ευρώπη με την πίεση των εργατικών συνδικάτων, η οποία υποστήριζε ότι η δημοκρατία θα πρέπει να συνδυάζεται με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα, την κοινωνική ασφάλιση, τη

Εξεγέρση νέων, Γαλλία, Μάης '68. Φωτ. Bruno Barbey, Αρχείο Magnum Fotos.

δημόσια δωρεάν υγεία και εκπαίδευση, ονομάστηκε *κράτος πρόνοιας*. Πολλές χώρες της δυτικής Ευρώπης δοκίμασαν να ακολουθήσουν τέτοιες πολιτικές τη δεκαετία 1970-1980, όπως η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας από το 1969 έως το 1982 με τους καγκελάριους **Μπραντ** (1969-1974) και **Σμιτ** (1974-1982), ενώ σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, που το δοκίμασαν, έγιναν στρατιωτικά πραξικοπήματα, όπως για παράδειγμα στη Χιλή, το 1973, με τη δικτατορία του **Πινοσέτ**, που ανέτρεψε τον σοσιαλιστή **Σαλβαντόρ Αλιέντε**.

Φεστιβάλ Χίπις, Γούντστοκ. Φωτ., Derek Redmond and Paul Campbell, Αύγουστος 1969.

Όμως ο καταναλωτικός/αστικός τρόπος ζωής της δυτικής κοινωνίας αμφισβητήθηκε κυρίως από τους νέους. Χαρακτηριστικά κινήματα νέων ήταν

- α) το κίνημα των «χίπις»,
- β) ο Μάης του '68 στη Γαλλία.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι φάσεις του Ψυχρού Πολέμου:

- α) α' φάση 1947-1962 = η πιο σκληρή σύγκρουση
Ελληνικός Εμφύλιος (1946-1949),
διαμελισμός Γερμανίας (1949),
Κινεζική Επανάσταση (1949, **Μάο Τσε Τουνγκ**),
Πόλεμος Κορέας (1950-1953)
ίδρυση NATO (1949),
ίδρυση Συμφώνου Βαρσοβίας (1955),
Κουβανική Επανάσταση (1959, **Φ. Κάστρο**)
- β) β' φάση 1962-1975 = πιο ήπια σύγκρουση
Πόλεμος του Βιετνάμ (1964-1975)
- γ) γ' φάση 1975-1989 = τέλος Ψυχρού Πολέμου
Πόλεμος Αφγανιστάν (1980-1988)
Διάσκεψη Ρέικιαβικ (1986, **Μ. Γκορμπατσόφ**)
Διάσκεψη Ουάσινγκτον (1987).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Αναζητήστε σε μηχανές αναζήτησης και ηλεκτρονικά λεξικά ποιοι Έλληνες φιλόσοφοι και θεωρητικοί επιστήμονες διακρίθηκαν με τη συμμετοχή τους ή την επιρροή τους στο κίνημα του Μάη του '68; Το σύνθημα των φοιτητών του Μάη του '68 ήταν «η φαντασία στην εξουσία». Πιστεύετε ότι στη σύγχρονη εποχή το σύνθημα αυτό έχει βρει απήχηση; Να αναπτύξετε την άποψή σας σε μία παράγραφο.
- 2 | Κάποια μαθήτρια/ κάποιος μαθητής μπορεί να αναλάβει να μεταμφιεστεί σε «χίπι». Να παρουσιαστεί με τη μεταμφίεση στην τάξη, να εξηγήσει το ντύσιμό του και να απαντήσει σε ερωτήσεις.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Μελετήσαμε το πώς γεννήθηκε ο λεγόμενος δυτικός κόσμος υπό την ηγεσία των Η.Π.Α.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/4755/>

(Μόδα και Πολιτισμός τον 20ο αιώνα, Η Δεκαετία του '70, Αρχείο ΕΡΤ).

**ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ:
Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ- ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ**

Δόγμα Τρούμαν: Από τη δεκαετία του '50 στον δυτικό κόσμο επικράτησε η αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης του κομμουνισμού. Οι Η.Π.Α. χορηγούσαν οικονομική βοήθεια στη Δυτική Ευρώπη, ενθάρρυναν αμερικανικές επενδύσεις και παρενέβαιναν στα πολιτικά πράγματα χωρών, ώστε να ενισχύονται φιλοαμερικανικές και αντικομμουνιστικές κυβερνήσεις. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής εντάχθηκε και το δόγμα Τρούμαν, με το οποίο οι Η.Π.Α. παρείχαν οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα και την Τουρκία.

Κράτος Πρόνοιας: Η πολιτική θεωρία, που επικράτησε στη Δυτική Ευρώπη με την πίεση των εργατικών συνδικάτων, η οποία υποστήριζε ότι η δημοκρατία θα πρέπει να συνδυάζεται με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα, την κοινωνική ασφάλιση, τη δημόσια δωρεάν υγεία και εκπαίδευση.

Χίπις: Νεανικό κίνημα που εμφανίστηκε στις Η.Π.Α στα μέσα του 1960 και διαδόθηκε ταχέως και σε άλλες χώρες σε όλον τον κόσμο ως αντίδραση στον πόλεμο των ΗΠΑ στο Βιετνάμ.

Μάης του '68: Πολιτική και κοινωνική αναταραχή που ξέσπασε στη Γαλλία κατά τη διάρκεια των μηνών Μαΐου - Ιουνίου του 1968 με πρωταγωνιστές φοιτητές και με βασικό σύνθημα "η φαντασία στην εξουσία".

ΕΝΟΤΗΤΑ 19

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΩΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80 - ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

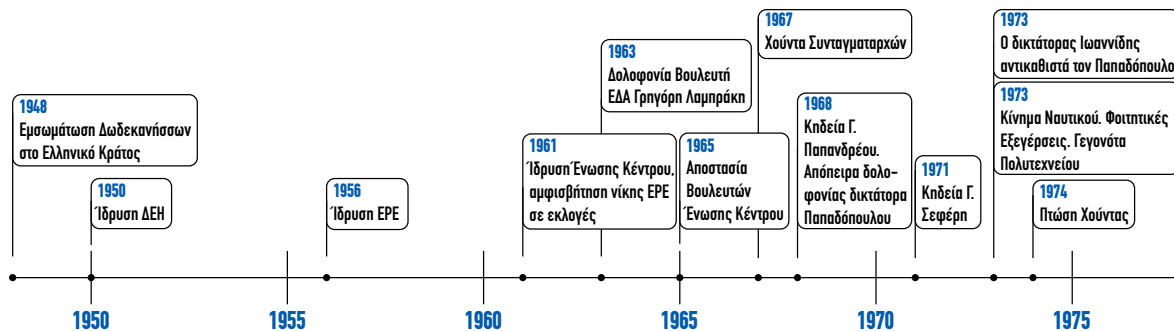
Η Ελλάδα ακολούθησε το φιλελεύθερο μοντέλο ζωής του δυτικού μεταπολεμικού κόσμου.

Στόχος τίθεται να κατανοηθεί η οριστική παρουσία της Ελλάδας στον Δυτικό κόσμο, που ηγούνταν οι Η.Π.Α. καθώς και να γνωρίζουν οι μαθητές/τριες τον κυπριακό αγώνα για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα και κατάληξη την ανεξαρτησία της Κύπρου.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αποστασία του '65, χούντα, Κυπριακό Ζήτημα, Μεταπολίτευση.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Στη μεταπολεμική Ελλάδα, καθώς το Κ.Κ..Ε. ήταν ακόμα παράνομο, τα πολιτικά κόμματα που επηρέασαν την πολιτική ζωή ήταν

- ο Ελληνικός Συναγερμός με αρχηγό τον, αρχιστράτηγο πια, **Αλ. Παπάγο**,
- η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (Ε.Ρ.Ε.), που διαδέχτηκε ιδεολογικά τον Ελληνικό Συναγερμό, με αρχηγό τον **Κωνσταντίνο Καραμανλή**,

- γ) η Ένωση Κέντρου με αρχηγό τον **Γεώργιο Παπανδρέου** και
- δ) η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α.) με επικεφαλής τον **Ιωάννη Πασαλίδη**.

Πιο έντονη πολιτική στιγμή ήταν η έντονη αμφισβήτηση της εκλογικής νίκης της Ε.Ρ.Ε. το 1961, γεγονός που ξαναφούντωσε τα πολιτικά πάθη σε βαθμό που παρακρατικοί δολοφόνησαν στην Θεσσαλονίκη το 1963 τον βουλευτή της Ε.Δ.Α.,

Γρηγόρη Λαμπράκη.

Σημαντικές εξελίξεις στην καθημερινή ζωή του ελληνικού στοιχείου από το 1948 έως το 1965, αποτέλεσαν

Οι πρωτεργάτες της χούντας των Συνταγματαρχών. Από αριστερά Στυλιανός Παττακός, Γεώργιος Παπαδόπουλος, Νικόλαος Μακαρέζος. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΡΤ, 1967-1968.

- α) η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στο ελληνικό κράτος (1948),
- β) η ίδρυση της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ, 1950),
- γ) η ένταξη της Ελλάδας στη στρατιωτική συμμαχία των χωρών της Δύσης, του ΝΑΤΟ (1952),
- δ) η δημιουργία μεγάλων τεχνικών έργων στη χώρα,
- ε) η έναρξη της σύνδεσης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ., 1961),
- στ) η συγκέντρωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού της χώρας στην Αθήνα και η χωρίς σχέδιο τσιμεντοποίησή της και
- ζ) η δημιουργία το 1960 της Κυπριακής Δημοκρατίας με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο **Μακάριο** μετά τον πολύνεκρο αγώνα των Κυπρίων για απελευθέρωση από τη βρετανική κυριαρχία (Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), υπογραφή της *συνθήκης της Ζυρίχης*, ενωτικό δημοψήφισμα με Ελλάδα το 1950, *συνθήκη του Λονδίνου*).

Η δυνατότητα συνεργασίας των κομμάτων της Ένωσης Κέντρου και της Ε.Δ.Α. μετά το 1965 ενίσχυσε τις ανησυχίες των Η.Π.Α. για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα ενθαρρύνθηκαν στρατιωτικοί κύκλοι που επιδίωκαν την κατάληψη της εξουσίας με δικτατορία. Ως αφορμές για να γίνει δικτατορία στην Ελλάδα στις 21 Απριλίου 1967 θα συμπεριλαμβάναμε τις εξής:

- α) τη νίκη το 1963 της Ένωσης Κέντρου και την πρωθυπουργία της χώρας από τον **Γ. Παπανδρέου**, που προώθησε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (εκπαιδευτική μεταρρύθμιση **Παπανούτσου**) και περιόρισε τις αμερικανικές επεμβάσεις,
- β) την αντίδραση του βασιλιά **Παύλου** και, μετά το θάνατό του, το 1964, του διαδόχου του,

- Κωνσταντίνου Β΄**, ο οποίος διαφώνησε με τον **Γ. Παπανδρέου** και απαίτησε αντισυνταγματικά να διορίζει ο ίδιος τον υπουργό Εθνικής Άμυνας,
- γ) την αποστασία του 1965, το ότι δηλαδή ο **Κωνσταντίνος Β΄** έπεισε με ποικίλους τρόπους βουλευτές της Ένωσης Κέντρου να καταψηφίσουν την κυβέρνηση **Γ. Παπανδρέου** και
- δ) την πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα σχηματισμού φιλοαμερικανικής και φιλοβασίλικής κυβέρνησης με τις εκλογές που προκηρύχθηκαν από Ε.Ρ.Ε. και Ένωση Κέντρου για το 1967.

Επιχείρηση “Αττίλας”, εισβολή Τουρκίας στη βόρεια Κύπρο, 20 Ιουλίου 1974. Φωτογραφικό Αρχείο ΡΙΚ.

Αυτά οδήγησαν στην επιβολή δικτατορίας από μία ομάδα συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου 1967, την οποία οι Η.Π.Α. ανέχτηκαν, καθώς θεωρούσαν την Ελλάδα σημαντικό σύμμαχο. Η χούντα των συνταγματαρχών, όπως ονομάστηκε, πρόλαβε φιλοβασιλικούς στρατηγούς, που ήθελαν να κάνουν αυτοί πρώτοι δικτατορία. Οι συνταγματάρχες έδωξαν τον **Κωνσταντίνο Β΄**, όταν ξαναπροσπάθησε να τους ανατρέψει.

Τα βασικά στοιχεία της διακυβέρνησης της χούντας των συνταγματαρχών θα μπορούσαν να συγκεφαλαιωθούν στα εξής:

- α) Η χούντα με ηγέτες τους **Γ. Παπαδόπουλο**, **Στ. Παττακό** και **Ν. Μακαρέζο** (και από το 1973 τον **Δ. Ιωαννίδη** που απομάκρυνε τον έως τότε πιο ισχυρό άντρα της, τον **Παπαδόπουλο**), επικαλέστηκε την ανάγκη προστασίας της χώρας από τον κομμουνιστικό κίνδυνο,
- β) η χούντα προέβη σε διώξεις, εκτοπίσεις, ξυλοδαρμούς και καταδίκες ενάντια σε όσους διαφωνούσαν με αυτή και
- γ) έγινε αναστολή της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. και ακολουδήθηκε στενή συνεργασία με τις Η.Π.Α.

Ως πιο σημαντικές αντιδράσεις στη χούντα μπορούν να θεωρηθούν

- α) η κηδεία του **Γ. Παπανδρέου** (1968),
- β) η απόπειρα δολοφονίας του **Παπαδόπουλου** από τον **Αλέκο Παναγούλη** (1968)
- γ) η κηδεία του **Γ. Σεφέρη** (1971),

- δ) το κίνημα από στρατιωτικούς του ναυτικού εναντίον του καθεστώτος, το λεγόμενο *κίνημα του Ναυτικού* (1973) και
- ε) το φοιτητικό κίνημα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (1973), που οδήγησε στην κατάληψη του Πολυτεχνείου από φοιτητές και την αιματηρή εισβολή σ' αυτό από τα τανκς της χούντας.

Το γεγονός που οδήγησε στην πτώση της χούντας ήταν η εξέλιξη του *Κυπριακού Ζητήματος*. Η χούντα προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο εναντίον του Κύπριου ηγέτη, αρχιεπίσκοπου **Μακάριου**, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε η τουρκική κυβέρνηση, για να επέμβει στρατιωτικά στο νησί και να καταλάβει το βόρειο κομμάτι της Κύπρου με το πρόσχημα, ως εγγυήτρια δύναμη, της παραβίασης των διεθνών συμβάσεων εκ μέρους της Ελλάδας. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος το 1974 η χούντα παρέδωσε την εξουσία στους πολιτικούς. Η νέα περίοδος στην ελληνική ιστορία, που ξεκίνησε το 1974, ονομάστηκε *Μεταπολίτευση*. Σ' αυτή κυριάρχησαν ως πολιτικοί σχηματισμοί το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, που ίδρυσε ο **Κωνσταντίνος Καραμανλής**, και το ΠΑ.ΣΟ.Κ (Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα), που ίδρυσε ο **Ανδρέας Παπανδρέου**.

ΠΗΓΕΣ

1. Ξημερώματα της 20ης Ιουλίου 1974 άρχισε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

“Χρησιμοποιώντας μεγάλες ναυτικές δυνάμεις και όλες τις επίλεκτες μονάδες καταδρομών που διέθεταν, οι Τούρκοι επετέθηκαν στην Κύπρο με τρεις βασικούς στόχους:

- Βομβαρδίζοντας, πρώτα πρώτα, στρατιωτικούς κυρίως στόχους, προσπάθησαν να κάμψουν αποφασιστικά το ηθικό των στρατιωτικών μονάδων που υπήρχαν στο νησί και, παράλληλα, να προκαλέσουν σύγχυση και πανικό.
- Ρίχνοντας ή αποβιβάζοντας αλεξιπτωτιστές και καταδρομείς, προσπάθησαν να ενισχύσουν εξαιρετικά τον μεγαλύτερο τουρκοκυπριακό θύλακο, την περιοχή δηλαδή από την τουρκοκυπριακή συνοικία της Λευκωσίας προς τα βόρεια, ώστε να μην μπορέσουν να τον καταλάβουν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις.
- Αποβιβάζοντας πεζοναύτες και άλλες ενισχυμένες μονάδες πεζικού, προσπάθησαν να δημιουργήσουν προγεφυρώματα στην κύρια περιοχή της εισβολής, δυτικά από την Κυρήνεια.... ...οι Τούρκοι, τελικά, κατάφεραν να υποκλέπτουν τις τηλεπικοινωνίες μεταξύ εθνικής φρουράς και Αθηνών και από κάποια στιγμή και μετά πρέπει να γνώριζαν από «πρώτο χέρι» την πραγματική απολίθωση των δυνάμεων του αντιπάλου τους... Δεν χρειάζεται, τέλος, να αναφερθεί η παροιμιώδης γκάφα της αερομαχίας- ανάμεσα στην τουρκική αεροπορία και μονάδες του τουρκικού ναυτικού», Στ. Π. Ψυχάρης, *Τα παρασκήνια της αλλαγής*. Ιούλιος '74, Αθήνα, Το Βήμα, 2010, σ. 89, 100-102.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1** | Με βάση την πηγή 2 επιλέξτε Σ για καθεμία από τις σωστές και Λ για καθεμία από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Το κείμενο αφορά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Σ, Λ.
- Ο συγγραφέας του κειμένου θεωρεί ότι οι Τούρκοι είχαν σκοπό να καταλάβουν όλη την Κύπρο. Σ, Λ.
- Οι Τούρκοι υπέκλεπταν τις τηλεφωνικές συνομιλίες Ελλήνων και Κυπρίων την περίοδο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Σ, Λ.
- Αν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις λειτουργούσαν δυναμικά, θα απέκρουαν την εισβολή. Σ, Λ.
- Οι τουρκικές δυνάμεις συγκρούστηκαν κατά λάθος μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής. Σ, Λ.

Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Η παρουσία της Ελλάδας στον ψυχροπολεμικό κόσμο σφραγίστηκε από την ένταξή της στο δυτικό στρατόπεδο. Η περίοδος αυτή έφερε οικονομική ανάπτυξη αλλά και βαθιές πολιτικές διαιρέσεις. Τα γεγονότα της *χούντας των συνταγματαρχών* και της Κύπρου καθόρισαν την πολιτική ζωή της χώρας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/75063/>

(εκπομπή Ριμέικ, 40 χρόνια Ανεξαρτησίας Κύπρου, 0000075063, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/72513/>

(εκπομπή Ριμέικ, Η ζωή μας αλλάζει, νέες καταναλωτικές συνήθειες, 0000072513, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/71644/>

(ΚΥΠΡΟΣ ΩΡΑ ΜΗΔΕΝ. 15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ Μέρος: 2 0000071644, Αρχείο EPT)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΩΣ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Αποστασία του '65: Η ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου, όταν ο Κωνσταντίνος Β' έπεισε με ποικίλους τρόπους βουλευτές της Ένωσης Κέντρου να καταψηφίσουν τη νόμιμη εκλεγμένη κυβέρνηση.

Χούντα: Ισπανική λέξη που αναφέρεται σε ομάδες αξιωματικών που συνωμοτούν και καταλαμβάνουν την εξουσία με στρατιωτικό πραξικόπημα, όπως έγινε στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1967.

Κυπριακό Ζήτημα: Το ζήτημα που σχετίζεται με το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, την ανεξαρτησία του νησιού το 1960 και τις εξελίξεις που ακολούθησαν, με αποκορύφωμα την τουρκική εισβολή το 1974.

ΕΝΟΤΗΤΑ 20

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

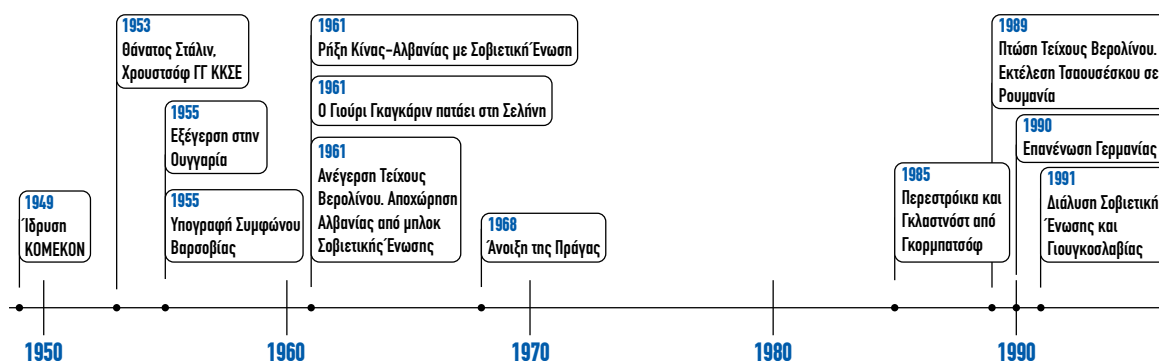
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Ο «κόσμος του σοσιαλισμού» αναφέρεται στις χώρες που, κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υιοθέτησαν, με επίκεντρο τη Σοβιετική Ένωση, ένα διαφορετικό πολιτικό και οικονομικό σύστημα από αυτό της Δύσης, το οποίο την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα κατέρρευσε.

Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιηθεί η πορεία για εφαρμογή μίας κομμουνιστικής κοινωνίας από την έναρξή της έως το τέλος της προσπάδειας, τα στάδια και τα προβλήματα στην εφαρμογή.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ανατολικό Μπλοκ, σύμφωνο της Βαρσοβίας, Άνοιξη της Πράγας, περεστρόικα, γκλάσνοστ

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Οι λαϊκές δημοκρατίες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία) δεν εντάχθηκαν στον δυτικό κόσμο. Μερικές από αυτές από το 1949, είχαν ιδρύσει ένα Συμβούλιο για Αμοιβαία Οικονομική Βοήθεια (ΚΟΜΕΚΟΝ) σε αντιστάθμισμα του δόγματος Τρούμαν του δυτικού κόσμου. Άρχισαν να ονομάζονται Ανατολικό Μπλοκ και να κλείνουν τα σύνορά τους προς τον δυτικό κόσμο. Το 1961 με την ανέγερση από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας τείχους που χώριζε το Βερολίνο στα δύο, του τείχους του Βερολίνου, ο αποκλεισμός του Ανατολικού Μπλοκ από τον δυτικό κόσμο ήταν ένα οριστικό γεγονός την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Εκτός Ευρώπης, η Μογγολία, η Κούβα μετά την επανάσταση του Φιντέλ Κάστρο, το Λάος, η Καμπότζη, η Βόρεια Κορέα και πολύ αργότερα το Βιετνάμ (1976) και η Νικαράγουα (1979) εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής του σοσιαλιστικού κόσμου. Το 1955 οι χώρες του Ανατολικού Μπλοκ υπέγραψαν (εκτός από τη Γιουγκοσλαβία) το σύμφωνο της Βαρσοβίας, μία στρατιωτική συμμαχία αμυ-

Ο υπουργός Άμυνας της Σοβιετικής Ένωσης Νικολάι Μπουλγκάνιν υπογράφει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, Βαρσοβία, 14 Μαΐου 1955, AP Photo.

ντικού χαρακτήρα, που θα τους διασφάλιζε από τις χώρες της Δύσης, που είχαν δημιουργήσει το ΝΑΤΟ. Στόχος των χωρών αυτών ήταν να δημιουργήσουν μία σοσιαλιστική κοινωνία που θα ελαχιστοποιούσε την ατομική ιδιοκτησία, ώσπου να την εξαφανίσει, και να πετύχει το λεγόμενο “υπαρκτό σοσιαλισμό”. Το κράτος και οι συνεταιρισμοί θα διαχειρίζονταν τα μέσα παραγωγής, γεγονός που θα οδηγούσε στον κομμουνισμό. Το κράτος βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Κομμουνιστικών και Εργατικών Κομμάτων, τα οποία ενέκριναν πενταετή προγράμματα παραγωγής πρώτων υλών και αγαθών. Το μοντέλο αυτό προτάθηκε στην ανθρωπότητα ως καλύτερο σε σύγκριση με αυτό του δυτικού κόσμου. Οι σοσιαλιστικές χώρες πρόβαλλαν επιτυχίες τους, για να δείξουν ότι ο σοσιαλισμός είναι πιο επιτυχής τρόπος πολιτικής διοίκησης από τον καπιταλισμό. Έτσι προβλήθηκε το ότι το 1961 ο σοβιετικός **Γιούρι Γκαγκάριν** έγινε ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα ή οι διαρκείς αθλητικές επιτυχίες αθλητών από τις χώρες του *Ανατολικού Μπλοκ* στα παγκόσμια αθλητικά γεγονότα. Ωστόσο, μετά τον θάνατο του **Στάλιν** (1953), ο νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, **Νικίτα Χρουστσόφ** (1953-1964), αλλά και ο διάδοχός του,

Νικίτα Χρουστσόφ, Λεονίντ Μπρέζνιεφ, Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, Γενικοί Γραμματείς ΚΚΣοβιετικής Ένωσης. 1η φωτογραφία: Junge Heinz, 28 Ιουνίου 1963. 2η φωτογραφία: επίσημο πορτρέτο, φωτογραφία Anefo, 9 Ιουνίου 1972, Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Φωτογραφιών. 3η φωτογραφία: Vladimir Vyatkin, 1 Φεβρουαρίου 1987.

Λεονίντ Μπρέζνιεφ (1964-1982), επέκτειναν και εδραίωσαν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης στα άλλα κράτη του *συμφώνου της Βαρσοβίας*, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης:

- α) εξεγέρσεις στην Ουγγαρία, που καταπνίγηκαν στο αίμα από τη Σοβιετική Ένωση (1956),
- β) ρήξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (με ηγέτη το **Μάο Τσε Τουνγκ**) και της Αλβανίας με τη Σοβιετική Ένωση και προσκόλληση της Αλβανίας στην Κίνα (1961) και
- γ) προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Τσεχοσλοβακίας, **Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ**, να εκδημοκρατικοποιήσει το σοσιαλιστικό μοντέλο (*Άνοιξη της Πράγας*) που καταπνίγηκαν από τα σοβιετικά τανκς (1968).

Σοβιετικά τανκς εισβάλλουν στην Πράγα, 1968. The Central Intelligence Agency.

Οι *λαϊκές δημοκρατίες* προόδευαν στη βιομηχανία, την υγεία, το εκπαιδευτικό σύστημα, βελτιώνοντας τη θέση της γυναίκας. Ωστόσο, απαγορευόταν η ίδρυση άλλων πολιτικών κομμάτων εκτός του κομμουνιστικού, δεν υπήρχε ελευθερία πολιτικής άποψης, όσοι διαφωνούσαν αντιμετώπιζαν διώξεις και παρατηρούνταν ελλείψεις σε καταναλωτικά αγαθά, αφού οι χώρες του *Ανατολικού Μπλοκ* δεν μπορούσαν εύκολα να εξάγουν προϊόντα στον δυτικό κόσμο ή να δανειστούν από αυτόν.

Τα προβλήματα των *λαϊκών δημοκρατιών* οξύνθηκαν τη δεκαετία του 1980:

- α) υπήρχε ανεπάρκεια (ή και έλλειψη) καταναλωτικών αγαθών,
- β) η Σοβιετική Ένωση, που στήριζε οικονομικά τις άλλες *λαϊκές δημοκρατίες*, ξόδευε τεράστια ποσά για στρατιωτικούς εξοπλισμούς και
- γ) το καθεστώς είχε γίνει πολύ συγκεντρωτικό και απόμακρο για τους πολίτες.

Ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης **Μιχαήλ Γκορμπατσόφ** από το 1985 προσπάθησε να αλλάξει την κατάσταση στη Σοβιετική Ένωση, προωθώντας την *περεστρόικα* και την *γκλάσνοστ*.

Με τον όρο *περεστρόικα* εννοήθηκε η προσπάθεια για οικονομική ανασυγκρότηση, ο περιορισμός του απόλυτου κρατικού έλεγχου και ο εκδημοκρατισμός των πολιτικών διαδικασιών. Ο **Γκορμπατσόφ** πίστευε ότι η *περεστρόικα* ήταν αναγκαιότητα, που θα ανανέωνε τη σοσιαλιστική κοινωνία. Με τον όρο *γκλάσνοστ* εννοήθηκε η προσπάθεια για διαφάνεια στην ελεύθερη πληροφόρηση και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Ωστόσο, κατά την εφαρμογή των μέτρων αυτών επήλθε σύγχυση, οικονομική κρίση και αποσχιστικές τάσεις εθνοτήτων της Σοβιετικής Ένωσης.

Αφού τα προβλήματα των *λαϊκών δημοκρατιών* δεν οδηγούνταν σε λύση, μία σειρά από γεγονότα σημάδεψαν την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων:

- α) η εκτέλεση του Ρουμάνου κομμουνιστή ηγέτη **Νικολάι Τσαουσέσκου** και της γυναίκας του (1989),
- β) η πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989) και η ένωση της Γερμανίας (1990),
- γ) η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (Δεκέμβριος 1991),
- δ) ο διαχωρισμός Τσεχοσλοβακίας σε Τσεχία και Σλοβακία και
- ε) η διάλυση Γιουγκοσλαβίας μετά από εμφύλιους πολέμους (1991-1999) και η δημιουργία της Σερβίας, της Κροατίας, της Σλοβενίας, της Βοσνίας, του Μαυροβουνίου και της Π.Γ.Δ.Μ. με επέμβαση Η.Π.Α. και Ε.Ε.

Πτώση τείχους Βερολίνου, 1989. Φωτ. Rex Features. AP Photo Archive και Αρχείο Getty Images.

Από τα 1990-1991 η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε μία σειρά από κράτη όπως της Λιθουανίας, Εσθονίας, Λετονίας, Ουκρανίας, Λευκορωσίας, Μολδαβίας, Αζερμπαϊτζάν, Κιργιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Καζακστάν. Έτσι το κλειστό σοσιαλιστικό μοντέλο με βάση το πρότυπο της Σοβιετικής Ένωσης στη μεταπολεμική νεότερη ιστορία έληξε παρά το ότι χώρες όπως η Κούβα και η Βόρεια Κορέα, η καθεμιά με τη δική της κατεύθυνση, το διατηρούν.

ΠΗΓΕΣ

1. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

“Ήδη πριν από το τέλος της δεκαετίας του ‘70 οι απαιτήσεις των πολιτών της ΕΣΣΔ, όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης, αυξάνονταν με ταχύτερο ρυθμό από ότι η αποδοτικότητα της εθνικής οικονομίας. Παρά το γεγονός ότι η σοβιετική ηγεσία έδετο κάθε χρόνο υψηλούς στόχους στον τομέα της οικονομίας, τα πραγματικά αποτελέσματα εξακολουθούσαν να είναι απογοητευτικά. Η απόσταση από τις προηγμένες βιομηχανικές χώρες του δυτικού κόσμου αυξανόταν διαρκώς. Το χάσμα μεταξύ προσδοκίας και πραγματικότητας έγινε τόσο μεγάλο, ώστε έπρεπε κατ’ ανάγκη να οδηγήσει σε κρίση του σοβιετικού οικονομικού συστήματος... Παρόλα αυτά, οι προσπάθειες μεταρρύθμισης της οικονομίας, κατά τις δεκαετίες του ‘60 και ‘70, οδήγησαν σε αποτυχία, επειδή δεν υπήρχε διάθεση να διγούν τα βασικά στοιχεία του παραδοσιακού συστήματος της σχεδιασμένης οικονομίας ούτε επίσης -και αυτό είναι σημαντικό- ο πολιτικός συσχετισμός δυνάμεων.” Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η δημιουργία ανεξάρτητων δημοκρατιών, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 24/4/95, Αριθ. C 102/43.

2. Η σοσιαλιστική πόλη τη δεκαετία 1950-1960.

Α) “Στην πρώτη τους δεκαετία [1950-1960] οι σοσιαλιστικές πόλεις κάλυψαν τους στόχους τους με τεράστια επιτυχία: όλες τους γνώρισαν μία απίστευτα ταχεία ανάπτυξη. Η Νόβα Χούτα, που ιδρύθηκε το 1949, είχε 18.800 κατοίκους στα τέλη του 1950 και έφτασε τους

101.000 κατοίκους το 1960. Το Στάλινβαρος είχε 5.860 κατοίκους στα τέλη του 1950 αλλά ο αριθμός του είχε υπερδιπλασιαστεί ένα χρόνο αργότερα, φτάνοντας τις 14.708. Το Στάλινσταντ είχε 2.400 κατοίκους το 1952 και 15.150 το 1955...Μεγάλη απόσταση άρχιζε να εμφανίζεται και ανάμεσα στις διάφορες συνοικίες των σοσιαλιστικών πόλεων. Όχι μακριά από την οδό Πρωτομαγιάς, την Ελβετία του Στάλινβαρος, υπήρχαν θαλαμουπόλεις...Ήταν στην ουσία φτωχογειτονιές χωρίς τρεχούμενο νερό, χωρίς εσωτερικές τουαλέτες, χωρίς ασφαλτοστους δρόμους. Η αποκομιδή των απορριμμάτων γινόταν μία στο τόσο. Ο κόσμος έτρεφε γουρούνια και κόττες μέσα σε στέγαστρα δίπλα στους κοιτώνες- και μερικές φορές στις μισοτελειωμένες πολυκατοικίες που ήταν παραδίπλα. Όταν έβρεχε, η λάσπη ήταν τόσο βαθιά, που οι γονείς έπρεπε να κουβαλούν τα παιδιά στις πλάτες τους για να πάνε στο νηπιαγωγείο. Μερικές φορές, δύο, τρεις ή και περισσότερες οικογένειες ζούσαν σε χώρους φτιαγμένους για μία”, Anne Applebaum, Σιδηρούν παραπέτασμα. Συνθλίβοντας την Ανατολική Ευρώπη 1944-1956, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2016, σ. 375, 378.

- Β) “Το Δεκέμβριο του 1954, λιγότερο από ένα χρόνο μετά το θάνατο του Στάλιν, ο Νικίτα Χρουστσόφ ξεκίνησε μία καμπάνια προώθησης “της εκβιομηχάνισης της αρχιτεκτονικής”. Σε μία ομιλία του...μίλησε με ενθουσιασμό για τα προκατασκευασμένα κτίρια, το μπετόν αρμέ και τα τυποποιημένα διαμερίσματα. Επέκρινε τους αρχιτέκτονες που ασχολούνταν υπερβολικά με τις εξωτερικές όψεις. “Εκείνος χρειάζεται μία όμορφη πρόσοψη, αλλά εκείνο που χρειάζονται οι άνθρωποι είναι διαμερίσματα”, Anne Applebaum, Σιδηρούν παραπέτασμα. Συνθλίβοντας την Ανατολική Ευρώπη 1944-1956, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2016, σ. 383.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1** | Οι λαϊκές δημοκρατίες
- α) κρατικοποίησαν τα μέσα παραγωγής,
 - β) προόδευσαν στη βιομηχανία,
 - γ) φρόντισαν ιδιαίτερα και δωρεάν την υγεία και την περίθαλψη των πολιτών,
 - δ) παρείχαν ποιοτική δωρεάν εκπαίδευση σε όλους τους πολίτες,
 - ε) συνέβαλλαν στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας,
 - στ) απαγόρευσαν την ίδρυση άλλων κομμάτων εκτός του κομμουνιστικού,
 - ζ) περιόρισαν ή και μηδένισαν την ελευθερία πολιτικής άποψης,
 - η) όσους διαφωνούσαν τους αντιμετώπιζαν με διώξεις και
 - ι) σ’ αυτές παρατηρούνταν μεγάλες και σημαντικές ελλείψεις σε καταναλωτικά αγαθά.
- Έχοντας υπόψη σας τα παραπάνω,
- α) κατηγοριοποιήστε αυτά που θεωρείτε θετικά και αυτά που θεωρείτε αρνητικά,
 - β) ιεραρχήστε κατά σειρά προτεραιότητας βάζοντας πρώτο αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό και τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο σημαντικό τόσο στα θετικά όσο και στα αρνητικά,
 - γ) γράψτε μία παράγραφο για αυτό που επιλέξατε πιο σημαντικό από τα θετικά και μία για αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό από τα αρνητικά και
 - δ) αν ήταν να επιλέγατε ανάμεσα στα δύο πιο σημαντικά, που έχετε επιλέξει, ποιο θα επικρατούσε περισσότερο στη δική σας νοοτροπία, το θετικό ή το αρνητικό, στη λειτουργία των λαϊκών δημοκρατιών; Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας σε άλλη μία παράγραφο.

2 | Μπορεί να δημιουργηθεί μία ομάδα μαθητών/τριών, η οποία θα αναλάβει να παρακολουθήσει τις ταινίες του **Φλόριαν Χένκελ φον Ντόνερσμαρκ**, *Οι ξωές των άλλων*, 2006, και του **Κρίστιαν Πέτσολντ**, *Μπάρμπαρα*, 2012. Η ομάδα θα αναλάβει α) να επιλέξει στιγμιότυπα 20 λεπτών που να σχετίζονται με τα θετικά και τα αρνητικά σημεία των *λαϊκών δημοκρατιών*, όπως έχουν τεθεί από το σχολικό εγχειρίδιο και β) να ζητήσει από τις/τους συμμαθήτριες/συμμαθητές της να αναγνωρίσει σε ποιο θέμα αναφέρεται το κάθε στιγμιότυπο.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Ο σοσιαλιστικός κόσμος κατά την ψυχροπολεμική εποχή, με επικεφαλής τη Σοβιετική Ένωση, συγκροτήθηκε ως ένα εναλλακτικό μοντέλο οργάνωσης με βάση την κρατική ιδιοκτησία και τον κεντρικό οικονομικό σχεδιασμό. Παρά τις αρχικές επιτυχίες στην εκδιόμηση και την παροχή κοινωνικών αγαθών, το σύστημα αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα λόγω της έλλειψης πολιτικών ελευθεριών και της οικονομικής δυσκαμψίας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/75693/> (Η δημοκρατία των Σοβιέτ έως τον Γκορμπατσόφ, Μόσχα 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075693, Επεισόδιο 4, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/75694/> (Επιστροφή στο μέλλον, Μόσχα Νοέμβριος 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075694, Επεισόδιο 5, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/75696/> ((Ο αιματοβαμμένος Μιχαήλ, Μόσχα Νοέμβριος 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075696, Επεισόδιο 2, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/37558/> (Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, Το Απίστευτο 1989, Στέλιος Κούλογλου, 0000037558, Κύκλος Β, Αρχείο EPT)

<https://www.youtube.com/watch?v=kALulpBbTOU> (Το τέλος του Τσαουσέσκου)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Ανατολικό Μπλοκ: Οι λαϊκές δημοκρατίες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) που δεν εντάχθηκαν στο δυτικό κόσμο άρχιζαν να κλείνουν τα σύνορά τους προς τον δυτικό κόσμο, δημιουργώντας μια δική τους ομάδα.

Σύμφωνο Βαρσοβίας: Στρατιωτική συμμαχία το 1955 αμυντικού χαρακτήρα των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ, που θα τους παρέιχε ασφάλεια από τις χώρες της Δύσης, που είχαν δημιουργήσει το ΝΑΤΟ.

Ανοιξη Πράγας: Προσπάθειες της λαϊκής δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας να φιλελευθεροποιήσει και να εκδημοκρατικοποιήσει το σοσιαλιστικό μοντέλο, οι οποίες το 1968 καταπνίγηκαν από τα σοβιετικά τανκς.

Περεστρόικα: Προσπάθειες από το 1985 οικονομικής ανασυγκρότησης και περιορισμού του απόλυτου κρατικού έλεγχου του σοσιαλιστικού μοντέλου της Σοβιετικής Ένωσης, με σκοπό τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών διαδικασιών.

Γκλάσνόστ: Προσπάθειες από το 1985 για διαφάνεια στην ελεύθερη πληροφόρηση και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στην κοινωνία της Σοβιετικής Ένωσης.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

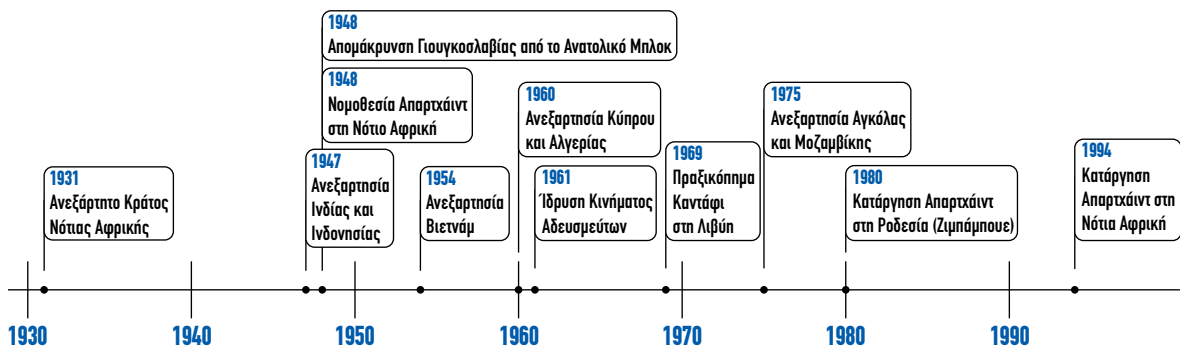
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Όσες χώρες ήταν από τον 19^ο αιώνα αποικίες των Ευρωπαίων απελευθερώθηκαν την περίοδο 1950-1980, αλλά δεν απέκτησαν και την οικονομική τους ανεξαρτησία.

Στόχος είναι να παρακολουθήσουν οι μαθητές/τριες την πορεία δημιουργίας εθνών-κρατών στον εξωευρωπαϊκό κόσμο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αποαποικιοποίηση, αντιαποικιοκρατικά κινήματα, κίνημα Αδεσμεύτων, Τρίτος Κόσμος, απαρτχάιντ.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

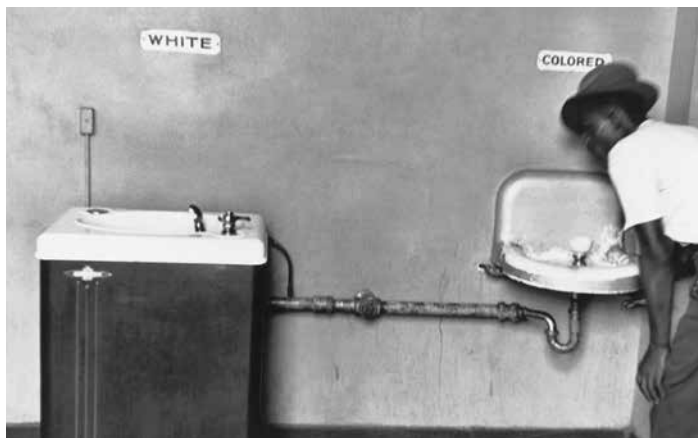
Ο μεταπολεμικός νεότερος κόσμος κατάφερε να γκρεμίσει την αποικιοποίηση του 19^{ου} αιώνα. Λαοί στην Ασία και την Αφρική ζήτησαν, αγωνίστηκαν και πέτυχαν την πολιτική τους ανεξαρτησία και εκδίωξαν τους Ευρωπαίους αποίκους, που τους διοικούσαν. Η διαδικασία για την ανεξαρτησία αυτή ονομάστηκε *απο-αποικιοποίηση*. *Αντιαποικιοκρατικά* ονομάστηκαν τα μεταπολεμικά κινήματα σε Αφρική και Ασία, τα οποία σκοπό είχαν να αποτινάξουν τον αποικιοκρατικό ζυγό των χωρών του δυτικού κόσμου.

Τα αίτια που δημιούργησαν τα *αντιαποικιοκρατικά κινήματα* ήταν τα εξής:

- α) η δημιουργία μίας μορφωμένης ελίτ στον αφροασιατικό κόσμο, που ζητούσε ελευθερία,
- β) η μείωση του γοήτρου των αποικιοκρατών μετά την κατάληψή τους από τους *ναζί* σε συνδυασμό με την άσχημη κατάσταση των κατοίκων των αποικιών στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και

- γ) η οικονομική αδυναμία των αποικιοκρατών μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε συνδυασμό με την επιθυμία Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης για χειραφέτηση των αποικιών.

Τα κράτη που απελευθερώθηκαν από τα δεσμά των Ευρωπαίων αποίκων απέκτησαν πολιτική ελευθερία, αλλά δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν συνθήκες οικονομικής ευημερίας. Οι Ευρωπαίοι άποικοι διατήρησαν την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών των παλαιών αποικιών τους παρά τους αγώνες και την προσπάθεια των χωρών αυτών να χειραφετηθούν και οικονομικά. Υπήρξαν και εξαιρέσεις σ' αυτό τον κανόνα όπως η περίπτωση της Λιθύης, όπου ο συνταγματάρχης **Καντάφι**, το 1969 ανέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα εναντίον του βασιλιά **Ιντρίς** και δημιούργησε μία ιδιότυπη δημοκρατία, έως το 2011. Οι περισσότερες όμως χώρες, που απο-αποικιοποιήθηκαν, αποτέλεσαν τον λεγόμενο *Τρίτο Κόσμο*, δηλαδή κράτη κατώτερης οικονομικής δυναμικής σε σχέση με τον δυτικό κόσμο. Τέτοια κράτη ήταν

Εφαρμογή του apartheid στην καθημερινή ζωή της Νότιας Αφρικής: δημόσια θύση και πλατφόρμα τρένου ξεχωριστές για λευκούς και για μαύρους νοτιοαφρικανούς. 1η φωτογραφία: Elliott Erwitt, 1950, αρχείο του Magnum Photos. 2η φωτογραφία: Ian Berry και Ernest Cole, πριν το 1972, Magnum Photos-Apartheid Museum, Γιοχάνεσμπουργκ.

- α) η Ινδία, που απελευθερώθηκε από τη Μ. Βρετανία το 1947,
- β) η Ινδονησία, που απελευθερώθηκε από την Ολλανδία το 1947,
- γ) το Βιετνάμ (που με τον **Χο Τσι Μινχ** κατηγόρησε τη Γαλλία ότι, παρότι στηριζόταν στα αγαθά της Γαλλικής Επανάστασης, δεν εφάρμοξε τη δικαιοσύνη και τον ανθρωπισμό) απελευθερώθηκε το 1954,
- δ) η Κύπρος, που απελευθερώθηκε από τη Μ. Βρετανία το 1960,
- ε) η Αλγερία, που απελευθερώθηκε από τη Γαλλία το 1960 και
- στ) η Αγκόλα και η Μοζαμβίκη, που απελευθερώθηκαν από τους Πορτογάλους το 1975.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η Νότια Αφρική αποτέλεσε μία ιδιάζουσα περίπτωση. Βρετανοί από το 1879 και Ολλανδοί (Μπόερς) από το 1881 είχαν υποτάξει τους ντόπιους Ζουλού κατοίκους. Με τον πόλεμο των Μπόερς οι Βρετανοί το 1902 είχαν επιβληθεί των Ολλανδών. Το 1931 οι λευκοί

κάτοικοι της Νότια Αφρικής δημιούργησαν ανεξάρτητο κράτος εκμεταλλεύόμενοι τον χρυσό και το πλούσιο υπέδαφός της. Το 1948 οι λευκοί κάτοικοι της Νοτίου Αφρικής υιοθέτησαν με νόμο το *απαρτχάιντ*. Πολιτική του *απαρτχάιντ* στις αφρικανικές χώρες ονομάστηκε η πολιτική του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, κατά την οποία οι λευκοί θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους μαύρους και τους εκμεταλλεύονταν. Αυτή η πολιτική ξεκίνησε στη Νότια Αφρική και καταργήθηκε ύστερα από αγώνες με ήρωα τον **Νέλσον Μαντέλα** το 1994, ενώ στη Ροδεσία (Ζιμπάμπουε) είχε καταργηθεί το 1980.

Νεκροί Αλγερινοί επαναστάτες από Γάλλους στρατιώτες, Αλγερία 1955.

Κατά τα μεταπολεμικά χρόνια σημαντικές σε πληθυσμό χώρες, που απο-αποικιοποιήθηκαν, δέλησαν να παραμείνουν ουδέτερες στη μεταπολεμική διαμάχη δυτικού και σοσιαλιστικού κόσμου, Έτσι προσπάθησαν να βγάλουν τον εαυτό τους έξω από το κάδρο του *Ψυχρού Πολέμου*, δημιουργώντας ένα κίνημα, που ονομάστηκε *κίνημα των Αδεσμεύτων*. Το *κίνημα των Αδεσμεύτων* ήταν λοιπόν μία πολιτική προσπάθεια χωρών να παραμείνουν ανεξάρτητες, ασφαλείς και να κρατήσουν ισορροπίες ουδετερότητας ανάμεσα σε Η.Π.Α. και Σοβιετική Ένωση. Η ίδρυση έγινε επίσημα στο Βελιγράδι το 1961 από τους ηγέτες της Γιουγκοσλαβίας **Γιόζιπ Τίτο**, της Ινδίας **Πα-**

Η Σύνοδος των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι, 1961. Μουσείο Γιουγκοσλαβικής Ιστορίας, Βελιγράδι.
<https://www.muzej-jugoslavije.org/en/art/sefovi-delegacija-na-prvoj-konferenciji-nesvrstanih/>.

Γιόσιπ Τίτο. Επίσημο πορτρέτο, 1962, Μουσείο Γιουγκοσλαβικής Ιστορίας, Βελιγράδι.

Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ. Προεδρικό Αρχείο/Εθνικά Αρχεία της Αιγύπτου, Κάιρο, 1968.

Μακάριος Γ'. World Telegram & Sun, φωτ. O. Fernandez., 8 Ιουνίου 1962.

ντίτ Νεχρού, της Αιγύπτου **Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ** και της Κύπρου, αρχιεπισκόπου **Μακαρίου Γ'.** Η Γιουγκοσλαβία εντάχθηκε στο *κίνημα των Αδεσμεύτων*, όταν το 1948 ο αρχιτέκτονας της σοσιαλιστικής ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας και ηγέτης της, **Γιόσιπ Τίτο**, διαφώνησε με τον ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, **Ιωσήφ Στάλιν**, κι αποχώρησε από το *Ανατολικό Μπλοκ*.

Τελικά, αποδείχτηκε πολύ δύσκολο οι χώρες που απο-αποικιοποιήθηκαν να ξεπεράσουν τα οικονομικά τους εμπόδια και πολλές από αυτές μαστίζονταν από μεγάλα προβλήματα.

Τα κύρια προβλήματα των χωρών αυτών, που χαρακτηρίστηκαν *Τρίτος Κόσμος*, ήταν τα εξής:

- α) υπήρχε οικονομική αποικιοκρατία,
- β) σημειώθηκε ραγδαία αύξηση του πληθυσμού την περίοδο 1950-1990,
- γ) υπήρχε (και υπάρχει) πείνα, έλλειψη πόσιμου νερού,
- δ) κυριαρχούν ο θρησκευτικός φανατισμός και οι φυλετικές συγκρούσεις (Ρουάντα),
- ε) μαστίζει τους πληθυσμούς ο ιός AIDS-HIV (στο Μαλάουι ένας στους δύο κατοίκους φαινόταν ως φορέας το 1998) και
- στ) τα τραύματα της αποικιοκρατικής εποχής έχουν σημαδέψει τη ζωή των κατοίκων σε βαθμό που να τα κάνουν ιστορία και κομμάτι της γλώσσας τους.

ΠΗΓΕΣ

Απο-αποικιοποίηση με ειρηνικό τρόπο.

"Η αποικιοκρατία δεν μπορεί να μεταρρυθμιστεί. Πρέπει να καταργηθεί. Εδώ και δεκαετίες, ο λαός της Ινδίας στερείται την ελευθερία του και υποχρεώνεται να υπηρετεί συμφέροντα ξένα προς τη θέλησή του. Καμία αυτοκρατορία δεν μπορεί να στηρίζεται στην άρνηση της ελευθερίας και να ισχυρίζεται ότι υπηρετεί τη δικαιοσύνη. Ζητώ από τον βρετανικό λαό να αποχωρήσει από την Ινδία με ειρηνικό τρόπο. Η Ινδία ανήκει στους Ινδούς. Η ελευθερία μας δεν είναι απειλή για τον κόσμο, αλλά προϋπόθεση για έναν δικαιότερο κόσμο". M.K. Gandhi, *Selected Political Writings*, επιμ. Judith M. Brown, Penguin Classics, Λονδίνο, 1991, σελ. 76-77.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1 | Η Ρουάντα είναι μία αφρικανική χώρα του λεγόμενου **Τρίτου Κόσμου**. Στη Ρουάντα υπάρχουν δύο μεγάλες φυλές, οι Τούτσι και οι Χούτου. Στον εμφύλιο πόλεμο του 1994 ανάμεσα στις δύο φυλές σκοτώθηκαν 1.000.000 άνθρωποι. Οι πολυπληθέστεροι Χούτου είχαν σκοτώσει το 90% των Τούτσι. Αργότερα, όταν οι Τούτσι πήραν την εξουσία, ανταπέδωσαν έως ένα βαθμό στα ίσα.

Μπορείτε να φανταστείτε (ή να ερευνήσετε) γιατί μετά την απο-αποικιοκρατία η Αφρική χωρίστηκε σε έθνη-κράτη, ενώ στην ουσία δεν υπήρχαν έθνη εκεί, αλλά φυλές, που συχνά αλληλοεξοντώνονταν; Στη σύγχρονη εποχή ο όρος *Τρίτος Κόσμος* υπάρχει; Αν ναι, τι σημαίνει;

2 | Ο ιός AIDS-HIV πλήττει ιδιαίτερα τις χώρες του *Τρίτου Κόσμου*. Στο Μαλάουι, την πρώτη δεκαετία του 2000, ένας στους δύο κατοίκους θεωρούνταν φορέας του ιού. Φανταστείτε ότι γράφετε μία επιστολή στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ και τού παρουσιάζετε το ιστορικό πλαίσιο των προβλημάτων των χωρών αυτών του Τρίτου Κόσμου.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Παρατηρήσαμε ότι η πολιτική ανεξαρτησία, που επιτεύχθηκε για πολλές χώρες του πλανήτη την περίοδο 1950-1980, δε σήμαινε και καλύτερευση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, οι οποίοι παρέμεναν φτωχοί.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1955-08-25_Rebellion_Spreads_in_North_Africa.ogv
(Αλγερινή Επανάσταση, Universal Newsreels).

<https://www.digital-herodotus.eu/archive/video/items/4883/o-makarios-sten-khora-tou-gkan-ti/?page=4> (Επίσκεψη Μακάριου Γ' στην Ινδία, Καθημερινή Ζωή αποαποικιοποιημένης Ινδίας, Αρχείο ΡΙΚ, Κείμενο Πάτροκλος Σταύρου, 1962).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΠΟ-ΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Αποαποικιοποίηση: Η διαδικασία ανεξαρτησίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο από τον έλεγχο των ευρωπαϊκών κρατών και δημιουργίας κρατών στις χώρες της Αφρικής και της Ασίας.

Αντιαποικιοκρατικά κινήματα: Μεταπολεμικά κινήματα σε Αφρική και Ασία, τα οποία σκοπό είχαν να αποτινάξουν τον αποικιοκρατικό ζυγό των χωρών του δυτικού κόσμου.

Κίνημα Αδεσμεύτων: Πολιτική προσπάθεια από το 1961 χωρών να παραμείνουν ανεξάρτητες, ασφαλείς και να κρατήσουν ισορροπίες ουδετερότητας ανάμεσα σε ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση.

Τρίτος Κόσμος: Κράτη κατώτερης οικονομικής δυναμικής σε σχέση με τον δυτικό κόσμο.

Απαρτχάιντ: Πολιτική του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στη Νότια Αφρική νομοθετημένη από το 1948, κατά την οποία οι λευκοί θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους μαύρους και τους εκμεταλλεύονταν.

ΕΝΟΤΗΤΑ 22

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ “ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ” - ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ “ΑΓΟΡΩΝ”

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

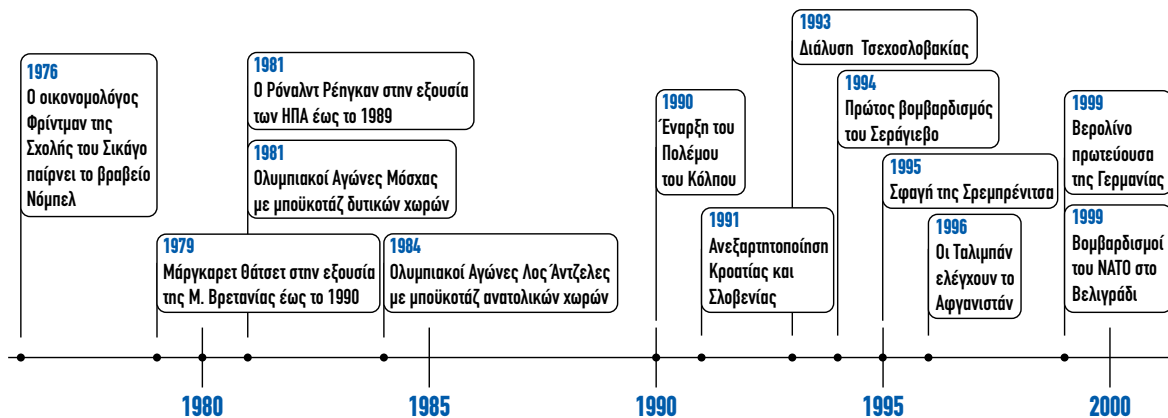
Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η ανθρωπότητα πέρασε σε μία μεταβατική πορεία από τον νεότερο στον σύγχρονο κόσμο με αλλαγές στον παγκόσμιο χάρτη και κυριαρχία των κανόνων της ελεύθερης αγοράς.

Στόχος καδίσταται να περιγραφούν τα χαρακτηριστικά της οικονομίας της «ελεύθερης» αγοράς.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Σχολή του Σικάγου, νεοφιλελευθερισμός, πόλεμος του Κόλπου, Ταλιμπάν.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΕΛΟΥΣ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980-1990 δε φαινόταν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος θα τελείωνε. Μάλιστα, το ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας το 1980 δεν έλαβαν μέρος πολλές δυτικές χώρες αλλά και σε αυτούς του Λος Άντζελες των Η.Π.Α. το 1984 δεν έλαβαν μέρος οι περισσότερες χώρες του Ανατολικού Μπλόκ έδειχνε το μέγεθος του χωρισμού του κόσμου. Όμως τα οικονομικά προβλήματα, που εμφανίστηκαν, όπως είδαμε, στις σοσιαλιστικές χώρες από το τέλος της δεκαετίας αυτής, οδήγησαν στην πτώση των καθεστώτων του σοσιαλιστικού κόσμου, κύριας συνέπειας του Ψυχρού Πολέμου, και του τέλους αυτού. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ξεκίνησε η ιδεολογική κυριαρχία της «ελεύθερης» αγοράς. Μ’ αυτή την

κυριαρχία σημειώθηκε μία σταδιακή διαδικασία μετάβασης από τον νεότερο στον σύγχρονο κόσμο μας. Άρχισε από το 1970, με την εφαρμογή των θεωριών του οικονομολόγου καθηγητή του Πανεπιστημίου του Σικάγο, **Μίλτον Φρίντμαν**, ο οποίος πρότεινε στις κυβερνήσεις περιστολή δημόσιων δαπανών και ιδιωτικοποιήσεις. Το πείραμα εφάρμοσαν μαθητές του οικονομολόγου στη Χιλή που την κυβερνούσε ο δικτάτορας **Αουγκούστο Πινοσέτ**. Οι οικονομικές θέσεις της λεγόμενης *Σχολής του Σικάγο*, όσων δηλαδή οικονομολόγων συμμερίστηκαν και διέυρυναν της θέσεις του **Φρίντμαν**, επηρέασαν την οικονομική και πολιτική κατεύθυνση κυβερνήσεων στον δυτικό κόσμο τη δεκαετία 1980-1990 (**Μάργκαρετ Θάτσερ**, πρωθυπουργός στη Μεγάλη Βρετανία, **Ρόναλντ Ρέγκαν**, πρόεδρος των ΗΠΑ) και χαρακτηρίστηκαν ως *νεοφιλελευθερισμός*.

Μετά τη διάλυση των χωρών του σοσιαλιστικού κόσμου, από το 1991 και μετά, η ιδεολογική κυριαρχία της «ελεύθερης» αγοράς διευρύνθηκε με τον παγκόσμιο έλεγχο των κρατών από διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η δανειοδότηση ισχυρών χωρών σε αδύναμες άρχισε σιγά σιγά να αντικαθίσταται με δανειοδότηση από διεθνείς οργανισμούς ή από πλούσια ιδιωτικά αμοιβαία κεφάλαια. Έτσι άρχισαν να αποκτούν τεράστια παγκόσμια δύναμη τραπεζικοί οργανισμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα. Το νέο σύνθημά τους ήταν η «δανειοδότηση υπό όρους»: αν οι χώρες δεν έκαναν οικονομικές μεταρρυθμίσεις, δεν θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε δάνεια. Ο πρώτος όρος, για να αποκτήσουν χρήμα, ήταν να επιβάλουν δημοσιονομική πειθαρχία, για να μειωθούν ή να εξαλειφθούν τα οικονομικά ελλείμματα. Τα επιτόκια και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή οικονομία θα ορίζονταν πλέον από την αγορά. Μ' αυτόν τον τρόπο η οικονομία έβγαине έξω από τα σύνορα των εθνών-κρατών και γινόταν παγκόσμια και ανοιχτή.

Παρόλες αυτές τις οικονομικές εξελίξεις, που οδήγησαν τον κόσμο στη σύγχρονη εποχή, η εμφάνιση και η διάδοση από τις αρχές της δεκαετίας 1990 του ιού AIDS-HIV και πολεμικές συρράξεις ταλαιπωρούσαν ακόμα την ανθρωπότητα. Αξιοσημείωτες ήταν:

- α) ο πόλεμος του Κόλπου, όταν οι Η.Π.Α. και 38 σύμμαχοί τους επιτέθηκαν στο Ιράκ, που είχε νωρίτερα καταλάβει έδαφος του Κουβέιτ (1990-1991).

Μάργκαρετ Θάτσερ. Επίσημο φωτογρ. πορτρέτο, Terence Donovan, 1995, σκάλα του No. 10 Downing Street, Λονδίνο.

Ρόναλντ Ρέγκαν. Επίσημο φωτογρ. πορτρέτο, Michael Evans, 7 Φεβρουαρίου 1981, Εθνικά Αρχεία και Διοίκηση Αρχείων των ΗΠΑ (NARA).

Νατοϊκοί βομβαρδισμοί στο Νόβισαντ της Σερβίας, 1999. Φωτ. Darko Dozet, 8 Ιουνίου 1999.

Πτώματα σφαγμένων στη Σρεμπρένιτσα, που θάφτηκαν σε μαζικό τάφο στο χωριό Πλίτσα. Φωτ. Gilles Peress, Magnum Photos, Reuters, 1996.

- β) οι επιθέσεις της Σερβίας στη Βοσνία με το βομβαρδισμό του Σεράγιεβο (1994), η σφαγή 8.000 Βόσνιων μουσουλμάνων της Σρεμπρένιτσα (1995) και οι φοβερές επιθέσεις του NATO στο Βελιγράδι (1999) και
- γ) ο έλεγχος του Αφγανιστάν από τους *Ταλιμπάν*, ακραίους μουσουλμάνους (1996).

ΠΗΓΕΣ

1. Η επιρροή της πολιτικής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στη διεύρυνση του χάσματος πλούσιων και φτωχών κατά τα έτη 1997-2000.

«Πολλές από τις πολιτικές μεθοδεύσεις που προώθησε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ιδιαίτερα η πρόωρη απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, συνέβαλαν στην παγκόσμια αστάθεια [...]. Οι δουλειές καταστρέφονται συστηματικά [επειδή] η ροή θερμού χρήματος προς και από τη χώρα, η οποία τόσο συχνά ακολουθεί μετά την απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, αφήνει τον όλεθρο στο πέρασμά της [...]. Ακόμα και όσες χώρες έχουν βιώσει κάποια περιορισμένη ανάπτυξη έχουν δει τα οφέλη να πηγαίνουν στους εύπορους και μάλιστα στους ιδιαίτερα εύπορους», Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, New York, 2012, σ. 12, 14, 15, 17.

2. Οι αγορές τελικά δρουν ανορθολογικά κατά τον Τζορτζ Σόρος, ισχυρό επενδυτή τη δεκαετία 1990-2000.

«Οι αγορές ποτέ δεν φτάνουν στην ισορροπία που θεωρείται αξίωμα στην οικονομική θεωρία. Υπάρχει μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ της αντίληψης και της πραγματικότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει αυτό-καταστροφικές διαδικασίες οικονομικής έκρηξης - πτώχευσης ή «φούσκας» [κερδοσκοπικής και χωρίς δετικά μακροπρόθεσμα αποτελέσματα οικονομικής μεγέθυνσης]. Κάθε «φούσκα» αποτελεί ταυτόχρονα μία τάση και μία εσφαλμένη εκτίμηση, οι οποίες αλληλεπιδρούν με ανακλαστικό τρόπο». George Soros, *The New Paradigm for Financial Market: The Credit Crash of 2008 and What It Means*, New York, 2018, σ. X.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Αναζητήστε σε ηλεκτρονικά λεξικά τη σημασία των όρων *Ελεύθερη Αγορά*, *Φιλελευθερισμός*, *Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*, *Παγκόσμια Τράπεζα*. Αφού συλλέξετε τις πληροφορίες που χρειάζεστε, να ετοιμάσετε τους δικούς σας σύντομους ορισμούς για τους παραπάνω όρους και να τους παρουσιάσετε στην τάξη.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Με το τέλος μίας μεγάλης ιστορικής περιόδου, όπως ο *Ψυχρός Πόλεμος*, η ελεύθερη οικονομία επικράτησε.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ

ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/37741/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2000-2001, Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΗΤΑΝ ΓΥΜΝΟΣ, 0000037741, Διάσπαση Γιουγκοσλαβίας, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/74371/> (Ριμέικ, ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΕΤΝΑΜ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ, 0000074371, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/37782/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2001-2002, ΕΔΩ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ, 0000037782, Αρχείο EPT).

Οι Ταλιμπάν αναλαμβάνουν την εξουσία στο Αφγανιστάν κι ακολουθούν αυστηρή πολιτική διαχωρισμού άνδρα γυναίκας. Στη φωτογραφία Ταλιμπάν χτυπά δημόσια γυναίκα, 2001. Καμπούλ, 26 Αυγούστου 2001, Revolutionary Association of the Women of Afghanistan.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ "ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ" - ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ "ΑΓΟΡΩΝ"

Σχολή Σικάγου: Οικονομική θεωρία περί περιορισμού της ποσότητας του χρήματος και των δημόσιων επενδύσεων, για να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη.

Νεοφιλελευθερισμός: Η οικονομική θεωρία και η πολιτική ιδεολογία, που υποστηρίζουν ότι τα μέσα παραγωγής και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες πρέπει να ελέγχονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό από τους ιδιώτες, για να λειτουργούν ελεύθερα και παραγωγικά οι αγορές και να υπάρχει οικονομική ευημερία.

Πόλεμος του Κόλπου: Ο πόλεμος στα 1990-1991 στην αραβική χερσόνησο, όταν οι ΗΠΑ και 38 σύμμαχοί τους επιτέθηκαν στο Ιράκ, που είχε καταλάβει έδαφος του Κουβέιτ.

Ταλιμπάν: Πολιτικό-θρησκευτικό κίνημα που κυβέρνησε το Αφγανιστάν από το 1996 έως το 2001 και από τον Αύγουστο του 2021, με σκοπό να εφαρμόσει αυστηρά τον ισλαμικό κώδικα διαβίωσης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 23

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80 ΣΤΗΝ Ε.Ε.

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

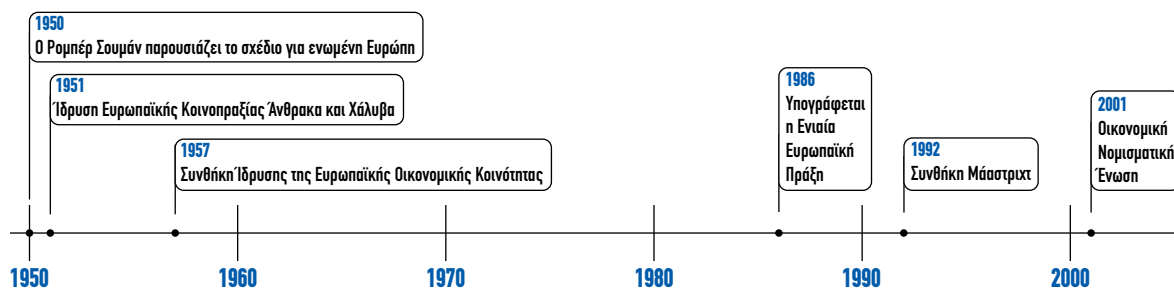
Η Ελλάδα, σε μία Ευρώπη που προσπαθεί να ενοποιηθεί, δέλησε να βρίσκεται πρωτοπόρα στη διαδικασία αυτή.

Στόχος καθίσταται να αποτιμηθούν οι συνέπειες από την ενοποίηση μεγάλου τμήματος της Ευρώπης.

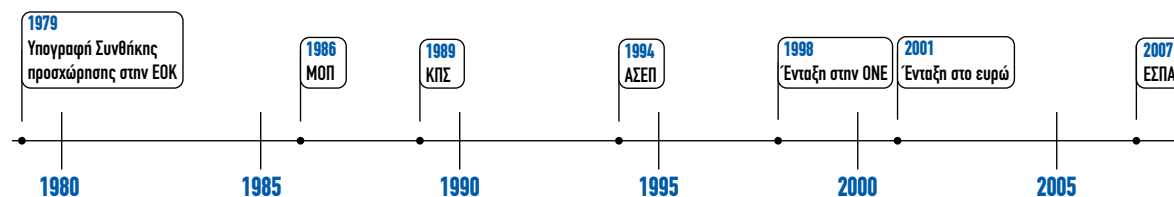
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, συνθήκη του Μάαστριχτ.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Κι ενώ, όπως έχουμε παρακολουθήσει, οι ανατολικές πρώην σοσιαλιστικές χώρες δημιουργούσαν ακόμη έθνη-κράτη (Τσεχία και Σλοβακία το 1993), η Ευρώπη πραγματοποιούσε σημαντικά βήματα για την ένωσή της. Πολλοί ήταν οι παράγοντες που οδήγησαν την Ευρώπη στην πορεία ενοποίησής της μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο:

Σύνοδος Ευρωπαίων Ηγετών στο βασιλικό Παλάτι Βρυξελών 1987. Φωτ. Arne Schambeck, 30 Ιουνίου 1987, German Federal Archives, Bundesarchiv.

- α) οι απώλειες κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο,
- β) η απώλεια των αποικιών της Ευρώπης που της στερούσε οικονομικούς πόρους,
- γ) η ανάδυση ως υπερδυνάμεων των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης, που περιόρισε τη δύναμή της και
- δ) η ενθάρρυνση των Η.Π.Α. για ενοποίηση της Ευρώπης ως φραγμού για τη διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών.

Αντιστοίχως τα στάδια που οδήγησαν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση θα τα σκιαγραφούσαμε ως εξής:

- α) το 1950 ο **Ρομπέρ Σουμάν**, υπουργός εξωτερικών της Γαλλίας, παρουσίασε το σχέδιό του για ένωση των λαών της Ευρώπης,
- β) το 1951 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Άνθρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.), στην οποία συμμετείχαν Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία,
- γ) το 1957 υπογράφηκε στη Ρώμη από τις χώρες της Ε.Κ.Α.Χ. η συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), που στόχευε στην ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη και τη σύγκλιση των οικονομιών όλων των ευρωπαϊκών χωρών,
- δ) το 1986, μετά από συσώρευση ετών εμπειρίας, υπογράφηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, που επιτάχυνε την οικονομική συνοχή των χωρών μελών με τα λεγόμενα *Κοινωνικά Πακέτα Στήριξης* (ΚΠΣ) προς τις πιο ασθενείς οικονομικά χώρες,
- ε) το 1992 υπογράφηκε η συνθήκη του *Μάαστριχτ*, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση και
- στ) το 2001 υπογράφηκε η Οικονομική Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) και υιοδετήθηκε ως κοινό νόμισμα των χωρών μελών που το επέλεξαν και μπορούσαν οικονομικά να ανταποκριθούν σ' αυτό, το ευρώ.

Κλασική εθιμοτυπική φωτογραφία Συνόδου Κορυφής των ηγετών της ΕΕ μετά το 2000. Φωτ. Christian Lambiotte, Νίκαια Γαλλίας.

Τα βασικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίστηκαν ως εξής:

- α) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν), μία ευρωπαϊκή κυβέρνηση,
- β) το Συμβούλιο Υπουργών, συμβούλιο υπουργών των χωρών μελών,
- γ) το Συμβούλιο Κορυφής, συμβούλιο πρωθυπουργών ή προέδρων των χωρών μελών,
- δ) το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που το συγκροτούν οι εκλεγμένοι ευρωβουλευτές των χωρών μελών και
- ε) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ενοποιημένη Γερμανία με πρωτεύουσα από το 1999 το Βερολίνο, αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή, άλλοτε σε συνεννόηση με τη Γαλλία (γαλλογερμανικός άξονας) κι άλλοτε σε συνεννόηση με τις χώρες- μέλη της Βόρειας Ευρώπης. Η ανεξαρτητοποίηση της Κροατίας και της Σλοβενίας το 1991 από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία είχε τη σφραγίδα της νέας ενοποιημένης Γερμανίας.

Η Ελλάδα από το 1979, που υπογράφηκε η συνθήκη προσχώρησης της χώρας στην Ε.Ο.Κ., ήταν προσανατολισμένη προς την πλήρη ένταξή της σε μία ενοποιημένη Ευρώπη τόσο με τις κυβερνήσεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ. (Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος, 1981-1989, 1993-2004) όσο και με αυτές της Ν.Δ. (Νέας Δημοκρατίας, 1979-1981, 1990-1993). Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα δέχτηκε ως φτωχή χώρα τρία προγράμματα μακράς οικονομικής βοήθειας, για να συμπορευτεί με τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά:

- α) τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ, 1986-1992),
- β) το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ, 1989-2006) και
- γ) το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ, 2007-2020).

Με αυτά προέβη σε μεταρρυθμίσεις όπως αυτή της ίδρυσης το 2004 του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π., 1994), με το οποίο αναζητήθηκε η διαφάνεια και η αξιοκρατία στους διορισμούς των δημόσιων λειτουργών. Με πρωθυπουργό τον **Κωνσταντίνο Σημίτη** (1996-2004), που διαδέχθηκε στην ηγεσία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. τον **Ανδρέα Παπανδρέου** (πρωθυπουργός 1981-1989 και 1993-1996), εντάχθηκε στην Ο.Ν.Ε. (1998) και το 2001 επέλεξε ως νόμισμά της το ευρώ. Έτσι από το 2001 η Ελλάδα έπαψε να έχει ως νόμισμά της τη δραχμή.

Ως προς το μέλλον της Ε.Ε. ο Γάλλος ιστορικός **Φερνάντ Μπροντέλ** σημειώνει ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση πρέπει να δώσει πιο μεγάλη σημασία στην κοινή πολιτισμική της συνοχή, τις κοινές της ρίζες, τις ιδέες και την κοινή φιλοσοφία των ευρωπαϊκών λαών κι όχι στα οικονομικά και πρακτικά ζητήματα, που απασχολούν τις κυβερνήσεις.

ΠΗΓΕΣ

1. α) Η Γερμανία από την ανεπαρκή αντιμετώπιση του ναζισμού (1945-1949) στην επανένωση και την υπέρβαση του παρελθόντος (1990).

«Ο Νόμπερτ Φράι χωρίζει σε τέσσερις φάσεις την λεγόμενη «κουλούρα της μνήμης ή μνημόνευσης» στη Γερμανία: Η πρώτη φάση είναι η περίοδος της επίπλαστης «αποναζιστικοποίησης» (1945-1949), με τις πολλαπλές δίκες εγκληματιών πολέμου και ναζί αξιωματούχων. Η δεύτερη φάση είναι η φάση της «πολιτικής του παρελθόντος», στη δεκαετία του '50, με σαφή τάση τη λεγόμενη «απαλλαγή από τα δεινά του παρελθόντος» Αίτημα ήταν η απομάκρυνση από το επίπονο παρελθόν και η αθώωση αρκετών «λιγότερο επιβαρμένων» ναζί. Η τρίτη φάση («υπέρβαση του παρελθόντος») περιλάμβανε τις διαμαρτυρίες της γενιάς του '68 ως απάντηση στη σχετική απώθηση και αποσιώπηση του παρελθόντος εκ μέρους των «πατεράδων-θυτών», ενώ η τέταρτη («διατήρηση/φύλαξη του παρελθόντος») συνεχίζεται ως σήμερα με την έκρηξη μνήμης και τις μάχες της Ιστορίας». Άννα Μαρία Δρουμπούκη, *Μνημονικοί τόποι και δημόσια ιστορία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα – μια συγκριτική προσέγγιση*, διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Παν/μίου Αθήνας, 2014, σ. 78, όπου περιγράφεται εν συντομία η άποψη του Norbert Frei, 1945 und wir. Das dritte Reich im Bewußtsein der Deutschen, Beck, München 2005, σ. 28-35.

6) Πώς οι γενιές των Γερμανών έβλεπαν το ναζιστικό παρελθόν;

«Τα μπεστ σέλερ [διάσημων Γερμανών συγγραφέων] επικεντρώνονται στις σχέσεις μεταξύ των γενεών [...]. Η γενιά των εγγονών δείχνει περισσότερη κατανόηση για τα πολεμικά βιώματα και τα πάθη των παππούδων από την ενδιάμεση [έχοντας ως βάση τη ναζιστική περίοδο 1940-1945] γενιά του '68, που είχε αναγάγει σε προπατορικό αμάρτημα την απροθυμία των πατεράδων να παραδεχτούν την όποια ενοχή τους». Χάγκεν Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης*, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 2008, σ. 490.

γ) Η γερμανική ενοποίηση.

«Η αντίδραση της Μέρκελ [Γερμανίδα καγκελάριας] στην ελληνική κρίση [...] αποτελεί ένα ιδιαίτερο και αυθεντικό παράδειγμα ενός νέου είδους δύναμης στις διεθνείς σχέσεις, τη γεωοικονομική δύναμη [...]. Η Γερμανία πέρασε από τη φάση της πολιτικής δύναμης

στο επίπεδο της γεωοικονομικής, χρησιμοποιώντας μεθόδους στο εμπόριο με τη λογική της σύγκρουσης [...]. Οι Γερμανοί εξαγωγείς άσκησαν μεγάλη επιρροή στην εξωτερική πολιτική της χώρας τους». Μ. Ανδρόπουλος, *Το γερμανικό σύνδρομο*, Τόμος Α', Αθήνα, εκδ. Ταξιδευτής, 2013, σ. 146-147 [όπου παρατίθενται οι αναλύσεις του προβεβλημένου άρθρου του Hans Kundnani, "Germany as a geoeconomic power", European Council on Foreign Relations, 1 July 2011.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- 1 | Έχετε ακούσει τους όρους *Grexit*, *Brexit*, *Ευρωσύνταγμα*, *Ευρωστρατός*, *ευρωσκεπτικισμός*, *ευρωζώνη*; Αναζητήστε σε ηλεκτρονικά λεξικά να βρείτε τι σημαίνουν.
- 2 | Έχετε ταξιδέψει στην Ευρώπη; Σκεφτείτε τις εμπειρίες σας από ένα τέτοιο ταξίδι και γράψτε μία παράγραφο για τον πολιτισμό, το φαγητό, τη μουσική, τα αξιοθέατα, τις αθλητικές ομάδες και την ιστορία του κάθε λαού της χώρας που επισκεφτήκατε.
- 3 | Με τη βοήθεια του word φτιάξτε έναν πίνακα, στον οποίο κάθετα κάθε κελί να αντιστοιχεί σε κάθε χώρα, που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και οριζόντια κάθε κελί να περιλαμβάνει τους εξής όρους: γλώσσα, πολίτευμα, φαγητό, σημαία, ενδυμασία, χαρακτηριστική εικόνα, ονόματα, ένας διάσημος αθλητής, ένας διάσημος καλλιτέχνης, ένας διάσημος λογοτέχνης. Παίξτε σαν παιχνίδι με το διπλανό/τη διπλανή σας, δίνοντάς του/της να συμπληρώσει τον πίνακα σε προκαθορισμένο χρόνο. Εξετάστε μετά τις απαντήσεις που πήρατε.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Με το τέλος μίας μεγάλης ιστορικής περιόδου, όπως ο *Ψυχρός Πόλεμος*, στην Ευρώπη δημιουργήθηκε η ΕΕ.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/96102/>

(Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2001-2002, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ 20 ΧΡΟΝΙΑ, 0000096102, Αρχείο ΕΡΤ).

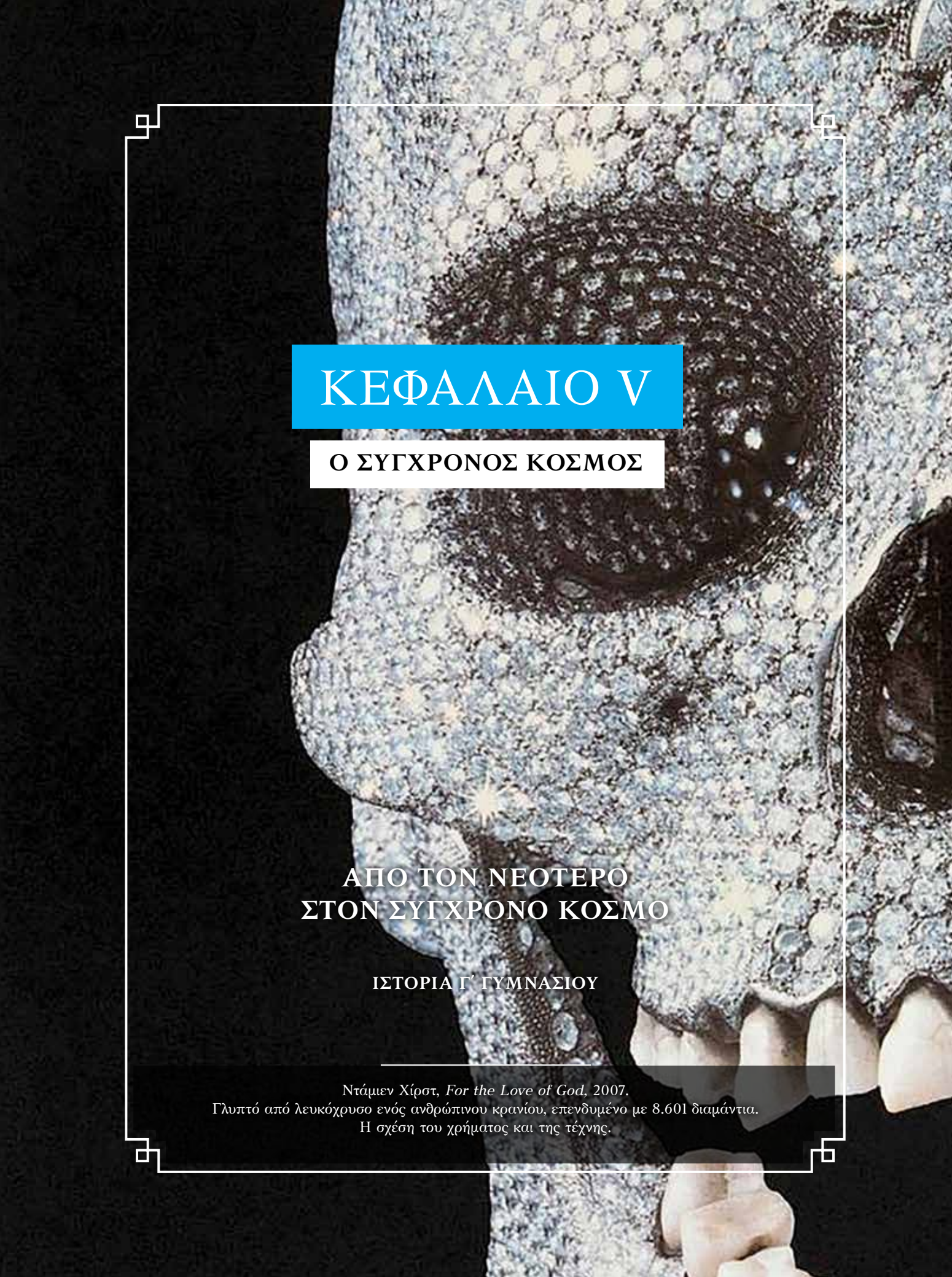

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80 ΣΤΗΝ Ε.Ε.

Κοινοτικά Πακέτα Στήριξης: Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ένα σύνολο χρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελλάδα τα έτη 1989-2006, που εξυπηρετούν αναπτυξιακούς στόχους μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά όρια εφαρμογής.

Συνθήκη Μάαστριχτ: Συνθήκη των ευρωπαϊκών χωρών οι οποίες το 1992 ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ντάμιεν Χίρστ, *For the Love of God*, 2007.
Γλυπτό από λευκόχρυσο ενός ανθρώπινου κρανίου, επενδυμένο με 8.601 διαμάντια.
Η σχέση του χρήματος και της τέχνης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 24

ΑΠΟ ΤΟ “ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ” ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

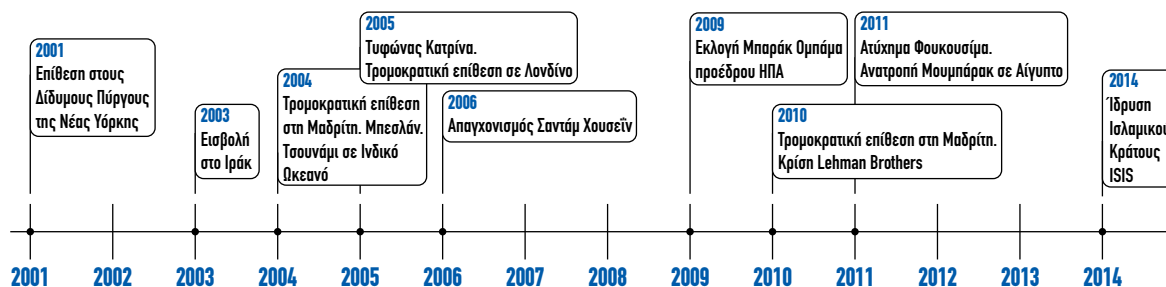
Η νέα χιλιετία έφερε στο παγκόσμιο προσκήνιο λαούς πέρα από την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, οι οποίοι επέδρασαν στην παγκόσμια ιστορία.

Στόχος τίθεται να εξοικειωθούν οι μαθητρίες/μαθητές με ιστορικούς όρους, που περιγράφουν τη νέα χιλιετία.

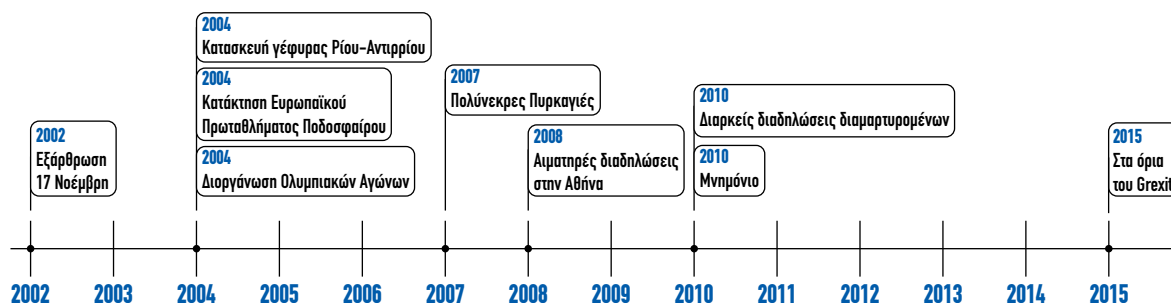
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: τέλος ιστορίας, σύγκρουση πολιτισμών, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, Αλ Κάιντα, Αραβική Άνοιξη, ISIS, Grexit, ευρωζώνη.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΟΝΟΤΑ 2001-2014

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 2002-2015

Μετά την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων από το 1990 στις Η.Π.Α. αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρίες για το μέλλον του κόσμου. Αυτές που προκάλεσαν παγκόσμιο ενδιαφέρον ήταν

- α) η θεωρία του πολιτικού επιστήμονα **Φράνσις Φουκουγιάμα**, που θεωρούσε ότι με το τέλος του *Ψυχρού Πολέμου* επέρχεται το *τέλος της Ιστορίας*, δηλαδή το τέλος μιας διαρκούς σύγκρουσης διαφορετικών ιδεολογικών συστημάτων για την καλύτερη μορφή διακυβέρνησης, και η παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού,
- β) η θεωρία του πολιτικού επιστήμονα **Σάμιουελ Χάντινγκτον**, που θεωρούσε ότι τον *Ψυχρό Πόλεμο* στον πλανήτη θα ακολουθούσε ένας πόλεμος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών (θεωρία *σύγκρουσης πολιτισμών*).

Λίγο μετά τη συντριβή του αεροπλάνου της πτήσης 175 της United Airlines στη βόρεια όψη του νότιου Πύργου, Νέα Υόρκη, 11 Σεπτεμβρίου 2001. Φωτ. Steve Ludlum, AP Photo/Moshe Bursuker.

Προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα με την παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού οι όροι *πολυπολιτισμικότητα* και *παγκοσμιοποίηση* εμφανίστηκαν στη ζωή των ανθρώπων. Ο όρος *πολυπολιτισμικότητα* συμπεριλάμβανε, υπό την «αρχή της ανοχής», την εύρυθμη συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικής κουλτούρας. Οι πολυπολιτισμικές ομάδες διευρύνονταν σε όλες τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Με τις ολοένα και πιο μεγάλες ευκολίες στις μετακινήσεις ανθρώπων και εμπορευμάτων η κοινωνία μας έγινε παγκοσμιοποιημένη. Με την *παγκοσμιοποίηση* άνοιγαν πιο εύκολα τα σύνορα των εθνών-κρατών και δινόταν η δυνατότητα διακίνησης πολιτών και συμβίωσης ετερόκλητων ομάδων σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου.

Όμως στις αρχές της νέας χιλιετίας φάνηκε ότι και μία *σύγκρουση των πολιτισμών* επερχόταν, αυτή του ισλαμικού κόσμου με τον δυτικό. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 εκδηλώθηκαν τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον στόχων στις Η.Π.Α. Σε πολιτικά αεροσκάφη εκδηλώθηκε αεροπειρατεία, και τα τρία από αυτά οδηγήθηκαν από τους αεροπειρατές και προσέκρουσαν στους Δίδυμους Πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου της Νέας Υόρκης, οι οποίοι κατέρρευσαν λίγη ώρα μετά, προκαλώντας χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες: εκτός των 19 αεροπειρατών, από τις επιθέσεις, 2.973 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και 24 παρέμειναν αγνοούμενοι. Τις επιθέσεις πραγματοποίησαν ισλαμιστές τρομοκράτες, μέλη της οργάνωσης *Αλ Κάιντα* υπό την ηγεσία του **Οσάμα μπιν Λάντεν**.

Η 11^η Σεπτεμβρίου άνοιξε τον ασκό του Αιόλου για ένα κύμα πολέμων, βίας και τρομοκρατίας στον κόσμο. Τον Μάρτιο του 2003 οι Η.Π.Α. εισέβαλαν στο Ιράκ και η χώρα κατελήφθη τον Μάιο του ίδιου έτους. Ο έως τότε ηγέτης του Ιράκ, **Σαντάμ Χουσεϊν**, απαγχονίστηκε το 2006. Σειρά τρομοκρατικών επιθέσεων στη Μαδρίτη (2004), στο Μπεσλάν Βόρειας Οσετίας (2004), στο Λονδίνο (2005), μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις στη Γαλλία από νεαρούς υποβαθμισμένων περιοχών (2005), τη Μαδρίτη (2010), την Αθήνα (2008 και 2010), φονικά φυσικά φαινόμενα, όπως το τσουνάμι στον Ινδικό Ωκεανό (2004), ο φονικός κυκλώνας "Κατρίνα" στη Νέα Ορλεάνη (2005) αλλά και το πυρηνικό ατύχημα στη Φουκουσίμα (2011) κατέδειχναν ότι ήταν αδύνατο να είχε έρδει το *τέλος της Ιστορίας*. Μάλιστα, όταν το 2008 εκλέχτηκε στις Η.Π.Α. για πρώτη φορά αфроαμερικανός πρόεδρος, ο **Μπάρακ Ομπάμα**, ξεκινούσε από τη χώρα αυτή μία μεγάλη παγκόσμια οικονομική κρίση. Με αφορμή την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers λόγω ακάλυπτων στεγαστικών δανείων, ξέσπασε μία παγκόσμια τραπεζική και χρηματοοικονομική κρίση στην Ευρώπη, η οποία γέννησε με τη σειρά της κοινωνική κρίση.

Την περίοδο αυτής της κρίσης ο πρόεδρος των Η.Π.Α., **Μπάρακ Ομπάμα**, το 2009, αναφέρεται στην ελπίδα του να εκδημοκρατικοποιηθεί η Αίγυπτος σε θέματα δικαιωμάτων της γυναίκας και δημοσκειυτικών ελευθεριών. Ξεσπούν κινητοποιήσεις διαφόρων μορφών κινημάτων, διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες σε σειρά αραβικών χωρών. Οι διαμαρτυρίες αυτές χαρακτηρίστηκαν ως *Αραβική Άνοιξη*. Το 2011 ανατρέπεται στην Αίγυπτο ο ηγέτης της χώρας, **Χόσνι Μουμπάρακ**, ξεκινούν οι πρώτες διαδηλώσεις εναντίον του ηγέτη της Συρίας **Άσαντ**, ανατρέπεται και δολοφονείται ο έως τότε ηγέτης της Λιβύης, **Μουαμάρ Καντάφι**. Με την *Αραβική Άνοιξη* όμως τα κινήματα, που τελικά επικράτησαν, έπαιρναν φονταμενταλιστική, δηλαδή ακραία φανατική δημοσκειυτική μορφή. Αποκορύφωμα αυτής της φονταμενταλιστικής τροπής των εξεγέρσεων ήταν η 29^η Ιουνίου 2014, όταν η ισλαμιστική οργάνωση *ISIS* (Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε) κή-

Οσάμα μπιν Λάντεν. Φωτ. Hamid Mir, Μάρτιος 1997 - 1998.

Μπάρακ Ομπάμα. Επίσημο φωτογρ. πορτρέτο, Pete Souza, 6 Δεκεμβρίου 2012.

ρυξε μονομερώς την ίδρυση ισλαμικού χαλιφάτου, σε μια έκταση που περιελάμβανε περιοχές της Συρίας και του Ιράκ, ορίζοντας στη δέση του «χαλίφη» και «ηγέτη των απανταχού μουσουλμάνων» τον επικεφαλής της, **Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγκντάντι**. Το ισλαμικό αυτό χαλιφάτο έπαψε να υπάρχει το 2019, όταν ένοπλες δυνάμεις των Η.Π.Α. και της Συρίας κυρίευσαν και τα τελευταία κέντρα ελέγχου του.

Στην Ελλάδα, ενώ είχε από το 2002 εξαρθρωθεί η τρομοκρατική οργάνωση "Ι7 Νοέμβρη", η ευφορία από

Σαντάμ Χουσεΐν. Associated Press.

- α) τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων (2004),
- β) την κατάκτηση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου (2004) και
- γ) την ολοκλήρωση της κατασκευής της μεγαλύτερης έως τότε σε μήκος καλωδιωτής γέφυρας πολλαπλών ανοιγμάτων στο Ρίο-Αντίρριο το 2004

έδωσε τη δέση της σε μία περίοδο μεγάλης έντασης και αβεβαιότητας με αποκορύφωμα την οικονομική αδυναμία της χώρας να εξυπηρετήσει τα δάνειά της και την προσφυγή της το 2010 σε διεθνή οικονομικό έλεγχο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επεμβαίνει για να στηρίξει την ελληνική οικονομία, όπως έκανε και στην Ιρλανδία το ίδιο έτος αλλά και την Πορτογαλία το 2011. Από το 2012 μάλιστα στην Ευρώπη χρησιμοποιούνταν ο όρος Grexit, που αφορούσε την αποχώρηση της Ελλάδας από την *Ευρωζώνη*, ζώνη χωρών που χρησιμοποιούσαν ως νόμισμά τους το ευρώ, και την επιστροφή της στο παλαιό εθνικό νόμισμά της, τη δραχμή. Αυτή την αποχώρηση πρότειναν μερικές ευρωπαϊκές χώρες ως λύση στην κρίση χρέους, που αντιμετώπιζε η Ελλάδα. Κάτι τέτοιο παραλίγο να πραγματοποιηθεί το 2015, αλλά τελικά δεν έγινε.

Μοαμάρ Καντάφι. Φωτ. Mass Communication Specialist 2nd Class Jesse B. Awalt, 2 Φεβρουαρίου 2009.

ΠΗΓΕΣ

1. Το τέλος της ιστορίας.

«...Η ακαταμάχητη νίκη του οικονομικού και πολιτικού φιλελευθερισμού...[σημαίνει όχι μόνο]... το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ή την παρέλευση μιας συγκεκριμένης περιόδου της μεταπολε-

Η Εθνική Ομάδα Ποδοσφαίρου της Ελλάδας κατακτά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στη Λισαβόνα της Πορτογαλίας, 2004. Φωτ. Γιάννης Μπεχράκης, Reuters.

μικής ιστορίας, αλλά αυτό τούτο το τέλος της ίδιας της ιστορίας, δηλαδή το τελικό σημείο της ιδεολογικής εξέλιξης του ανθρώπινου γένους και την οικουμενοποίηση της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως της τελικής μορφής ανθρωπίνης διακυβέρνησης», Francis Fukuyama, *Το Τέλος της Ιστορίας και ο Τελευταίος Άνθρωπος*, Αθήνα, εκδ. «Νέα Σύνορα» Α.Α. Λιβάνη, 1993, σ. 8).

2. Η σύγκρουση των πολιτισμών.

«...Η δεμελιώδης πηγή συγκρούσεων σ' αυτό τον καινούργιο κόσμο (δηλαδή τον μεταψυχροπολεμικό), δεν θα είναι πρωταρχικά ούτε ιδεολογική ούτε οικονομική. Οι μεγάλοι διαχωρισμοί στο εσωτερικό της ανθρωπότητας και η κυρίαρχη πηγή συγκρούσεων θα είναι πολιτισμικοί. Τα έθνη-κράτη θα παραμείνουν οι ισχυρότεροι παίκτες στις διεθνείς υποθέσεις, οι κυριότερες όμως συγκρούσεις στην παγκόσμια πολιτική θα προκύψουν ανάμεσα σε έθνη και ομάδες διαφορετικών πολιτισμών. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολιτισμών θα είναι τα πολεμικά μέτωπα του μέλλοντος», Samuel P. Huntington, «The Clash of Civilizations?», *Foreign Affairs*, 72/3, 1993, σ. 22.

3. Η 11η Σεπτεμβρίου ως έτος μηδέν.

«Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το σοκ της 11ης Σεπτεμβρίου [2001], όταν για εκατομμύρια ανθρώπους διερράγη «ο κόσμος που τους ήταν οικείος» και ξεκίνησε μία περίοδος αποπροσανατολισμού και ψυχολογικής παλινδρόμησης [...]. Ξαφνικά βρεθήκαμε να ζούμε σε ένα είδος «Έτους Μηδέν» οπότε οτιδήποτε γνωρίζαμε για τον κόσμο μέχρι τότε έπρεπε να απορριφθεί ως «τρόπος σκέψης προ της 11ης Σεπτεμβρίου». Ναόμι Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2010, σ. 33.

4. Οι ελπίδες του δυτικού κόσμου από την Αραβική Άνοιξη.

“...θα καλωσορίσουμε όλες τις εκλεγμένες, ειρηνικές κυβερνήσεις – υπό την προϋπόθεση ότι κυβερνούν με σεβασμό για όλο το λαό τους. Αυτό το τελευταίο είναι σημαντικό, επειδή υπάρχουν κάποιοι που επικαλούνται τη δημοκρατία, όταν δεν ασκούν εξουσία· μόλις πάρουν την εξουσία, γίνονται αδίστακτοι στο να καταπιέσουν τα δικαιώματα των άλλων [...]. Υπάρχει μία μοναδική σταθερά για όλους που θα αναλάβουν εξουσία: πρέπει να διατηρείς την εξουσία με τη συναίνεση και όχι με τον εξαναγκασμό· πρέπει να σέβεσαι τα δικαιώματα των μειονοτήτων και να συμμετέχεις με πνεύμα ανεκτικότητας και συμβιβασμού· πρέπει να δέτεις τα δικαιώματα του λαού σου και τις νόμιμες διεργασίες της πολιτικής διαδικασίας πάνω από το κόμμα σου. Χωρίς αυτά τα στοιχεία, οι εκλογές από μόνες τους δεν φέρνουν τη δημοκρατία”.
Δηλώσεις Προέδρου Η.Π.Α., Μπάρακ Ομπάμα http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/ και http://www.youtube.com/watch?v=B_889oBKkNU.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- 1 | Να οργανώσετε στην τάξη σας ένα ρητορικό αγώνα επιχειρηματολογίας (debate) με βάση τη μελέτη αποσπασμάτων από κείμενα για το πολιτικό μέλλον του πλανήτη μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Να χωριστείτε σε τρεις (3) ομάδες. Η τρίτη ομάδα μπορεί να αποτελείται από πιο λίγα άτομα. Φανταστείτε ότι ζείτε γύρω στο 2000. Η πρώτη ομάδα θα εκπροσωπεί τις θέσεις του **Φουκουγιάμα**, ότι δηλαδή ο φιλελευθερισμός και η οικονομία της αγοράς θα είναι στο εξής παντοτινά κυρίαρχη, αφού ήρθε το τέλος της *Ιστορίας*, η δεύτερη του **Χάντιγκτον**, ότι δηλαδή επέρχεται στον πλανήτη γενική σύγκρουση ισλαμικού και χριστιανικού πληθυσμού. Η τρίτη ομάδα, χωρίς να μετέχει στον ρητορικό αγώνα, στο τέλος θα κρίνει ποια από τις δύο ομάδες ήταν πιο πειστική.
- 2 | Να δημιουργήσετε - μέσα στην τάξη - οπτικό υλικό της διδακτικής ενότητας και να το μετατρέψετε σε αφηγηματικό κείμενο. Να χωριστείτε σε τέσσερις (4) ομάδες. Η κάθε ομάδα με βάση το φωτογραφικό, ενδεχομένως και το ψηφιακό, αν αυτό είναι δυνατό, υλικό της ενότητας, συλλέγει φωτογραφίες και επιλέγει τις κατάλληλες. Θέμα του υλικού είναι: "Ο κόσμος από την τρομοκρατική επίθεση της Αλ Κάιντα στους Δίδυμους Πύργους έως την *Αραβική Άνοιξη*". Αφού οργανώσει το υλικό της με ιστορικά και χρονολογικά κριτήρια, κάθε ομάδα με συνεργατική γραφή σε ηλεκτρονικό κείμενο συνδέει, οργανώνει, ετοιμάζει και παρουσιάζει ένα ιστορικό δοκίμιο 200 λέξεων περίπου με βάση αυτό το θέμα.
- 3 | Να επιλέξετε ένα από τα θέματα που δίνει η ενότητα και να το συσχετίσετε με τον όρο ή τους όρους από το γλωσσάρι. Στη συνέχεια να επιχειρήσετε να τεκμηριώσετε τη σχέση του όρου με το θέμα της ενότητας και να προσδιορίσετε τον τόπο και τον χρόνο του ιστορικού συμβάντος. Τέλος, επιχειρήστε να καταγράψετε ή να αφηγηθείτε με μία ολοκληρωμένη σειρά (ορισμός, ιστορικό, τόπος, χρόνος, αίτια, συνέπειες) τον ιστορικό όρο.
- 4 | Δημιουργήστε έναν δικό σας εννοιολογικό χάρτη με βάση τους όρους από το γλωσσάρι και τις έννοιες της ενότητας.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Διερευνήσαμε πώς μία σύγκρουση πολιτισμών στην αρχή του 21ου αιώνα εκφράζει τη φωνή αγανακτισμένων ανθρώπων, που δεν μπορούσαν να γευτούν στον 20ο αιώνα τα αγαθά του σύγχρονου κόσμου.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/46222/>

(Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2002-2003, ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΜΗΔΕΝ ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΜΗΔΕΝ, 0000046222, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/46095/>

(Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2002-2003, Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΟΥΣ, 0000046095, Αρχείο EPT).

<https://www.youtube.com/watch?v=YVnvr8Crzo>

(Πηγή: κανάλι oly.ch/Olympics, τελετή έναρξης Ολυμπιακών Αγώνων 2004).

<https://www.youtube.com/watch?v=pF-EvTOefV4>

(Πηγή: <http://bit.ly/ERTYT>, 4/7/2004, περιγραφή στιγμιότυπων τελικού Euro 2004).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΑΠΟ ΤΟ "ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ" ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Τέλος ιστορίας: Θεωρία του φιλελεύθερου πολιτικού επιστήμονα από τις ΗΠΑ Φράνσις Φουκουγιάμα, που θεωρούσε ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέρχεται το τέλος της Ιστορίας και η παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού.

Σύγκρουση πολιτισμών: Θεωρία του Αμερικανού συντηρητικού πολιτικού επιστήμονα Σάμιουελ Χάντινγκτον, που θεωρούσε ότι τον Ψυχρό Πόλεμο στον πλανήτη θα ακολουθούσε ένας πόλεμος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Πολυπολιτισμικότητα: Η αρμονική συνύπαρξη πολιτών με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές και η συμβίωση ετερόκλητων ομάδων στις ανοιχτές σύγχρονες παγκόσμιες κοινότητες.

Παγκοσμιοποίηση: Το άνοιγμα των συνόρων των κρατών και η αυξανόμενη ενοποίηση των οικονομιών σε όλο τον κόσμο για την ελεύθερη διασυνοριακή διακίνηση ανθρώπων, προϊόντων, υπηρεσιών.

Αλ Κάιντα: Δίκτυο (μετάφραση: «το ίδρυμα» ή «η βάση») φανατικών ισλαμικών οργανώσεων, που στοχεύει με ανορθόδοξες πολεμικές μεθόδους να πλήξει κέντρα του δυτικού κόσμου και να τρομοκρατήσει τις δυτικές κοινωνίες στο όνομα του Ισλάμ.

Αραβική Ανοιξη: Κύμα διαδηλώσεων και διαμαρτυριών του λαού των χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, που ξέσπασε το 2010 και βασικό σκοπό είχε την εναντίωση στην καταπίεση και τη λογοκρισία από τα καθεστώτα αυτά, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις οδήγησε στην εγκαθίδρυση ακραίων ισλαμικών καθεστώτων ή την έναρξη εμφυλίων πολέμων.

ISIS: Ονομασία του επονομαζόμενου Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε [Ανατολής], που σκοπό έχει με τη μέθοδο του Ιερού Πολέμου (τζιχάντ) τη δημιουργία ισλαμικού κράτους σε εδάφη του Ιράκ, της Συρίας και περιοχών της Μέσης Ανατολής.

Grexit: Η απειλή για αποχώρηση της Ελλάδας από τη ζώνη χωρών που χρησιμοποιούσαν ως νόμισμά τους το ευρώ.

Ευρωζώνη: Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που χρησιμοποιούν ως νόμισμά τους το ευρώ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 25

Η ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

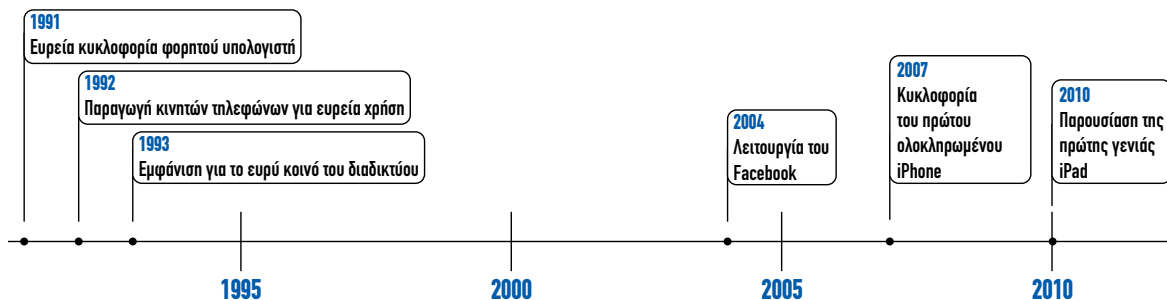
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Ο σύγχρονος κόσμος είναι ο κόσμος της ψηφιακής τεχνολογίας που αυτοματοποιεί τη ζωή των ανθρώπων και δημιουργεί παγκόσμιες κοινότητες.

Οι μαθησιακοί στόχοι για την ενότητα εστιάζουν στην κατανόηση των αλλαγών που διαμορφώνουν τη σύγχρονη ζωή, ώστε οι μαθητές/τριες να μπορούν να περιγράψουν τη μετάβαση στην εποχή της πολυφωνίας, της αμφισβήτησης και της αποδοχής της διαφορετικότητας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: μετανεωτερικότητα, νεωτερικότητα, μεταμοντερνισμός, μοντερνισμός

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο σύγχρονος κόσμος έχει ονομαστεί κόσμος μετανεωτερικός και ψηφιακός. Με τον όρο μετανεωτερικότητα οι αναλυτές της νεότερης ιστορίας εννοούν την κριτική απέναντι στις θεωρίες, που επικράτησαν στο νεότερο κόσμο από τη *Βιομηχανική Επανάσταση* και χαρακτηρίστηκαν ως *νεωτερικότητα*. Οι θεωρίες της μετανεωτερικότητας δέλησαν να επανεκτιμήσουν όλο το σύστημα δυτικών αξιών σε τομείς όπως ο έρωτας, ο γάμος, η τέχνη. Η αμφισβήτηση αυτή ξεκίνησε έντονα με το κίνημα του Μάη του '68, όπως είδαμε, και χαρακτήρισε τη σύγχρονη ιστορία, η οποία είχε ως τομή τη διάλυση των χωρών του σοσιαλιστικού κόσμου από το 1989. Αυτή η *μετανεωτερικότητα* λοιπόν ταυτίστηκε στην ιστορία με τον σύγχρονο κόσμο, ενώ η *νεωτερικότητα* με τον νεότερο κόσμο (1870-1989).

Ο σύγχρονος *μετανεωτερικός* κόσμος ταυτίστηκε με το ρεύμα του *μεταμοντερνισμού*. Απορρίπτει την απόλυτη αντικειμενικότητα, κρίνει με ειρωνεία την απόλυτη αλήθεια, που επιζητούσε ο νεότερος κόσμος, αναζητά την αλήθεια σε κομμάτια, αναδεικνύει το απλό, το καθημερινό και το μερικό και δεν πιστεύει σε απόλυτες ιδεολογίες. Μάλλον στρέφει τον άνθρωπο στην αναζήτηση της εσωτερικής πνευματικής αρμονίας κι όχι στο όραμα για επιτυχία ενός πολιτικού συστήμα-

τος, γεγονός που έχει επηρεάσει την ανθρώπινη ιστορία. Στον σύγχρονο κόσμο αποδυναμώνεται η συγκεντρωτική εξουσία. Κάπως έτσι από τους φιλόσοφους **Ζακ Ντεριντά, Μισέλ Φουκώ, Ζαν Φρανσουά Λιοτάρ, Ρίτσαρντ Ρόρτρι** έως τον **Άαρον Απαντουράι** ή και τον **Γιουβάλ Χαράρι** έγιναν προσπάθειες να περιγραφεί το σχήμα του σύγχρονου κόσμου, στο οποίο η πολιτική ως εφαρμογή στις σχέσεις του έθνους-κράτους διαρκώς φθίνει. Σ' αυτό έχει συμβάλει

Γελοιογραφία που σχολιάζει τη σχέση αληθινών διαζώσης φίλων με διαδικτυακούς φίλους. Δημιουργός, Chip Bok. Copyright 2010, Creators Syndicate.

και πολύ η νέα καθημερινή πραγματικότητα του ανθρώπου, η χρήση του φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή, το διαδίκτυο και το κινητό τηλέφωνο. Η εκτεταμένη διάδοση στο καταναλωτικό κοινό φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή, η χρήση του διαδικτύου και το κινητό τηλέφωνο εμφανίστηκαν δυναμικά στη ζωή του δυτικού ανθρώπου στα μέσα της δεκαετίας 1990-2000 κι άλλαξαν την καθημερινότητά του. Άλλαξαν την έννοια του τόπου, καθώς δημιουργήθηκαν κοινότητες ανθρώπων πέρα και μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Μάλιστα, η εξέλιξη της λειτουργίας του διαδικτύου και του κινητού τηλεφώνου οδήγησαν τις ανθρώπινες κοινωνίες στον λεγόμενο ψηφιακό κόσμο. Η διάδοση των ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών την ίδια δεκαετία σφράγισε την είσοδο των πολιτών στον κόσμο αυτό. Ωστόσο,

- α) η δημιουργία από τον **Μαρκ Ζέρκεμπεργκ** και η λειτουργία του Facebook (2004),
- β) η κυκλοφορία του πρώτου iPhone, κινητού τηλεφώνου, που έφερε την πρώτη οθόνη αφής η οποία μπορούσε να μεγεθύνει φωτογραφίες, να γίνει GPS και επέτρεπε την πλήρη πλοήγηση στο Διαδίκτυο (2007) και
- γ) η παρουσίαση της πρώτης γενιάς iPad, σειράς δηλαδή υπολογιστών ταμπλετών που αναπτύσσεται βασισμένη στην οθόνη αφής, από τον **Στηβ Τζομπς** (2010)

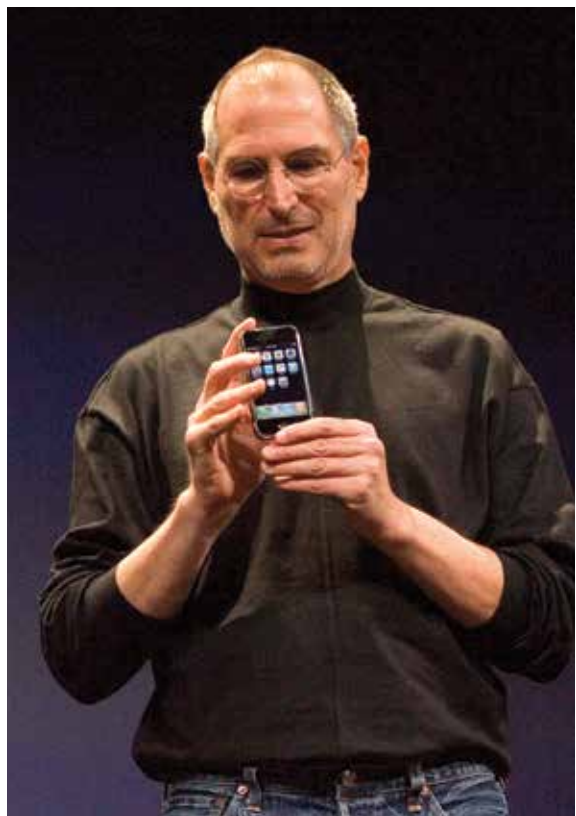
αποτελέσαν κοσμοϊστορικά γεγονότα για την κοινωνική και καθημερινή ιστορία της ανθρωπότητας. Ο πολίτης του σύγχρονου κόσμου είναι διασυνδεδεμένος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ασκεί ηλεκτρονικές εμπορικές και τραπεζικές συναλλαγές, διδάσκεται ή διδάσκει, επιτελεί υπηρεσίες και πράξεις μέσα από μία οθόνη σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Στην οθόνη του Facebook το 2013 ήταν συνδεδεμένοι πάνω από 1 δισεκατομμύριο ενεργοί χρήστες. Έτσι, η οθόνη, που ως τηλεόραση, ήταν το κυρίαρχο κοινωνικό και πολιτιστικό εργαλείο διαπροσωπικών σχέσεων του νεότερου κόσμου, παραμένει ως τέτοιο και στον σύγχρονο κόσμο. Μετά το 2010 η οθόνη εξακολουθεί να κυριαρχεί ως τρόπος κοινωνικής επικοινωνίας, μόνο που έχει μικρύνει και βρίσκεται σε τάμπλετ, κι-

νητά, ρολόγια, φορητούς υπολογιστές. Μάλιστα, από τα τέλη της δεκαετίας 2010 και τις αρχές τις δεκαετίας του 2020 ο ψηφιακός κόσμος επεκτείνεται στην εξελιγμένη αυτοματοποίηση, τη ρομποτική και την εποχή της τεχνητής νοημοσύνης, της κλωνοποίησης και των γενετικά μεταλλαγμένων προϊόντων. Νέα ψηφιακά προβλήματα έχουν γεννηθεί για τον σύγχρονο πολίτη όπως η προστασία των ηλεκτρονικών δεδομένων, των πνευματικών δικαιωμάτων, οι ηλεκτρονικές απάτες, η λογοκρισία και άλλα.

Σ' αυτή τη μορφή του ψηφιακού σύγχρονου κόσμου αλλάζουν οι καταναλωτικές συνήθειες, καθώς η τεχνολογία υπαγορεύει τους κανόνες παραγωγής και κατανάλωσης. Αλλάζουν και οι οικογενειακές σχέσεις από τον τρόπο που δομήθηκαν στον μεταπολεμικό κόσμο, καθώς διαμορφώνονται διάφοροι αποδεκτοί τύποι λειτουργίας της οικογένειας. Τέλος, αναπτύσσονται ποικίλα κοινωνικά και πολιτιστικά κινήματα, που δε βασίζονται στον κοινό τόπο ή την κοινωνική τάξη, αλλά σε διάφορες μορφές ταυτότητας φύλου, μειονοτήτων, δικαιωμάτων. Αυτά έχουν να κάνουν και με το νέο περιβάλλον των προαστίων στις μεγαλουπόλεις αλλά και με την αντίδραση στις κοινωνικές δομές. Έτσι από την πανκ κουλτούρα των πόλεων τη δεκαετία του 1990 ή των εμπο του 2000 είχε γεννηθεί από τη μια πλευρά, μετά το 2000 η αστική κουλτούρα των skinhead, των gothic, που υποδήλωνε τη λευκή υπεροχή, ενώ από την άλλη μετά το 2015 αναδύθηκε από την Αμερική η γενιά των χίπστερ ως αντίδραση στην αφροαμερικανική κουλτούρα των αμερικανικών μεγαλουπόλεων. Οι συμπεριφορές αυτές μέσα από τον ψηφιακό κόσμο διαδίδονται ταχύτατα ως πρότυπα αστικής ζωής στις γενιές των σύγχρονων νέων, της λεγόμενης γενιάς Α, που διαδέχτηκε στον δυτικό κόσμο τη γενιά Z (2010) και τους millennials (γενιά του 2000).

Μαρκ Ζάρκεμπεργκ. Φωτ. Anthony Quintano, 30 Απριλίου 2019.

Στηβ Τζομπς. Φωτ. John G. Mabanglo/EPA, 2007.

ΠΗΓΕΣ

1. Τι είναι ο μεταμοντερνισμός.

“...Η μεταμοντέρνα στρατηγική (χάριν συντομίας ‘μεταμοντερνισμός’) απαιτεί από τη φιλοσοφία (ή, εν προκειμένω, από τις κοινωνικές επιστήμες) να αποκηρύξουν ως μάταιη και να εγκαταλείψουν εμπράκτως, την αναζήτηση έξω-κοινωνικών θεμελίων της αλήθειας, και το ίδιο ακόμη το ιδεώδες της καθολικά δεσμευτικής γνώσης, και να συμβιβαστούν με τον ανεπανόρθωτα ‘περιφερειακό’ και εξαρτημένο χαρακτήρα κάθε γνώσης”, Μπάουμαν Ζίγκμουντ “...Ο ‘φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας’ του Jurgen Habermas” στο Γ. Βέλτσος (επ.), *Η διαμάχη -κείμενα για τη νεωτερικότητα*, Πλέδρον, Αθήνα, 1990, σ. 68.

2. Το ψηφιακό βιβλίο.

“...η έρευνα, η συγγραφή, η διδασκαλία – και γενικότερα η πολιτική οικονομία της γνώσης (της παραγωγής και της διάδοσής της) θεμελιώνεται στο έντυπο βιβλίο. Θα ήταν πολύ πιο εύκολο για μας να συνεχίσουμε τη δουλειά μας όπως παλιά, χωρίς να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στις βαθύτερες μεταβολές του «γράφειν» στο ψηφιακό περιβάλλον. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό θα σήμαινε απλούστατα ένα είδος αναμεσοποίησης (remediation) γνωστών μορφών γραφής: δηλαδή, θα φτιάχναμε ένα κείμενο Word, θα συμπεριλαμβάναμε κάποιες φωτογραφίες, βίντεο και συνδέσμους, μετά θα το «σφραγίζαμε» ως PDF και θα ήταν έτοιμο για ανάρτηση στο διαδίκτυο. Με άλλα λόγια: το σύγγραμμά μας θα συνιστούσε μια ψηφιοποιημένη εκδοχή ενός έντυπου βιβλίου, με κάποια επιπρόσθετα πολυμεσικά στοιχεία”, Πηνελόπη Παπαηλία- Πέτρος Πετρίδης, *Ψηφιακή Εθνογραφία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα*, 2015, κεφ. 2.1, Εισαγωγή.

3. Πνευματική ιδιοκτησία διαδικτυακών παιχνιδιών.

“Πρώτα απ’ όλα, υπάρχει το ζήτημα της πληρωμής/συνδρομής για τη συμμετοχή στο παιχνίδι. Οι παίκτες – ανάλογα με το παιχνίδι - πρέπει είτε να το αγοράσουν και να πληρώνουν μηνιαία συνδρομή, όπως στην περίπτωση του WoW, είτε απλώς να το αγοράσουν. Επίσης, υπάρχουν παιχνίδια που, ενώ λειτουργούν στη λογική του WoW (αγορά και μηνιαία συνδρομή), παρέχουν στους παίκτες τη δυνατότητα να συγκεντρώνουν ingame συνάλλαγμα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί «πραγματικού» χρήματος για την πληρωμή της συνδρομής (eve online). Κατ’ αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται περισσότερος κόσμος στους servers και το ότι οι πελάτες που δεν έχουν οικονομική ευχέρεια δε θα εγκαταλείψουν – τουλάχιστον όχι τόσο εύκολα το παιχνίδι... Ο ingame κόσμος των παιχνιδιών αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των εταιρειών που τα παράγουν. Έτσι, οποιαδήποτε οικονομική συναλλαγή δεν τυγχάνει εγκρίσεως της εταιρείας θεωρείται παράνομη. Σε αυτές τις περιπτώσεις εντάσσονται οι αγοραπωλησίες λογαριασμών και in game αντικειμένων δικαιώματα (δημιουργία ασφαλούς και φθηνότερης φάρμας, η οποία ενδυναμώνει την παραγωγή και τα έσοδα των παικτών), γεγονός που δημιουργεί σημαντικές ανισοκατανομές”, Πηνελόπη Παπαηλία- Πέτρος Πετρίδης, *Ψηφιακή Εθνογραφία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα*, 2015, σ. 121-122.

4. Οι φαντασιακές κοινότητες του μεταμοντέρνου κόσμου.

“...ο όρος τοπίο υπογραμμίζει το πέρασμα από τις “φαντασιακές κοινότητες” οι οποίες

έχουν ταυτιστεί με τις εδαφοποιημένες εθνικές κοινότητες στους φαντασιακούς κόσμους”, Α. Appadurai, *Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Πολιτισμικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010, σ. 295-297.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Χωριστείτε σε ομάδες και κάθε ομάδα να συνεργαστεί, ώστε να δημιουργήσει ένα συνεργατικό έγγραφο ηλεκτρονικής μορφής, στο οποίο να περιγράφονται σε 120-160 περίπου λέξεις τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κόσμου. Μπορείτε το κείμενό σας να το εμπλουτίσετε με ανάλογο φωτογραφικό υλικό, χωρίς ασφαλώς να ξεχνάτε να δηλώνετε την πηγή προέλευσης της φωτογραφίας σας. Ανακοινώστε και παρουσιάστε το κείμενό σας στην τάξη και συζητήστε για τη σκοπιά, με την οποία η κάθε ομάδα είδε τον σύγχρονο κόσμο.
- 2 | Δημιουργήστε ένα ηλεκτρονικό φωτογραφικό άλμπουμ με θέμα “Η ιστορία της οδότης”. Να φροντίσετε κάθε φωτογραφία σας να τήν «λεξαντάρετε» με τα κατάλληλα σχόλια, τα οποία να ορίζουν την ιστορική της περίοδο.
- 3 | Δείτε στην ενότητα τις έννοιες *Προστασία Δεδομένων*, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, *Λογοκρισία*. Αναζητήστε τους ορισμούς τους σε ηλεκτρονικά λεξικά και ακολουθώντας δοκιμάστε να φτιάξετε έναν εννοιολογικό χάρτη, με τον οποίο να τις ερμηνεύετε.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Ο σύγχρονος κόσμος έχει αλλάξει ραγδαία τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας των ανθρώπινων κοινωνιών.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.bbc.com/videos/crgyg7q43qvo>

(Apple iPhone launched by Steve Jobs, 2007, BBC, Archive).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Μετανεωτερικότητα: Η κριτική στάση ζωής του σύγχρονου κόσμου (1989 και εξής) απέναντι στις θεωρίες, που επικράτησαν στον νεότερο κόσμο, δηλαδή τον κόσμο από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως το 1989.

Νεωτερικότητα: Ο κόσμος, οι ιδέες και οι θεωρίες του από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως το 1989.

Μεταμοντερνισμός: Ο τρόπος ζωής του σύγχρονου κόσμου, που απορρίπτει την απόλυτη αντικειμενικότητα, κρίνει με ειρωνεία την απόλυτη αλήθεια, που επιζητούσε ο νεότερος κόσμος.

Μοντερνισμός: Οι επαναστατικές αλλαγές που έφερε ο νεότερος κόσμος στην κοινωνία, την πολιτική, την οικονομία, τον πολιτισμό.

ΕΝΟΤΗΤΑ 26

Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

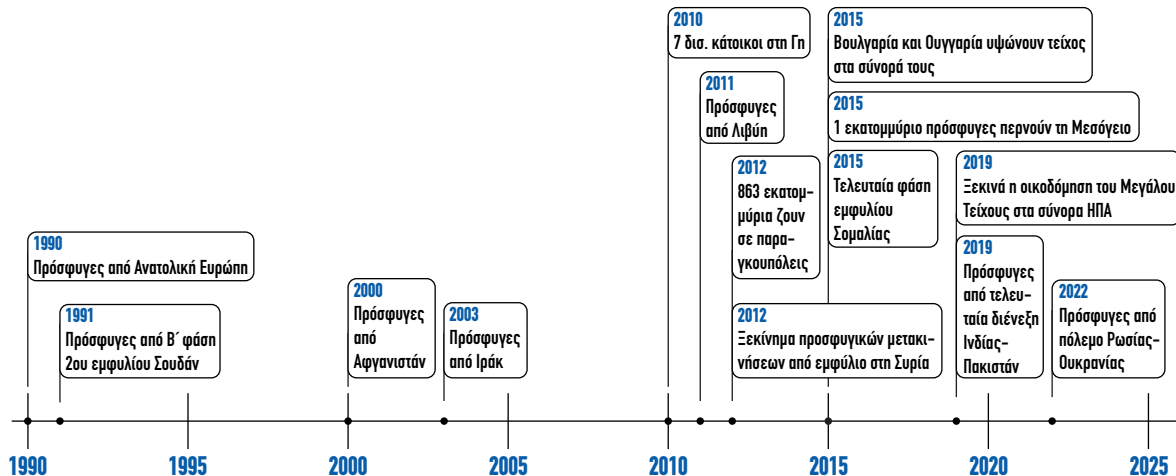
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Από το 2000 έχει ξεκινήσει μία μακρά διαδικασία μετακίνησης πληθυσμών από την Αφρική, την Ασία και την Κεντρική και Νότια Αμερική προς τον λεγόμενο δυτικό κόσμο.

Να αναγνωρίζουν οι μαθητές/τριες στον σύγχρονο πολιτικό χάρτη του κόσμου την κοινωνική ανισότητα και να διερευνηθούν τα αίτια των μεγάλων πληθυσμιακών μετακινήσεων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: παραγκονόλεις, hot spots

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Από το 2000 έως το 2010 η Ευρώπη αλλά και οι Η.Π.Α. έγιναν δέκτες μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων. Η μετακίνηση αυτή πληθυσμών αφορά πολλά εκατομμύρια ανθρώπινων ψυχών. Άνθρωποι από την Αφρική και την Ασία μέσω των βορείων ακτών της Αφρικής και μέσω της ανατολικής Μεσογείου μετακινούνταν προς την Ευρώπη. Αλλά και άνθρωποι από τη Νότια και Κεντρική Αμερική μετακινούνταν προς τις Η.Π.Α. Αν συγκεφαλαιώναμε τα αίτια των μαζικών αυτών μετακινήσεων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι βασικοί λόγοι ήταν

- α) πόλεμοι,
- β) επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής,

Αλβανοί μετανάστες στο λιμάνι του Μπάρι της Ιταλίας το 1991, όταν τα αλβανικά σύνορα άνοιξαν μετά το τέλος του σοσιαλιστικού πολιτικού μοντέλου στην Αλβανία. 7 Αυγούστου 1991. Φωτ. Luca Turi.

- γ) διεύρυνση της κοινωνικής ανισότητας και
- δ) πολιτικο-θρησκευτικές αντιθέσεις.

Ενώ τα κύρια μεταναστευτικά ρεύματα, που είχε δεχτεί η Ευρώπη τη δεκαετία 1990-2000 προέρχονταν από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, με τη διάλυση του σοσιαλιστικού κόσμου από το 2000 και μετά, οι ροές άλλαξαν. Οι πόλεμοι στο Αφγανιστάν (2001), το Ιράκ (2003), την Ουκρανία (2022), οι εμφύλιοι πόλεμοι στη Λιβύη, το Σουδάν, τη Σομαλία και τη Συρία, οι μεγάλες ξηρασίες στο νοτιο-μεσογειακό τόξο Αφρικής και Αραβίας, οι διενέξεις Ινδίας- Πακιστάν, η στρατιωτική δικτατορία έως το 2008 στο Πακιστάν, η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στις χώρες του λεγόμενου *Τρίτου Κόσμου*, η φτωχοποίηση των κατοίκων του Μεξικού και της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής και γενικά η διεύρυνση του οικονομικού χάσματος ανάμεσα στον εγγράμματο κόσμο της Δύσης και στους φτωχοποιημένους πληθυσμούς των παραγκουπόλεων, αύξησαν τις μεταναστευτικές ροές. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Ανθρώπινων Οικισμών του ΟΗΕ περίπου το 33% του αστικού πληθυσμού του αναπτυσσόμενου κόσμου το 2012, ή περίπου 863 εκατομμύρια άτομα, ζούσαν σε παραγκουπόλεις. Μάλιστα, ήδη από τον Δεκέμβριο του 2006 ο ΟΗΕ διαπίστωνε ότι το πλουσιότερο 2% των ενηλίκων του πλανήτη κατείχε περισσότερο από το μισό παγκόσμιο κατά κεφαλήν πλούτο. Κι αυτό, όταν το 2010 ο πληθυσμός της γης ανερχόταν σε 7 δισ. ανθρώπους, εξαπλάσιος των 2,5 δισ. ανθρώπων που ζούσαν στον πλανήτη μας, το 1951.

Οι μετακινήσεις αυτές προκάλεσαν τριγμούς στις δυτικές κοινωνίες. Στην Ευρώπη το βάρος των μεταναστεύσεων αυτών επωμίστη-

Τούρκος κρατικός υπάλληλος συλλέγει από τα τουρκικά παράλια τον τρίχρονο Αϊλάν Κούνρι από τη Συρία, που πνίγηκε κατά την προσπάθεια της οικογένειάς του να μετακινηθεί μέσω Τουρκίας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη (Σεπτέμβριος 2015). Η φωτογραφία του Nilufer Demir για το πρακτορείο Dogan News Agency έγινε πρωτοσέλιδο στα περισσότερα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης.

καν οι χώρες της νότιας Ευρώπης, όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία. Το 2015 1 εκατομμύριο άνθρωποι επιχείρησαν τον διάπλου της Μεσογείου για να φτάσουν ως μετανάστες στην Ευρώπη. Στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησε μία μακρά συζήτηση για ισοκατανομή των βαρών υποδοχής των νέων πληθυσμών. Τα αποτελέσματα δεν ήταν πάντα πετυχημένα. Μάλιστα μερικές ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ουγγαρία, έχτισαν το 2015 τείχος, για να αποτρέψουν τις εισροές

Η Ροσίγια είναι η μεγαλύτερη ορεινή παραγκούπολη (φαβέλα) στο Ρίο ντε Τζανέιρο και τη Βραζιλία, καθώς και η δεύτερη μεγαλύτερη παραγκούπολη στην Λατινική Αμερική. Φωτ. Chensiyuan, 2010.

μεταναστών στις επικράτειές τους. Στις ΗΠΑ ο πρόεδρος **Ντόναλντ Τραμπ** (2017-2021) από το 2019 ξεκίνησε την οικοδόμηση ενός “Μεγάλου Τείχους” στα σύνορα των Η.Π.Α. με το Μεξικό, έργο που σταμάτησε προσωρινά ο διάδοχός του **Τζο Μπάιντεν**, από τον Ιανουάριο του 2021, όταν ορκίστηκε πρόεδρος, ενώ ο ίδιος το 2023 αποφάσισε να το συνεχίσει. Στην Ευρώπη, οι χώρες υποδοχής μεταναστών αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν χώρους υποδοχής, χώρους προσωρινής διαμονής μεταναστών, όπου πρωτο-μαζεύονται όσοι διαφεύγουν από τις πατρίδες τους για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής. Στη συνέχεια, από το 2015, προχώρησαν στη δημιουργία *hot spots*, Κέντρων Διαπίστευσης και Υποδοχής Προσφύγων, κυρίως σε Ιταλία και Ελλάδα, με σκοπό την καταγραφή και τον διαχωρισμό οικονομικών μεταναστών και προσφύγων, που καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για να χορηγείται άσυλο σ’ αυτή μόνο στους πρόσφυγες.

Οι συνθήκες ζωής των μεταναστών ομοιάζαν με συνθήκες στρατοπέδου και οι όροι κράτησής τους στους προαναφερόμενους χώρους αποτελούσαν εξαίρεση από τις συνθήκες που

Ένας μετανάστης περπατά στο χιονισμένο hot spot στη Μόρια της Λέσβου με το συσσίτιο, που μόλις έχει λάβει στο χέρι. 9 Ιανουαρίου 2018. Φωτ. Άλκης Κωνσταντινίδης, Reuters.

επικρατούν σε χώρες που οι πολίτες τους έχουν κατοχυρώσει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι δημιουργήθηκαν περιοχές με νόμους “εξαίρεσης” από τα κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιοχές υποδοχής μεταναστών όπως το αθλητικό στάδιο του Μπάρι, όπου το 1991 η ιταλική αστυνομία είχε στοιβάξει Αλβανούς λαθρομετανάστες, η νήσος Λαμπεντούζα στη νότια Ιταλία το 2022, οι χώροι αναμονής των αεροδρο-

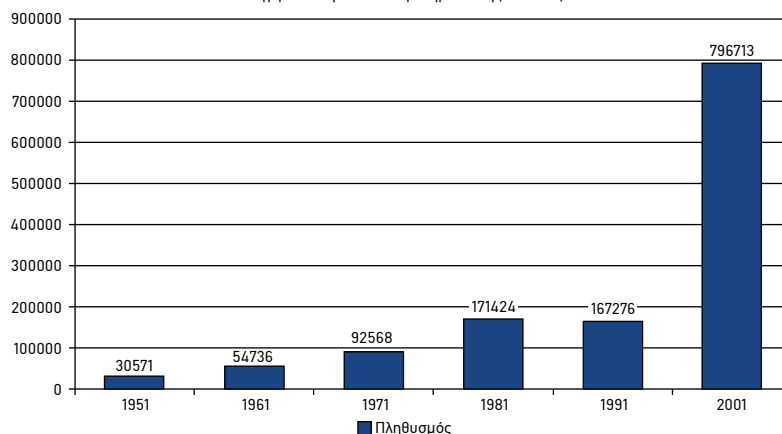
μίων των ευρωπαϊκών πόλεων, το λιμάνι στα στενά του Καλαί στα σύνορα Γαλλίας- Ηνωμένου Βασιλείου.

Στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου υπάρχει ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός μόνιμα εγκατεστημένων ανθρώπων που δεν είναι ούτε πολίτες της χώρας όπου βρίσκονται, ούτε της χώρας από την οποία προήλθαν, ως μετανάστες ή πρόσφυγες. Οι άνθρωποι αυτοί παρουσιάζουν μεγάλη πολιτισμική ετερογένεια και διαφορετικό

βαθμό ενσωμάτωσης στις χώρες του δυτικού κόσμου. Στην πλειονότητά τους είναι άνδρες, που προέρχονται κυρίως από αγροτικές αφρικανικές και ασιατικές χώρες. Συμβάλλουν, πάντως, με την άτυπη εργασία τους και με τη συμμετοχή τους στην οικονομία των χωρών που καταλύουν, εργαζόμενοι κυρίως σε αγροτικές, οικοδομικές και οικιακές εργασίες.

Μετανάστες στην Ελλάδα

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Διάγραμμα πορείας της μετανάστευσης στην Ελλάδα ανά δεκαετία από το 1951 έως το 2001, όπως το κατέγραψε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία. Από το βιβλίο του Κ. Καλοφωλιά, *Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα)*, Αθήνα, εκδ. Μ. Σιδέρη, 2011.

ΠΗΓΕΣ

1. Η κοινωνική ανισότητα στη μεταψυχροπολεμική περίοδο του πλανήτη μας.

- α) «Στην Κίνα, παρά την εκπληκτική μεγέθυνση της οικονομίας, το εισοδηματικό χάσμα ανάμεσα στους κατοίκους των πόλεων και στους 800 εκατομμύρια κατοίκους της υπαίθρου διπλασιάστηκε την τελευταία εικοσαετία...Το Δεκέμβριο του 2006...μία μελέτη του ΟΗΕ διαπίστωνε ότι «το πλουσιότερο 2% των ενηλίκων του πλανήτη κατέχει περισσότερο από το μισό παγκόσμιο κατά κεφαλήν πλούτο»...Το χάσμα είναι ιδιαίτερα μεγάλο στις ΗΠΑ», Ναόμι Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2010, σ. 587).
- β) «Ο πληθυσμός της υψηλίου έχει διπλασιαστεί από 2,5 σε 5 δισεκατομμύρια [...] ενώ πιθανόν να πλησιάζει τα δέκα δισεκατομμύρια στα τέλη της επόμενης πεντηκονταετίας. Το 90% αυτής της αύξησης θα προκύψει στις φτωχές χώρες. Η όλο και πιο σφικτή ολοκλήρωση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, καθώς φαίνεται τώρα για πρώτη φορά να συμπεριλαμβάνει όλη τη γη, και οι όλο και πιο ορατές πολώσεις πλούτου μέσα σ' αυτήν, γεννούν τρομακτικές πιέσεις για είσοδο στις προνομιούχες ζώνες. Ήδη υπάρχουν περίπου 25 εκατομμύρια φυγάδες από την οικονομική και πολιτική απόγνωση στις φτωχές χώρες. Ρεύματα μετανάστευσης σε μία παλιρροιακή κλίμακα είναι η λογική έκβαση ενός διχασμού της υψηλίου που καθιστά την αξία της διαμονής στις πλούσιες χώρες - ακόμα και ως πολίτες 6' κατηγορίας - ασύγκριτη. Αφού ο Πρώτος Κόσμος δεν μπορεί να αναπαραχθεί στον Τρίτο, αυξανόμενοι αριθμοί ανθρώπων από τον Τρίτο θα προσπαθήσουν να έλθουν στον

Πρώτο», Πέρι Άντερσον, *Θεωρίες για το τέλος της ιστορίας*, Αθήνα, εκδ. Στάχυ, 1994, σ. 95, διασκευή].

2. Η ζωή σε ζώνες αναμονής υπό συνθήκες στρατοπέδου και οι μη-πολίτες.

«Στρατόπεδο θα είναι είτε πρόκειται για το στάδιο του Μπάρι, όπου το 1991 η ιταλική αστυνομία στοίβαξε προσωρινά τους Αλβανούς λαθρομετανάστες, πριν τους ξαναστείλει στην πατρίδα τους [...] είτε με τις «ζώνες αναμονής» των διεθνών γαλλικών αεροδρομίων, όπου κρατούνται οι ξένοι που ζητούν να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, ένας τόπος φαινομενικώς ανώδυνος οριοθετεί στην πραγματικότητα έναν χώρο όπου η κανονική τάξη αναστέλλεται εκ των πραγμάτων και όπου το γεγονός πως διαπράττονται ή όχι φρικαλεότητες δεν εξαρτάται από το δίκαιο, αλλά μόνο από τον πολιτισμό και το ηθικό αίσθημα της αστυνομίας η οποία ενεργεί προσωρινά ως κυρίαρχη (για παράδειγμα, στη διάρκεια των τεσσάρων ημερών που οι αλλοδαποί μπορούν να κρατηθούν στις «ζώνες αναμονής», πριν παρέμβουν οι δικαστικές αρχές) [...]. Η αυξανόμενη αποσύνδεση του έθνους-κράτους είναι το καινοφανές γεγονός της πολιτικής του καιρού μας και ό,τι αποκαλούμε στρατόπεδο δεν είναι παρά αυτή η απόκλιση [...]. Στην κατάσταση εξαίρεσης ο νόμος αναστέλλεται [...]. Το στρατόπεδο, ως διαρκής χώρος εξαίρεσης [...] είναι η κρύφια μήτρα της πολιτικής εντός της οποίας ακόμα ζούμε, την οποία οφείλουμε να μάθουμε να αναγνωρίζουμε διαμέσου όλων των μεταμορφώσεών της, στις «ζώνες αναμονής» των αεροδρομίων μας, όπως και σε ορισμένες περιφέρειες των πόλεών μας», Giorgio Agamben, *Homo Sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Αθήνα, εκδ. Scripta, 2005, σελ. 268-270.

6) «Ο Αγκάμπεν, περιγράφοντας τους αποκλεισμένους, χρησιμοποιεί έναν νεολογισμό που δύσκολα μεταφράζεται στα ελληνικά: *denizen*. Ο όρος προκύπτει από τη σύνδεση του *citizen* (πολίτης) και του *deny* (αρνούμαι). Πρόκειται για τους μη πολίτες. Σήμερα, στις περισσότερες χώρες υπάρχει και αυξάνεται μια συνεχώς διευρυνόμενη μάζα μόνιμα εγκατεστημένων ανθρώπων που δεν είναι ούτε πολίτες της χώρας όπου βρίσκονται, ούτε της χώρας από την οποία προήλθαν [...]. Αυτοί οι μη πολίτες αποτελούν τη σκόνη, τα ροκανίδια, από το προϊόν της παλιάς τάξης πραγμάτων από τη μηχανή της Παγκοσμιοποίησης. Όσο επιταχύνεται αυτή η διαδικασία, τόσο περισσότερα είναι τα ροκανίδια. Μετρούν πλέον ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού σε κάθε χώρα...», Αντώνης Λιάκος, *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήδελαν να αλλάξουν τον κόσμο*, Αθήνα, εκδ. Πόλις, 2005, σ. 119-120.

3. Διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων.

«44. Παρόλο που ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα γίνεται κανονικά σε ατομική βάση, έχουν παρουσιαστεί περιπτώσεις μετακίνησης ολόκληρων ομάδων υπό συνθήκες που υποδηλώνουν ότι τα μέλη της ομάδας θα μπορούσαν να θεωρηθούν ατομικά ως πρόσφυγες [...]. Πρέπει να γίνει χρήση της αποκαλούμενης «ομαδικής αναγνώρισης» του καθεστώτος του πρόσφυγα, όπου κάθε μέλος της ομάδας θεωρείται *prima facie* (εφόσον δηλαδή δεν υπάρχει απόδειξη για το αντίθετο) πρόσφυγας. 45. [...] Ένα πρόσωπο που ζητά να του αναγνωριστεί το καθεστώς του πρόσφυγα, πρέπει κανονικά να προβάλει βάσιμο λόγο, για τον οποίο φοβάται ότι θα διωχθεί ατομικά. Μπορεί έτσι να γίνει δεκτό ότι ένα πρόσωπο έχει δικαιολογημένο φόβο ότι θα διωχθεί, εάν υπήρξε ήδη δύμα διώξεως για κάποιον από τους λόγους που απαριθμούνται στη Σύμβαση του 1951. Η λέξη «φόβος» δεν αναφέρεται ωστόσο μόνο στα πρόσωπα που έχουν ήδη διωχθεί, αλλά και σ' εκείνα που επιδιώκουν να αποφύγουν μια κατάσταση που περικλείει τον κίνδυνο της δίωξης», Γραφείο Του Υπατού Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων*

σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, ΣΤ΄ Έκδοση, Αθήνα 2009, σ. 18.

4. Οι συνθήκες ζωής των προσφύγων μετά την άφιξη τους στα ελληνικά νησιά.

«Οργανώσεις ξεκινούν εκστρατεία για να δοθεί τέλος στην πολιτική περιορισμού [των προσφύγων]: Κατά την 30η Νοεμβρίου, τα hot spot στα νησιά της Λέσβου, Χίου, Σάμου, Λέρου και Κω έχουν ξεπεράσει τη δυναμικότητά τους κατά σχεδόν 7.200 άτομα: 12.744 άτομα διαμένουν σε δομές με δυναμικότητα μόλις 5.576 ατόμων. Ανάμεσά τους γυναίκες μόνες, γυναίκες – αρχηγοί οικογενείας, και παιδιά πολύ μικρής ηλικίας, αναγκάζονται να ζουν σε καλοκαιρινά αντίσκηνα, ουσιαστικά να κοιμούνται στο χώμα, και με την επιδείνωση του καιρού, εκτίθενται στο κρύο, την υγρασία και τη βροχή. Ορισμένες γυναίκες αναγκάζονται να μοιραστούν αντίσκηνα και οικίσκους (container) με άνδρες, με τους οποίους δεν έχουν συγγενική σχέση, θέτοντας σε κίνδυνο την ιδιωτικότητά τους και την ασφάλειά τους. Επίσης, υπάρχει έλλειψη πρόσβασης σε καθαρό νερό, εγκαταστάσεις υγιεινής και υγειονομικές υπηρεσίες», Παρατηρητήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.hrw.org/el/news/2017/12/01/312027>).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Με αφορμή τις Πηγές και τις Εικόνες να παρουσιάσετε το σύγχρονο προσφυγικό και μεταναστευτικό φαινόμενο του πλανήτη μας. Να δώσετε έμφαση στα αίτια εμφάνισης και τις συνέπειές του στη ζωή των ανθρώπων. Μπορείτε να λάβετε υπόψη και τον παρακάτω Πίνακα:

Επεξεργασμένος συγκριτικός πίνακας μεταβολής αλλοδαπών πληθυσμών ανά χιλιάδες και σε ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού σε χώρες της Ευρώπης το 1960 και το 1990.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	1960		1990	
ΒΕΛΓΙΟ	453.000	4,9%	905.000	9,1%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	686.000	1,2%	5.242.000	8,2%
ΕΛΒΕΤΙΑ	495.000	9,2%	1.100.000	16,3%

Μ. Mazower, Σκοτεινή Ήπειρος. Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2013, Τόμος 2, σ. 247.

2 | Η διεύρυνση της κοινωνικής ανισότητας και η γεωγραφική κατανομή του πλούτου στο τέλος της δεύτερης χιλιετηρίδας και στην αρχή της τρίτης (2005) μπορούν να εντοπιστούν στον χάρτη της Unicef, που σας δίνεται στους προτεινόμενους ιστότοπους της διδακτικής ενότητας και στηρίζεται σε στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη γεωγραφική κατανομή του πλούτου. Καλείστε να εντοπίσετε τις γεωγραφικές περιοχές με τα μεγαλύτερα και με τα μικρότερα ποσοστά ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και την αναλογική σχέση ανά γεωγραφική περιοχή του 10% των πλουσιότερων ανθρώπων με το 10% των φτωχότερων ανθρώπων. Παράλληλα μπορείτε να αξιοποιήσετε και το υπόλοιπο υλικό της ενότητας αυτής καθώς και τις πηγές της.

Τέλος, επιχειρήστε να καταγράψετε ή να αφηγηθείτε με μία ολοκληρωμένη σειρά (ορισμός, ιστορικό, τόπος, χρόνος, αίτια, συνέπειες) τα αποτελέσματα από την αξιοποίηση τη μελέτης του χάρτη.

- 3** | Να συνδέσετε ένα κείμενο 200 περίπου λέξεων για τη σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των προσφυγικών ροών στον σύγχρονο κόσμο ή εναλλακτικά μπορείτε να αφηγηθείτε το κείμενό σας, αν επιλέξετε τη στρατηγική να κρατήσετε σημειώσεις για την ομιλία σας. Μπορείτε να λάβετε υπόψη τα παραδείγματα και τις εικόνες της ενότητας. Σ' αυτό το κείμενο ή την ομιλία σας μπορείτε να αναφερθείτε α) στο τι ορίζεται ως πρόσφυγας στη σύγχρονη κοινωνία, β) στις συνθήκες ζωής των προσφύγων στους χώρους υποδοχής τους στον Δυτικό Κόσμο γ) στα φαινόμενα μισαλλοδοξίας και ρατσισμού εναντίον των προσφυγικών πληθυσμών, δ) στην καταπάτηση των δικαιωμάτων μεγάλης μερίδας πληθυσμών του πλανήτη μας και ε) στο πώς μπορούμε να ενισχύσουμε τα δικαιώματα των ανθρώπων που παύουν να αισθάνονται πολίτες.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναλύσαμε γιατί οι άνθρωποι αναγκάζονται να μεταναστεύουν, για να μπορούμε να καταλαβαίνουμε καλύτερα τις ανάγκες και τα προβλήματα των συνανθρώπων μας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

Χάρτης ένδειξης πληθυσμών που ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και αναλυτικής διανομής του παγκόσμιου εισοδήματος στον πλανήτη. Πηγή UNICEF. <https://data.unicef.org/topic/child-poverty/overview/>

<https://archive.ert.gr/22mar2016-eidiseis-gia-toys-prosfyges/> (Δελτίο Ειδήσεων για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, 22/3/2016, αναφορά στα κλειστά σύνορα της Βόρειας Μακεδονίας με την Ελλάδα, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Παραγκουπόλεις: Πυκνοκατοικημένες πρόχειρα κτισμένες συνοικίες σε υποβαθμισμένες ζώνες των μεγαλουπόλεων χωρίς βασικές υποδομές, που κατοικούνται από ανθρώπους με μικρό ή ελάχιστο εισόδημα.

Hot spots: Κέντρα Διαπίστευσης και Υποδοχής Προσφύγων στην Ευρώπη, που λειτουργούν σε Ιταλία και Ελλάδα, με σκοπό την καταγραφή και τον διαχωρισμό οικονομικών μεταναστών και προσφύγων, που καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για να χορηγείται άσυλο σ' αυτή μόνο στους πρόσφυγες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 27

ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

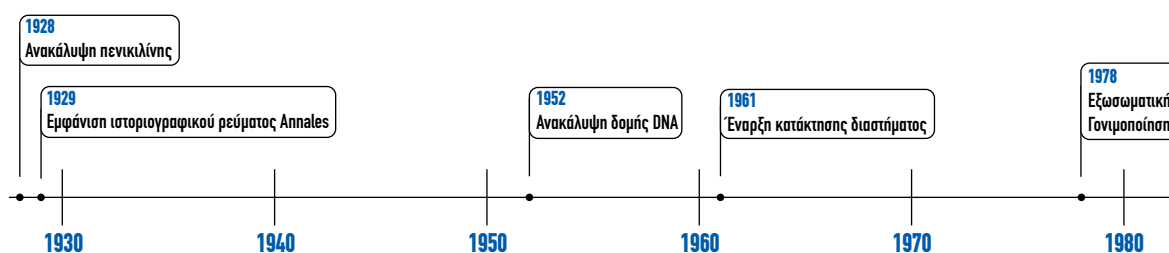
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Η ανθρωπότητα τον 20^ο αιώνα δημιούργησε τεράστιες επιστημονικές και πολιτισμικές επαναστάσεις.

Στόχος καθίσταται να κατηγοριοποιηθεί η πορεία των επιστημονικών και πολιτισμικών σταθμών στην ιστορία του 20^{ου} αιώνα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: θεωρία λίμπιντο.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Ο 20^{ος} αιώνας ονομάστηκε «αιώνας των επιστημονικών επαναστάσεων», επειδή τα τεχνολογικά και τα επιστημονικά επιτεύγματα εξελίχθηκαν με ραγδαίους ρυθμούς. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανθρωπότητα αξιοποίησε τις θεωρητικές κατακτήσεις των **Πλανκ**, **Ράδερφορντ** και **Αϊνστάιν**. Μερικοί πολύ σημαντικοί σταθμοί στις επιστημονικές ανακαλύψεις θα λέγαμε ότι ήταν οι εξής:

Αλ. Φλέμινγκ -> ανακάλυψη πενικιλίνης, 1928,

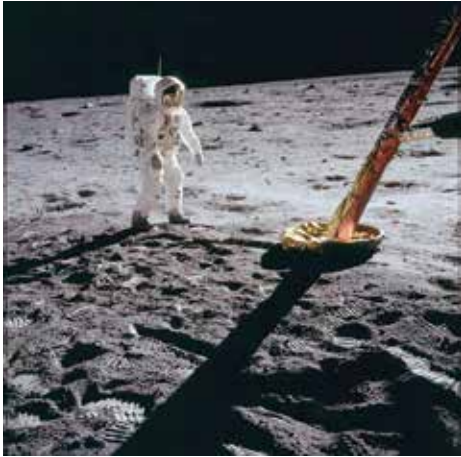
Γιούρι Γκαγκάριν -> πρώτος άνθρωπος στο διάστημα, 1961,

Νιλ Άρμστρονγκ -> πρώτος άνθρωπος στη σελήνη, 1969,

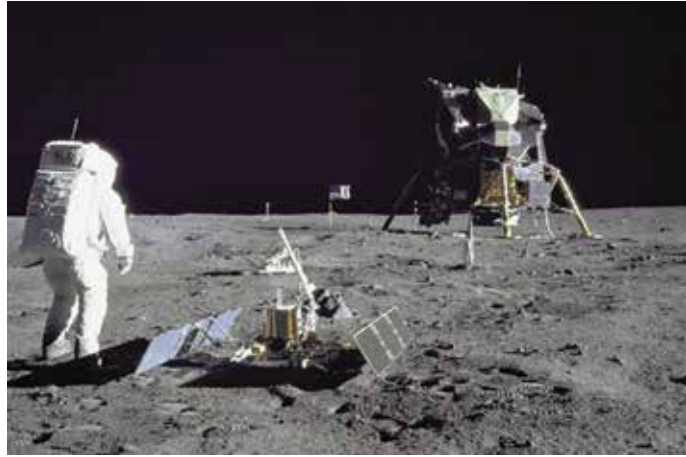
Ρ. Φράνκλιν, Φρ. Κρικ, Τζ. Γουότσον -> δομή του γενετικού κώδικα (DNA), 1952-1953.

Οι μεταμοσχεύσεις οργάνων, η εκτεταμένη χρήση ακτίνων λέιζερ και η εξωσωματική γονιμοποίηση (1978) άλλαξαν την επιστήμη της ιατρικής και αύξησαν το προσδόκιμο όριο ζωής.

Στην ψυχανάλυση ο **Ζίγκμουντ Φρόιντ**, αναζητώντας τη θεραπεία της υστερίας ήδη πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέδεσε τη σεξουαλική επιθυμία (*λίμπιντο*) με τις ψυχικές διαταραχές.

Ο Edwin Aldrin από το Apollo 11 πατά τη Σελήνη. Η φωτ. που απεικονίζει τον Edwin “Buzz” Aldrin τραβήχτηκε στις 20 Ιουλίου 1969 από τον Neil Armstrong, τον πρώτο άνθρωπο που πάτησε στη Σελήνη.

Η NASA εγκαθιστά επιστημονικά μηχανήματα μέτρησης στη Σελήνη. Συνέχεια της προηγούμενης φωτογραφίας, NASA.

Στην επιστήμη της Ιστορίας, το περιοδικό *Annales*, από το 1929, μετατοπίζει την ιστορική αφήγηση από την πολιτική ιστορία στην οικονομική και την πολιτισμική.

Στην τέχνη, ένα σύνολο από διαφορετικά καλλιτεχνικά ρεύματα του 20ου αιώνα, που συγκλίνουν στις εξής θέσεις, ονομάστηκε **μοντερνισμός**:

- α) έκφραση του εσωτερικού κόσμου,
- β) έκφραση του ασυνείδητου, του χώρου πέρα από την ανθρώπινη συνείδηση και
- γ) έμφαση στη διαδικασία καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Τα πιο σημαντικά μοντέρνα ρεύματα στην τέχνη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν:

αφηρημένη τέχνη -> δεν αναπαριστάνονται αναγνωρίσιμα θέματα (**Καντίνσκι**),

σουρρεαλισμός -> υποβολή του θεατή από το ένστικτο και τα όνειρα (**Μπρετόν, Ερνστ, Νταλί**),

ντανταϊσμός -> έκφραση αποστροφής για τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (**Τζαρά, Ντισάν**),

μπαουχάους -> σημασία στη λειτουργικότητα κι όχι τη δημιουργία, αρχιτεκτονικές εφαρμογές (**Γκρόπιους, Λε Κορμπιζέ**),

αφηρημένος εξπρεσιονισμός -> έμφαση στη διαδικασία δημιουργίας τέχνης, ιδιαίτερη ανά-

Η πρώτη αφηρημένη ακουαρέλα του Β. Καντίνσκι, 1910, Neuilly, συλλογή Ν. Καντίνσκι, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 81.

πτυξη μεταπολεμικά στις Η.Π.Α. (**Πόλοκ**), *pop art* -> επικοινωνία της «υψηλής τέχνης» με τη λαϊκή κουλτούρα (**Άντι Ουόρχολ**).

Ιδιάζουσες θεωρούνται οι περιπτώσεις των **Σαγκάλ**, **Μοντιλιάνι** και **Ουτρίλό**.

Στη μουσική, ενώ πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κυριάρχησε η μουσική τζαζ, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ξεπήδησε το ροκ εντ ρολ με εμβληματικούς εκπροσώπους της τον **Έλβις Πρίσλεϊ**, το συγκρότημα των **Μπιτλς** και των **Ρόλινγκ Στόουνς**.

Στον κινηματογράφο ενώ πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύχθηκε ο βωβός (**Τσάρλι Τσάπλιν**) και ο σοβιετικός κινηματογράφος, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύχθηκε ο ιταλικός *νεορεαλισμός* και η γαλλική *νουβέλ θαγκ*.

Τα κυρίαρχα ρεύματα της ποίησης, το α΄ μισό του 20^{ου} αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

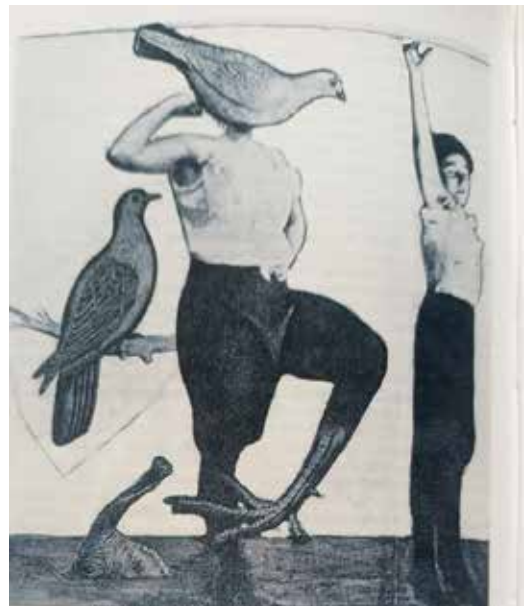
- α) *συμβολισμός* -> προσπάθεια με σύμβολα να μείνει η «καθαρή ποίηση» (**Ρίλκε**, **Βαλερί**, **Ματσάδο**, **Ντ΄ Ανούτσιο**),
- β) *μοντερνισμός* -> εγκατάλειψη παραδοσιακής μορφής ποίησης (**Απολιναίρ**),
- γ) *φουτουρισμός/ντανταϊσμός* -> απελευθέρωση ποίησης από τη μορφή (**Μαγιακόφσκι**),
- δ) *αγγλοσαξονικός μοντερνισμός* -> ο κατακερματισμένος άνθρωπος πρέπει να ολοκληρωθεί (**Έλιοτ**, **Πάουντ**).

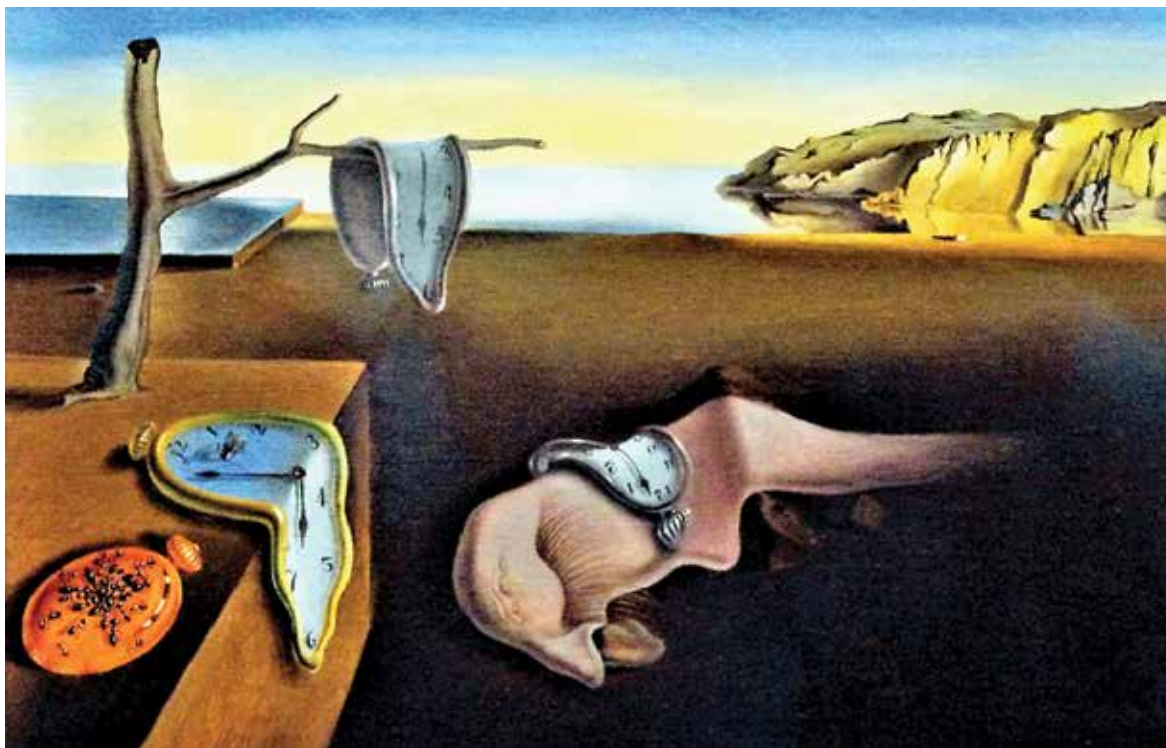
Η σύγκλιση, Τζάκσον Πόλλοκ, 1952, αφηρημένος εξπρεσιονισμός, Μπόφαλο, Albright Knox Art Gallery, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 84.

Μουσείο Ατομικής Βόμβας, Χιροσίμα, 1949-1955, δείγμα μεταμοντερνιστικής τέχνης του Ιάπωνα Κέντζο Τάγκε, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 221.

Farugaga, Max Ernst, ντανταϊστική σύνθεση, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 266.

Η επιλογή της μνήμης (ή Τα μαλακά ρολόγια), Σαλβαντόρ Νταλί, 1931, σουρεαλισμός, Νέα Υόρκη, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 330.

Στη λογοτεχνία, ως κυρίαρχα λογοτεχνικά ρεύματα τον 20^ο αιώνα θα παραθέταμε

- α) το νεωτεριστικό ή μοντερνιστικό μυθιστόρημα
-> η πραγματικότητα είναι σχετική, εγκατάλειψη γραμμικής αφήγησης, ψυχολογικοί μονόλογοι (**Προυστ, Τζόις, Κάφκα, Μαν**),
- β) το ρεαλιστικό μυθιστόρημα -> καταγραφή της φρίκης των Παγκοσμίων Πολέμων και του κραχ (**Χέμινγκουεϊ, Φόκνερ, Στάινμπεκ, Γκρας, Μπελ**),
- γ) ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός -> εξύμνηση των λαϊκών δημοκρατιών (**Σολόχοφ, [οι Πάστερνακ και Σολζενίτσιν απέρριψαν τον σοσιαλισμό]**),
- δ) η λογοτεχνία του παραλόγου -> αντίδραση στην παραδοσιακή λογοτεχνία (**Κάφκα, Σαρτρ, Καμί**),
- ε) η λογοτεχνία του φανταστικού -> **Χάξλεϊ, Ασίμοφ, Όργουελ** και
- στ) ο μαγικός ρεαλισμός -> ρεαλισμός με μυθικά στοιχεία (**Μπόρχες, Μάρκες, Αλιέντε**).

Μοναδικές Στιγμές Συνέχειας στο Διάστημα, Ουμπέρτο Μοτσιόνι, φουτουρισμός, Νέα Υόρκη, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 350.

ΠΗΓΕΣ

1. Ο ήρωας του Φραντς Κάφκα Γρεγκόρ Σάμσα ένα πρωινό ξυπνά μεταμορφωμένος σε ένα γιγάντιο ζώο. (1912)

“Όταν ο Γρεγκόρ Σάμσα ξύπνησε ένα πρωί από ταραγμένα όνειρα, βρέθηκε στο κρεβάτι του μεταμορφωμένος σ’ ένα πελώριο ζώο. Κείτονταν πάνω στη σκληρή σαν δώρακας ράχη του κι έβλεπε, όταν σήκωνε λίγο το κεφάλι, την τουρλωτή, μελαμψή, με τοξωτές ραβδώσεις χωρισμένη κοιλιά του, που πάνω της το κλινοσκέπασμα, έτοιμο να ξεγλιστρήσει ολότελα, μόλις μπορούσε πια να κρατηθεί. Τα πολλά, μπροστά στον υπόλοιπο όγκο του, αξιοθρήνητα λεπτά πόδια του, του δάμπωναν με αμηχανία τα μάτια.”Τι μου συνέβη;”, σκέφτηκε”. Φ. Κάφκα, *Η Μεταμόρφωση*, εκδ. Ροές, έκδοση ΣΤ’, μετ. Δη. Στ. Δήμου, Αθήνα 2001, σ.17.

2. Ο μαγικός ρεαλισμός του Γκαμπριέλ Γκαρθία Μάρκεζ.

“Την εποχή εκείνη ο Μελκιάδες γεννούσε φανερά από τη μια μέρα στην άλλη...έδειχνε να τον κατατρώνει κάποια κρυφή ασθένεια. Στην πραγματικότητα, αυτό ήταν το αποτέλεσμα πολλών και σπάνιων ασθενειών που’ χε κολλήσει στα αμέτρητα ταξίδια του σ’ όλο τον κόσμο. ..ο θάνατος τον ακολουδούσε παντού, σφραρινόταν τα πατζάκια του παντελονιού του, χωρίς όμως να’ χει αποφασίσει να του δώσει το τελικό χτύπημα. Είχε γλιτώσει από όλους τους λοιμούς και τους καταποντισμούς που’ χαν χτυπήσει την ανθρωπότητα. Είχε σωθεί από πελλάγρα στην Περσία, σκορβούτο στο αρχιπέλαγος της Μαλαισίας, λέπρα στην Αλεξάνδρεια, μπέρι- μπέρι στην Ιαπωνία, θουβωνική πανώλη στη Μαδαγασκάρη, ένα σεισμό στη Σικελία κι ένα καταστροφικό ναυάγιο στα στενά του Μαγγελάνου”. Γκ. Γκ. Μάρκεζ, *Εκατό χρόνια μοναξιάς*, εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, μετ. Κλαίτη Σωτηριάδου- Μπαράχας, Αθήνα 1984, σ. 15.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Τα σημαντικότερα επιτεύγματα του 20^{ου} αιώνα κατά το εγχειρίδιό σας ήταν τα εξής: θεωρία κβάντα, εικόνα ύλης (πρωτόνια, νετρόνια, ηλεκτρόνια), θεωρία σχετικότητας, πρώτος άνθρωπος στο διάστημα, πρώτος άνθρωπος στη σελήνη, δομή του γενετικού κώδικα (DNA), ανακάλυψη πενικιλίνης, μεταμοσχεύσεις οργάνων, ακτίνες λέιζερ, ηλεκτρονικός υπολογιστής, εξωσωματική γονιμοποίηση, διαδίκτυο, κλωνοποίηση, ψηφιακοί δίσκοι, προϊόντα μαζικής κουλτούρας.

Αφού τα ιεραρχήσετε κατά σειρά προτεραιότητας, βάζοντας πρώτο αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό για την ανθρωπότητα και με φθίνουσα σειρά βάζοντας τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο σημαντικό, να γράψετε μία παράγραφο, αιτιολογώντας την επιλογή σας.

2 Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ. Η πρώτη με τίτλο *εξπρεσιονισμός*, η δεύτερη με τίτλο *κυβισμός*, η τρίτη με τίτλο *σουρρεαλισμός*, η τέταρτη με τίτλο *μπαουχάους* και η πέμπτη με τίτλο *pop art*. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά, θα κολληθούν

εικόνες από ζωγραφικά και αρχιτεκτονικά έργα, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας. Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

3 | Ακούστε κομμάτια Rock and Roll και τζαζ. Επιλέξτε κομμάτια των **Beatles** και του **Έλβις Πρίσλεϊ**. Προσπαθήστε να δικαιολογήσετε το γιατί εξέφραζαν τη μεταπολεμική ευρωπαϊκή και δυτική κοινωνία. Γράψτε τις απόψεις σας σε μία παράγραφο.

4 | Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ. Η πρώτη με τίτλο *συμβολισμός*, η δεύτερη με τίτλο *μοντερνισμός*, η τρίτη με τίτλο *φουτουρισμός/ντανταϊσμός*, η τέταρτη με τίτλο *λογοτεχνία του παραλόγου* και η πέμπτη με τίτλο *λογοτεχνία του φανταστικού/μαγικός ρεαλισμός*. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά, θα κολληθούν εικόνες από ζωγραφικά και αρχιτεκτονικά έργα, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας. Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Τον 20^ο αιώνα το ανθρώπινο πνεύμα εξέλιξε την ανθρώπινη παρουσία σε τέτοιο βαθμό που δεν το είχε κάνει τους προηγούμενους αιώνες.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://users.sch.gr/pchaloul/ellines-zografoi.htm>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Θεωρία λίμπιντο: Η θεωρία για τη δομή, τις αλληλεπιδράσεις και τις αιτιότητες της ανάπτυξης της σεξουαλικής ορμής και επιθυμίας για το ανθρώπινο είδος.

ΕΝΟΤΗΤΑ 28

ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

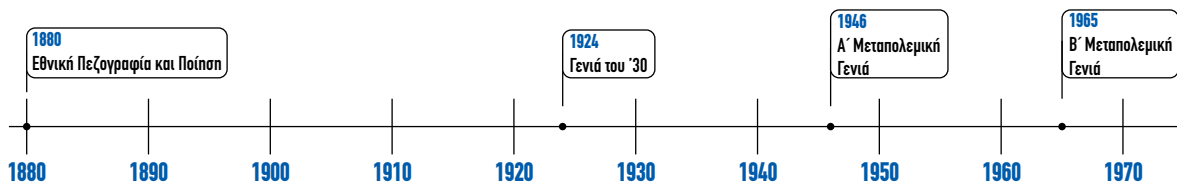
ΠΡΟΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Η ελληνική τέχνη και τα ελληνικά γράμματα δέχθηκαν ευρωπαϊκές επιρροές αλλά και προσπάθησαν να δημιουργήσουν έννοιες για το τι είναι ελληνικότητα.

Στόχος καθίσταται να κατηγοριοποιηθούν τα ρεύματα και οι τάσεις στη νεοελληνική τέχνη και την ανάπτυξη των γραμμάτων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γενιά του '30, ρεμπέτικο τραγούδι, α΄ μεταπολεμική γενιά, β΄ μεταπολεμική γενιά

ΧΡΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ

Η Ελλάδα ακολούθησε τις επιρροές στα γράμματα και τις τέχνες από τον δυτικό κόσμο. Ωστόσο, οι επιρροές αυτές φιλτραρίστηκαν από τις ιστορικές συγκυρίες των πολιτικών γεγονότων του νεοελληνικού κράτους, αλλά και από την αναζήτηση χαρακτηριστικών μιας ξεχωριστής νεοελληνικής ταυτότητας.

Τα κυριότερα πεζογραφικά ρεύματα στο α΄ μισό του 20^{ου} αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- ιδεολογικό/σοσιαλιστικό μυθιστόρημα -> Χατζόπουλος, Θεοτόκης, Βουτυράς,
- ιδεολογικό/εθνικό μυθιστόρημα και ποίηση -> Παλαμάς, Δραγούμης, Δέλτα, Γιαννόπουλος, Σικελιανός,
- γαλλικός συμβολισμός -> Λαπαδιώτης, Αυγέρης, Μελαχρινός, Βάρναλης (με στοιχεία μαρξιστικά),
- παρνασσισμός -> λυρικότητα, μουσικότητα (Καρυωτάκης),

- ε) γενιά του '30/υπερρεαλισμός -> αναζήτηση της ελληνικότητας μετά το τέλος της Μεγάλης Ιδέας (Θεοτοκάς, Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος [με σοσιαλιστική στροφή], Βρεττάκος, Σαραντάρης),
- στ) ευρωπαϊκός μοντερνισμός -> ανάπτυξη στη Θεσσαλονίκη (Ξεφλούδας, Πεντζίκης, Δέλιος) και
- ζ) ρεαλισμός/νατουραλισμός -> Καραγάτσης, Μυριβήλης, Βενέζης, Δούκας.

Ιδιόμορφες περιπτώσεις θεωρούνται αυτές του **Καβάφη** και του **Καζαντζάκη**, που ακολούθησαν προσωπικούς δρόμους και χάραξαν νέους προσανατολισμούς στη φιλοσοφία και την ποίηση.

Αντίστοιχα τα κυριότερα ποιητικά και πεζογραφικά ρεύματα στο β' μισό του 20ου αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- α) α' μεταπολεμική γενιά -> Ι. ρεύμα πολιτικής ποίησης (**Αλεξάνδρου, Αναγνωστάκης, Πατρίκιος, Λειβαδίτης, Κατσαρός**), ΙΙ. υπερρεαλιστικό ποιητικό ρεύμα (**Σαχτούρης, Κακναβάτος**), ΙΙΙ. μεταφυσικό ποιητικό ρεύμα (**Δημουλά, Παπαδίτσας, Καρούζος**), συγγραφείς (**Πλασκοβίτης, Χαντζής, Φραγκιάς**) επηρεασμένοι από τη φρίκη της Κατοχής και του Εμφύλιου Πολέμου,
- β) β' μεταπολεμική γενιά -> στράφηκε στον εσωτερικό κόσμο και έχει εξομολογητικό ύφος (**Χριστιανόπουλος, Βαλτινός, Μηλιώνης, Ιωάννου, Κουμανταρέας**),
- γ) ποιητική γενιά του '70 -> απορριπτική διάθεση σε κάθε μορφής εξουσία (**Πούλιος, Κοντός, Λαϊνά**) και
- δ) νεότερο ελληνικό μυθιστόρημα -> κοσμοπολίτικη τάση (**Θέμελης, Γαλανάκη, Δούκα**).

Νέος με άσπρα λινά, Γιάννης Τσαρούχης, Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 137.

Το παιδί με τις τιράντες, Σπύρος Παπαλουκάς, Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 135.

Οι κύριες τάσεις της ελληνικής ζωγραφικής κατά τον 20^ο αιώνα, συνοψίζονται ως εξής:

- α) επιρροές από τη *σχολή του Μονάχου* του 19ου αιώνα (**Γ. Ιακωβίδης**),
- β) η παρουσία των «*τριών πατέρων*» της ελληνικής τέχνης του 20ου αιώνα, **Παρδένη, Μαλέα, Μπουζιάνη**,
- γ) η *γενιά του '30* και η ιδέα της ελληνικότητας (**Κόντογλου, Τσαρούχης**),
- δ) επιρροές από τον *μοντερνισμό* (**Χατζηκυριάκος-Γκίκας** / *κυδισμός*, **Βασιλείου, Εγγονόπουλος** / *υπερρεαλισμός*, **Μόραλης**) και
- ε) νεότεροι ζωγράφοι (**Γαϊτής, Τέτσης, Κανιάρης, Τσόκλης, Φασιανός, Κουνέλλης, Ψυχοπαίδης**).

Στη μουσική στο *α' μισό* του 20^{ου} αιώνα κυριάρχησαν

- α) η δημιουργία μίας ελληνικής εθνικής μουσικής σχολής (**Λαμπελέτ, Καλομοίρης**),
- β) οι υπερρεαλιστικές επιρροές (**Μητρόπουλος, Σκαλκώτας**),
- γ) η δημοτική μουσική,
- δ) η εξελληνισμένη ευρωπαϊκή και αμερικανική μουσική (**Αττίκ**) και
- ε) τα ρεμπέτικα τραγούδια (μικρασιατική παράδοση).

Συνθέτες και τραγουδιστές που ξεχώρισαν το *β' μισό* του 20^{ου} αιώνα ήταν οι

συνθέτες -> **Β. Τσιτσάνης, Μ. Θεοδωράκης, Μ. Χατζιδάκις, Στ. Ξαρχάκος, Ι. Ξενάκης, Γ. Χρήστου, Γ. Μαρκόπουλος**,
 τραγουδιστές -> **Δ. Σαββόπουλος, Γρ. Μπιδικιώτης, Ν. Ξυλούρης**.

Νεκρή Φύση, Νίκου Χατζηκυριάκου- Γκίκα, 1948, Αθήνα, Συλλογή Β. Βαλαμπού, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 136.

Ο πατινέρ, Γιάννης Γαϊτής, 1980, Αθήνα, Συλλογή Ιωαννίδη, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 138.

Τρεις γυναικείες μορφές σε θαλασσινό τοπίο, Γιώργος Γουναρόπουλος, 1973, Μουσείο Γουναρόπουλου, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 134.

Αλλά και ο κινηματογράφος αναπτύχθηκε στην Ελλάδα το 6^ο μισό του 20^{ου} αιώνα. Κύριες τάσεις του ήταν

- α) οι επιρροές από τον ιταλικό νεορεαλισμό (Γ. Γρηγορίου, Γκρ. Τάλας),
- β) ο εμπορικός κινηματογράφος και
- γ) ο νέος ελληνικός κινηματογράφος (Θ. Αγγελόπουλος).

Σημαντικοί σκηνοθέτες εμφανίστηκαν στο ελληνικό προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, όπως οι Ν. Κούνδουρος, Μ. Κακογιάννης, Π. Βούλγαρης, Ν. Περράκης, Π. Χούρσογλου, Σ. Γκορίτσας κι άλλοι.

ΠΗΓΕΣ

1. Η πνευματική αυτοβιογραφία του Καζαντζάκη συμπεριλαμβάνει τις ελπίδες, τους φόβους και τις ανησυχίες του ανθρώπου του 20^{ου} αιώνα.

“Μαζεύω τα σύνεργά μου: όραση, ακοή, γέψη, όσφρηση, αφή, μυαλό, θράδιασε πια, τελεύει το μεροκάματο, γυρίζω σαν τον τυφλοπόντικα στίτι μου, στο χώμα. Όχι γιατί κουράστηκα να δουλένω, δεν κουράστηκα, μα ο ήλιος βασίλεψε. Ο ήλιος βασίλεψε, θάμπωσαν τα βουνά, οι οροσειρές του μυαλού μου κρατούν ακόμα λίγο φως στην κορφή τους, μα η άγια νύχτα πλακώνει, ανεβαίνει από τη γης, κατεβαίνει από τον ουρανό, και το φως ορκίστηκε να μην παραδοθεί· μα το ξέρει, σωτηρία δεν υπάρχει. Δε θα παραδοθεί, μα θα σβήσει. Ρίχνω στερνή ματιά γύρα μου, ποιον ν' αποχαιρετήσω; τι ν' αποχαιρετήσω; τα βουνά, τη θάλασσα, την καρπισμένη κληματαριά στο μπαλκόνι μου, την αρετή, την αμαρτία, το δροσερό νερό; Μάταια, μάταια· κατεβαίνουν όλα

ετούτα μαζί μου στο χώμα”. Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Αθήνα, Πρόλογος. Εκδόσεις Ελένη Ν. Καζαντζάκη, σ. Αθήνα 1982, σ. 17.

2. Ο υπερρεαλιστικός κόσμος του Μίλτου Σαχτούρη εκφράζει τη φρίκη και το φόβο του μεταπολεμικού ανθρώπου.

Ο Στρατιώτης ποιητής

Δεν έχω γράφει ποιήματα

*μέσα σε κρότους
μέσα σε κρότους
κύλησε η ζωή μου*

*Τη μιαν ημέρα έτρεμα
την άλλην ανατρίχιαξα
μέσα στο φόβο
μέσα στο φόβο
πέρασε η ζωή μου*

Δεν έχω γράφει ποιήματα

δεν έχω γράφει ποιήματα

μόνο σταυρούς

σε μνήματα

Καρφώνω”, Μ. Σαχτούρης, Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο, 1958.

3. Η εδραίωση της γυναικείας λογοτεχνικής ματιάς στην ελληνική πεζογραφία.

“Η μητέρα μου γέννησε στο κατάστρωμα τριγυρισμένη από μανάδες, συζύγους και θυγατέρες τούτων των αρχόντων. Αυτές παραστάθηκαν στον τοκετό, κρύβοντάς τον συνάμα με τον κύκλο που σχημάτιζαν τα σώματά τους. Σώματα ακόμα πιο βαριά από το πλήθος των άταχτα φορεμένων ρούχων και των δίχως φιλαρέσκεια κρεμασμένων τζοβαϊρικών, αφού όφειλαν με την πιο απάνθρωπη ταχύτητα να διασώσουν ό, τι μπορούσαν από το ανθρώπινο θιός τους... και κανάκευαν τη λεχώνα παραδομένη στις ωδίνες της έμοιαζε με πατρίδα, την στιγμή που ελευθερώνει το δικό της μέλλον”. Ρ. Γαλανάκη, *Θα υπογράφω Λουί*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 1993, σ. 17.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

1 Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ σχετικό με την ελληνική λογοτεχνία. Η πρώτη με τίτλο *ιδεολογικό/σοσιαλιστικό μυθιστόρημα*, η δεύτερη με τίτλο *παρνασσισμός*, η τρίτη με τίτλο *γενιά του '30/υπερρεαλισμός*, η τέταρτη με τίτλο *ρεαλισμός/νατουραλισμός* και η πέμπτη με τίτλο *α' μεταπολεμική γενιά*. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά,

θα κολληθούν εικόνες από ζωγραφικά, αρχιτεκτονικά και έργα γλυπτών, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας.

Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

- 2 | Αν κάποιος/α μαθητής/ τρια επιθυμεί, μπορεί να διαβάσει και να παρουσιάσει (αναγνώσει) στην τάξη ποιήματα από την ποιητική γενιά του '70 ή κομμάτια από ένα λογοτεχνικό έργο της επιλογής του/της από το νεότερο ελληνικό μυθιστόρημα.
- 3 | Αν κάποια μαθήτρια ή μαθητής παρακολουθεί μαθήματα μουσικής και σε συνεργασία με την καθηγήτρια/ τον καθηγητή του μαθήματος της Μουσικής, μπορεί να παρουσιάσει στην τάξη ένα κομμάτι σε σύνθεση **Β. Τσιτσάνη, Μ. Θεοδωράκη, Μ. Χατζιδάκι, Στ. Ξαρχάκου, Ι. Ξενάκη, Γ. Χρήστου, Γ. Μαρκόπουλου.**
- 4 | Παρουσιάστε σ' ένα 15-20λεπτο στην τάξη αποσπάσματα ταινιών του νέου ελληνικού κινηματογράφου. Συζητήστε στη συνέχεια τι σάς άρεσε.

ΑΠΟΤΙΜΗΤΗΣ

Αναδειξάμε ονόματα και ρεύματα που σημάδεψαν στον 20ο αιώνα τον ελληνικό πολιτισμό.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://users.sch.gr/pchaloul/ellines-zografoi.htm>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ: ΤΕΧΝΕΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Γενιά του '30: Γενιά Ελλήνων λογοτεχνών και καλλιτεχνών, οι οποίοι γεννημένοι στις αρχές του 20ού αιώνα, βρέθηκαν τη δεκαετία του 1930 σε μία κοινή πεζογραφική συνισταμένη, να επαναπροσδιορίσουν το τι είναι ελληνικότητα μετά το γκρέμισμα του οράματος της Μεγάλης Ιδέας.

Ρεμπέτικο τραγούδι: Τραγούδι ασθενών οικονομικά λαϊκών στρωμάτων και εργατών πόλεων, που διαδόθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα κυρίως μετά την άφιξη των μικρασιατών προσφύγων.

Α' μεταπολεμική γενιά: Γενιά Ελλήνων ποιητών που έγραψαν ποιήματα την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώρισαν άνθιση την περίοδο του 1960.

Β' μεταπολεμική γενιά: Γενιά Ελλήνων ποιητών που έγραψαν ποιήματα την περίοδο του 1960 και αναγνωρίστηκαν μετά το 1970.

17^{ος}-18^{ος} ΑΙΩΝΕΣ

- 1689-1690: Διατυπώνεται η θεωρία του *Κοινωνικού Συμβολαίου*
1747: Ο **Βολταίρος** διατυπώνει τη θεωρία για την *Ανεξιθρησκία*
1748: Ο **Μοντεσκιέ** διατυπώνει τη θεωρία για τη *Διάκριση Εξουσιών*
1755: Διατυπώνεται η *Θεωρία Γενικής Θέλησης*.
1776: *Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας*.
1780: Δημιουργία πρώτης μηχανής ατμού.
1783: Ιδρύονται οι Η.Π.Α.
1789: Ξεσπά η Γαλλική Επανάσταση.
1796: Ο **Ρήγας** εκδίδει τη Χάρτα του.
1799: Ο **Ναπολέον Βοναπάρτης** κυριαρχεί στη Γαλλία.

19^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

- 1814: Ίδρυση *Φιλικής Εταιρείας*.
1815: Ίδρυση της *Ιερής Συμμαχίας*. Αυτονομία Σερβίας. Ήττα **Ναπολέοντα** στο Βατερλό.
1818-1819: Επαναστάσεις Λατινικής Αμερικής.
1820: Επανάσταση στην Ισπανία.
1821: Ελληνική Επανάσταση. Ο **Φαραντέυ** αναπτύσσει τη θεωρία των ηλεκτρικών δυνάμεων.
1825: Κινείται στη Μεγάλη βρετανία το πρώτο τρένο.
1827: Υπογραφή Συνθήκης Λονδίνου για ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος.
1828: Έλευση **Καποδίστρια** στην Ελλάδα.
1830: Ίδρυση Βελγικού Κράτους.
1832: Στέψη **Όθωνα Α'** ως βασιλιά του Ελληνικού Κράτους.
1840: Ο **Προυντόν** εκδίδει το αναρχικό έργο του "Περί Ιδιοκτησίας".
1843: Κίνημα 3ης Σεπτεμβρίου στην Αθήνα.
1848: Κοινωνικές εξεγέρσεις στη Γαλλία. Οι **Μαρξ** και **Ένγκελς** εκδίδουν το "Κεφάλαιο".
1854: Ξέσπασμα Κριμαϊκού Πολέμου.
1859: Ενοποίηση Ρουμανίας.
1862: Γίνεται η πρώτη δοκιμή παστερίωσης τροφίμων.
1863: Στέψη **Γεωργίου Α'** ως βασιλιά της Ελλάδας.
1864: Νέο φιλελεύθερο Σύνταγμα στην Ελλάδα.
1870: Ενοποίηση Ιταλίας.
1871: Ενοποίηση Γερμανίας. *Παρισινή Κομμούνα*.
1875: Κυκλοφορούν τα πρώτα αυτοκίνητα.
1876: Επινόείται το πρώτο τηλέφωνο.
1879: Λειτουργεί η πρώτη λάμπα πυράκτωσης.
1880: Έναρξη αποικιακών εκστρατειών Ευρωπαίων και μεγάλων δημόσιων έργων στην Ελλάδα.
1886: Απεργία Πρωτομαγιάς στο Σικάγο.
1893: Οικονομική χρεοκοπία στην Ελλάδα.
1897: Ήττα Ελλάδας σε Ελληνοτουρκικό Πόλεμο.
1899: Ανακαλύπτεται η ραδιενέργεια.

- 1900: Διατυπώνεται η θεωρία των κβάντα.
- 1905: Πρώτη Επανάσταση στη Ρωσία. Διατυπώνεται η θεωρία της σχετικότητας.
- 1908: Ίδρυση Βουλγαρικού Κράτους. Ξεσπά το κίνημα των Νεοτούρκων.
- 1909: Ξεσπά το κίνημα στο Γουδί. Ανακαλύπτονται τα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια.
- 1912: Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος.
- 1913: Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Υπογραφή Συνθήκης Βουκουρεστίου.
- 1914: Ξέσπασμα Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.
- 1916: Μάχες Βερντέν και Σομμ στο Δυτικό Μέτωπο του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Κίνημα Εθνικής Άμυνας **Βενιζέλου**, κυβέρνηση Θεσσαλονίκης.
- 1917: Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία και είσοδος των Η.Π.Α. στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Η Αντάντ εκδιώχνει το βασιλιά **Κωνσταντίνο Α΄** από την Ελλάδα.
- 1918: Τέλος Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ήττα Κεντρικών Δυνάμεων.
- 1919: Υπογράφεται η συνθήκη των Βερσαλλιών και του Νεϊγύ. Ιδρύεται η ΚτΕ. Έναρξη της Μικρασιατικής Εκστρατείας.
- 1920: Υπογραφή συνθήκης Σεβρών και συνθήκης Τριανόν.
- 1921: Ιδρύεται το Φασιστικό Κόμμα στην Ιταλία.
- 1922: Πορεία προς τη Ρώμη. Ο **Μουσολίνι** καταλαμβάνει την εξουσία στην Ιταλία. Μικρασιατική Καταστροφή. Δίκη των έξι στην Ελλάδα.
- 1923: Υπογραφή συνθήκης Λωζάνης. Ίδρυση Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων στην Ελλάδα.
- 1924: Θάνατος του **Λένιν**. Ο **Στάλιν** νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης.
- 1925: Υπογράφεται η συνθήκη του Λοκάρνο. Η εταιρεία Πάουερ δημιουργεί στην Ελλάδα μονάδες παραγωγής ηλεκτρικού.
- 1926: Ο **Σαλαζάρ** με την επανάσταση των γαρυφάλων νέος ηγέτης της Πορτογαλίας. Η εταιρεία Ούλεν αναλαμβάνει στην Ελλάδα τη δημιουργία φράγματος στον Μαραθώνα.
- 1928: Υπογραφή συνθήκης Κέλογκ-Μπριάν. Ανακάλυψη πενικιλίνης.
- 1929: Μεγάλο κραχ χρηματιστηρίου Νέας Υόρκης. Εμφάνιση ιστοριογραφικού ρεύματος *Annales*.
- 1930: Εφαρμογή της ελληνοτουρκικής σύμβασης της Λωζάννης για την ανταλλαγή πληθυσμών.
- 1931: Η Ιαπωνία καταλαμβάνει από την Κίνα τη Μαντζουρία. Δημιουργείται το ανεξάρτητο κράτος της Νότιας Αφρικής.
- 1933: Εφαρμογή *New Deal* στις Η.Π.Α. από τον **Ρούζβελτ**.
- 1934: Η Γερμανία εγκαταλείπει την ΚτΕ. Υπογράφεται στην Ελλάδα η ίδρυση του ΙΚΑ.
- 1936: Η Ιταλία καταλαμβάνει την Αιθιοπία και η Γερμανία τη Ρηνανία. Μεγάλες απεργιακές διαδηλώσεις στην Ελλάδα. Δικτατορία **Μεταξά**.
- 1938: Η Γερμανία καταλαμβάνει την Αυστρία.
- 1939: Ο **Φράνκο** μετά από μακρό εμφύλιο πόλεμο αναλαμβάνει την εξουσία στην Ισπανία. Υπογραφή του συμφώνου Μολότοφ-Ρίμπερντροπ. Συμφωνία Μονάχου. Η Γερμανία καταλαμβάνει την Πολωνία. Έναρξη Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.
- 1940: Ελληνοϊταλικός Πόλεμος.
- 1941: Συνθηκολόγηση Ελλάδας. Κατοχή Ελλάδας. Έναρξη Αντίστασης σε Ελλάδα. Εκτελέσεις Κοντομαρί.
- 1942: Ανατίναξη γέφυρας Γοργοποτάμου.
- 1943: Ήττα Γερμανίας στο Στάλινγκραντ από Σοβιετική Ένωση. Διάσκεψη Τεχεράνης. Σφαγή Καλαβρύτων στην Ελλάδα.
- 1944: Απόβαση δυτικών συμμάχων στη Νορμανδία. Διάσκεψη Μπρέτον Γουντς. Ολοκαύτωμα Δίστομου, μπλόκο Κοκκινιάς, ίδρυση ΠΕΕΑ, Δεκεμβριανά, Απελευθέρωση στην Ελλάδα.
- 1945: Αυτοκτονία **Χίτλερ**. Ρίψη ατομικής βόμβας σε Ναγκασάκι και Χιροσίμα. Διάσκεψη Πότσταμ. Διάσκεψη Γιάλτας. Ίδρυση Ο.Η.Ε. Υπογραφή συμφωνίας Βάρκιζας στην Ελλάδα.
- 1946: Σχέδιο Μάρσαλ. Εμφύλιος Κίνας. Έναρξη Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.

- 1947: Ιταλογιουγκοσλαβική διένεξη για Τεργέστη. Ανεξαρτησία Ινδίας και Ινδονησίας. Στέψη **Παύλου Α΄** ως βασιλιά στην Ελλάδα.
- 1948: Ρήξη Σοβιετικής Ένωσης- Γιουγκοσλαβίας. Υπογράφεται ο νόμος του *απαρτχάιντ* στη Νότια Αφρική. Ενσωμάτωση Δωδεκανήσων στην Ελλάδα.
- 1949: Λήξη Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.
- 1950: Ο **Σουμάν** παρουσιάζει σχέδιο για ένωση των κρατών της Ευρώπης. Ίδρυση στην Ελλάδα της Δ.Ε.Η.
- 1951: Ίδρυση Ευρωπαϊκής Κοινοπραξίας Άνδρακα και Χάλυθα.
- 1952: Ανακάλυψη δομής DNA.
- 1953: Θάνατος του **Στάλιν**. Ο **Χρουτσόφ** νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης.
- 1954: Ανεξαρτησία Βιετνάμ. Πρώτες εκπομπές τηλεοπτικού σήματος.
- 1955: Υπογραφή *Συμφώνου Βαρσοβίας*. Εξέγερση στην Ουγγαρία.
- 1956: Ίδρυση κόμματος Ε.Ρ.Ε. από **Κωνσταντίνο Καραμανλή** στην Ελλάδα.
- 1957: Ίδρυση Ε.Ο.Κ.
- 1960: Ανεξαρτησία Αλγερίας και Κύπρου.
- 1961: Ίδρυση *Κινήματος Αδεσμεύτων*. Ανέγερση τείχους Βερολίνου. Ο **Πιούρι Γκαγκάριν** ο πρώτος ταξιδιώτης του διαστήματος. Ίδρυση κόμματος *Ένωσης Κέντρου* από **Γεώργιο Παπανδρέου** και εκλογές αμφισβήτησης στην Ελλάδα.
- 1963: Δολοφονία βουλευτή Ε.Δ.Α. **Γρηγόρη Λαμπράκη** στην Ελλάδα.
- 1967: Ξεκινά η μεγάλη αύξηση γεννήσεων στο δυτικό κόσμο. *Χούντα Συνταγματαρχών* στην Ελλάδα.
- 1968: Κίνημα του *Μάη του '68* στο Παρίσι. Άνοιξη της Πράγας. Θάνατος **Γεωργίου Παπανδρέου** στην Ελλάδα.
- 1969: Ο **Άρμυστρονγκ** και το Apollo II πατάνε στη Σελήνη. Ο συνταγματάρχης **Καντάφι** ηγέτης της Λιβύης.
- 1971: Κατάργηση οικονομικών κανόνων Μπρέτον Γουντς. Θάνατος **Γιώργου Σεφέρη** στην Ελλάδα.
- 1973: Πετρελαϊκή κρίση. Δικτατορία **Πινοσέτ** στη Χιλή. Εξέγερση Πολυτεχνείου και ο δικτάτορας **Ιωαννίδης** αντικαθιστά το δικτάτορα **Παπαδόπουλο** στην Ελλάδα.
- 1974: Πτώση της *χούντας* στην Ελλάδα.
- 1975: Ανεξαρτησία Αγκόλας και Μοζαμβίκης.
- 1978: Πρώτη εξωσωματική γονιμοποίηση.
- 1979: Η **Μάργκαρετ Θάτσερ** πρωθυπουργός στη Μεγάλη Βρετανία. Η Ελλάδα υπογράφει την προσχώρησή της στην Ε.Ο.Κ.
- 1980: Κατάργηση *απαρτχάιντ* στη Ροδεσία (Ζιμπάμπουε). Ολυμπιακοί αγώνες Μόσχας με μποϊκοτάζ από δυτικές χώρες.
- 1981: Ο **Ρόναλντ Ρέηγκαν** πρόεδρος των Η.Π.Α.
- 1984: Ολυμπιακοί αγώνες στο Λος Άντζελες με μποϊκοτάζ από σοσιαλιστικές χώρες.
- 1985: Ο ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, **Μιχαήλ Γκορμπατσόφ**, ανακοινώνει την *περεστρόικα* και την γκλασνόστ.
- 1986: Υπογραφή Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης για ίδρυση Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οικονομική βοήθεια Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων από την Ε.Ο.Κ. στην Ελλάδα.
- 1989: Πτώση τείχους Βερολίνου. Εκτέλεση Ρουμάνου κομμουνιστή ηγέτη **Τσαουσέσκου**. Έναρξη των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης ως οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- 1990: Έναρξη πολέμου του Κόλπου. Επανένωση της Γερμανίας. Κύμα προσφύγων από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στο δυτικό κόσμο.
- 1991: Διάλυση Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβίας. Ανεξαρτητοποίηση Κροατίας και Σλοβενίας. Πρόσφυγες στο δυτικό κόσμο από Σουδάν. Ευρεία κυκλοφορία φορητού υπολογιστή.
- 1992: Υπογραφή *συνθήκης του Μάαστριχτ*. Ευρεία κυκλοφορία κινητών τηλεφώνων.
- 1993: Απόσχιση Τσεχίας και Σλοβακίας από Τσεχοσλοβακία. Ευρεία χρήση του Διαδικτύου.
- 1994: Κατάργηση *απαρτχάιντ* στη Νότια Αφρική. Βομβαρδισμοί Σερράγιεβο. Ιδρύεται το Α.Σ.Ε.Π. στην Ελλάδα.

- 1995: Σφαγή Σρεμπρένιτσα.
1996: Οι Ταλιμπάν ελέγχουν το Αφγανιστάν.
1998: Η Ελλάδα προσχωρεί στην οικοδόμηση της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (Ο.Ν.Ε.).
1999: Βομβαρδισμοί Βελιγραδίου. Το Βερολίνο πρωτεύουσα της ενιαίας Γερμανίας.

21^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

- 2000: Μαζικά κύματα προσφύγων στον δυτικό κόσμο από το Αφγανιστάν.
2001: Επίθεση σε Δίδυμους Πύργους Νέας Υόρκης. Ολοκλήρωση Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης Ευρώπης (Ο.Ν.Ε.) με το ευρώ. Η Ελλάδα εντάσσεται στη ζώνη του ευρώ.
2002: Εξάρθρωση τρομοκρατικής οργάνωσης “17 Νοέμβρη” στην Ελλάδα.
2003: Εισβολή Η.Π.Α. στο Ιράκ. Πρόσφυγες από Ιράκ στο δυτικό κόσμο.
2004: Κατάκτηση Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου από την Ελλάδα, κατασκευή γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου και διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Τρομοκρατικές επιθέσεις σε Μαδρίτη, Μπρεσλάν. Τσουνάμι Ινδικού Ωκεανού. Λειτουργία του Facebook.
2005: Τρομοκρατική επίθεση στο Λονδίνο. Τυφώνας Κατρίνα.
2006: Απαγχονισμός **Σαντάμ Χουσεΐν** στο Ιράκ.
2007: Λειτουργία του πρώτου ολοκληρωμένου iPhone. Έναρξη νέας οικονομικής βοήθειας της Ε.Ε. στην Ελλάδα μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ.
2009: Εκλογή προέδρου **Ομπάμα** στις Η.Π.Α.
2010: 7 δισεκατομμύρια κάτοικοι στη Γη. Τρομοκρατική επίθεση σε Μαδρίτη. Κρίση Lehman Brothers. Παρουσίαση της πρώτης γενιάς iPad. Υπογραφή Μνημονίου στην Ελλάδα.
2011: Ατύχημα Φουκουσίμα. Ανατροπή **Μουμπάρακ** σε Αίγυπτο και **Καντάφι** σε Λιβύη.
2012: Προσφυγικά κύματα στο δυτικό κόσμο από Συρία.
2014: Δημιουργία ισλαμικού κράτους **ISIS**.
2015: 1 εκατομμύριο πρόσφυγες περνούν τη Μεσόγειο Θάλασσα.
2019: Ξεκινά από τις Η.Π.Α. κατασκευή **Μεγάλου Τείχους** στα σύνορα Η.Π.Α.-Μεξικού.

- L. Abrams, *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, Αθήνα, Πλέθρον, 2014.
- G. Agamben, *Homo Sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Αθήνα, Scripta, 2005.
- Π. Άντερσον, *Θεωρίες για το τέλος της ιστορίας*, Αθήνα, Στάχυ, 1994.
- Σ. Ασδραχάς, *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών (15ος- 19ος αιώνας)*, Αθήνα, Μέλισσα, 1979.
- B. Βαμβακάς & Π. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80: Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*, Αθήνα, Πέρασμα, 2010.
- M. Βέικου & Β. Παλαγιάννη, *Μετανάστευση, Κοινωνικές και Πολιτισμικές Εκφάνσεις* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 2015. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-514>
- K. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εξάντας, 1975.
- Θ. Βερέμης & Ι. Κολιόπουλος, *Νεότερη Ελλάδα: Μια ιστορία από το 1821*, Αθήνα, Πατάκης, 2013.
- S. Bernstein & P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1997.
- B.S. Bloom - D.R. Krathwohl, *Ταξινομία διδακτικών στόχων*, Θεσσαλονίκη, Κώδικας, Τόμος Α', Γνωστικός Τομέας και Τόμος Β', Συναισθηματικός Τομέας, 1986.
- E. Βόγλη, *Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του*; Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-630>, 2015.
- Γ. Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης, 1974-1990, Σταθερή δημοκρατία σηματοδεδιγμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2001.
- F. Braudel, *Η Μεσόγειος, ο χώρος και η ιστορία*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1990.
- P. Burke, *Αυτοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2023.
- E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Επίκεντρο, 2006.
- Ελ. Γαρδίκας- Κατσιαδάκη (επιμ.), *Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων 1910-1914*, Αθήνα, Εταιρία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, 1998.
- N. Christakis- J. Fowler, *Συνδεδεμένοι. Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας*, Αθήνα, Κάτοπτρο, 2009.
- Χρ. Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, Δόμος, 1992.
- Γ.Β. Δερτιλής, *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2018
- G. Duby, *Παγκόσμιος Ιστορικός Άτλας*, Αθήνα, Πατάκης, 2006.
- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, *Παγκόσμια Τέχνη*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1998.
- O.N. Ferguson, *Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία. 1914-1918*, Αθήνα, Ιωλκός, τ. Α', τ. Β', 2016.
- M. Ferro, *Κινηματογράφος και Ιστορία*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001.
- F. Fukuyama, *Το τέλος της Ιστορίας και ο τελευταίος Άνθρωπος*, Αθήνα, Λιβάνης, 1993.
- G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*, τ. 2., Αθήνα MIET, 2008.
- E.J. Hobsbawm, *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Καρδαμίτσας, 1994.
- E.J. Hobsbawm, *Η εποχή των Επανάστασεων, 1789-1848*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1990.
- E.J. Hobsbawm, *Η εποχή του κεφαλαίου, 1848-1875*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1996.
- E.J. Hobsbawm, *Η εποχή των αυτοκρατοριών, 1875-1914*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2000.
- E.J. Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος 20ος αιώνας, 1914-1991*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1997.
- S.P. Huntington, "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, 72/3, 1993.

Ηλ. Θερμός, *Η γερμανική ηγεμονία, ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα*, Αθήνα, Το Βήμα, 2015.

Γ. Καρακατσιάνης, *Πότε γεννήθηκε η ιδεολογία; Πότε έφτασε στην Ελλάδα; Σημειώσεις για τη γένεση της ιδεολογίας στην Ευρώπη και για τη διοχέτευσή της στη νεοελληνική κοινωνία. Ιστορικά και Κριτικά Δοκίμια για την Ιστορία της Ιδεολογίας*, Αθήνα, Αλφειός, 2012.

Γ.Δ. Καρακατσιάνης, *Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές*, Αρεόπολη, Αδούλωτη Μάνη, τ. Α', Β', 2014.

Γ. Καρακατσιάνης, *Ελάτε να κάνουμε ιστορία. Βοήθημα για καθηγητές και γονείς με παράδειγμα τη διδακτική της ιστορίας Β' Γυμνασίου*, τ. Α', Καλαμάτα, 2015.

Γ. Καρακατσιάνης, *Ελάτε να κάνουμε ιστορία. Βοήθημα για καθηγητές και γονείς με παράδειγμα τη διδακτική της ιστορίας Γ' Γυμνασίου*, τ. Α', Καλαμάτα, 2016.

Β. Καραμανωλάκης- Σπ. Πλουμίδης, *Πηγές της Νεοελληνικής Ιστορίας (19ος αιώνας - 1941)*, Αθήνα, ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας, ακαδ. έτος 2012-2013.

Ε. Καραμπά & Β. Παπαστάμου, *Μεταβάσεις: Από τη Μοντέρνα στη Σύγχρονη Τέχνη – Κριτικές Θεωρήσεις*. [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 2023. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-269>

Ν. Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Αθήνα, Λιβάνη, 2010.

Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα, Μέλισσα, 1959-1960, τ. 1.

Ι. Κολιόπουλος, *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, 1789-1945. Από τη Γαλλική Επανάσταση μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1993.

Χ. Κουλούρη (επιμ.), *Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης*, τόμοι 4, Αθήνα, Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, 2006.

Αντ. Λιάκος. Κ. Γαγανάκης, Έ. Γαζή, Γ. Κόκκινος, Ι. Πετράζου, Γ. Σμπιλίρης, *Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός και οι ρίζες του, Α' Λυκείου- Μάθημα επιλογής*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 1998.

Αντ. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, 1993.

Α. Λιάκος, *Ο ελληνικός 20ος αιώνας*, Αθήνα, Πόλις, 2022.

Σπ. Λιναρδάτος, *Πώς φτάσαμε στην 4η Αυγούστου 1936*, Αθήνα, Το Βήμα, 2009.

Ευαγγ. Λούθη - Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2011.

Ευαγγ. Λούθη - Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, Βιβλίο Καθηγητή, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2007.

Μ. Mazower, *Σκοτεινή Ήπειρος. Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2013.

Μ. Mazower, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2021.

Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, τ. 4, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2002.

Γ. Μαργαρίτης, *Η Ευρώπη στον 20ό αιώνα* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 2024. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-997>

Γ. Μαυρογορδάτος, *1915: Ο Εθνικός Διχασμός*, Αθήνα, Πατάκης, 2015.

Α. Μπάλτα, Ε. Βόγλη, & Χ. Χρηστίδης, *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19ος-20ός αι.)* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 2015. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-461>

Η. Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1957*, Αθήνα, Πατάκης, 2001.

Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Εκσυγχρονισμός και Βιομηχανική Επανάσταση στα Βαλκάνια το 19ο αιώνα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1980.

Σ. Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821-1862*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2004.

- Δ. Παπασταματίου, & Φ. Κοτσαγεώργης, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Πολιτικής Κυριαρχίας* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, 2015. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-558>
- Λ. Πασερίνι, *Σπαράγματα του 20^{ου} αιώνα. Η ιστορία ως διωμένη εμπειρία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2010.
- Ι. Πετρόπουλος, *Πολιτική και Συγκρότηση του Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843)*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1997.
- Μ. Πολέμη-Τοδούλου (συντονίστρια), *Επιμορφωτικό Υλικό, Θέματα Αξιοποίησης της Ομάδας στην Σχολική Τάξη*, Αθήνα, «Μεΐζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις ΒΠΣ., 3Π.Σ.ΕΞ., 2ΠΣ. Εισ.», Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Κ.Τ.), Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Σεπτέμβριος 2011, σ. 14-36, σ. 64-73.
- Σ. Ριζάς, *Παρατάξεις και Κόμματα στη Μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Εστία, 2016.
- Σ. Ριζάς, *Το χρονικό της Κυπριακής Τραγωδίας*, Αθήνα, Ψυχογιός, 2024.
- Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1992.
- Ν. Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2007.
- P. Seixas & T. Morton, *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Cengage, 2012.
- Ε. Σκοπετέα, *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Αθήνα, Πόλυτυπο, 1988.
- M. Smith, *Sensing the Past: Seeing, Hearing, Smelling, Tasting and Touching in History*, Berkeley, University of California Press, 2007.
- Συλλογικό, *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. Γ' - ΙΣΤ', Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1974-2000.
- Συλλογικό, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμ. 1-10, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003.
- Συλλογικό, *Ιστορία των Ελλήνων*, τόμ. 8-14, Αθήνα, Δομή, 2006.
- Συλλογικό, *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα, Φιλιππότης, 1980.
- Σύνταξη Ενιαίου Επιμορφωτικού Υλικού, MIS 5035543: «ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ» Γνωστικό Πεδίο: Κοινωνικές Επιστήμες, Γνωστικό Αντικείμενο: Ιστορία (Γυμνάσιο), Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022.
- Σπ. Τζόκας, *Διδακτικές στρατηγικές στο μάθημα της Ιστορίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2002.
- P. Thomson, *Φωνές από το παρελθόν. Προφορική ιστορία*, Αθήνα, Πλέθρον, 2002.
- Χ. Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα*, τ. 2, Αθήνα, Παπαζήσης, 1988.
- Χ. Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008.
- Funk & Wagnalls *Encyclopedia, Yearbook Events 1969- 1979*, vol. 1-10, New York, Funk & Wagnalls, Inc., 1969-1979.
- Ευ. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα, Πατάκης, 2010.
- Στ. Π. Ψυχάρης, *Τα παρασκήνια της αλλαγής. Ιούλιος '74*, Αθήνα, Το Βήμα, 2010.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Αγγελόπουλος Θ.	166	Γεώργιος Γ' (βασιλιάς	19	Ιμραήμ Πασάς	27	Κουντουριώτης	65, 77
Αϊζενχάουερ	89	Μ. Βρετανίας)	19	Ιωαννίδης Δ.	114	Κοχ	32
Αϊνστάιν Άλμπερτ	32, 157	Γιαννόπουλος	163	Ιωάννου	164	Κρικ Φρ.	157
Αλέξανδρος Α'	72	Γκαγκάριν Γιούρι	118, 157	Καβάφης	164	Κωλέττης Ιωάννης	45
Αλεξάνδρου	164	Γκαριμπάλντι	26	Καβούρ	26	Κωνσταντίνος Α'	44, 66, 65, 68,
Αλή Πασάς	27, 28	Γκορίτσας Σ.	166	Καζαντζάκης	164, 166		71, 72, 73, 74, 75
Αλιέντε	160	Γκορμπατσόφ Μιχαήλ	110, 118,	Κακογιάννης Μ.	166	Κωνσταντίνος Β'	114, 116
Αλιέντε Σαλβαντόρ	110		119, 122	Κακναβάτος	164	Κωνσταντοπούλου Ηρώ	94
Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ	126	Γκρας	160	Κάλβος	58	Λαϊνά	164
Αμπού Μπακρ		Γκρόπιους	158	Καλλέργης	45	Λαμπελέτ	165
αλ-Μπαγκντάντι	141	Γλέζος Μανόλης	93	Καλλέργης Σταύρος	55	Λαμπράκης Γρηγόρης	113
Αναγνωστάκης	164	Γουότσον Τζ.	157	Καλομοίρης	165	Λαπαθιώτης	163
Ανδρούτσος	27	Γρηγορίου Γ.	166	Καμί	160	Λε Κορμπιζιέ	158
Αντύπας Μαρίνος	55, 59	Γύζης	58	Κανάρης	27	Λειβαδίτης	164
Απαντουράι Άαρουν	146	Δαρβίνος Κάρολος	32	Κανιάρης	165	Λένιν (Βλαντιμίρ	
Απολιναίρ	159	Δέλιος	164	Καντάφι Μοαμάρ	124, 140, 141	Ίλιτς Ουλιάνοφ)	37, 82
Αποστόλου Ηλέκτρα	94	Δέλτα	163	Καντίσκι	158	Λοκ Τζον	15, 18, 31
Άρμασπεργκ	44, 46	Ντεστί ντε Τρασί	31	Καποδίστριας Ιωάννης	43, 44,	Λουδοβίκος Α'	43
Άρμστронγκ Νιλ	157	Δηλιγιάννης Θεόδ.	49, 50, 51,		49	Λουδοβίκος ΙΣΤ'	20, 21, 22
Ασίμοφ	160		52, 65	Καραβαγγέλης Γερμανός	64	Λύτρας	58
Αυγέρης	163	Δημουλά	164	Καραγάτσης	164	Μαβίλης Λορέντζος	67
Βαλαωρίτης	58	Δούκα	164	Καραγιάννη Λέλα	94	Μαγιακόφσκι	159
Βαλερί	159	Δούκας	164	Καρσισκάκης	27	Μακαρέζος Ν.	113, 114
Βελουχιώτης Άρης	94	Δραγούμης	163	Καραμανλής		Μακάριος Γ'	113, 115, 126, 127
Βαλτινός	164	Δράμαλης	27	Κωνσταντίνος	112, 115	Μακρυγιάννης	45, 47
Βαν Φλιτ	104	Εγγονόπουλος	165	Καρούζος	164	Μαλέας	165
Βάρναλης	163	Έλβις Πρίσλεϊ	159, 162	Καρυωτάκης	163	Μαν	160
Βασιλείου	165	Έλιοτ	159	Κάστρο Φιντέλ	117	Μαντέλα Νέλσον	125
Βενέζης	164	Ελύτης	164	Κατσαρός	164	Μαντσίνι	26
Βενιζέλος Ελευθ.	56, 57, 60, 61,	Ένγκελς Φρίντριχ	32	Καυτατζόγλου	58	Μάξγουελ	32
	64, 65, 68, 71, 72, 73, 75	Έντισον	32	Κάφκα Φραντς	160, 161	Μάο Τσε Τουνγκ	110, 119
Βιζυηνός	58	Ερνστ	158	Κεμάλ Μουσταφά	75, 76	Μάουρερ	44, 46, 47
Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ'	83	Ζαμπέλιος Σπ.	57	Κιουρί Μαρί	31	Μάρκεζ Γκαμπριέλ Γκαρθία	161
Βολανάκης	57, 58	Ζαν Φρανσουά Λιοτάρ	146	Κλάρας Θανάσης	94	Μαρκόπουλος Γ.	165, 168
Βολταίρος	18	Ζάρκεμπεργκ Μαρκ	146, 147	Κολοκοτρώνης	27, 28	Μαρξ Κάρλ	32, 35, 37, 38, 40
Βοναπάρτης Ναπολέον	21	Ζαχαριάδης Νίκος	103	Κοντ Αύγουστος	32	Ματσάδο	159
Βούλγαρης Παντελής	60, 68, 166	Ζέρβας Ναπολέον	94	Κόντογλου	165	Μαυρογένους Μαντώ	27
Βουτυράς	163	Ηλιού Ηλίας	113	Κοντός	164	Μαυρομιχάλης Γεώργιος	43, 44
Βρεττάκος	164	Hobsbawm E.	27	Κοραής Αδαμάντιος	16, 18, 46	Μαυρομιχάλης Κων/νος	43
Γαίτης	165	Θάσερ Μάργκαρετ	129	Κορυζής Αλέξανδρος	93	Μαυρομιχάλης Πετρόμπεης	43
Γαλανάκη	164, 167	Θέμελης	164	Κούζας Αλέξανδρος	26	Μέιναρντ Κέινς Τζον	82
Γεώργιος Α'	48, 53, 56, 57,	Θεοδωράκης Μ.	79, 165, 168	Κουμαντάρης	164	Μελάς Παύλος	64
	65, 66, 68	Θεοτοκάς	164	Κουμουνδούρος Αλέξανδρος	49	Μελαχρινός	163
Γεώργιος Β'	93, 103	Θεοτόκης	163	Κούνδουρος Ν.	166	Μεταξάς Ιωάννης	59, 76, 77,
		Ιακωβίδης Γ.	165	Κουνέλλης	165		78, 79, 92, 93

Μηλιώνης	164	Όουεν	34, 72	Ρούζβελτ Φραγκλίνος	82, 85,	Τσολάκογλου	93
Μητρόπουλος	165	Όργουελ	160		99	Υψηλάντης Αλέξανδρος	27
Μισαούλης	27	Οσάμα μπιν Λάντεν	139, 140	Ρουσώ	15, 16, 18	Υψηλάντης Δημ.	43
Μοντεσκιέ	15, 16, 17, 18	Ουάσινγκτον Τζορτζ	20	Σαββόπουλος Δ.	165	Φαλμεράιερ	57
Μοντιλιάνι	159	Ουόρκολ Άντι	159	Σαγκάλ	159	Φάραντεϋ Μάικλ	31
Μόραλης	165	Ουτριλό	159	Σαλαζάρ	83	Φασιανός	165
Μορς	32	Παλαμάς Κωστής	58, 94, 163	Σάντας Απόστολος	93	Φέλσταντ Μπέρτι	72
Μουσολίνι Μπενίτο	82, 83, 85, 88, 89, 90	Παναγούλης Αλέκος	114	Σαραντάρης	164	Φερδινάνδος Φραγκίσκος	70
Μπάνιτεν Τζο	152	Πάουντ	159	Σαρτρ	160	Φλέμινγκ Αλ.	157
Μπαντόλιο	89	Παπάγος Αλ.	103, 112	Σαχτούρης Μίλτος	164, 167	Φόκνερ	160
Μπέικον Φράνσις	31	Παπαδιαμάντης	58	Σεφέρης Γ.	76, 78, 90, 114, 164	Φουκουγιάμα Φράνσις	139, 143, 144
Μπελ	32	Παπαδίσας	164	Σημίτης Κωνσταντίνος	135	Φουκώ Μισέλ	146
Μπελ Γράχαμ	160	Παπαδόπουλος Γ.	113, 114	Σικελιανός Άγγελος	67, 163	Φουριέ	34
Μπιθικώτσης Γρ.	79, 165	Παπαναστασίου Αλ.	57	Σιμόν Σαιν	34	Φραγκιάς	105, 164
Μπίσμαρκ	26	Παπανδρέου Ανδρέας	115, 135	Σκαλκώτας	165	Φραγκλίνος Βενιαμίν	19
Μηλαν	34	Παπανδρέου Γεώργιος	95, 97, 102, 113, 114, 115, 116	Σκουφάς	26, 29	Φράνκλιν Ρ.	157
Μπόρχες	160			Σμιθ Άνταμ	16	Φράνκο	83, 87
Μπότσαρης	27	Παπανούτσος	113	Σμιτ	110	Φρίντμαν Μίλτον	129
Μπουζιάνης	165	Παπαρηγόπουλος Κ.	57	Σολζενίτσιν	160	Φρόιντ Ζίγκμουντ	32, 157
Μπουμπουλίνα	27	Παπαφλέσσας	27	Σολόχοφ	160	Χάιντεκ	44
Μηραντ	110	Παπουλάκος	44, 45, 46	Σολωμός	58	Χαλεπάς	58
Μπρέζνιεφ Λεονίντ	118, 119	Παρθένης	165	Σόρος Τζορτζ	130	Χάνσεν	58
Μπρετόν	158	Παστέρ	32	Σουμάν Ρόμπερτ	133	Χαντζής	164
Μπροντέλ Φερνάντ	135	Πάστερνακ	160	Σούτσος	51	Χατζόπουλος	163
Μυριβήλης	164	Πατρίκιος	164	Στάινμπεκ	160	Χάντινγκτον Σάμιουελ	139, 144
Νεχρού Παντίτ	126	Παττακάς Στ.	114	Στάλιν Ιωσήφ	82, 85, 99, 118, 121, 126	Χάξλεϊ	160
Νικόλαος Β΄	37	Παύλος	103, 114	Στίβενσον	31	Χαράρι Γιουβάλ	146
Νικόλαος Ζορμπάς	56	Πεντζίκης	164	Σκινάς	66	Χατζηκυριάκος-Γκίκας	165
Νιούτον Ισάακ	31	Περράκης Ν.	166	Σωτηρίου Διδώ	76	Χατζιδάκις Μ.	165, 168
Νίτσε Φρίντριχ	32	Πιέρ	31	Τάλας Γκρ.	166	Χέγκελ Φρίντριχ	32
Ντ΄ Αλαμπέρ	15, 16	Πινοσέτ Αουγκούστο	110, 129	Τέτσης	165	Χέμινγκουεϊ	160
Ντ΄ Ανούτσιο	159	Πλάνκ Μαξ	32	Τζαραά	158	Χίτλερ Αδόλφος	82, 83, 85, 87, 89
Νταλί	158, 160	Πλασκοβίτης	164	Τζόις	160	Χο Τσι Μινχ	124
Ντεκάρτ Ρενέ	31	Πολίτης Νικ.	57	Τζορμς Στηβ	146, 147	Χόσνεί Μουμπάρακ	140
Ντεριντά Ζακ	146	Πόλοκ	159	Τίτο Γκόζιπ	125, 126	Χούρσογλου Π.	166
Ντιντερό	15, 16	Πούλιος	164	Τραμπ Ντόναλντ	152	Χουσεϊν Σαντάμ	140, 141
Ντισάν	158	Προυντόν	34	Τρικούπης Χαρίλαος	49, 50, 51, 52	Χριστιδης Μηνάς	68
Ντούμπσεκ Αλεξάντερ	119	Προυστ	160			Χριστιανόπουλος	164
Ξάνθος	26, 29	Ράδεφφορντ Ερνστ	32, 157	Τσακάωφ	26, 29	Χρήστου Γ.	165, 168
Ξαρχάκος Στ.	47, 165, 168	Ραγκαβής	65	Τσάβλι Τσάπλιν	33, 159	Χρυστσόφ Νικίτα	118, 121
Ξενάκης Ι.	165, 168	Ρέγκαν Ρόναλντ	129	Τσαουσέσκου Νικολάι	120, 122	Ψαρρός Δημήτριος	94
Ξεφλούδας	164	Ρήγας Βελεστινλής	16, 17, 18	Τσαρούχης	164, 165	Ψυχάρης Γιάννης	57, 115
Ξυλούρης Ν.	47, 165	Ρίλκε	159	Τσιόλερ	58	Ψυχοπαίδης	165
Όθωνας Α΄	43, 44, 45, 46, 47, 48	Ρίτσος	79, 164	Τσιτσάνης Β.	60, 165, 168		
Ομπάμα Μπάρακ	140, 143	Ροβεσπιέρος	21, 22	Τσόκλης	165		
Ομπρένοβιτς Μίλος	25, 26	Ροϊδης	53	Τσόρτσιλ	99, 102		
		Ρόρτρι Ρίτσαρντ	146				

